

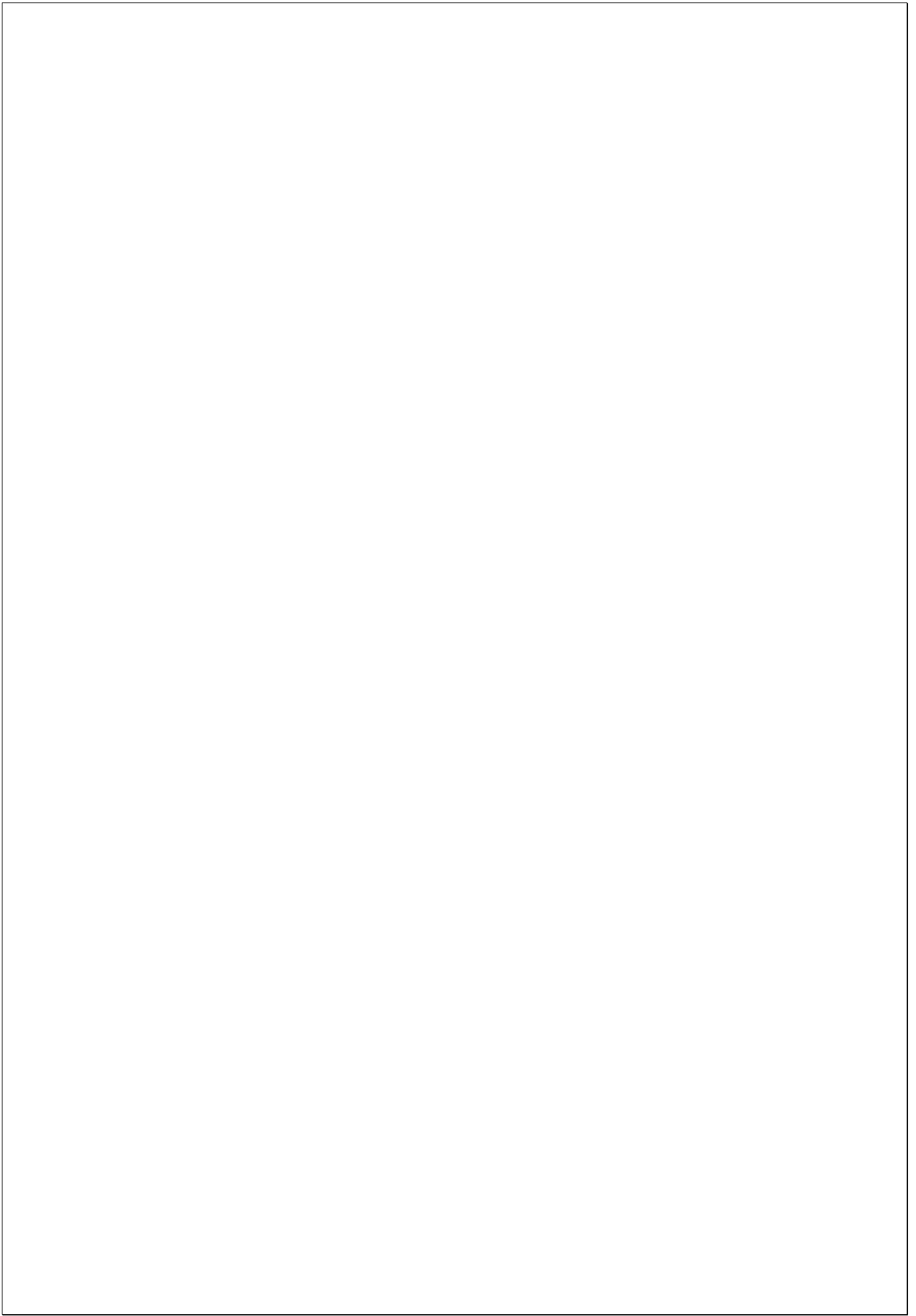
НАЦИОНАЛНА УСТАНОВА – УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ - БИТОЛА

**БИБЛИОТЕКАРОТ ДЕНЕС -
ПРОФЕСИЈА ВО ТРАНСФОРМАЦИЈА
- ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ -**

2. МЕЃУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА
БИТОЛА, 4-5 ЈУНИ 2026

БИТОЛА, 2026

NATIONAL INSTITUTION - UNIVERSITY LIBRARY
"ST. KLIMENT OHRIDSKI" - BITOLA

**THE LIBRARIAN TODAY –
A PROFESSION IN TRANSFORMATION
- CONFERENCE PROCEEDINGS -**

**2. INTERNATIONAL CONFERENCE
BITOLA, JUNE 4-5 2026**

BITOLA, 2026

Издава
НАЦИОНАЛНА УСТАНОВА – УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ - БИТОЛА

За издавачот
м–р Емилија Стефановска - Давкова

Главен и одговорен уредник
м-р Милка Котевска

Уредувачки одбор
м-р Милка Котевска
м-р Мариче Боздоганова
Билјана Ациовска-Панџарова

Издавачки совет
м–р Гордана Ѓоргиевска - Неделковски
м-р Милка Котевска

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

02(083.97)(062)

МЕЃУНАРОДНА конференција "Библиотекарот денес - професија во трансформација"
(2 ; 2026 ; Битола)

Библиотекарот денес - професија во трансформација : зборник на трудови / 2.
Меѓународна конференција Битола, 4-5 јуни 2026 = The librarian today – a profession in
transformation : conference proceedings / 2. International conference Bitola, June 4-5 2026 ;
[главен и одговорен уредник Милка Котевска]. - Битола : Национална установа
Универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски" = Bitola : National institution
University library "St. Kliment Ohridski", 2026. - 295 стр. : илустр. ; 30 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите. - Abstracts

ISBN 978-608-5045-23-5

а) Библиотекарство -- Професија во трансформација -- Иновативни програми -- Собири

COBISS.MK-ID 69381125

СОДРЖИНА

Предговор ПРОФЕСИЈА ШТО СЕ МЕНУВА – МИСИЈА ШТО ОСТАНУВА	9
Ѓултен Ајрули ШТО БАРААТ КОРИСНИЦИТЕ ОД БИБЛИОТЕКАРОТ НА НОВОТО ВРЕМЕ?	11
Марина Алексиќ ШТО БАРААТ КОРИСНИЦИТЕ ОД БИБЛИОТЕКАРОТ НА НОВОТО ВРЕМЕ?	18
Билјана Ациовска Панцарова БИБЛИОТЕКА ЗА СИТЕ – ОТВОРЕН И ИНКЛУЗИВЕН ПРОСТОР ЗА ИДНИНАТА	30
Фатма Бајрам Аземовска, Гордана Ѓорѓиевска Неделковски ШТО БАРААТ КОРИСНИЦИТЕ ОД БИБЛИОТЕКАРОТ НА НОВОТО ВРЕМЕ?	37
Данијела Божичковиќ Радуловиќ, Андријана Апостоловска, Миролуб Стојановиќ ТРАНСФОРМАЦИЈА УЛОГЕ БИБЛИОТЕКАРА У ДИГИТАЛНОМ ДОБУ: ИЗМЕЃУ ТЕХНОЛОГИЈЕ И КОРИСНИЧКИХ ПОТРЕБА	45
Мариче Боздоганова БИБЛИОТЕКАРОТ ДЕНЕС: ПРОФЕСИЈА ВО ТРАНСФОРМАЦИЈА ПРЕДИЗВИЦИ ВО СОЗДАВАЊЕ НА КОМПЕТЕНТЕН БИБЛИОТЕЧЕН КАДАР	50
Весна Бошева Русовски БИБЛИОТЕЧНИОТ ФОНД И СТРУЧНАТА УЛОГА НА СОВРЕМЕНИОТ БИБЛИОТЕКАР	55
Сандра Глигоријеvsка ШТО БАРААТ КОРИСНИЦИТЕ ОД БИБЛИОТЕКАРОТ НА НОВОТО ВРЕМЕ?	62
Аница Глигорова Милева ОД МИРИСОТ НА КНИГАТА ДО ДИГИТАЛНОТО ЗНАЕЊЕ: ТРАНСФОРМАЦИЈАТА НА БИБЛИОТЕКАРСКАТА ПРОФЕСИЈА – УЛОГА, ПРЕДИЗВИЦИ И МОЖНОСТИ	70
Iva Grković, Željka Dieke, Vedrana Lugić TVOJ NOVI DOM: ZGRADA KNJIZNICE KAO PROSTOR IDENTITETA, ZNANJA I ZAJEDNICE	77
Сара Груеска ИНКЛУЗИВНА УЛОГА НА БИБЛИОТЕКАРОТ ВО СОЦИЈАЛНО ИЗОЛИРАНО ОПШТЕСТВО	93
Драган Ѓорѓиев СОВРЕМЕНИОТ БИБЛИОТЕКАР И ВЕШТАЧКАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА: МОЖНОСТИ И ОПАСНОСТИ	101
Кристина Ѓорѓиевска Атанасова, Румена Тодорова УЛОГАТА НА БИБЛИОТЕЧНИОТ КАДАР ВО ОБРАЗОВАНИЕТО, КУЛТУРАТА И ИНФОРМИРАНОСТА ВО НОВОТО ВРЕМЕ	106
Гонца Запрова Анастасова БИБЛИОТЕКАРОТ ДЕНЕС: ПРОФЕСИЈА ВО ТРАНСФОРМАЦИЈА	111
Ирена Зечевиќ, Наташа Симиќ, Иван Караџиќ ОД ЧУВАРА КЊИГЕ ДО ЕДУКАТОРА: УЛОГА БИБЛИОТЕКАРА НОВОГ ДОБА У РАДУ СА МЛАДИМА	114
Jasmina Ivanković DIGITAL LAZAREVAC – THE CULTURAL HERITAGE OF KOLUBARA	120
Роза Јовановска СОВРЕМЕН БИБЛИОТЕКАР И АИ – МОЖНОСТИ И ОПАСНОСТИ	124
Александра Јуруковска КОМУНИКАЦИЈА, ВИДЛИВОСТ И ДОВЕРБА: УЛОГАТА НА НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА ВО ЕРАТА НА ВИ	130
Томислав Каранфиловски УЛОГАТА НА БИБЛИОТЕКАРОТ ВО ФОРМИРАЊЕ АКТУЕЛЕН БИБЛИОТЕЧЕН ФОНД (СО АКЦЕНТ НА МЕГУНАРОДНАТА РАЗМЕНА НА ПУБЛИКАЦИИ)	136

Маријан Колевски БИБЛИОТЕКИТЕ ВО ЕРАТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЈАТА: ПРЕДИЗВИЦИ И НОВИ МОДЕЛИ НА РАЗВОЈ	141
Габриела Костадинова ШТО БАРААТ КОРИСНИЦИТЕ ОД БИБЛИОТЕКАРОТ НА НОВОТО ВРЕМЕ – ИСКУСТВОТО НА БИБЛИОТЕКАТА „КОЧО РАЦИН“ ПЕХЧЕВО	149
Магдалена Кочовска-Салтирова ПРЕДИЗВИЦИ ВО СОЗДАВАЊЕ НА КВАЛИТЕТЕН БИБЛИОТЕЧЕН КАДАР	154
Наташа Младеновска-Лазаревска ИНКЛУЗИВНА УЛОГА НА БИБЛИОТЕКАРОТ ВО СОЦИЈАЛНО ИЗОЛИРАНО ОПШТЕСТВО	159
Polly Mukanova LIBRARIANS AND CREATIVE WRITING: CHALLENGES IN 21 ST CENTURY DIGITAL SOCIETY	167
Тања Никчевска, Мартина Никчевска ШТО ОЧЕКУВААТ КОРИСНИЦИТЕ ОД БИБЛИОТЕКАРОТ НА НОВОТО ВРЕМЕ	173
Розета Огненоска Донакова УЛОГАТА НА БИБЛИОТЕКАРОТ ВО РАЗВОЈОТ НА БИБЛИОТЕЧНАТА ДЕЈНОСТ	180
Билјана Павличковска СОВРЕМЕНИОТ БИБЛИОТЕКАР: УЛОГИ, ПРЕДИЗВИЦИ И ИДНИ ПЕРСПЕКТИВИ	188
Емилија Ружинова, Милкица Масева Динчиќ ИНКЛУЗИВНА УЛОГА НА БИБЛИОТЕКАРОТ ВО СОЦИЈАЛНО ИЗОЛИРАНО ОПШТЕСТВО - ПРОЕКТ „ЈАС, БИБЛИОТЕКАР НА ДЕНОТ“	194
Virginija Švedienė FROM LIBRARIAN TO COMMUNITY FACILITATOR: EMPOWERING INCLUSIVE LEARNING SPACES IN PUBLIC LIBRARIES	200
Елена Станкоска, Христина Трпеска ОЧЕКУВАЊАТА НА КОРИСНИЦИТЕ ОД КОМПЕТЕНЦИИТЕ НА БИБЛИОТЕКАРОТ: ПРИМЕРОТ НА БИБЛИОТЕКАТА „ГРИГОР ПРЛИЧЕВ“ ОД ОХРИД	210
Негосава Нега Стјепановић, Јелена Матић, Жељко Николић НАРОДНА БИБЛИОТЕКА ЗВОРНИК У СЛУЖБИ ИНКЛУЗИЈЕ И ДРУШТВЕНЕ ИНТЕГРАЦИИ	219
Пандорка Стоименовска, Магдица Шамбевска УПОТРЕБАТА НА URIS И CC – ПРОШИРУВАЊЕ НА КОМПЕТЕНЦИИТЕ НА БИБЛИОТЕЧНИОТ КАДАР	227
Ивана Стојанова МОЖНОСТИ И ОПАСНОСТИ ОД ВЕШТАЧКАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА ВО СОВРЕМЕНОТО БИБЛИОТЕКАРСТВО	238
Моника Талеска ШТО БАРААТ КОРИСНИЦИТЕ ОД БИБЛИОТЕКАРОТ ВО НОВОТО ВРЕМЕ: ТРАНСФОРМАЦИЈА ВО ДИГИТАЛНАТА ЕРА И ГЛОКАЛНАТА УЛОГА НА БИБЛИОТЕКИТЕ	242
Ирена Тонева, Билјана Миладинова ИНКЛУЗИВНА УЛОГА НА БИБЛИОТЕКАРОТ ВО СОЦИЈАЛНО ИЗОЛИРАНО ОПШТЕСТВО	253
Јулијана Христовска-Кулевска, Весна Мундишевска-Велјановска КНИГОВРЗУВАЧКИ ПРАКТИКИ ВО НУУБ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ – БИТОЛА И СОУ „ТАКИ ДАСКАЛО“ – БИТОЛА ВО ФУНКЦИЈА НА ЗАШТИТА И ОДРЖУВАЊЕ НА КНИЖНИОТ ФОНД ВО БИБЛИОТЕКИТЕ	259
Ивона Цамтовска Јанкуловска ВЕШТАЧКА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА И ДИГИТАЛНИ ТЕХНОЛОГИИ ВО БИБЛИОТЕКИТЕ: МОЖНОСТИ, ПРЕДИЗВИЦИ И ПРАКТИЧНИ ИСКУСТВА	265
Снежана Цорлева, Ани Катранчиева УЛОГАТА НА БИБЛИОТЕКАРОТ ВО ОФОРМУВАЊЕ НА АКТУЕЛЕН БИБЛИОТЕЧЕН ФОНД	274
Јелена Ђорђевић, Маријана Узуновски ДИГИТАЛИЗАЦИЈА И НОВА УЛОГА НА БИБЛИОТЕКАРА: СЛУЧАЈ ЧАСОПИСА КУЛТУРА	280
Магдица Шамбевска, Пандорка Стоименовска ИНТЕГРАЦИЈА НА ЕЛЕКТРОНСКИТЕ ПУБЛИКАЦИИ ВО БИБЛИОТЕЧНИОТ СИСТЕМ И ФОНД НА НАЦИОНАЛНАТА И УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ СКОПЈЕ ..	285

ПРЕДГОВОР

ПРОФЕСИЈА ШТО СЕ МЕНУВА – МИСИЈА ШТО ОСТАНУВА

Почитувани!

Со особено задоволство го претставуваме Зборникот на трудови од Втората меѓународна конференција „Библиотекарот денес – професија во трансформација“, во организација на НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола.

По успешното одржување на првата меѓународна конференција, и оваа година продолживме со нашата заложба да создадеме простор за професионален дијалог, размена на знаења и искуства и воспоставување нови форми на соработка меѓу библиотекарите и стручните работници од земјата и од странство. Особено нè радува што Втората меѓународна конференција го потврди својот меѓународен карактер, обединувајќи над 80 учесници и автори на 40 стручни трудови. На конференцијата учествуваа библиотечни професионалци од Република С. Македонија, Република Србија, Република Хрватска, Република Бугарија, Босна и Херцеговина, Литванија и Република Српска, со што оваа средба прерасна во значаен простор за поврзување, размена на професионални искуства и создавање нови можности за соработка.

Присуството на колегите од различни земји претставува особена вредност за конференцијата и потврда дека библиотечната професија, иако се развива во различни институционални и општествени средини, почива врз заеднички вредности и цели. Библиотеците, без оглед на границите, се поврзани преку заедничката мисија за зачувување на знаењето и културното наследство, развој на писменоста и образованието и обезбедување слободен и рамноправен пристап до информации.

Темата „Библиотекарот денес – професија во трансформација“ ја отвори можноста да се разгледа современата улога на библиотекарот, неговите професионални предизвици, новите компетенции и одговорности, како и влијанието на дигитализацијата, новите технологии и вештачката интелигенција врз библиотечната професија. Денешниот библиотекар е истовремено посредник меѓу информацијата и корисникот, чувар на културното и писменото наследство, едукатор, креатор на нови услуги и активен учесник во процесите на дигиталната трансформација. Од библиотекарот денес се очекува не само стручност, туку и подготвеност за постојано учење, прифаќање на нови знаења и развивање компетенции што одговараат на потребите на современиот корисник.

Конференцијата како проект е поддржан од Министерството за култура и туризам на Република С. Македонија и се одржа на 4 и 5 јуни 2026 година во хотел Молика Пелистер. Координатор на проектот беше м-р Милка Котевска, виш библиотекар од НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола, а во Уредувачкиот одбор беа и м-р Мариче Боздоганова, библиотекар советник од НУБ „Григор Прличев“ - Охрид и Билјана Ациовска-Панцарова, виш библиотекар, ЈУ ГБ „Браќа Миладиновци“ - Скопје. Работниот дел од конференцијата беше организиран во четири сесии, во рамките на кои трудовите беа презентирани преку 21 PowerPoint-презентација, 2 видео-презентации и 17 постер-презентации.

Четириесетте стручни трудови застапени во овој Зборник нудат широк спектар на размислувања, истражувања, искуства и добри практики поврзани со современото библиотечно работење. Тие сведочат за професија која не мирува, туку постојано се преиспитува, надградува и приспособува на новите услови и потреби. Различните теми и пристапи застапени во трудовите отвораат простор за нови идеи и согледувања, но и за понатамошна професионална дискусија.

Конференцијата уште еднаш потврди дека библиотеката не е само место за чување и користење на знаењето, туку динамична институција која активно учествува во културниот, образовниот и општествениот развој. Во такви услови, библиотекарот добива нови улоги и одговорности, но истовремено ја задржува својата суштинска мисија – да го поврзува човекот со знаењето, информацијата и културното наследство.

Особено значајно е што ваквите конференции овозможуваат професионалците да излезат од рамките на секојдневното работење, да ги споделат своите искуства, да ги преиспитаат постојните практики и да размислуваат за иднината на професијата. Размената на идеи и добри практики создава основа за нови професионални иницијативи, партнерства и заеднички проекти, но и за јакнење на библиотечната заедница во целина.

Во тој контекст, НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола со организацијата на оваа конференција продолжува да ја гради својата улога како место за професионално поврзување, размена на знаења и создавање нови вредности во библиотечната дејност. Продолжувањето на конференциската традиција претставува наша заложба да придонесеме кон развојот и афирмацијата на библиотечната професија и кон нејзиното активно приспособување кон современите текови.

Упатуваме искрена благодарност до сите учесници, автори на трудовите, гости, колеги и соработници кои со своето знаење, професионалност и посветеност придонесоа за успешната реализација на Втората меѓународна конференција. Благодарност и до сите кои ја препознаа важноста на темата и дадоа свој придонес во создавањето на една содржајна и инспиративна професионална средба.

Веруваме дека овој Зборник ќе биде вреден извор на знаења, искуства и идеи, но и поттик за понатамошно професионално усовршување, соработка и развој. Нека биде траен запис за една значајна средба посветена на библиотекарот – професионалец кој постојано се менува, учи и приспособува, но чија мисија останува непроменета.

Раководител на проектот
м-р Милка Котевска, виш библиотекар

ШТО БАРААТ КОРИСНИЦИТЕ ОД БИБЛИОТЕКАРОТ НА НОВОТО ВРЕМЕ?

*Ѓултен Ајрули, виш библиотекар
НУ Библиотека „Кочо Рацин“ - Тетово
gjulten_ajruli@yahoo.com*

Апстракт

Во брзо менувачкиот пејзаж на дигиталната ера, улогата на библиотекарот претрпува значајна трансформација. Библиотекарите повеќе не се само чувари на физички книги и ракописи, туку се појавуваат како интелектуални водичи, куратори на знаење и навигатори низ огромниот дигитален екосистем. Барањата кон современиот библиотекар се покомплексни од кога било досега, бидејќи тие треба да ја балансираат традиционалната улога со новите одговорности што ги носи дигиталната ера. Оваа трансформација го предизвикува самото разбирање на библиотекарството, преместувајќи го од физичка, чуварска задача во активност што бара длабока интелектуална ангажираност, критичко размислување и етичко донесување одлуки.

Во современото информатичко општество, корисниците очекуваат библиотекарот да биде водич низ огромниот број информации достапни на интернет и во различни дигитални бази на податоци. Тие бараат брз и прецизен пристап до релевантни извори, помош при пребарување на електронски каталози, како и поддршка при користење на нови технологии и дигитални платформи. Како што посочува Krishna (н.д.), улогата на библиотекарот во модерната ера се трансформира од традиционален кон повеќедимензионален, вклучувајќи управување со дигитални ресурси, мултимедија и електронски публикации. Покрај тоа, библиотекарите имаат важна улога во организирањето културни и едукативни активности што ја поттикнуваат културата на читање и медиумската писменост. Оттука, современиот библиотекар мора постојано да ги надградува своите знаења и вештини за успешно да одговори на новите потреби на корисниците, додека библиотеката се развива во значаен културен и информативен центар на заедницата.

Клучни зборови: *современ библиотекар, корисници на библиотеки, дигитална трансформација, информациска писменост, НУ Библиотека „Кочо Рацин“ – Тетово.*

Вовед

Развојот на информатичкото општество значително го промени начинот на кој луѓето пристапуваат до информации. Интернетот, дигиталните бази на податоци и електронските публикации создадоа огромен простор на достапни знаења, но истовремено ја зголемија и потребата од стручна ориентација и селекција на релевантни информации. Во такви услови, библиотекарот добива нова и значајна улога како посредник помеѓу корисникот и информацијата. Традиционално, библиотекарите се сметале за чувари на книжниот фонд и организатори на библиотечните колекции. Меѓутоа, со развојот на дигиталните технологии, нивната улога се прошири и трансформира. Современиот библиотекар не само што управува со физички и дигитални ресурси, туку истовремено делува како едукатор, советник и медијатор во процесот на пронаоѓање и користење информации. Од друга страна пак, променети се и барањата на корисниците. Тие денес имаат многу поголеми очекувања од библиотеките и од библиотекарите. Пред се, очекуваат брз пристап до информации, стручна помош при истражување, како и можност за користење на современи технологии. Овие очекувања

ја наметнуваат потребата библиотекарите постојано да ги усовршуваат своите знаења и да се прилагодуваат на новите услови на работа.

Трансформацијата на улогата на библиотекарот

Порано библиотеките функционираше како тивки и строго организирани простори, каде што доминираше редот, дисциплината и трпението. Корисниците најчесто не пристапувале директно до фондот, туку ја барале потребната книга преку библиотекарот. Пронаоѓањето на материјалите се одвивало преку картотечни каталози, што барало време и внимателност, па затоа корисниците биле подготвени да почекаат додека библиотекарот ја лоцира и донесе книгата. Овој процес подразбирал поголема интеракција и доверба меѓу корисникот и библиотекарот. Денес, со развојот на дигиталните технологии и брзиот пристап до информации, ваквиот начин на работа речиси исчезнува. Корисниците сега очекуваат моментален пристап до информации и самостојно пребарување, што доведува до намалување на трпението и директната комуникација со библиотекарот.

Со оглед на тоа, улогата на библиотекарот некогаш и сега значително се разликува – од посредник кој трпеливо го водел корисникот низ физичкиот фонд, до современ информациски стручњак кој обезбедува брз пристап, селекција и критичка проценка на информации во дигиталното опкружување. Сепак, едно останува непроменето: соработката меѓу библиотекарот и корисникот е клучен фактор за успешно задоволување на корисничките потреби.

За разлика од порано, современиот библиотекар има повеќекратни функции. Освен традиционалното каталогизирање и класификација на материјалите, тој се занимава и со управување со електронски ресурси, дигитални колекции и бази на податоци. Ова бара нови компетенции и континуирана едукација. Според Krishna¹ (н.д.), библиотекарите во модерната ера мора да поседуваат комбинација од технолошки, информациски и комуникациски вештини. Тие треба да бидат способни да работат со различни информациски системи, да им помагаат на корисниците во пребарувањето на дигитални извори и да ги насочуваат кон релевантни информации. Затоа, современите библиотекарите мора да поседуваат знаења и вештини за:

- **Работа со електронски каталози** – Електронските каталози (OPAC) кои овозможуваат корисниците брзо и ефикасно да пребаруваат информации за библиотечниот фонд. На пример, студент кој подготвува семинарска работа може преку електронскиот каталог да ја провери достапноста на одредена книга и нејзината локација во библиотеката.

- **Управување со дигитални архиви и колекции** – Сè поголем број библиотеки создаваат дигитални архиви во кои се чуваат дигитализирани книги, ракописи, фотографии и други културно-историски материјали. Библиотекарите треба да поседуваат знаења за процесот на дигитализација, обработка на дигитални документи и нивно долгорочно зачувување. Овој процес овозможува заштита на вредното културно наследство и негово поголемо користење од страна на истражувачите и јавноста.

- **Користење на научни бази на податоци** – Во современото образование и научно истражување, базите на податоци претставуваат важен извор на релевантни научни информации. Библиотекарите треба да знаат како да користат различни стратегии за пребарување, како да применуваат филтри за резултати и како да им помогнат на корисниците да пристапат до научни статии, книги и други академски публикации.

- **Користење на различни софтверски алатки за библиотечно работење** – Современото библиотечно работење се базира на интегрирани библиотечни системи и

¹ Krishna, C. M. (n.d.). *The Changing Role of Librarian in the Modern Era*. <https://www.jetir.org/papers/JETIR2212658.pdf> (пристапено на 28.4.2025)

специјализирани софтверски платформи кои овозможуваат ефикасно управување со библиотечниот фонд, процесот на позајмување, статистиката на користење и дигиталните ресурси. Библиотекарите треба да бидат обучени за користење на овие системи со цел да обезбедат квалитетна и ефикасна услуга за корисниците.

Овие компетенции им овозможуваат на библиотекарите **ефикасно да ги поддржат корисниците во процесот на учење, истражување и пристап до информации**. Благодарение на дигиталните технологии, библиотеките можат да понудат побрз и поширок пристап до знаење, додека библиотекарите стануваат важни посредници во управувањето со информациите. Покрај техничките вештини, библиотекарите треба да развиваат и **континуирана професионална едукација**, со цел да ги следат најновите технолошки трендови и да ги применуваат во својата работа. Ова подразбира учество на стручни обуки, конференции и работилници, преку кои можат да ги надградуваат своите знаења и да ги применуваат современите практики во библиотечното работење. Според IFLA (2015)², библиотекарите треба постојано да ги развиваат своите дигитални и информациски компетенции за да можат успешно да одговорат на потребите на современите корисници.

Потреби и очекувања на современите корисници

Од друга страна, промените се јасно забележливи и кај современите корисници. Тие имаат разновидни потреби и очекувања од библиотеките, кои постојано се менуваат под влијание на технолошкиот развој и дигиталната трансформација.³ Една од најважните потреби на корисниците е брз и ефикасен пристап до точни, релевантни и доверливи информации. Во услови на огромна количина информации достапни на интернет, корисниците често се соочуваат со тешкотии во процесот на селекција и проценка на квалитетот на изворите. Затоа, улогата на библиотеката и библиотекарот како посредници во пристапот до проверени и релевантни информации станува сè позначајна. На пример, ученик кој подготвува училиштен проект може да најде голем број информации на интернет, но не секогаш може да процени кои извори се научно веродостојни. Во такви случаи, библиотекарот му помага да пронајде соодветна литература во библиотечниот фонд, како енциклопедии, научно-популарни книги или стручни публикации. Или, како што вели англискиот писател и новинар, Нил Гејман: „Google може да ви врати 100.000 одговори, библиотекарот може да ви го врати вистинскиот“. Слично на тоа, студент кој пишува семинарска или дипломска работа може да добие помош од библиотекарот при пребарување на електронски каталози, дигитални библиотеки или научни бази на податоци.

Покрај обезбедувањето пристап до информации, корисниците очекуваат библиотекарите да им помогнат и во развивањето на информациска писменост а тоа значи способност за ефикасно пребарување, критичко оценување и правилно користење на информациите. На пример, многу библиотеки организираат едукативни работилници за ученици и студенти (пример е НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола со проектот Креативен начин на пристап до информации за студентите од битолскиот универзитет)⁴, каде на корисниците им се објаснува како правилно да се користат библиотечните каталози, како да се препознаат веродостојни извори на интернет и како правилно да се цитираат користените извори во научни трудови. Во НУ Библиотека „Кочо Рацин“–

² IFLA. (2015). *IFLA Trend Report: Riding the Waves or Caught in the Tide?* The Hague: International Federation of Library Associations and Institutions.

³ Lankes, R.D. (2016). *The new librarianship field guide*.

https://www.researchgate.net/publication/329654248_The_New_Librarianship_Field_Guide (пристапено на 23.4.2026)

⁴ <https://www.facebook.com/media/set/?vanity=nuub.mk&set=a.1428491245986522> (пристапено на 23.4.2026)

Тетово, при зачленување на секој нов корисник, како дополнителна работна задача на вработените е објаснување и насочување кон дигиталните извори и нивната употреба. Воедно, на самиот влез од библиотеката е поставен постер со инструкции за користење на системот COBISS и мобилната апликација mCOBISS. (види слика бр. 1)

Слика бр. 1. Постер во Библиотеката

Библиотеката како културен и образовен центар

Новото информациско-комуникациско време ни донесува простор за креативно осмислување на слободното време коешто најдобро е спроведено во активности во т.н. простории за работилници (англ. makerspace) преку работа со 3Д-печатачи, роботика, виртуелни авантури, електронски читачи на книги итн.⁵, организирање на различни културни и образовни активности како книжевни средби, литературни конкурси, едукативни работилници за деца, изложби и јавни предавања кои активно придонесуваат за културниот развој на заедницата. Во текот на годината, во НУ Библиотека „Кочо Рацин“ – Тетово, редовно се реализираат книжевни средби со автори, литературни конкурси за ученици, едукативни работилници за деца и млади, изложби, промоции на книги и јавни предавања со цел библиотеката да создава простор каде што граѓаните можат да се информираат, да учат, да се дружат и да учествуваат во културниот живот на својата средина и место каде што се поттикнува љубовта кон книгата, се развива креативноста и критичкото размислување и се зајакнува културната свест кај граѓаните.

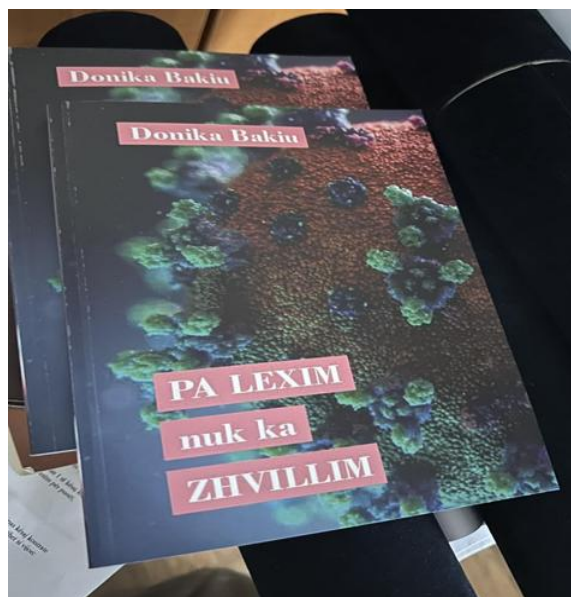
• **Литературна промоција на млади автори** – Во НУ Библиотека „Кочо Рацин“ – Тетово, особено внимание се посветува на поддршката и афирмацијата на младите творци. Во таа насока, се организирани и промоции за делата на младата авторка Ива Стојческа, која воедно е и наша редовна читателка (види слика бр. 2). Исто така, Библиотеката до оваа година има издадено неколку книги од роднокрајни автори, а во мај 2023 год. година излезе од печат книгата од нашата роднокрајна писателка Доника Бакиу, исто така читател и соработник на библиотеката. Книгата „Pa lexim nuk ka zhvillim“ финансирана и поддржана од Министерство на Култура на РСМ излезе од печат во почетокот на 2024 год. (види слика бр. 3). Преку ваквите настани, библиотеката создава простор каде младите автори имаат можност да ја претстават својата креативност пред пошироката публика, да споделат дел од своето творештво и да воспостават директна комуникација со читателите. Со тоа, библиотеката не само што ги промовира нивните дела, туку активно придонесува и за нивна мотивација и понатамошен развој,

⁵ Петровска, Ј. „Можеме ли подобро? Имплементација на иновативните библиотечни програми во новото информациско-комуникациско време“. Библиотекарство: Библиотекарска теорија и практика, Вол. 35, бр. 1-2., стр.

поттикнувајќи ја љубовта кон пишаниот збор и збогатувајќи ја современата книжевна сцена.⁶

Слика бр. 2. Промоција на книгата „Вкусот на стравот“

Слика бр. 3. Библиотека издавач на книгата „Pa lexim nuk ka zhvillim“ - Donika Bakiu

• **Изложби на книги** – Изложбите на книги претставуваат еден од начините на кои библиотеките го претставуваат својот фонд пред јавноста. Тие може да бидат тематски, на пример изложби посветени на одреден писател, историски период или културен настан. На ваков начин се промовира богатството на библиотечниот фонд и се поттикнува интересот на корисниците за одредени теми.

• **Едукативни работилници** – Библиотеките често организираат работилници за ученици, студенти и други категории корисници. Овие работилници можат да бидат насочени кон развивање на читателски навики, креативно пишување, информациска писменост или користење на библиотечните ресурси. На пример, за најмладите читатели се организираат креативни работилници, читање приказни и интерактивни активности поврзани со книгата. Проектите: „Кажми ми, како се прават работите без телефон?“, „Сакам тато да ми чита“ или „Во светот на бајките“⁷, се само неколку проекти од многубројни други кои редовно се реализираат од страна на библиотеката, со цел приклучување на најмладата генерација, од предшколски деца до ученици до деветто одделение, во културниот живот.

• **Натпревари за ученици** – Со цел да се поттикне интересот за читање и литература, библиотеките организираат литературни конкурси, квизови, натпревари за рецитирање или пишување есеи. Овие активности ги мотивираат учениците да ја развиваат својата креативност и љубовта кон пишаниот збор. „Литературен конкурс по повод 23 Април - Светскиот ден на книгата и авторското право“ и „Општински натпревар - Млади библиотекари“ се веќе традиционални и меѓу најпопуларните активности на нашата библиотека.

Друг важен аспект е уредувањето на библиотечната средина. Корисниците очекуваат библиотеките да обезбедат пријатен и функционален простор за читање,

⁶<https://www.facebook.com/NUBKRITE;>

<https://www.facebook.com/photo?fbid=1345840546928647&set=pcb.1345841136928588>

⁷<https://www.facebook.com/search/top?q=in%20biblioteka%20%22ko%20C3%A7o%20racin%22%20-%20tetov%20C3%AB>

учење и истражување. Мирната атмосфера, добро организираниот библиотечен фонд и пристапноста на услугите значително влијаат врз задоволството на корисниците. На пример, учениците и студентите често ја користат библиотеката како простор за подготовка на испити, додека родителите со деца очекуваат средина која ќе го поттикне интересот на децата за читање и учење. Со проектот „Хортикултура - духот на природата во библиотека“, нашата библиотека добива ново значење, внесувајќи повеќе живост, бои и хармонија во просторот и создавајќи уште попривлечна и инспиративна средина за читателите.

Конечно, професионалниот и љубезен однос на библиотекарите е еден од најважните фактори за квалитетот на библиотечните услуги. Кога библиотекарот е достапен, комуникативен и подготвен да помогне, корисниците се чувствуваат добредојдени и мотивирани повторно да ја посетат библиотеката.

Слика бр. 4. Постер во Библиотеката

Заклучок

Промените што ги донесе дигиталната ера значително ја трансформираа улогата на библиотекарот. Од традиционален чувар на книги, библиотекарот се развива во современ информациски посредник, едукатор и културен промотор.⁸ Корисниците денес очекуваат од библиотекарите не само пристап до книги, туку и стручна помош во пребарување информации, користење на дигитални ресурси и развивање на информациска писменост. За успешно да одговори на овие предизвици, современиот библиотекар мора постојано да ги надградува своите знаења, да ги следи технолошките промени и активно да учествува во развојот на библиотеката како културен и информативен центар на заедницата.

На крај, на прашањето: „Дали технологијата придонесе за слабеење на таа силна врска меѓу читателите и библиотекарите?“, со целосна одговорност можеме да одговориме:

⁸ Rubin, R. E. (2017). *Foundations of library and information science*. Neal-Schuman Publishers. https://alastore.ala.org/sites/default/files/book_samples/9780838913703_sample.pdf

„Напротив, библиотекарите се токму тие што секогаш, тивко, ненаметливо и со голема посветеност, пронаоѓаат различни начини за да бидат секогаш блиску до своите читатели.“

Користена литература

1. Krishna, C. M. (n.d.). *The changing role of librarian in the modern era*. <https://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfndmkaj/https://www.jetir.org/papers/JETIR2212658.pdf>
2. IFLA. (2015). *IFLA Trend Report: Riding the Waves or Caught in the Tide?* The Hague: International Federation of Library Associations and Institutions. <https://repository.ifla.org/items/18130f07-f670-4d6e-8255-a8f15f57c9>
3. <https://www.facebook.com/media/set/?vanity=nuub.mk&set=a.1428491245986522> (пристапено на 23.4.2026)
4. Петровска, Ј. (2018). „Можеме ли подобро? Имплементација на иновативните библиотечни програми во новото информациско-комуникациско време“. Библиотекарство: Библиотекарска теорија и практика, Вол. 35, бр. 1-2. <http://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfndmkaj/https://bzm.mk/wp-content/uploads/2023/02/bibliotekarstvo2018.pdf> (пристапено на 1.5.2026)
5. <https://www.facebook.com/NUBK RTE;>
6. <https://www.facebook.com/photo?fbid=1345840546928647&set=pcb.1345841136928588>
7. Lankes, R.D. (2016). *The new librarianship field guide*.
a. https://www.researchgate.net/publication/329654248_The_New_Librarianship_Field_Guide (пристапено на 23.4.2026)
8. Rubin, R. E. (2017). *Foundations of library and information science*. Neal-Schuman Publishers. https://alastore.ala.org/sites/default/files/book_samples/9780838913703_sample.pdf

Conclusion

The changes brought about by the digital era have significantly transformed the role of the librarian. From a traditional guardian of books, the librarian has evolved into a modern information intermediary, educator, and cultural promoter.

Today, users expect from librarians not only access to books, but also professional assistance in searching for information, using digital resources, and developing information literacy.

To successfully respond to these challenges, the modern librarian must continuously upgrade their knowledge, follow technological developments, and actively participate in the development of the library as a cultural and informational center of the community.

Finally, to the question: „Has technology contributed to weakening that strong connection between readers and librarians?“, we can answer with full responsibility:

“On the contrary, librarians are precisely those who, always quietly, unobtrusively, and with great dedication, find different ways to remain close to their readers.”

ШТО БАРААТ КОРИСНИЦИТЕ ОД БИБЛИОТЕКАРОТ НА НОВОТО ВРЕМЕ?

Марина Алексик, библиотекар
ЈОУ Библиотека „Тане Георгиевски“ - Куманово
aleksikmarina5@gmail.com
marialeksikj@gmail.com

Апстракт

Со години наназад, библиотеците својот успех го мереле според бројот на посетители и биле фокусирани само на тоа. Во поново време почнаа да го насочуваат вниманието кон подобро запознавање на своите корисници, а со тоа и да ги прилагодуваат услугите според нивните потреби и можности. Дигиталното доба донесе многу промени и предизвици за библиотечните услуги. Поради тоа, постои голема нерамнотежа помеѓу услугите што корисниците очекуваат да ги имаат во библиотеците и она што навистина го добиваат, според нивните ИКТ (информациски и комуникациски технологии) вештини. Библиотекарот во 21 век, како професионалец мора да поседува одредени компетенции за да ја поттикне соработката со заедницата преку воведување иновации во работата, со цел корисниците да го направат првиот чекор за управување на еволуирачките промени кои се потребни за користење на библиотеката. Меѓутоа, добро обучен библиотекар е должен кај корисниците да ги поттикне ваквите услуги да ги користат и надвор од библиотеката, преку креирање платформи за меѓусебна комуникација, да учат и да креираат преку обезбедување групни простории за учење, канали на социјалните медиуми и онлајн форуми. Исто така, библиотекарот може да ја поттикне соработката со заедницата преку партнерство со други библиотеки, организации и групи, со вмрежување и иницијативи кои ја поддржуваат мисијата и визијата на иновациските методи што ќе се спроведуваат во библиотеците.

Клучни зборови: библиотечни услуги, корисници, еволуирачки промени, иновации, професионален библиотекар, компетенции.

Вовед

Јавните библиотеки отсекогаш биле светилишта на знаењето каде што луѓето доаѓаат да учат, да се поврзуваат и да растат. Сепак, во денешниот свет на постојани известувања, платформи за стриминг и дигитална погодност, привлекувањето нови корисници стана вистински предизвик. Ова не значи дека библиотеците ја изгубиле својата релевантност, туку едноставно покажува дека стратегиите за досег допрва ќе се развиваат. Ресурсите и услугите на библиотеците нудат и создаваат можности за учење, ја поддржуваат писменоста и образованието и помагаат во обликувањето на новите идеи и перспективи кои се неопходни за креативно и иновативно општество.⁹ Најдобриот начин на корисниците им се обезбеди квалитетен и иновативен ангажман во библиотеката, несомнено им е потребна помош и соработка од ентузијастичка и добро обучена личност - **библиотекар**, која со својата мотивација и посветеност игра важна улога во спроведување на долготрајните процеси и еволуирачките промени со кои корисниците секојдневно се среќаваат.

⁹<https://librarika.com/kb/6312fa966e252> (пристапено на 17.3.2026)

Библиотекар - Редефинирана професија за 21 век

Долго време професијата библиотекар се сметаше за хуманистичка професија, но со преминот од традиционалните печатени ресурси кон електронските, оваа професија се трансформираше во посложена социо-човечка и техничка синтеза.

Во античко време библиотеците биле сместени во храмови и кралски палати и биле симбол на општествениот статус - кралството или заедницата и биле ценети поради нивните документираните збирки. Пишаниот документ во тоа време имал света конотација, а библиотекарите се сметале за научници.

Во Средниот век, тие ги зачувале и развиле научните традиции, а библиотеците функционираше главно во манастирите. Нивната улога не била само да чуваат документи, туку и да копираат ракописи во познатите скрипториуми, кои ги зачувале од античкото наследство. Библиотекарите имале репутација на истражувачи.

За време на ренесансата и модерното време, библиотеците како институции го одразувале општеството и заедницата. Печатените изданија имале одлучувачки придонес во достапноста на книгите, што резултирало со поголем број на библиотеки со повеќе активности. Библиотекарите стануваат специјалисти за документи со цел организирање и управување со документарни фондови и обезбедување пристап до истите.

Со оглед на фактот дека 21 век донесе револуција на традиционалните модели на информации и документирање, односно широк спектар на промени во краток временски период, кои во исто време се релативно тешки за разбирање и прифаќање од страна на библиотекарите, ги принудуваат континуирано да се прилагодуваат кон предизвиците за променливото општество каде информациите играат одлучувачка улога. Сето ова придонесе за целосно менување на приоритетите на библиотеката и библиотекарот.

Во професионалната работа на библиотекарот се создава сложен систем во кој учествуваат четири фактори:

1. Правна основа на професијата.
2. Односот на библиотекарот кон читателот.
3. Односот на професионалните библиотекарски колеги.
4. Односот на професионалните библиотекарски колеги кон современото општество.

Во ваков случај, потребно е да ги дефинираме потребните компетенции, формите на стручно оспособување и потребните квалификации, критериумите и начините на стручно оценување. Имено, потребно е точно дефинирање на стандардот за идентификација на специфичните активности потребни за библиотекарската професија. Библиотекарите кои се со високо образование и работат во национални, јавни, градски, специјализирани библиотеки или во информативни-документациски центри, треба да развиваат компетенции за пристап на информациските ресурси, едукација на корисниците за стекнување информациска култура и управување со информации и знаење.

Професијата библиотекар како поливалентна професија, која строго е поврзана со документите и информациите, како што се каталогизатор, библиограф, едукатор, уредник, конзерватор, компјутерски специјалист, медијатор на информации, мора да ги поседува основните компетенции како: комуникациски способности, вештини за странски јазици, основни компетенции по математика, наука и технологија, информациски вештини, способност за учење, социјални и некои специфични способности за дигитални ресурси. Се смета дека ИКТ (информациски и комуникациски технологии) се присутни во сите библиотечни активности. Професионалната обука во библиотекарската професија е тесно поврзана со способноста за јавна комуникација, тимска работа, управување со проекти и координација, како и лидерските способности,

приврзаноста кон професијата, флексибилноста итн. Таа треба да биде во чекор со еволуцијата на библиотекарската и информациската наука.¹⁰

Важна компонента во библиотекарската професија претставува улогата на библиотекарот како информатор, која се менува согласно промените во опкружувањето на библиотеката, а особено во сегментите на „информациската индустрија“. Постојат повеќе пристапи за определување и дефинирање на учесници во таа „индустрија“ и на нивната улога. Според Кац (Katz, William, библиотекар, автор и уредник), особено значајни се следниве учесници:

- ❖ Издавачите на книги, списанија и друг вид литература;
- ❖ Креатори на бази на податоци;
- ❖ Информациските сервис;
- ❖ Јавни медиуми;
- ❖ Производителите на компјутери и софтвери;
- ❖ Библиотеките и библиотекарите;
- ❖ Корисниците што ја добиваат информацијата директно или преку некој посредник (библиотека, информациски сервис и останати).

Во јавните медиуми информациите се контролирани во зависност од интересите на оние што ги испраќаат, односно изготвуваат, за разлика од библиотеката, каде се нуди голем спектар на информации, од кои корисникот може сам да направи селекција според неговите потреби. Во овој контекст Шера (Shera, J. Н. американски библиотекар и информатички научник, кој беше пионер во употребата на информатичката технологија во библиотеките) истакнал дека библиотекарите спрема корисниците не треба да се поставуваат како кон „просечен читател“. Секој корисник има свои посебни карактеристики, кои библиотекарот треба да ги има предвид, а тоа се двете начела врз кои се темелат информациските услуги во библиотеката:

1. Информациите секогаш се даваат на конкретна личност чии потреби треба да се откријат.
2. Секој корисник доаѓа во библиотеката со конкретна потреба, кон која треба да се насочи услугата.

Информациската наука денес е тема на повеќе библиотекари, поради што во претходните декади информациските стручњаци ја „напаѓаа“ библиотекарската струка. Кац, еден од најголемите авторитети за предметот информациски служби, смета дека библиотечната информациска служба, која меѓу другото се занимава со пребарување на литература, била отскок за информациската наука. Во светот има многу различни толкувања во однос на овие дисциплини и дискусии по овие прашања, но уште долго нема да бидат точно дефинирани, па поради овој факт ќе се придржуваме за дефинициите на Американското библиотекарско друштво (American Library Association – ALA), кое се смета за предводник во оваа подрачје на библиотекарството. Според нив, библиотекарската наука е збир на знаења за принципите на селекција, набавка, организација и користење на печатени информации, во согласност со информациските барања и потреба на одредена група корисници.

За разлика од оваа наука, информациската наука е научно проучување на создавањето, користењето и управувањето со сите облици на информации.

Во сите истакнати квалификации библиотекарот најчесто се јавува во улога на едукатор, со цел да го насочи и оспособи корисникот активно да учествува во истражувањата во библиографските податоци. Значајна компонента во оваа интеракција е довербата, која библиотекарот може едноставно да ја стекне преку:

¹⁰ Tîrzișan, E. (2017). „The Librarian - A Redefined Profession for the 21st Century“. Revista Română de Biblioteconomie și Știința Informării = Romanian Journal of Library and Information Science, Vol. 13 Issue 4, стр. 101-108

- Големо залагање да го насочи корисникот кон конкретните побарувања;
- Љубезност и трпение со секој, па и со оној корисник кој можеби и не знае најсоодветно да го формулира своето барање и потребно е да му се посвети повеќе внимание и време, но и охрабрување за понатамошното користење на библиотечните услуги;

- Гарантирање на дискреција во однос на идентитетот на корисникот и неговите професионални потреби, односно до резултатите до кои дошол.

Во однос на информациската служба, вработените во библиотеките треба да се залагаат за давање на потполни, точни и брзи информации за граѓата на сите корисници што им се потребни.

Обврска на библиотекарите е што подоследно да го користат **Етичкиот кодекс**, со цел да се приближиме до стандардите во развиениот свет:

- Право и должност на библиотекарот е да ја чува приватноста на секој корисник и информациите на библиотечниот материјал при поставување на барањето, како и по завршувањето на услугата.

- На секое прашање библиотекарот е должен да даде примарен, непристрасен и пристоеен одговор.

- Право и должност на библиотекарот е перманентно да го надградува своето стручно и општо знаење, за да може професионално да ги извршува сите обврски во библиотеката.

- Во соработка со колегите на работа, преку состаноци или размена на искуства, библиотекарот треба професионално да се вклучува во образовниот, научниот и културниот живот на својата средина.

Овие правила до кои библиотекарите мора се придржуваат, содржат одредби со цел да се овозможи и поттикне слободниот проток и размена на идеи, мисли и погледи без разлика на сопствената животна определба. Накратко, должност ни е: да го поттикнеме слободниот проток и размена на идеи, мисли и погледи, да им обезбедиме на корисниците квалитетни услуги и да се спротивставиме на секаков вид цензура или други ограничувања. Да ја загарантираме приватноста на корисникот во однос на информациите што ги бара, а притоа истите да се точни, квалитетни, непристрасни и ефикасни.¹¹

Анатомија на корисниците на библиотеките во 21 век

Најважната компонента на библиотеката во 21 век покрај библиотекарот е корисникот, кој е неоспорно најважната личност во било која библиотечна средина и фокусна точка на библиотечните услуги, бидејќи библиотеката првенствено постои за да го задоволи корисникот и само таква таа е продуктивна. Се поставува прашањето - кој сè може да биде корисник на библиотека? Според многубројните истражувања може да се заклучи дека **секој кој ја посетува** библиотеката со цел да ги искористи нејзините ресурси за да ја задоволи својата информативна потреба може со леснотија да се нарече корисник. Но, зборот „посети“ како што се користи во 21 век, вклучува не само физички пристап, туку и далечински до веб-страница или онлајн каталозите на библиотеката. Терминот корисник опфаќа различни термини како што се: клиенти, корисници на информации, баратели на информации, читатели итн. Библиотеката од 21 век, која е виртуелна е дефинирана од страна на Џ. Вејн Рајц, (претседател на универзитетот во Флорида), како „библиотека без ѕидови“ во која збирките не постојат на хартија, микроформа или друга опиплива форма на физичка локација, туку се електронски достапни во дигитален формат преку компјутерски мрежи. Во овој контекст, корисникот

¹¹Сечиќ, Д. (1998). Информациски услуги во библиотеката. Скопје: Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“.

на библиотеката треба да преземе **поголема одговорност** во лоцирањето и пребарувањето на информации во библиотеката, повеќе отколку што тоа го правел во традиционалното библиотечно пребарување.

Како и библиотеките и библиотекарската професија, така и корисниците еволуирале од традиционалното библиотечно опкружување до корисници кои се идентификуваат според нивните ИКТ (информациски и комуникациски технологии) вештини, и тоа:

Неквалификуваните корисници на библиотеката - нема да можат да побараат од библиотекарот насоки без употреба на ИКТ вештини, исто така нема да можат да ги користат ресурсите на истата.

Полуквалификуваните корисници - можат да користат технолошки уреди за пристап до библиотеката со мала поддршка од страна на библиотекарите, но не можат ефикасно да ги користат напредните функции и оператори на пребарувачот кои имаат капацитет да преземат само релевантни информации од збирките на библиотеката.

Вешт корисник или компјутерски писмен корисник треба да ги ужива следниве квалификации:

- Знаење за тоа како да се **анализираат потребите за информации** (информациска писменост).
- Знаење за тоа како ефикасно да се **користат основните и напредните пребарувачи**.
- Знаење за тоа како ефикасно да се **формулираат барања и клучни зборови**.¹²

Библиотекарите често тежнеат кон **поучување** на корисниците, со цел да им се помогне во надминување на личните препреки за користење на библиотечните услуги и обезбедување оптимални услови за ефикасно пребарување. Мора да истакнеме дека за пристапот кон едукација на корисниците треба да се земе предвид вкупниот информациски и комуникациски процес, всушност интеракцијата помеѓу библиотекарот и корисниците. Подучувањето може да се подели на групно и индивидуално, кое се врши преку предавања и разни видови семинари.

За да дознаеме во која категорија корисниците на библиотеката припаѓаат и колку се задоволни, потребни се истражувања на одредени методи кои можат да ни формираат значајни заклучоци на одредени прашања за подобрување на корисничкото искуство и задоволство кое нашите корисници го уживаат.

Еден од најчестите и најефикасните начини за собирање повратни информации од нашите корисници се **анкетите**. Тие можат да ни помогнат да ги разбереме очекувањата, преференциите, нивоата на задоволство и предлозите за подобрување на услугите кои ги нудат библиотеките.

За да добиеме подлабок увид за потребите и барањата на корисниците од библиотеките потребно е спроведување **интервјуа** со корисници и целни групи. Ваквите алатки ни помагаат да ги истражime мотивациите, однесувањата, емоциите и предизвиците на корисниците. Интервјуата можат да содржат отворени прашања, сценарија или потсетници за да добиеме опсежни и детални одговори за нивото на задоволување на библиотечните потреби на корисниците. Истите можеме да ги спроведеме лице в лице, преку телефон или онлајн, во зависност од ресурсите и достапноста со која располагаме.

Трет начин да се проценат корисниците е истите да се **набљудуваат и тестираат** нивните интеракции со библиотекарите. Набљудувањето и тестирањето на корисниците

¹²https://scholarworks.sjsu.edu/libphilprac/535/?utm_source=digitalcommons.unl.edu%2Flibphilprac%2F535&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages (пристапено на 23.3.2026)

може да ни помогнат да ги идентификуваме тешкотиите при користењето на библиотечните услуги.

Потребно е повремено да се **собираат и анализираат** информации и коментари од страна корисниците. Тие ни даваат обликување на мислења и оценки од корисниците за услугите на библиотеката. Користиме алатки како формулари за повратни информации, кутии за предлози или онлајн коментари согледани од нивна перспектива.

Корисничките **метрики и аналитика** можат да ни помогнат да го квантифицираме однесувањето, ангажманот и лојалноста на корисниците кон библиотеката. Можеме да користиме метрики како посети, задржување поради одредени лични потреби на корисниците како користење читална, читање дневен печат во библиотеката и останати активности или упатување од страна на библиотекарот, преку пребарување по одреден вид на каталози, до одредена специјализирана информација, за да ја следиме употребата и фреквенцијата на корисниците и на тој начин да добиеме точна проценка за нивото на задоволство и за одредени побарувања и лојалноста од нивна страна.

За подобрување на квалитетот на услугите, а со тоа и задоволство на корисниците потребно е користење рамка за корисничко искуство. Рамката ни дава можност, планирање, имплементирање и еволуирање на иницијативите за корисничко искуство на библиотекарите и библиотечните услуги. Рамката **SERVQUAL** за корисничко искуство може да ни помогне да ги усогласиме нашите библиотечни цели, потребите на корисниците и најдобрите практики.¹³ Овој модел е развиен уште во 1980 година во САД и сè уште останува високо ценета рамка за оценување на квалитетот на услугите. Тој опфаќа пет клучни димензии со примери за анкети и прашалници за квалитетот на услугите:

- **Опиливи елементи (Tangibility):** „Дали нашите простории се пријатни?“

Опиливоста игра клучна улога во обликувањето на очекувањата на корисниците и перцепциите за квалитетот на услугата. Професионален изглед на вработените сигнализира дека институцијата ја цени удобноста и задоволството, а чистите и пријатни простории ги привлекуваат корисниците.

- **Доверливост (Reliability):** „Дали ги исполниме нашите ветувања?“

Оваа временска димензија се потпира на способноста на вработениот да воспостави доверба кај корисникот. Ова се базира на знаењето и способноста на вработениот да воспостави пријателска и учтива комуникација.

- **Одговорност (Responsibility):** „Колку сте задоволни од брзината на нашата услуга?“

Одговорноста значи нудење брза и внимателна услуга на корисниците.

- **Сигурност – Уверување (Assurance):** „Колку бевте сигурни во знаењето на нашите вработени?“

Уверувањето е способност да се стекне доверба кај корисниците и да се воспостави интеракција помеѓу корисниците и библиотекарите.

- **Емпатија (Empathy):** „Дали се чувствувавте ценети за време на вашата интеракција со нас?“

Емпатијата игра клучна улога во градењето лојални, долгорочни односи со корисниците, односно покажување грижа, сочувство и лично внимание кон нив.

Моделот споредува што клиентите очекуваат од една услуга и што навистина добиваат, односно $SQ = P - E$ каде што;

SQ е квалитет на услугата

P е **перцепција** на поединецот за дадената услуга

E е **очекување** на поединецот за дадената услуга.

¹³<https://www.linkedin.com/advice/0/how-do-you-know-your-library-users-satisfied> (пристапено на 12.5.2026)

Подобрувањето на квалитетот на услугите бара проактивен пристап и посветеност кон постојано исполнување или надминување на очекувањата на корисниците.

Времето игра клучна улога во собирањето повратни информации што можат да се применат.¹⁴

Информациски побарувања на корисниците и улогата на библиотекарот како информатор

Информациските барања на корисниците може да се поделат во две главни групи:

- ❖ Корисник кој бара одреден извор на информација, ги знае основните податоци, како автор, наслов, издавач и сл., а библиотекарот треба да му помогне сам да го пронајде во каталогот или библиографијата;

- ❖ Корисникот бара информација, но не ги знае изворите на информации.

Решавањето на ваквото барање на одредени извори често бара интеракција со која библиотекарот преку разговор со корисникот ќе го пронајде соодветниот одговор, односно решение.

Во стручната библиотекарска литература постојат и други класификации за барањата на корисниците. Вилјам Кац разликува три видови барања од страна на корисниците, и тоа:

- Барања преку насочување, оваа барање се темели врз прашањето „Каде“, односно „Каде се наоѓа каталогот“ или „Каде можам да најдам одреден жанр“. При тоа, насочувањето се занимава со општо претставување на можностите и начинот на користење на библиотечните услуги. Насочувањето има за цел да создаде поволна атмосфера за делотворна комуникација меѓу корисникот и библиотекарот, каде корисникот треба да се поттикне да побара помош, да не се срами и да се чувствува непријатно, посебно во одделот за деца, каде се утврдува дека преку 50% од младите корисници не се опуштени во комуникација со библиотекарот и не бараат соодветна помош за правилно насочување кон потребните информации.

- Специфични барања, резултатот од ваквото пребарување може да биде препорака од страна на библиотекарот за користење одредена литература. Ваквите барања се нарекуваат библиографски информации. На пример, на одредено прашање за потребна информација библиотекарот може само да го усмери со определница, а корисникот сам да пристапи до потребната литература. Обемот и квалитетот на одговорот на ваквите прашања зависат од искуството на библиотекарот и од големината и структурата на библиотечниот фонд. Доколку библиотекарот смета дека корисникот не може да ја добие одредената информација во литературата со која располага библиотеката, потребно е да му понуди реферална информација, односно да го упати на извори надвор од библиотеката, каде на овој начин ќе се потруди да му обезбеди пристап до широк асортиман на специјализирани информациски извори.

- Барања за кои се потребни истражувања, истражувањата се вршат кога се работи за научноистражувачки проекти. Ваквиот вид на истражувања обично преземаат специјализирани библиотеки.

Потребните прашања што библиотекарот би требало да ги постави, со цел да го подготви корисникот за успешно пребарување на потребните информации, имаат за цел точно да ја одредат потребната литература или извор за одредување на одредена тема, односно потребно е таканаречено информативно интервју преку кое на библиотекарот ќе му овозможи да добие одговор на сите отворени прашања што се однесуваат на

¹⁴ <https://www.surveymonkey.com/learn/customer-feedback/how-to-measure-the-dimensions-of-service-quality/>

предметот и видот на барањето, да ги утврди опсегот, степенот и сложеноста на информацијата и документот што ќе дадат одговор на корисничкото пребарување.

Откако ќе се разјасни информациското барање на корисникот, библиотекарот ќе ја одреди стратегијата на пребарување низ расположливите извори. Најпрвин, треба да се провери дали библиотекарот точно го разбрал прашањето за потребното побарување од страна на корисникот. Доколку најде на нејаснотии, поимите или основните информации треба да ги разјасни со помош на енциклопедии или лексикони, точно да ги дефинира истите, за корисникот да добие доволен одговор. Доколку не е пронајдена соодветна информација, библиотекарот треба да направи проценка уште колку би траело пребарувањето и да го насочи на друг вид поисцрпни пребарувања. При решавање на вакви специфични ситуации, библиотекарот секогаш треба да разговара со колегите, во врска со библиотекарските информатори, на кои ќе се разменуваат искуства со посложените кориснички барања. Секој библиотекар би требало да акумулира сознанија за сите достапни информациски извори, ефикасно да ги организира податоците и информациите за нивна поуспешна имплементација преку користење на повеќе информациски технологии (како печатот, аудиовизуелните медиуми, компјутерите) и разбирање и целосно посветување на корисниците при пребарување на побараната информација.

Поради големиот прилив на информации, библиотекарите треба да имаат на ум дека од нив се очекува да бидат што подобри **селектори** и само на овој начин може да се квалитетни посредници меѓу мноштвото публикации и специфичните потреби на секој поединец или група корисници. Природно е, покрај сè, од библиотекарот да не се очекува потполно знаење од сите области, меѓутоа се **очекува добро и комплетно познавање на изворите и стратегијата за пребарувањето.**

Физичкиот каталог на картички со векови остана навистина ефикасен начин за пристапување до информации. Меѓутоа, во библиотеките поимот компјутерско пребарување се однесува на директните јавни каталози, односно онлајн пребарувања на бази на податоци со помош на компјутер.¹⁵ Онлајн каталог со јавен пристап „OPAC“ е дигитална алатка што се појави кон крајот на 20 век, кога библиотеките и информативните служби почнаа да ги транзитираат своите записи од традиционалните каталози во онлајн системи. Првично, OPAC-овите каталози беа достапни само од библиотеката. Сепак, со подемот на интернетот, OPAC дополнително еволуира, нудејќи подобра функционалност и поголема достапност. Тие нудат брзи ажурирања, осигурувајќи се корисниците да можат да ги видат најактуелните информации. Можеме да вршиме пребарувања врз основа на формат, локација, број на класа, клучни зборови, издавач и јазик, кое со правилно насочување за полесна употреба, го олеснува пребарувањето за потребната информација.¹⁶

Дигитален јаз - предизвици со кои библиотеките се сретнуваат во стекнување и зачувување на дигитални информации

Во управување со дигитални содржини, вклучувајќи мултимедијални програми и нивно објавување, библиотекарот делува како експерт во стекнувањето и зачувување на дигитални информации, односно - чувари на традицијата и иноватори на дигиталните промени.

¹⁵ Сечиќ, Д. (1998). Информациски услуги во библиотеката. Скопје: Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“.

¹⁶ <https://simplelittlelibrarysystem.co.uk/schools/what-is-an-opac-help-users-access-your-online-library-catalogue/> (пристапено на 1.4.2026)

Зачувување на електронски информации поттикнува одредени **предизвици** од фундаментално различна природа. Библиотеките долго време претрпуваат финансиски и други кризи како што се недостиг на соодветна технологија и обучена работна сила.

Како што веќе истакнавме, користење на библиотечните и информативните услуги бара поинакво ниво на писменост - **информациска писменост**, што е неопходно за луѓето да станат добри корисници на информации. Поради недостаток на соодветни технологии и обучена работна сила, пред сè поради недостиг на финансиски средства, повеќето библиотеки од земјите во развој немаат целосно развиени и ажурирани ОРАС, ниту полноправни автоматизирани системи за управување со дигитални библиотеки.

Дигиталниот јаз и недостатокот на ресурси за истражување иницираат проблеми и прашања што стојат на патот на истражувањето и развојот на дигиталните библиотеки, а ова се некои од нив:

- Намален буџет на библиотеките што го принудува менаџментот на библиотеките да одржи минимален стандард на услуги, не оставајќи простор за нови потфати и развој;
- Недостаток на финансиска поддршка конкретно за истражување и развој на дигиталните библиотеки;
- Отсуство на целосно развиени и ажурирани ОРАС-ови и мал пристап до онлајн информативни ресурси - онлајн бази на податоци, е-списанија итн.;
- Лоша ИКТ - компјутери и мрежи;
- Лоши услови за пристап до ИКТ, особено Интернет;
- Недостаток на обучена работна сила;
- Ниска стапка на информациска писменост.

Се поставува прашањето: Каде тогаш е решението? Дали библиотечните и информатичките професионалци треба ги следат своите колеги од развиените земји? Како ги прифаќаат новите технологии и се истакнуваат во обезбедувањето информативни услуги?

Дали мнозинството од светската популација, која живее во земјите во развој и најмалку развиените земји, треба да останат сиромашни во однос на иновациите кои следат? Има ли некаква надеж?

Во текот на изминатите неколку години се појавија многу нови услуги што може да ги користи секој, насекаде и се бесплатни во моментот на употреба. Иновациите предлагаат мерки што треба да ги преземат библиотекарите и информатичарите од земјите во развој, да ги искористат придобивките од глобалните активности за истражување и развој на дигиталните библиотеки. Сепак, библиотекарите и информатичарите кои немаат пристап до огромни буџети и други ресурси за да се осмелат да се впуштат во светот на дигиталните библиотеки, сè уште можат да обезбедат квалитетни услуги на своите корисници речиси без дополнителни трошоци.¹⁷ Ова се постигнува со дисеминација на дигитални информации, но и со соодветно опремена дигитална библиотека со ИТ инфраструктура, медиумски колекции, човечки ресурси (добро обучени и професионални библиотекари) и комуникациски вештини, односно квалитетна комуникација помеѓу корисниците и библиотекарите.

Во **ЈОУ – Библиотека „Тане Георгиевски“ - Куманово** статистички гледано има промени во бројот на читатели, бројот на посети во библиотеката, што тесно се поврзува со потребите на корисниците на библиотеката. Поради веродостојноста на потребите на корисниците на библиотечните услуги кои библиотеката ги нуди, направивме истражување, каде како инструмент е земен анкетен прашалник спроведен на група корисници.

¹⁷<https://strathprints.strath.ac.uk/2625/1/strathprints002625.pdf> (пристапено на 6.4.2026)

Содржината на прашалникот е поврзана со намерата и желбата да се дојде до следниве сознанија:

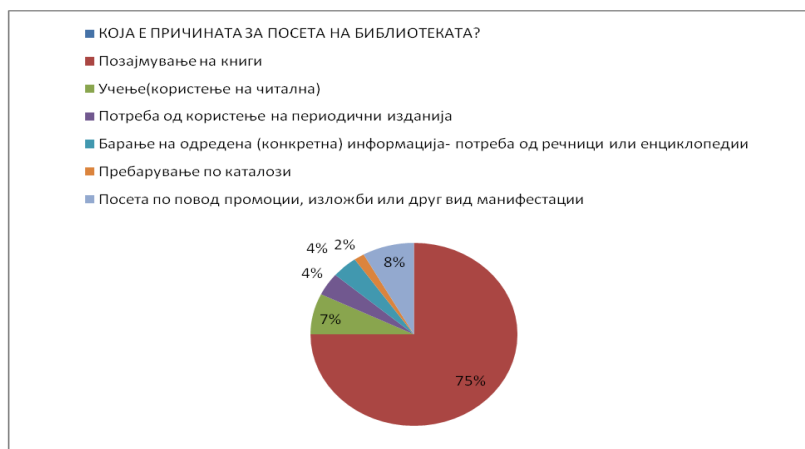
- кои се причините за посета на библиотеката;
- колку корисниците се задоволни од добиените информации;
- дали се чувствуваат промените со новиот информациско-технолошки напредок во библиотеката професија;
- имаат ли потреба од помош при пребарувањето на информации;
- колку корисниците се задоволни од услугите на библиотеката.

Анкетата е спроведена врз 105 корисници на услугите во нашата библиотека. Тие одговорија на неколку кратки прашања. Првото е во која категорија корисници спаѓаат? Од сите испитаници најмногу посети се од пензионерите околу 40%, потоа 26% вработени, по 15 корисници или 14% одговориле дека се ученици и невработени и само 6% одговориле дека се студенти.

Слика бр. 1. Во која категорија на корисници спаѓаат?

Второто прашање имаше повеќекратни одговори од ист корисник. Причината за која најмногу ја посетуваат библиотеката е позајмување книги-93, односно околу 75%, потоа посета по повод промоции 8%, а тука спаѓаат и корисниците кои ја користат читалната. Корисниците изјавиле дека послабо користат каталози, речници и периодични изданија.

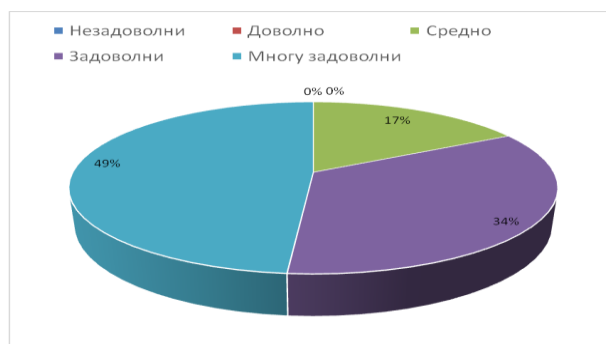
Слика бр. 2. Причина за посета на корисниците

За „Колку понудениот материјал ги задоволува нивните потреби и барања“?. 97% изјавиле дека понудениот материјал ги задоволува нивните секојдневни потреби и барања.

Слика бр. 3. Колку понудениот материјал ги задоволува потребите и барањата на корисниците?

Последното прашање - „Колку се задоволни од услугите што се нудат во Библиотеката „Тане Георгиевски“ - Куманово, од 1 до 5“? Најмногу одговори беа позитивни, односно дека се многу задоволни или 51 од 105 или 49%, задоволни се 34% и средно задоволни се 17%. Нема незадоволни корисници.

Слика бр. 4. Колку корисниците се задоволни од услугите на библиотеката?¹⁸

Заклучок

Библиотекарите ја задржуваат улогата на експертски посредници кои нудат значително неспоредливо подобрување и дополнување на вредноста на библиотечните услуги. Тие обезбедуваат практични решенија за проблемите што традиционално се поврзани со управувањето на печатените збирки во традиционалните библиотеки и подобро пребарување на информации во дигиталните библиотеки. Исто така, тие се „задолжени“ за масовна дигитализација на информациите, нејзино складирање, дисеминација, управување со архивата, правилно насочување и ставање на располагање информации до корисниците.

Привлекување на повеќе корисници во библиотеките не е еднократен проект, тоа е континуиран процес на учење, услуги и градење цврсти врски помеѓу библиотекарот и корисниците. Врски кои траат.

Користена литература

1. <https://librarika.com/kb/6312fa966e252> (пристапено на 17.3.2026)
2. Tîrziman, E. (2017). „The Librarian - A Redefined Profession for the 21st Century“. Revista Română de Biblioteconomie și Știința Informării = Romanian Journal of Library and Information Science, Vol. 13 Issue 4, стр. 101-108

¹⁸ Боздоганова, М. (2018). „Комуникациски процеси во библиотеката.“ Библиотекарство, Волумен 35 (2018), бр. 1-2, стр. 10

3. Сечик, Д. (1998). Информациски услуги во библиотеката. Скопје: Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“
4. https://scholarworks.sjsu.edu/libphilprac/535/?utm_source=digitalcommons.unl.edu%2Flibphilprac%2F535&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages (пристапено на 23.3.2026)
5. <https://www.linkedin.com/advice/0/how-do-you-know-your-library-users-satisfied> (пристапено на 22.4.2026)
6. <https://www.surveymonkey.com/learn/customer-feedback/how-to-measure-the-dimensions-of-service-quality/>
7. Сечик, Д. (1998). Информациски услуги во библиотеката. Скопје: Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“.
8. <https://simplelittlelibrarysystem.co.uk/schools/what-is-an-opac-help-users-access-your-online-library-catalogue> (пристапено на 1.4.2026)
9. <https://strathprints.strath.ac.uk/2625/1/strathprints002625.pdf> (пристапено на 06.4.2026)
10. Боздоганова, М. (2018). „Комуникациски процеси во библиотеката.“ Библиотекарство, Волумен 35, бр. 1-2, стр. 10

Abstract

In the past years, the libraries measured their success by the number of visitors they had and were only focused on that. In recent times they started to direct their attention towards getting to know better their users, and with that to adapt the services according to their needs and possibilities. The digital era brought a lot of changes and challenges for the library's services. Because of that, there is a big disbalance between the services that the users expect to get in a library and the ones that they are really getting, according to their ICT (Informational and communicational technologies) skills. The librarian of the 21st century, as a professional must have certain competencies to stimulate cooperation with the community by introducing innovations in their work, for the users to take the first step in the management of the evolving changes that are needed for the use of the library. However, a well-educated librarian is obliged to encourage the use of the services by the users and outside the library, through the creation of platforms for interactive communication, to study and to co-create through the group spaces for studying, channels on the social media and online forums. At the same time, the librarian can stimulate the cooperation with the community through partnerships with other libraries, organizations and groups, by networking and initiatives that supports the mission and the vision of the innovative methods which will be incorporated in the libraries.

Keywords: *Library Services, Users, Evolutionary Changes, Innovations, Librarian of the 21st Century, Competences.*

БИБЛИОТЕКА ЗА СИТЕ – ОТВОРЕН И ИНКЛУЗИВЕН ПРОСТОР ЗА ИДНИНАТА

Билјана Аџиовска Панџарова, виш библиотекар
ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје
biljana.adziovska@gmail.com

Апстракт

Јавните библиотеки низ светот играат клучна улога во современото општество, развивајќи се од традиционални складишта на информации во динамични центри за учење, иновација и социјална интеракција. Нивната трансформација е водена од концептот на „трети места“, простори што обезбедуваат неутрална и инклузивна средина за лични и заеднички искуства. Овие места ги надминуваат основните услуги на заем на книги, овозможувајќи простор за социјални интеракции, учење, игра и рефлексивност.

Современите јавни библиотеки ја прифаќаат дигиталната револуција, воведувајќи вештачка интелигенција (ВИ) како средство за подобрување на своите услуги и ресурси. ВИ технологиите овозможуваат персонализирани препораки, автоматизација на процесите, како и поддршка за инклузивност преку дигитални алатки за лицата со попречености.¹⁹

Како простори за интеркултурна интеракција, библиотеките го унапредуваат концептот на социјален капитал преку создавање мрежи базирани на доверба и смислени интеракции. Преку програми и активности што промовираат меѓукултурна рефлексивност, тие ги намалуваат бариерите за комуникација и разбирање во сè поразновидни заедници.²⁰

Во ерата на глобалната изолација и брзите технолошки промени, јавните библиотеки се докажуваат како витални простори што го поттикнуваат чувството на припадност, социјална кохезија и културна размена.

Овој апстрактна разработка е дел од последователен труд кој се фокусира на нивниот развој, дигиталната интеграција и влијанието врз современото општество, со фокус на ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ - Скопје.

Клучни зборови: јавни библиотеки, современо општество, трети места, социјална интеракција, вештачка интелигенција (ВИ), инклузивност, иднина на заедниците, социјална кохезија.

Вовед

Јавните библиотеки претставуваат локален центар на информации, кој им го олеснува пристапот до знаење и информации од секаков вид на своите корисници. Јавните библиотеки се неопходна компонента во општествата на знаења, која континуирано се прилагодува на новите средства на комуникација за да им обезбеди на сите граѓани универзален пристап до информациите и нивно користење. Јавните библиотеки обезбедуваат јавно достапен простор за создавање на знаења, за споделување и размена на информации и култура, како и за промоција на граѓанскиот активизам.²¹

¹⁹<https://scholarcommons.sc.edu/newlibrarianshipsymposia/newlibrarianshipsymposia/edi/16>

²⁰https://www.researchgate.net/publication/277239488_The_Changing_Role_of_Digital_Tools_and_Academic_Libraries_in_Scholarly_Workflows_A_Review

²¹Манифест на ИФЛА и УНЕСКО за јавните библиотеки 2022
<https://repository.ifla.org/server/api/core/bitstreams/c4d96ef1-897d-49e8-a36f-13a451b9d59f/content>

Пандемијата на COVID-19 дополнително ја потврди нивната важност и тие повторно се етаблираа како центри на заедницата, нудејќи поддршка за ментално здравје, едукативни и социјални активности, па дури и услуги поврзани со јавното здравје.

Мисијата на јавните библиотеки вклучува обезбедување слободен пристап до информации, поддршка на доживотното учење и поттикнување на личен и креативен развој. Тие создаваат инклузивни простори кои ја поттикнуваат културната размена, граѓанското учество и развојот на демократско општество, како и важна улога во зачувување на локалното културно и историско наследство преку дигитализација а и во развојот на медиумската и информациската писменост, со што придонесуваат за создавање поинформирано и поодговорно општество.

Библиотеките како „трето место“: мисијата на библиотекарите како креатори на инклузивни простори и улогата на новите технологии

Концептот на „трето место“ на Реј Олденбург, урбан социолог, го опишува просторот надвор од домот и работата каде луѓето се дружат без обврски. Во книгата *The Great Good Place* (1991), тој ја нагласува важноста на овие неформални јавни простори за заедницата и јавниот живот.

Третите места се неформални и отворени простори што поттикнуваат комуникација, социјална интеракција и чувство на припадност. Тие се „сидра“ на заедницата, каде луѓето се релаксираат, се среќаваат со познати лица и воспоставуваат нови контакти, без разлика на социоекономскиот статус.

Библиотеките, како неутрални и достапни простори за сите, совршено се вклопуваат во оваа улога, создавајќи средина за социјална и културна размена.

Во услови на растечка супер-различност, јавните библиотеки служат како медијатори за премостување на културните разлики. Тие поттикнуваат меѓукултурни интеракции и создаваат услови за безбедни и инклузивни средини. Интеркултурниот модел развиен од Мартел и Вајт (2021) предлага рамка за критичка рефлексивност која овозможува библиотечните професионалци да ги анализираат и унапредат своите услуги преку призма на инклузија и антидискриминација²². Адаптирајќи ги своите колекции и програми одговараат на потребите на различни заедници, нудејќи активности како групи за јазици, културни работилници и форуми за јавна дискусија. Овие иницијативи го промовираат дијалогот и го намалуваат социјалното растојание меѓу различните групи во општеството²³.

Во денешното општество, библиотеките се повеќе од места за заем на книги; тие се трансформираат во „трети места“ кои го поттикнуваат личното и заедничкото искуство, нудејќи простор за опуштање и социјални интеракции. Како што истакнува Џејн Коувел во својата статија, „живото без трето место е живот на осаменост и изолација, живот кој постои само за да се работи, да се оди дома, работа, дома“²⁴. Нудејќи простор кој не е обременет со обврски, тие се неутрални и достапни за секој кој сака да влезе, без да биде принуден да остане или да си замине. Овие простори ги опфаќаат сите, нудејќи можности за заем на книги, играчки или дури и за активно учење и размена на идеи.

²²Martel, M. D., & White, B. (2021). „An Intercultural Framework for Theory and Practice in Third Place Libraries“. *Public Library Quarterly* <https://scholarcommons.sc.edu/newlibrarianshipsymposia/newlibrarianshipsymposia/edi/16/>

²³Aabø, S., Audunson, R., & Vårheim, A. (2010). „How do public libraries function as meeting places?“. *Library & Information Science Research*, 32(1), стр. 16-26.

²⁴Cowell, J. (2023). „The Library as a Third Place: Reimagining Public Spaces for Community Connection“. *Public Library Journal*, 28(2), стр. 45-53.

„Покрај социјалните области, библиотеките често нудат мирни простории за оние што бараат осаменост и рефлексивност“²⁵. Оваа динамика им овозможува на корисниците да изберат како сакаат да го искористат својот простор во библиотеката, било да се впуштаат во разговор или да уживаат во тивко читање.

Јавните библиотеки се достапни и прилагодени на потребите на сите корисници. Според Коувел, тие се отворени долго време, со удобни места за седење и достапни услуги како што се кафе и Wi-Fi, кои создаваат поврзаност и социјални интеракции: „Јавните библиотеки се посветени на инклузивност, обезбедувајќи им на луѓето со попречености да можат да се движат и користат ресурси“²⁶. Оваа пристапност е важна за создавање на чувство на припадност и за поттикнување на редовни посети, што ја зајакнува важноста на библиотеките како „трети места“ во заедницата.

Како што вели Коувел, „Третото место е место кое создава чувство на припадност, како дом надвор од домот“. Библиотеките ја играат оваа улога, создавајќи простор за секого да се почувствува поврзан и да учествува во заеднички активности, што е особено важно во време на глобална изолација и промени во социјалната динамика.

Во своето размислување за иднината на библиотекарската професија, П. Вилсон поставува клучно прашање: „Дали библиотекар е каталогизатор, библиограф, организатор на индекси, онлајн-пребарувач, личност која одговара на прашања, личност која им раскажува на децата, која планира или управува?“. Вилсон дава одговор: „Библиотекарот е специјалист – библиотечен експерт, човек кој знае како да постави, организира и одржува активности во библиотеката“²⁷.

Татјана Апарац во своето дело „Бити библиотекар: јуче, данас, сутра...“ го истражува развојот на библиотечната професија од нејзината традиционална улога до денешната иновативна позиција во општеството. Како што се наведува во текстот, библиотекарите сега се повеќе посредници помеѓу информации и заедници, користејќи современи технологии за да одговорат на новите потреби на корисниците. Таа ја нагласува важноста и на професионалниот развој на библиотекарите, со цел да ги задоволат постојано променливите барања на општеството. Овој пристап ги поттикнува размислувањата за тоа како библиотекарите треба да се адаптираат на новите технолошки предизвици, особено во светот на вештачката интелигенција и дигитализацијата. Библиотекарите денес не се само „чувари на знаење“; тие треба да бидат и стручњаци за организирање и применување на новите технологии во својата работа.

Една од најважните задачи на современиот библиотекар, според Апарац-Јелушиќ²⁸, е да ја препознае библиотеката како место на достапност и инклузивност, што одговара на барањата на општеството, но истовремено обезбедува и слобода за изразување и образување. Како што вели авторката, „Библиотекарот ја познава институцијата на библиотеката, го знае нејзиното место во општеството и знае како да ја организира на начин кој одговара на барањата на општеството“. Ова ја поставува библиотеката како „трето место“, каде што граѓаните можат да се сретнат, да учат и да споделуваат идеи, без да бидат поврзани со домаќинството или работното место.

²⁵Cowell, J. (2023). „The Library as a Third Place: Reimagining Public Spaces for Community Connection“. Public Library Journal, 28(2), стр. 45-53.

²⁶Cowell, J. (2023). „The Library as a Third Place: Reimagining Public Spaces for Community Connection“. Public Library Journal, 28(2), стр. 45-53.

²⁷Aparac-Jelušić, T. (2020). Biti bibliotekar: jučer, danas, sutra https://dzs.ffzg.unizg.hr/text/aparac_2006.htm

²⁸Aparac-Jelušić, T. (2020). Biti bibliotekar: jučer, danas, sutra https://dzs.ffzg.unizg.hr/text/aparac_2006.htm

Јавните библиотеки и новите технологии - предизвици, проблеми и нови визии

Целокупното човештво стои на работ на една технолошка револуција која фундаментално ќе го промени начинот на живот, работа, како и начините на кои сме поврзани едни со други. Големите светски умови кои будно ги следат сите овие промени од најразлични аспекти – економски, социолошки, културолошки и слично – предупредуваат дека, по своето ниво, обем и сложеност, оваа трансформација нема да биде слична на која било промена што човечката раса веќе ја доживеала. Четвртата индустриска револуција (4ИР) радикално ги трансформира улогите и одговорностите на библиотекарите. Клаус Шваб, во своето влијателно дело *The Fourth Industrial Revolution* (2017), нагласува дека: „Четвртата индустриска револуција ќе го промени не само она што го правиме, туку и тоа што сме. Тоа ќе влијае на нашиот идентитет и на сите прашања поврзани со него: нашето чувство за приватност, перцепција за сопственост, модели на потрошувачка, времето што го посветуваме на работата и слободното време, начинот на кој ја развиваме кариерата, ги негуваме нашите вештини, запознаваме луѓе и ги негуваме односите со нив“. Овие промени, според Шваб, не само што ќе ги модифицираат постоечките професионални улоги, туку и ќе создадат нови динамики во општествата, кои ќе влијаат и на начинот на кој функционираат јавните библиотеки.

Со дигиталната трансформација, јавните библиотеки веќе не се само места за позајмување книги, туку дигитални центри кои овозможуваат брз пристап до ресурси. Е-книгите, онлајн каталозите и дигитализацијата на ретки материјали го прават знаењето подостапно од кога било. Според IFLA, дигитализацијата значително ја зголемува достапноста и ја приближува културната содржина до различни групи корисници, особено младите. Според Апарац-Јелушиќ, изразот „паметна библиотека“ од неодамна се користи сè почесто со цел да се дефинира една визија за „библиотека на иднината“ и тоа како составен дел од концептот наречен „паметен град“. Паметните библиотеки вклучуваат интеграција на дигиталните процеси и повратни информации, што овозможува ефективни и инклузивни услуги за сите корисници.

Во последните години се забележува намалена посета на библиотеките од страна на младите, што укажува на потреба од поиновативни програми и поголема интеграција на технологии. Затоа библиотеките сè повеќе развиваат услуги за дигитална вклученост, како бесплатен интернет, компјутери и обуки за дигитални вештини, особено важни за ранливи групи.

Појавата на ВИ, машинско учење и интернет дополнително ја менува улогата на библиотеките и библиотекарите. Автоматизацијата овозможува тие да се фокусираат на понапредни задачи, како персонализирани препораки и работа со дигитални ресурси, додека ВИ овозможува подобрени, поиндивидуализирани услуги и онлајн поддршка.

Според Медак (2021), дигитализацијата овозможува библиотеките да бидат достапни „во секое време и насекаде“, со што ја зајакнува нивната улога како културни и образовни центри. Воедно, дигиталните архиви придонесуваат за зачувување и глобална достапност на културното и историското наследство.

Сè почесто се користи терминот „паметни библиотеки“, како дел од визијата за библиотеката на иднината и концептот на „паметен град“. Тие комбинираат дигитални процеси и повратни информации за да обезбедат поефикасни и инклузивни услуги.

Во тој контекст, Апарац-Јелушиќ нагласува, дека, библиотекарите мора да комбинираат технички и хуманистички вештини за да одговорат на новите барања, но и да останат верни на својата основна мисија – пристап до знаење за сите. Ова бара постојано преиспитување на професијата и адаптација кон новите технологии, вклучувајќи ВИ и автоматизација, но и справување со предизвици како авторски права, лични податоци и ограничен пристап до дигитални содржини.

Дополнително, проблеми како високите цени на електронски бази и заштитата на авторските права понекогаш го ограничуваат пристапот до информации, особено во научната и академската сфера, што ја нагласува потребата од иновативни и поодржливи модели за пристап до знаење.

Улогата на ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ во развојот на заедницата

ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“, како најголема и најпосетена јавна библиотека во државата, има значајно влијание врз локалната заедница во Скопје. Таа не е само место за позајмување книги, туку и простор за културна размена, социјализација и неформално учење. Дел од стратегијата на библиотеката е развивањето во образовен хаб, а не само место за заем на книги, туку и место за учење, истражување и културни настани. Градската библиотека „Браќа Миладиновци“ успева да ги комбинира овие две функции преку Клубот на читатели, каде што се организираат редовни книжевни и културни активности. Преку работилниците за креативно пишување и поетските читања, библиотеката создава простор за младите автори и читатели да се изразат и да се поврзат со својата заедница, да ја развиваат својата креативност што е уште еден аспект на модернизацијата на библиотечните услуги и нивната важност како инклузивни културни центри. Еден од значајните проекти на библиотеката е кампањата за промоција на македонската литература „Читаме современи македонски автори“, која има за цел да го зголеми интересот за домашната книжевност и да ја поврзе библиотеката со читателите преку различни активности.

Во согласност со IFLA манифестот, библиотеката „Браќа Миладиновци“, работи на развој на дигитализација и интеграција на новите технологии во своите услуги. Со дигитализација на своите ресурси, значително ја зголемува достапноста до поширока публика. Преку дигиталната платформа digitalna.gbsk.mk, таа овозможува пристап до електронски книги, архивски материјали и раритетни изданија, со што значајно ја зголемува достапноста до знаењето. Особено значајна е дигитализацијата на културно-историски материјали, како фотографската архива од старо Скопје, која претставува важен ресурс за истражувачи, студенти и пошироката јавност. Архивата на фотографии од старо Скопје²⁹ ги вклучува сликите од историски настани, секојдневниот живот, архитектурата и урбаниот развој на градот во различни периоди. Со дигитализацијата, овие фотографии се претворени во лесно достапни дигитални формати, кои се поставени на платформата digitalna.gbsk.mk и се достапни за истражувачи, историчари и сите заинтересирани за културното и историското наследство на Скопје.

Еден од клучните проекти на библиотеката е Библиобусот, кој обезбедува пристап до книги и услуги во населени места каде што нема библиотечки објекти, со што директно се намалува нееднаквоста во пристапот до информации.

Дополнително, континуираната дигитализација на старите и ретки изданија овозможува нивно зачувување и истовремено нивна поширока достапност, без ризик од оштетување на оригиналниот материјал. Во рамките на овој проект, дигитализирана е книгата „Бајките на Езоп“³⁰, 1699 која се смета за едно од најстарите и највредните изданија.

Севкупно, ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ успешно ја комбинира традиционалната и современата улога, останувајќи важен образовен, културен и дигитален центар на заедницата. За понатамошен развој, неопходни се континуирани инвестиции во модернизација, нови технологии и човечки ресурси, како и засилена соработка со образовните институции и поддршка од државата и локалната самоуправа.

²⁹<https://digitalna.gbsk.mk/collections/show/3>

³⁰<https://digitalna.gbsk.mk/collections/show/18>

Заклучок

Еволуцијата на библиотечните услуги во дигиталната ера ја покажува нивната издржливост и приспособливост. Со прифаќањето на технолошкиот напредок, библиотеките се трансформираат во центри за учење, култура и заедничко поврзување, останувајќи незаменливи и во дигиталното општество. Дигитализацијата и технологијата ги рedefинираат улогите на библиотеките во општеството. „Библиотеките се жилави и еластични институции кои, и покрај новите предизвици, ќе продолжат да ја исполнуваат својата основна обврска – обезбедување на пристап до културното и интелектуалното наследство на човештвото“³¹. Технолошките промени не се закана, туку предизвик за адаптација, при што библиотеките и понатаму остануваат „трето место“ за социјална инклузија, учење и креативност. Градската библиотека „Браќа Миладиновци“ во Скопје, како дел од јавната инфраструктура, го задржува овој статус преку адаптација на новите технолошки предизвици и активно придонесува во образовниот и културниот развој на заедницата. Преку промоција на читањето, развој на дигиталната писменост и обезбедување пристап до информации, таа останува значајна институција. Во иднина, потребна е поголема поддршка за нејзино финансирање и модернизација, со цел преку иновативни практики и партнерства да продолжи да се развива како инклузивен простор во регионот.

Користена литература

1. Cowell, J. (2023). „The Library as a Third Place: Reimagining Public Spaces for Community Connection“. *Public Library Journal*, 28(2), стр. 45-53.
2. Aabø, S., Audunson, R., & Vårheim, A. (2010). „How do public libraries function as meeting places?“. *Library & Information Science Research*, 32(1), стр. 16-26.
3. Aparac-Jelušić, T. (2020). Biti bibliotekar: jučer, danas, sutra https://dzs.ffzg.unizg.hr/text/aparac_2006.htm (пристапено на 10.3.2026)
4. URL: <https://digitalna.gbsk.mk/collections/show/18> (пристапено на 10.4.2026)
5. URL: <https://digitalna.gbsk.mk/collections/show/3>
6. Tomislav Medak: Digitalna javna knjižnica – Kulturno-tehnološka preobrazba koja se nije dogodila? <https://www.goethe.de/resources/files/pdf211/digitalna-javna-knjzinica.pdf>
7. <https://elephantinthelab.org/smart-libraries/> (пристапено на 10.4.2026)
8. UNESCO. „Media and Information Literacy: Policy and Strategy Guidelines.“ 2013.
9. Schwab, K, *The Fourth Industrial Revolution* (New York, NY: Penguin Books, 2017). https://law.unimelb.edu.au/data/assets/pdf_file/0005/3385454/Schwab-The_Fourth_Industrial_Revolution_Klaus_S.pdf
10. Martel, M. D., & White, B. (2021). „An Intercultural Framework for Theory and Practice in Third Place Libraries“. *Public Library Quarterly* <https://scholarcommons.sc.edu/newlibrarianshipsymposia/newlibrarianshipsymposia/edi/16/> (пристапено на 01.05.2026)
11. Манифест на ИФЛА и УНЕСКО за јавните библиотеки 2022 <https://repository.ifla.org/server/api/core/bitstreams/c4d96ef1-897d-49e8-a36f-13a451b9d59f/content> (пристапено на 10.4.2026)
12. URL: <https://scholarcommons.sc.edu/newlibrarianshipsymposia/newlibrarianshipsymposia/edi/16> (пристапено на 1.5.2026)
13. URL: https://www.researchgate.net/publication/277239488_The_Changing_Role_of_Digital_Tools_and_Academic_Libraries_in_Scholarly_Workflows_A_Review (пристапено на 10.3.2026)

³¹Aparac-Jelušić, T. (2020). Biti bibliotekar: jučer, danas, sutra https://dzs.ffzg.unizg.hr/text/aparac_2006.htm (пристапено на 10.10.2024)

14. Garnar, N. & Tonia, M. (2021). The Changing Role of Academic Libraries. Digital ResearchLibrary.DOI:10.1000/dr1234.https://www.researchgate.net/publication/277239488_The_Changing_Role_of_Digital_Tools_and_Academic_Libraries_in_Scholarly_Workflows_A_Review (пристапено на 10.4.2026).

Abstract

Public libraries worldwide play a crucial role in modern society, evolving from traditional repositories of information into dynamic centers for learning, innovation, and social interaction. Their transformation is driven by the concept of "third places," spaces that provide a neutral and inclusive environment for personal and collective experiences. These places go beyond basic book-lending services, offering opportunities for social interaction, learning, play, and reflection.

Modern public libraries embrace the digital revolution, integrating artificial intelligence (AI) as a means to enhance their services and resources. AI technologies enable personalized recommendations, process automation, and support for inclusivity through digital tools designed for people with disabilities.

As spaces for intercultural interaction, libraries advance the concept of social capital by fostering networks built on trust and meaningful exchanges. Through programs and activities promoting intercultural reflection, they reduce barriers to communication and understanding in increasingly diverse communities.

In an era of global isolation and rapid technological change, public libraries prove to be vital spaces that foster a sense of belonging, social cohesion, and cultural exchange. This abstract is part of a sequential study focusing on their development, digital integration, and impact on contemporary society, with a focus on the "Braka Miladinovci" City Library in Skopje.

Keywords: *Public Libraries, Modern Society, Third Places, Social Interaction, Artificial Intelligence (AI), Inclusivity, Future of Communities, Social Cohesion.*

ШТО БАРААТ КОРИСНИЦИТЕ ОД БИБЛИОТЕКАРОТ НА НОВОТО ВРЕМЕ?

*м-р Фатма Бајрам Аземовска, библиотекар советник
fatma.azemovska@gmail.com
м-р Гордана Ѓорѓиевска Неделковски, виш библиотекар
gordana_pfbt@yahoo.com
НУУБ „Св. Климент Охридски“ - Битола*

Апстракт

Современото општество се карактеризира со динамични промени во пристапот до информации, развој на дигитални технологии и зголемени очекувања од библиотечните услуги. Концептот на **Библиотека 4.0** кој е обележан со интеграцијата на вештачката интелигенција, интернетот на нештата (IoT), анализа на податоци и автоматизација бара редизајнирање на конвенционалните улоги на библиотеките и библиотекарите. Во такви услови, улогата на библиотекарот значително се трансформира од традиционален посредник кон активен информативен и комуникациски професионалец. Целта на овој труд е да се утврдат очекувањата на корисниците од библиотекарот на новото време, со посебен акцент на неговите професионални компетенции, комуникациски вештини и дигитална подготвеност. Истражувањето се базира на анкета која ќе биде спроведена преку Google Forms, со учество на испитаници од различни категории корисници. Преку квантитативен пристап ќе се анализираат ставовите на корисниците во однос на квалитетот на услугите, достапноста, стручноста и улогата на библиотекарот во современото општество. Очекуваните резултати ќе придонесат кон подобро разбирање на корисничките потреби и ќе овозможат дефинирање на клучните компетенции кои треба да ги поседува современиот библиотекар. Трудот има за цел да понуди насоки за унапредување на библиотечните услуги во согласност со барањата на новото време.

Клучни зборови: библиотекар, корисници, очекувања, анкета, дигитални вештини, библиотеки.

Библиотекар на новото време

Според Далиа Кбар, волонтер во ИФЛА (Dalia Kbar, volunteer with the IFLA New Professionals Special Interest Group) „Во ера на вештачка интелигенција, услуги засновани на податоци и брза дигитална иновација, библиотекарите мора да ги балансираат техничките вештини, како што се курација на метаподатоци, системска анализа или интеграција на АИ, со критични меки вештини што промовираат инклузивна и одговорна услуга. Комуникацијата, соработката, емоционалната интелигенција и решавањето проблеми повеќе не се опционални — тие се суштински за значајна поврзаност меѓу корисниците и колегите.“³² Од тука се поттикнува потребата за редефинирање на работата на библиотекарите. Се појавува потребата од професија која е насочена кон целта, збогатена со специјализација и овластена преку глобална размена на знаење. Библиотечните професионалци, со јасна насока и пристап до солидни системи за поддршка, се добро позиционирани да ги водат библиотеките кон поинклузивна и иновативна иднина.

³² Кбар, Далиа, (2025) *New Professionals: The modern library worker – IFLA*, (пристапено на 10.3.2026)

Што всушност претставува Library 4.0?

На страниците на ИФЛА можат да се пронајдат голем број на статии и истражувања кои се темелат на оваа проблематика, бидејќи библиотекарите и библиотекарите во голема мера се засегнати од брзиот глобален развој на технологијата и достапноста до информации кај корисниците.

„Библиотеките (Library 4.0) ја претставува новата ера на библиотеките – дигитална, интелигентна и поврзана со технологиите на Четвртата индустриска револуција. За библиотекарите, ова не е само технолошка трансформација, туку и можност за професионален напредок и нова улога во општеството.“³³

Денешната дигитална писменост оди подалеку од обичното работење со компјутер за да вклучи проценка на информации, надгледување на дигитална содржина, вклучување во онлајн комуникација, подобрување на медиумската писменост и прилагодување кон новите технологии.

Во Library 4.0 ерата, **библиотекарот не е само чувар на книги**, туку тој се јавува во функција на:

- **Информациски навигатор** – помага во пребарување и критичка анализа на дигитални извори.
- **Технолошки посредник** – обучува корисници за користење на нови дигитални алатки, бази на податоци и платформи.
- **Креатор на знаење** – учествува во дигитализација на културно наследство и развој на нови услуги.
- **Медијатор меѓу човек и машина** – обезбедува хуман пристап кон технологијата, со акцент на етика и доверба.³⁴

Со цел да може библиотекарите да ги пратат модерните трендови тие треба да ги прифатат промените и да ги согледаат клучните придобивки **за напредок, како што се:**

- **Професионална релевантност** – библиотекарите кои ги совладуваат дигиталните технологии стануваат клучни во образовниот и истражувачкиот процес.
- **Нови компетенции** – дигитална писменост, управување со податоци, вештини за анализа и критичко мислење.
- **Поголема видливост** – библиотекарите се препознаваат како експерти за информации, а не само администратори на книги.
- **Можности за лидерство** – учество во проекти за дигитална трансформација и иновации во образованието.³⁵

Секоја промена не е така едноставна, таа отвора многу предизвици кои треба да бидат совладани од страна на библиотекарите доколку сакаат да напредуваат. Технолошка адаптација значи потреба од постојана обука и усовршување. **Финансиски ресурси** се однесуваат на приспособување и прилагодување, како и модернизацијата, која бара инвестиции во технологија и инфраструктура. **Етички прашања** пак се осврнуваат на заштита на приватноста и правилно управување со дигитални податоци, преземање на податоци итн. **Културната промена** е клучна кон прифаќање на промените и прифаќање на новата улога на библиотеката како динамичен центар, а не само тивок простор за читање.

³³ (PDF) Re-Skilling Library Professionals: Fostering Digital Literacy in Library 4.0 Era (пристапено на 20.3.2026)

³⁴ Што претставува Библиотека 4.0. ера? | EPALE... (пристапено на 1.4.2026)

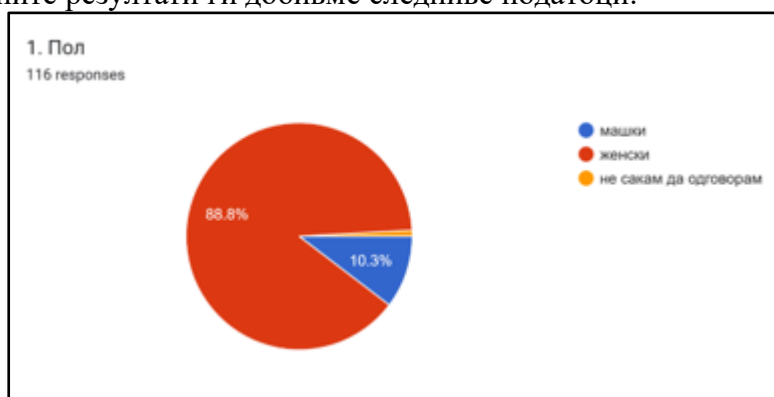
³⁵ Исто

Методологија на истражувањето

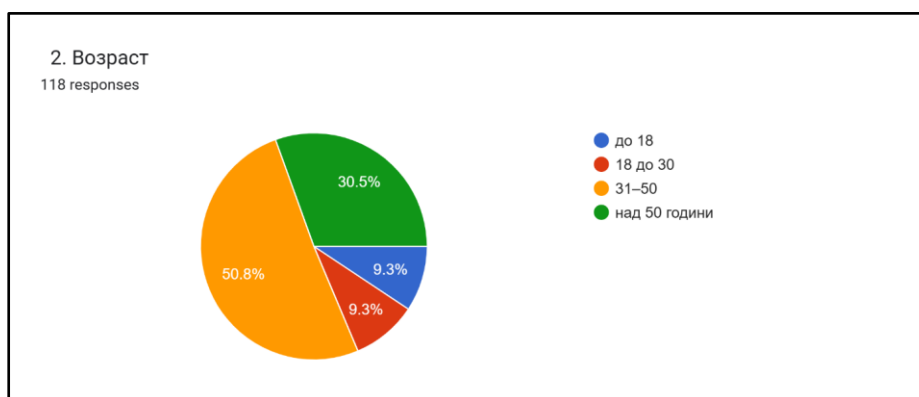
За целта на овој труд беше поставена следнава хипотезата: „Корисниците очекуваат библиотекарите да поседуваат високо ниво на дигитални компетенции, комуникациски вештини и способност за активно посредување во пристапот до информации, што директно влијае врз перцепцијата за квалитетот на библиотечните услуги.“

За да ја потврдиме хипотезата спроведовме квантитативен метод со користење на анкетен прашалник креиран во Google Forms. Во истражувањето учествуваа 118 испитаници – корисници на библиотечните услуги на НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола. Испитаниците беа избрани по случаен избор, а прашалникот содржеше 17 прашања поврзани со очекувањата на корисниците од современиот библиотекар, неговите дигитални компетенции, комуникациски вештини и улогата во пристапот до информации. Анкетата беше анонимна и спроведена во периодот март–април 2026 година.

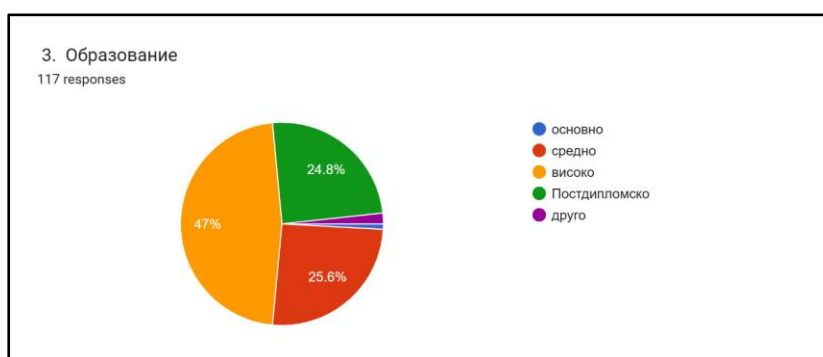
Од собраните резултати ги добивме следниве податоци:

Графикон 1. Пол на испитаниците

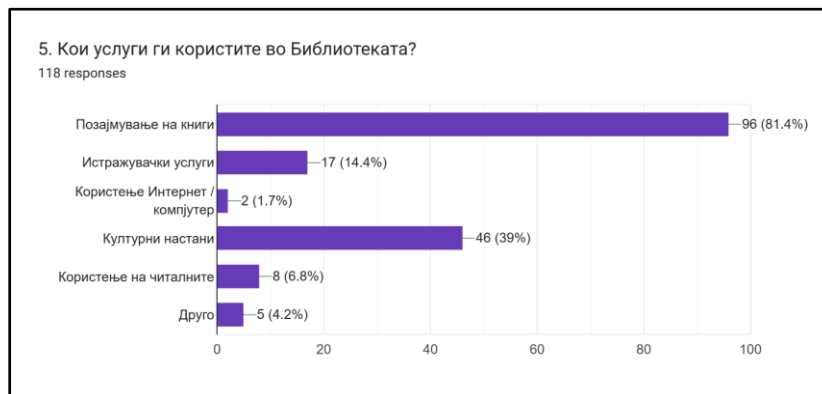
Графикон 2. Возраст на испитаниците

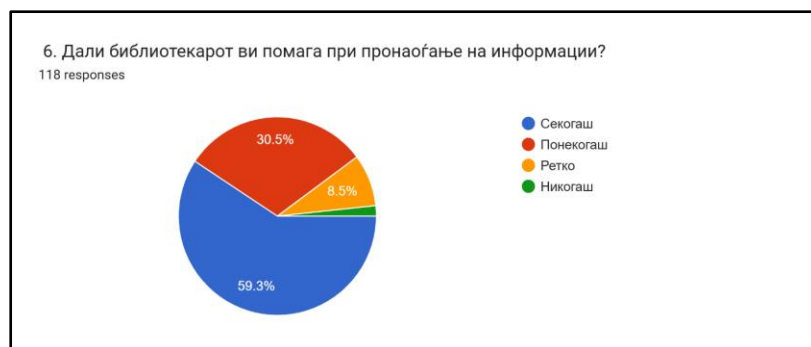
Графикон 3. Образование на испитаниците

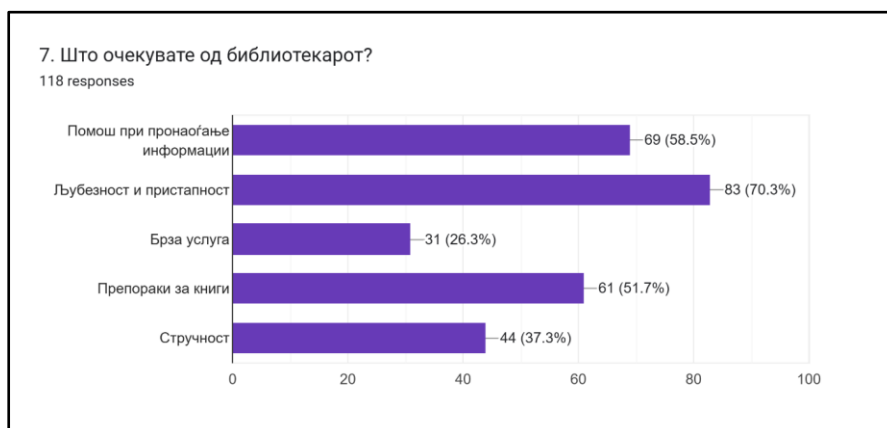
Графикон 4. Колку често ги користите услугите на НУУБ „Св. Климент Охридски“ - Битола

Графикон 5. Кои услуги ги користите во Библиотеката?

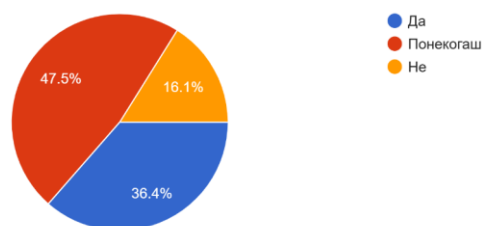
Графикон 6. Дали библиотекарот ви помага при пронаоѓање на информации?

Графикон 7. Што очекувате од библиотекарот?

8. Дали очекувате библитекарот да ви помага при користење дигитални алатки (на пример: компјутер, интернет, пребарување информации, е-книги)?

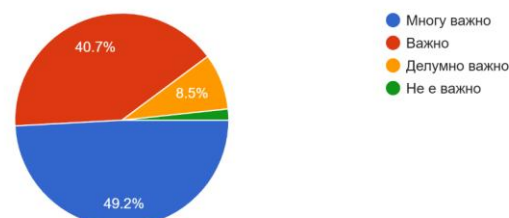
118 responses

Графикон 8. Дали очекувате библитекарот...

9. Колку е важно библитекарот да има познавање на дигитални вештини?

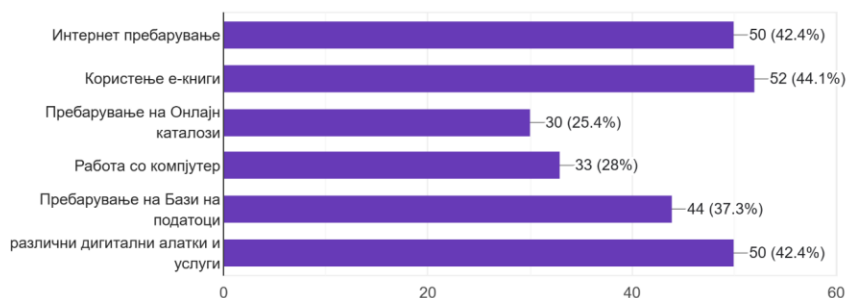
118 responses

Графикон 9. Колку е важно библитекарот да има познавање на дигитални вештини?

10. Кои дигитални вештини се најважни според вас?

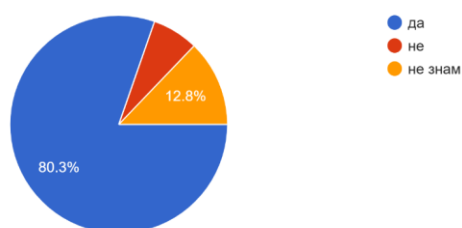
118 responses

Графикон 10. Кои дигитални вештини се најважни според вас?

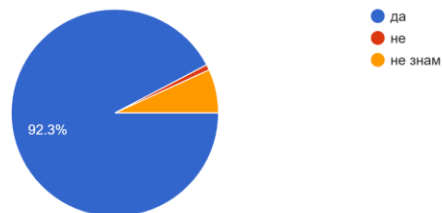
11. Дали библитекарот треба да ги познава потребите на корисниците ? Под „познавање на потребите“ се подразбира библитекарот да има...ти, возрасни лица и лица со посебни потреби)

117 responses

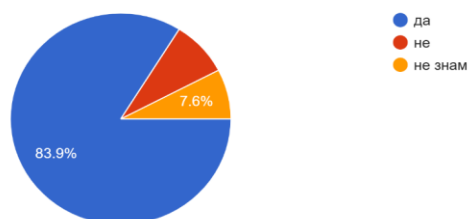
Графикон 11. Дали библитекарот треба да ги...

12. Дали библиотеките треба активно да ги поддржуваат маргинализираните групи? (Маргинализираните групи се луѓе кои им...еријали и помош од страна на библиотекарите)
117 responses

Графикон 12. Дали библиотекарот треба активно да ги поддржува...

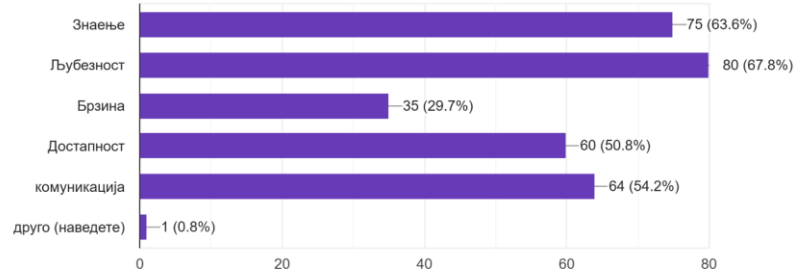
13. Дали библиотекарите треба да обрнуваат посебно внимание на потребите на возрасните лица?
118 responses

Графикон 13. Дали библиотекарите треба да обрнуваат посебно внимание на...

14. Што ви е најважно кај библиотекарот?

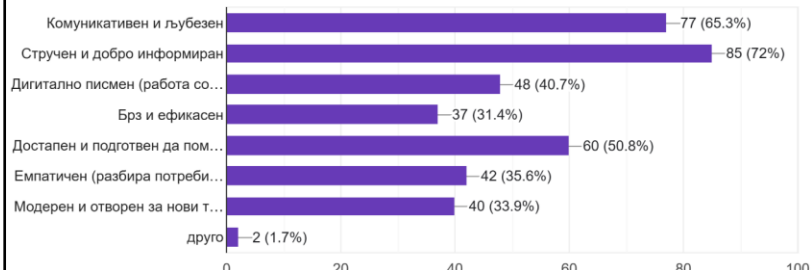
118 responses

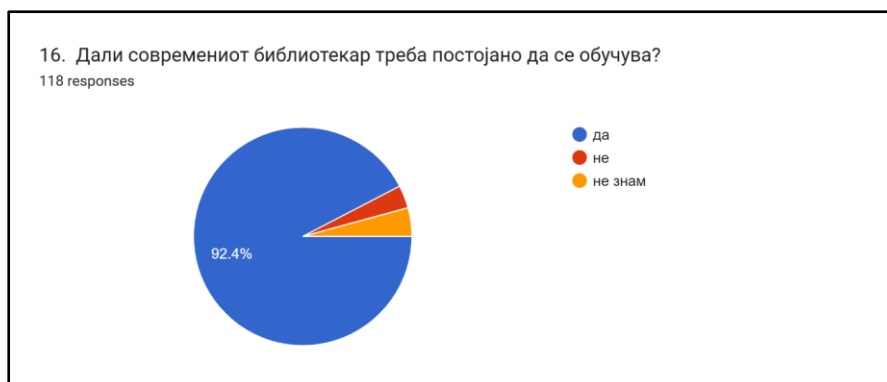
Графикон 14. Што ви е најважно кај библиотекарот?

15. Каков треба да биде библиотекарот на новото време?

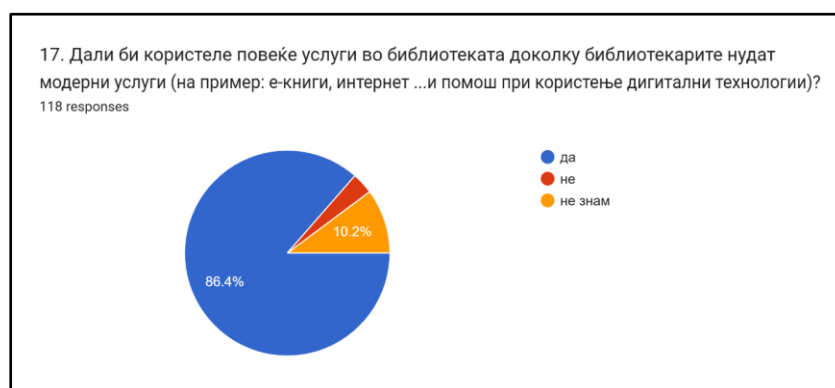
118 responses

Графикон 15. Каков треба да биде библиотекарот на новото време?

Графикон 16. Дали современиот библиотекар треба постојано да се обучува?

Графикон 17. Дали би користеле повеќе услуги на библиотеката доколку...

Наместо заклучок

Од спроведеното истражување произлегува дека хипотезата е потврдена – корисниците навистина очекуваат библиотекарите да бидат дигитално подготвени, да поседуваат развиени комуникациски вештини и да имаат способност за активно посредување во пристапот до информации. Овие компетенции се препознаваат како клучни фактори што влијаат врз перцепцијата за квалитетот на библиотечните услуги. Со тоа се нагласува потребата библиотекарите да ја надминат традиционалната улога и да се позиционираат како современи информативни и комуникациски професионалци, подготвени да одговорат на барањата на новото време и да придонесат кон унапредување на библиотечните услуги.

Користена литература

1. Кбар, Далиа, (2025) New Professionals: The modern library worker – IFLA, (пристапено на 10.3.2026)
2. (PDF) Re-Skilling Library Professionals: Fostering Digital Literacy in Library 4.0 Era (пристапено на 20.3.2026)
3. Што претставува Библиотека 4.0. ера? | EPALE... (пристапено на 1.4.2026)

Abstract

Modern society is characterized by rapid changes in access to information, the development of digital technologies, and increasing expectations from library services. The concept of Library 4.0—marked by the integration of artificial intelligence, the Internet of Things (IoT), data analytics, and automation—has redesigned the conventional roles of libraries and librarians. In such conditions, the role of the librarian is transforming from a traditional intermediary into an active information and communication professional. The aim of this paper is to identify user expectations from the modern librarian, with a particular focus on

professional competencies, communication skills, and digital readiness. The research is based on a survey that will be conducted via Google Forms, involving respondents from different user categories. A quantitative approach will be applied to analyze users' perceptions regarding service quality, accessibility, expertise, and the role of the librarian in contemporary society. The expected findings will contribute to a better understanding of user needs and will help define the key competencies required for modern librarians. The paper aims to provide recommendations for improving library services in line with the demands of the modern era.

Keywords: *Librarian, Users, Expectations, Survey, Digital Skills, Libraries.*

ТРАНСФОРМАЦИЈА УЛОГЕ БИБЛИОТЕКАРА У ДИГИТАЛНОМ ДОБУ: ИЗМЕЊУ ТЕХНОЛОГИЈЕ И КОРИСНИЧКИХ ПОТРЕБА

*Данијела Божичковић Радуловић, директор
Библиотека „Србољуб Митић” Мало Црниће, Република Србија
danielamilanova88@gmail.com*

*Андријана Апостоловска, библиотекар советник
ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновиќ“ Скопје, Р.С. Македонија
andrijanaapostolovska@yahoo.com
Мирољуб Стојановић, советник за дигитализацију, Република Србија
msmisa.stojanovic@gmail.com*

Апстракт

Овај рад анализира како се професија библиотекара мења услед технолошког напретка, промена навика корисника и потреба за већом инклузијом. Наслања се на концепт дигиталне трансформације, вештачке интелигенције и одрживог професионалног развоја. Приказује кључне компетенције које библиотекари треба да развију (дигитална писменост, заштита приватности, метаподатке, управљање информацијама), нове услуге (приступ отвореним подацима, персонализоване препоруке, подршка животном учењу) и етичке аспекти. Савремено библиотекарство пролази кроз интензивну трансформацију условљену развојем дигиталних технологија, променама у приступу информацијама и растућим очекивањима корисника. У раду се анализира еволуција улоге библиотекара са посебним освртом на примену дигиталних алата, укључујући системе за дигитализацију, управљање дигиталним колекцијама и употребу вештачке интелигенције у организацији и претрази информација. Утицај ВИ на свакодневне задатке: аутоматизација каталогизације, препоруке садржаја, претрага информација, али и ограничења (пристрасност, транспарентност). Посебан фокус стављен је на изазове у развоју компетенција библиотекара, као и на потребу за континуираним стручним усавршавањем у циљу ефикасног одговора на захтеве савременог друштва. Такође се разматра инклузивна улога библиотека у пружању приступа информацијама различитим друштвеним групама, укључујући маргинализоване и дигитално искључене кориснике. На основу примера добре праксе у области дигитализације и развоја дигиталних библиотека, рад указује на могућности унапређења библиотечких услуга и јачања њихове друштвене улоге. Закључује се да библиотекар данас није само посредник у приступу информацијама, већ активни учесник у креирању дигиталног знања и едукацији корисника.

Кључне речи: библиотекарство, дигитализација, вештачка интелигенција, дигиталне библиотеке, корисничке потребе, информационе технологије.

„Када се каже вештачка интелигенција, људи обично реагују на два начина: једни се одушеве и замишљају роботе који решавају све проблеме, док други помало забринуте помисле - да ли ће нас то једног дана заменити? Истина је, наравно, негде између. Вештачка интелигенција није ни чаробни штапић ни претња из научне фантастике, већ алат који већ сада мења начин на који радимо, учимо и комуницирамо.

Вештачка интелигенција (ВИ) представља један од кључних покретача трансформације савремених библиотека. Њена примена обухвата различите сегменте библиотечког пословања, са циљем унапређења ефикасности рада, оптимизације процеса и побољшања квалитета услуга које се пружају корисницима.

Да илустрирам: процењује се да се сваког дана у свету креира више од 2,5 квинтилина бајтова података. То је толико информација да би свака библиотека на свету, па и она највећа, изгледала као мала фиока у поређењу са тим. Управо ту на сцену ступа вештачка интелигенција - као водич кроз ту непрегледну цунглу информација. Потребних и неопходних.

Ако се вратимо у прошлост, библиотеке су вековима биле места тишине, пергамента и пажљиво сложених књига. Данас, међутим, у њих улази и нешто што нема мирис папира - дигитални „колега“ који не спава, не касни и никада не тражи паузу за кафу. Али зато може да прочита милионе страница у секунди и да нам помогне да пронађемо баш оно што тражимо.

Знање је одувек било моћ, а библиотеке - места где се та моћ чува. Вештачка интелигенција сада постаје мост између човека и тог огромног океана информација. Ако је књига била кључ за отварање врата света, Вештачка интелигенција је светло које нам помаже да у том свету не залутамо.

Ово је тек увод у причу о томе како Вештачка интелигенција мења наше библиотеке. А да не останемо само на теорији, следећи излагач ће нам показати конкретне примере из праксе - како вештачка интелигенција већ данас унапређује рад библиотекара и искуство корисника. На задовољство, добробит и проширење сазнања и знања свих нас - корисника и библиокара.

У области дигитализације, Вештачка интелигенција игра значајну улогу у обради културне баштине, посебно кроз примену OCR технологија за препознавање и конверзију текста из дигитализованих докумената, укључујући старе рукописе чиме се омогућује претраживост по пуном тексту.

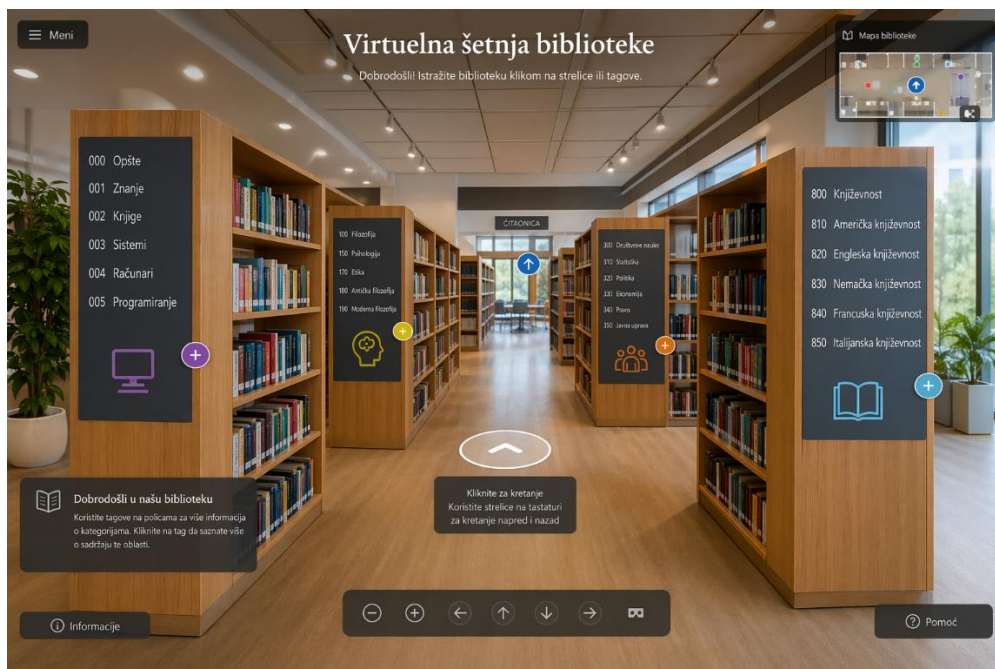
Даљи развој Вештачке интелигенције и технологија отвара нове могућности за иновације у библиотечком окружењу, чинећи библиотеке савременијим, приступачнијим и прилагођенијим потребама корисника.

Једна од нових могућности је повезивање Виртуелне шетње са Дигиталном библиотеком.

Користећи Вештачку интелигенцију, намера ми је да осавременим начин приступа дигиталној библиотеци и на тај начин додатно заинтересујемо читаоце, а нарочито млађу популацију. У том смислу желимо да у дигиталну библиотеку интегришемо VR систем – (Виртуелну шетњу кроз библиотеку). Ова услуга обухвата креирање хибридног екосистема који повезује најсавременију визуелну презентацију (VR) са професионалном архивском базом података (Omeka). Интеграција ће бити обављена путем Имерзивне (од лат. *immersio* - **урањање, уживљавање**) 360° VR продукције (8K ултра-високе резолуције) и то на следећи начин:

Снимање и Post-processing - Подразумева коришћење професионалних сензора за мапирање простора у 8K резолуцији, што омогућава кристално јасан приказ чак и приликом зумирања наслова на полицама.

Интерактивни Слојеви (Hotspots) - Унутар саме туре-шетње имплементираће се "паметне тачке".

Слика бр. 1. Виртуелна шетња библиотеке

Корисник кликом на одређену полицу-тачку отвара мултимедијални прозор дигиталне библиотеке са детаљним метаподацима, прегледом грађе, аудио записима или видео прилозима. Објекти који су прошли ОЦР су постали претраживи по пуном тексту.

Слика бр. 2. Дигитална библиотека претражива по пуном тексту

Кога зборуваме за библиотечниот информациски систем COBISS, кој се користи во многу библиотеки во нашата средина, примената на вештачката интелигенција може значително да ги подобри и модернизира функционалностите на библиотечниот информациски систем.

Заклучок

Примената на вештачката интелигенција би им обезбедила подобри услуги на корисниците и би им помогнала на библиотеците поефикасно да ги организираат и да ги управуваат ресурсите што ги поседуваат.

Професијата библиотекар се менува под влијание на дигитализацијата, технолошкиот развој и променливите навики на корисниците. Улогата се менува од зачувување книги кон управување со дигитални информации и едукација на корисниците. Затоа, потребни се компетенции како што се дигитална писменост, вештини за управување со информации, комуникација и подготвеност за иновации и континуирано учење.

Дигиталните вештини, критичкото размислување и информациската писменост, како и способноста за анализа на податоци ќе бидат најважни. Покрај тоа, комуникациските и педагошките вештини се важни, бидејќи библиотекарите сè повеќе работат со корисниците преку едукација. Флексибилноста и прилагодувањето кон новите технологии ќе бидат клучни за опстанок во професијата.

Вештачката интелигенција може да помогне во автоматизирање на рутинските задачи, побрзо пребарување на информации и персонализирање на препораките за корисниците. Сепак, библиотекарот останува неопходен во проценката на квалитетот на ресурсите, разбирањето на потребите на корисниците и обезбедувањето човечка поддршка, што вештачката интелигенција не може целосно да го замени.

Во Северна Македонија, тие вклучуваат дигитални библиотеки и онлајн ресурси, иницијативи за отворен пристап до научни дела, развој на е-услуги во јавниот сектор и дигитализација на образованието. Програмите за дигитална писменост и прилагодувањето на услугите за лицата со попреченост се исто така важни, овозможувајќи еднаков пристап до информации за сите.

Transformation of the Role of Librarians in the Digital Age: Between Technology and User Needs

Abstract

This paper analyzes how the librarian profession is evolving due to technological advancements, changing user habits, and the need for greater inclusion. It builds on the concepts of digital transformation, artificial intelligence, and sustainable professional development. The paper presents key competencies that librarians need to develop (digital literacy, privacy protection, metadata management, and information management), as well as new services (access to open data, personalized recommendations, and support for lifelong learning), along with relevant ethical aspects.

Modern librarianship is undergoing an intensive transformation driven by the development of digital technologies, changes in access to information, and increasing user expectations. The paper examines the evolution of the librarian's role, with a particular focus on the application of digital tools, including digitization systems, digital collection management, and the use of artificial intelligence in organizing and retrieving information.

The impact of artificial intelligence on everyday tasks is also analyzed, including the automation of cataloging, content recommendation systems, and information retrieval, as well as its limitations (bias and transparency). Special attention is given to the challenges in developing librarian competencies and the need for continuous professional development in order to effectively respond to the demands of contemporary society.

The inclusive role of libraries in providing access to information for diverse social groups, including marginalized and digitally excluded users, is also discussed. Based on examples of

good practice in the field of digitization and the development of digital libraries, the paper highlights opportunities for improving library services and strengthening their social role. It is concluded that the librarian today is not only an intermediary in accessing information, but also an active participant in the creation of digital knowledge and in user education.

Keywords: *Librarianship, Digitization, Artificial Intelligence, Digital Libraries, User Needs, Information Technologies.*

БИБЛИОТЕКАРОТ ДЕНЕС: ПРОФЕСИЈА ВО ТРАНСФОРМАЦИЈА ПРЕДИЗВИЦИ ВО СОЗДАВАЊЕ НА КОМПЕТЕНТЕН БИБЛИОТЕЧЕН КАДАР

*м-р Мариче Боздоганова, библиотекар советник
НУ-Библиотека „Григор Прличев“ - Охрид
mbozdoganova@yahoo.com*

Апстракт

Во овој труд е опфатен преглед на развојот на библиотечниот кадар во библиотеките во Македонија, со посебен осврт на 21 век и неговиот информациско-технолошкиот развој. Соочен со современите текови на дигиталниот и информатичкиот дострел на технологијата, библиотекарот останува на границата помеѓу традиционалното и модерното. Компетентноста на библиотекарот се постигнува со постојано стручно усовршување кое се дефинира како одржување и надоградување на знаењето, компетенцијата и стручните текови во работниот век. Во овој осврт ќе биде потенциран развојот на библиотекарот, неговата потреба за постојано усовршување во информациско-комуникациските технологии, следењето на новите трендови, постојан контакт - 24/7 со корисниците и предизвикот за негова секојдневна надоградба и целоживотно учење. Во развојот на библиотекарот неопходно е образование, развој, обуки и следење на современите текови.

Клучни зборови: библиотекар, развој, сервис услуги, компетенции, дигитален свет.

Развојниот процес на библиотечната наука историски се движи од почетните настојувања кои се позиционираат на релацијата книга - библиотека, преку информацијата како централен предмет до настојувањата за толкување на библиотекарството во поширокиот контекст на културата. Библиотекарството како една од темелните културни вредности и дејности придонесува и за одвивање на нужните комуникациски процеси. Во текот на изминатите неколку децении, библиотекарите беа сведоци и учествуваа во значајни промени во организацијата и пристапот до информациите. Незапирливиот развој на информатичките технологии во голема мера влијаеше врз нивниот професионален живот. Традиционално, библиотекарите беа главно одговорни за организацијата и каталогизацијата на физичките збирки, вклучувајќи книги, периодични изданија и други материјали. Тие биле и остануваат чувари на знаењето, со суштинска улога во насочувањето на корисниците низ комплексниот свет на информации и во овозможување полесен пристап до релевантни содржини.

Со напредокот на технологијата, функцијата на библиотекарот еволуираше; современите библиотекарите денес не се само чувари на книги, туку и водичи, инструктори, технолошки специјалисти и лидери на заедницата. Во современиот пејзаж, библиотекарите не се одговорни само за надгледување на физичките ресурси, тие се задолжени и за собирање и одржување на обемни дигитални збирки, вклучувајќи е-книги, онлајн списанија и мултимедијални информации. Ширењето на бази на податоци, дигитални складишта и онлајн архиви овозможува пристап до информации од речиси секоја локација во светот. Во овој контекст, библиотекарите еволуираа во дигитални куратори, помагајќи им на корисниците во навигацијата низ огромниот информациски пејзаж, обезбедувајќи ја неговата точност, достапност и организација во корист на заедницата. Иновацијата, дигитализацијата, промените во начинот на пристап до информациите и трансформациите во заедницата бараат повеќе од традиционалните

компетенции на библиотекарите, имено континуирано учење, развојот на нови вештини и подготвеноста да излезат од својата зона на удобност. *Сл. 1.*

Сл. 1. Континуирано учење и развој на библиотечните вештини

Во однос на стручното образование – обележано е со формално и неформално образование. Курсевите и семинарите можат да се разликуваат како неформални. Курсевите биле наменети за луѓе кои сè уште не работеле во библиотека, но и за вработените во библиотеката, со цел да стекнат дополнителни потребни стручни знаења. Семинарите почнале да се одржуваат нешто подоцна, биле посложени и потешки и биле наменети главно за луѓе кои веќе биле вработени во библиотеките, најчесто со завршено високо образование. Библиотеките се соочуваат со бројни предизвици во 21 век, вклучувајќи го следењето на брзиот технолошки напредок, обезбедувањето еднаков пристап до ресурсите и балансирањето на традиционалните улоги со новите вештини во сајбер безбедноста, управувањето со податоци и дигиталната писменост. Еден од најтешките предизвици е одржувањето чекор со дигиталниот јаз, кој создава бариери за учење и личен развој за секого. Библиотекарите играат клучна улога во справувањето со ова преку нудење програми за дигитална писменост и обезбедување бесплатен пристап до технологијата во библиотеките. Сепак, јазот помеѓу оние кои имаат лесен пристап до дигитални алатки и оние кои немаат останува предизвик. Приватноста и безбедноста на податоците е исто така растечка загриженост, особено бидејќи библиотеките сè повеќе се потпираат на дигитални платформи и персонализирани услуги. Библиотекарите мора да го балансираат нудењето практични, прилагодени услуги со заштитата на приватноста на корисниците, а воедно да одржуваат транспарентност со корисниците за тоа како се користат нивните податоци. Оваа рамнотежа е клучна за одржување на довербата во заедницата. *Сл. 2.*

Сл. 2. Улогата на книгата во дигиталниот свет

Гледајќи напред, библиотеките ќе станат уште поинтегрирани во општеството, бидејќи дигиталните технологии продолжуваат да го обликуваат начинот на кој учиме, работиме и комуницираме. Иднината може да донесе поимпресивни искуства со виртуелна реалност (VR) или вештачка интелигенција, правејќи ги библиотечните простори поинтерактивни и попривлечни. Библиотеките би можеле да станат центри на иновации, каде што луѓето можат да соработуваат на проекти, да учат кодирање или да истражуваат нови технологии. Библиотекарите ќе продолжат да играат витална улога во иднината на библиотеките, бидејќи тие ќе продолжат да бидат неопходни во обезбедувањето пристап до информации, поттикнување на образованието и поддршката на растот на заедницата. Тие ќе продолжат да бидат доверливи водичи во сè посложениот информациски свет, осигурувајќи дека библиотеките еволуираат за да ги задоволат потребите на сите луѓе, без разлика што носи иднината. *Сл. 3.*

Сл. 3. Дигитална база на податоци

Улогата на библиотекарите во 21 век е подинамична и критична од кога било досега. Како што технолошкиот напредок, дигиталните ресурси и општествените промени го обликуваат начинот на кој пристапуваме и комуницираме со информациите, библиотекарите се прилагодија да ги задоволат новите барања. Од прифаќање на дигитални алатки како што се вештачката интелигенција и големите податоци до промовирање на информациската писменост и ангажирањето на заедницата, библиотекарите еволуираат во разновидни професионалци кои ги водат, едуцираат и поврзуваат поединците со ресурсите што им се потребни. Иако постојат предизвици - како што се следењето на брзите технолошки промени, справувањето со дигиталните јазови и обезбедувањето приватност - библиотекарите ја докажаа својата отпорност и способност за иновации. Гледајќи кон иднината, библиотеките ќе продолжат да бидат основни центри за образование, пристап до информации и градење заедница. Со тоа што ќе останат на чело на овие промени, библиотекарите ќе продолжат да служат како вредни (и посветени) водичи, помагајќи им на поединците да се снајдат во постојано растечкиот дигитален пејзаж и осигурувајќи дека библиотеките ќе останат релевантни, инклузивни и витални во еден сè посложен свет.

Поголемиот дел од процедурите поврзани со библиотеките сега се автоматизирани. Благодарение на технолошкиот напредок, брзиот пристап до потребните информации на глобално ниво стана лесен. Тоа ги трансформираше техниките на комуникација, со што ги измени одговорностите на современите библиотеки. Современите библиотеки треба да обезбедат широко призната образовна активност за да го олеснат ангажманот на корисниците со културното наследство на човештвото, со што ќе се ублажи културната хомогенизација во период на глобализација. Појавата на новата технологија ја олеснува соработката меѓу библиотеките, при што информациските ресурси во современите

библиотеки претставуваат значително подобрување на информативниот капацитет на општеството.

Библиотеките од 21 век значително отстапуваат од конвенционалната парадигма. Улогата на библиотекарот не е застарена поради порастот на електронските извори на информации и интернетот, бидејќи современите библиотеки обезбедуваат автоматизирани процеси на пребарување информации. Сепак, брзината и обемот на податоци во светот и на интернет го отежнуваат лоцирањето, селекцијата, верификацијата и дистрибуцијата на информации. Експертизата на информатичкиот специјалист, како што е библиотекарот, е неопходна за пристап до материјал и разбирање на барањата на корисниците. Алатките и ресурсите што се користат за обезбедување информации еволуирале, но должноста на библиотекарот останува константна. Недостатокот на компјутерски вештини може да доведе до плитки и нецелосни резултати, предизвикувајќи непријатност и намалена доверба во околината. Затоа, библиотекарот е суштинска компонента во процесот на пребарување информации. Библиотекарите играат клучна улога во современите библиотеки, не само во издавањето книги, туку и во освојувањето нови читатели. Тие се сметаат за неопходна врска за корисниците да ги задоволат своите напредни информациски потреби, предизвикувајќи чувство на важност и професионализам. Во свет ориентиран кон потрошувачка, информациите играат подеднакво важна како и секоја друга потреба во животот на современиот поединец. Познавањето на психологијата поврзано со услугата за корисници е од суштинско значење во процесот на обука на библиотекарите во текот на работниот век. Со брзиот напредок на технологијата, библиотекарите усвојуваат нови алатки и идеи за да се справат со променливите потреби на своите корисници. Два од најзначајните технички достигнувања во последниве години се: Вештачката интелигенција (ВИ) и огромните податоци. Вештачката интелигенција и дигиталните бази на податоци значително ја менуваат библиотечната сцена, овозможувајќи им на библиотекарите да обезбедат поперсонализирани, поефикасни и динамични услуги во средината во која работат. Вештачката интелигенција создаде нови можности за автоматизирање на операциите кои претходно беа макотрпни и временски интензивни. Библиотеките веќе користат системи управувани од ВИ за каталогизирање на ресурси, анализа на информации и помагање на корисниците во нивните пребарувања. Чет-ботите управувани од ВИ им помагаат на корисниците брзо да пронајдат информации, да поставуваат барања и да се движат низ дигиталните ресурси. Корисниците во библиотекарскиот систем можат во секое време да се обратат до виртуелни асистенти и да добијат брзи насоки и информации за нивните пребарувања, без притоа да чекаат ред на информативниот пулт, со што се олеснува и модернизира пристапот до библиотечните услуги. Вештачката интелигенција се користи за давање предлози на корисниците врз основа на нивната историја на прелистување, слично на алгоритмите што ги користат стриминг услугите како што се Netflix или Spotify. *Сл. 4.*

Сл. 4. Технологијата во служба на човештвото

Затоа компетенциите на библиотекарот што се бараат денес се следниве:

- Општа, лична и јазична култура; комуникациски знаења и вештини; компјутерска и информациска писменост; способност за пренос на знаења и вештини; способност за континуирано учење; етика во работењето со луѓе; професионални компетенции специфични за областа; информациска писменост; градење збирки - квалитетен избор на материјали во согласност со целите и потребите на корисниците; познавање на стандардите и прописите; идентификација и класификација на материјали; примена на стандарди.

Заклучок

Има многу да се пишува, зборува, истражува, анализира за улогата на библиотекарството во 21 век. Предизвиците на роботиката и промените кои доаѓаат ќе бидат клучни за позицијата и влијанието на библиотекарот во културниот, јавниот и информацискиот начин на работење. Капацитетот на восприемање: вештините во работењето и сервис услугата на библиотекарот треба да се валоризираат според модел на услуга – квалитет – мерливост на истата. Квалитетен библиотечен кадар се создава низ работата доколку ја поседува љубовта кон професијата, стручност и организираност, вештини за комуникација и желба за соработка. Во виртуелниот свет на информациите библиотекарот треба да биде информациски писмен, добро да ги познава технолошките вештини и дигиталните бази на податоци.

Да се потсетиме на зборовите на Мелвил Дјуи од 1876 година: „Конечно дојде време кога библиотекарот може да зборува без резерва за својата работа како професија“.

Користена литература

1. Gibson, C.; Mader, Sh. (2019). Building Teaching and Learning Communities: Creating Shared Meaning and Purpose. <https://alastore.ala.org/content/building-teaching-and-learning-communities-creating-shared-meaning-and-purpose>
2. https://www.researchgate.net/publication/355470969_Assessing_Challenges_faced_by_Library_Information_Service_Users_in_selected_Public_University_Libraries_in_Western_Kenya
3. [569557.Knjiznicarska_struka_u_svjetlu_novih_tehnologija_Sraga_Stojanovski.pdf](#)

Abstract

This paper includes an overview of the development of library staff in libraries in Macedonia, with a special focus on the 21st century and its information and technological development. Faced with the contemporary trends of digital and information technology, the librarian remains on the border between the traditional and the modern. The competence of the librarian is achieved through continuous professional development, which is defined as maintaining and upgrading knowledge, competence and professional skills throughout the working life. This review will emphasize the development of the librarian, his need for continuous improvement in information and communication technologies, following new trends, constant contact - 24/7 with users and the challenge for his daily upgrading and lifelong learning. Education, development, training and monitoring of modern trends are necessary in the development of the librarian.

Keywords: Librarian, Development, Library Services, Competencies, Digital World.

БИБЛИОТЕЧНИОТ ФОНД И СТРУЧНАТА УЛОГА НА СОВРЕМЕНИОТ БИБЛИОТЕКАР

Весна Бошева Русовски, виш библиотекар
НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје
vesnabosheva@gmail.com

Апстракт

Библиотечниот фонд претставува основа за функционирањето на секоја библиотека, а неговата актуелност директно влијае врз квалитетот на услугите што им се нудат на корисниците. Овој труд ја разгледува улогата на библиотекарот во оформување на актуелен библиотечен фонд во услови на променливи кориснички потреби и современи информациски текови. Целта е да се истакне значењето на следењето на најчитаната и најактуелна граѓа при селекцијата и набавката на библиотечен материјал. Истражувањето се базира на податоци за користење на публикации во библиотеките, што овозможува согледување на интересите на корисниците и трендовите во користењето на фондот. Библиотекарот има клучна улога во креирањето на актуелен и динамичен библиотечен фонд кој одговара на реалните потреби на корисниците. Континуираното стручно усовршување и користењето на податоци за читателските навики се неопходни за обезбедување квалитетни кориснички услуги.

Клучни зборови: библиотечен фонд, библиотекар, кориснички потреби, анализа на користење, стручно усовршување.

Вовед

Библиотечната дејност низ својот развој секогаш е во функција на потребите и барањата на корисниците и низ својот просперитет претрпела бројни промени согласно општествените промени. Библиотеките денес функционираат во услови на брзи технолошки промени, зголемена достапност на информации и постојано менување на корисничките потреби. Современото библиотечно работење не се ограничува само на чување и позајмување публикации, туку претставува динамичен процес на обезбедување релевантни, достапни и актуелни информации за различни категории корисници.

Библиотечниот фонд кој претставува темел на секоја библиотека, треба постојано да се обновува и збогатува. Неговата содржина, актуелност и разновидност директно влијае врз квалитетот на библиотечните услуги и на зголемување на посетеноста на библиотеките. Различните видови библиотеки, национални, јавни, училишни, специјализирани, високошколски и универзитетски библиотеки имаат различна структура на корисници, што значи дека и потребите за набавка на библиотечен материјал се различни. Секој вид на библиотека има различна дејност во зависност од намената и основачот на самата библиотека.

Современиот библиотекар има сè позначајна улога во процесот на селекција и збогатување на библиотечниот фонд. Од библиотекарот денес се очекува да поседува професионални, информатички и аналитички компетенции, но и способност за следење на интересите и навиките на корисниците. Во услови на дигитализација и развој на електронски услуги, библиотекарот станува посредник меѓу информацијата и корисникот, но и активен учесник во процесот на креирање современи библиотечни политики.

Особено значајна улога во современото библиотечно работење имаат интегрираните библиотечни системи и веб-апликациите кои овозможуваат анализа на користењето на библиотечниот фонд.

Целта на овој труд е да ја истакне стручната улога на современиот библиотекар во збогатување на библиотечниот фонд, со посебен акцент на користењето на податоци од веб апликации како современ инструмент за планирање и набавка на библиотечен материјал.

Библиотечниот фонд како основа на библиотечното работење и улогата на современиот библиотекар

Библиотеките, библиотечниот фонд го прибавуваат со купување, размена, подароци, завештанија, преку задолжителниот примерок што определени библиотеки го добиваат согласно со закон, како и преку отстапување и преземање од други правни и физички лица.³⁶

Библиотечниот фонд кој претставува организирана збирка на библиотечен материјал се обработува, чува и користи согласно потребите на корисниците и функцијата на библиотеката. Квалитетот на библиотечниот фонд е еден од најважните показатели за успешноста на библиотеката, бидејќи преку него се реализираат образовната, научната, културната и информативната функција на библиотеките. Набавката на библиотечен фонд е една од најодговорните работи во една библиотека. Библиотекарите кои планираат и спроведуваат набавки во библиотеките треба да поседуваат стручно знаење, да имаат навремени и темелни информации за актуелното издаваштво и културна продукција, одлично познавање на постојните фондови на библиотеката, како и на интересите и потребите на корисниците.

При набавка на публикации со купување треба да се постават приоритети и одредени критериуми, тоа подразбира повисок квалитет во однос на содржината на публикациите, да се постапува промислено и рационално, со оглед на тоа што најчесто имаме недоволно одобрени финансиски средства за таа намена. Кога станува збор за прифаќање подароци за библиотеката, библиотекарот треба да внимава фондот на библиотеката да не се оптеретува со непотребен број исти наслови, примероци кои се веќе оштетени, застарени по содржина или несоодветни за употреба во библиотеките. Секогаш треба се има прецизно дефинирани критериуми за избор и прифаќање на публикации како подарок.

Различните типови библиотеки имаат различни приоритети при формирање и збогатувањето на библиотечниот фонд. Националните библиотеки имаат обврска за собирање и трајно чување на националната издавачка продукција, што значи дека најголем дел од фондот се збогатува преку задолжителниот примерок согласно Законот за издавачка дејност. Од таа причина, можноста за селективна набавка во овие библиотеки е помала во однос на другите видови библиотеки.

Јавните библиотеки чија дејност е наменета за задоволување на општообразовните, културните и другите потреби на корисниците на подрачјето за кое се основани, се насочени кон потребите на корисниците и набавуваат публикации според интересите на читателите, актуелноста на темите и читаноста на публикациите. Универзитетските библиотеки, пак, се ориентирани кон научна и стручна литература што одговара на наставните и истражувачките процеси на универзитетите.

Во современи услови, библиотечниот фонд не се состои само од печатени публикации, туку и од електронски книги, дигитални бази на податоци, аудиовизуелни

³⁶Закон за библиотеките Консолидиран - неофицијален пречистен текст („Службен весник на Република Македонија“, бр. 66/04, 89/08, 116/10, 51/2011, 88/15, 152/15 и 39/16)

материјали и други дигитални ресурси. Тоа бара од библиотекарите континуирано следење на информациските текови и адаптирање кон новите форми на користење информации.

Современите библиотеки мора да обезбедат баланс помеѓу традиционалниот и дигиталниот фонд. Корисниците денес очекуваат брз пристап до информации, електронска достапност на публикациите и современи услуги кои овозможуваат полесно пребарување и користење на материјалите. Поради тоа, библиотечниот фонд треба постојано да се обновува и прилагодува на современите потреби.

Современиот библиотекар има многу поширока улога од традиционалната улога на чувар на книги. Денес библиотекарот е информатор, аналитичар, едукатор и посредник меѓу информацијата и корисникот. Развојот на технологијата и дигиталните системи значително ја трансформираат библиотечната професија и наметнуваат потреба од нови знаења и компетенции.

Библиотекарот активно учествува во процесот на селекција и набавка на библиотечниот материјал. При тоа, потребно е да ги следи интересите на корисниците, актуелните општествени и образовни процеси, издавачката продукција и статистичките показатели за користење на библиотечниот фонд. Особено важна е способноста на библиотекарот да ги анализира потребите на различни категории корисници. Децата, учениците, студентите, научните работници и пошироката јавност имаат различни барања во однос на библиотечниот материјал. Потребно е да се анкетираат самите корисници и врз основа на добиените податоци да се направи анализа и обнова на библиотечниот фонд. Предлозите за купување на библиотечен материјал можат да се достават и по електронски пат од страна на корисниците. Ваква пракса има Филозофскиот Факултетот во Нови Сад, корисниците пополнуваат предлози за набавка на публикации, по пополнувањето следува предвидената процедура за набавка на публикации. Одлуката за набавка ја донесува Советот за издавачка дејност на факултетот во согласност со критериумите на набавка на нови публикации³⁷. На овој начин се набавуваат печатените, електронските книги и списанија и се одлучува за претплатата на користење на бази на податоци.

Библиотекарот има значајна едукативна улога, тој им помага на корисниците во пронаоѓање релевантни информации, користење електронски извори и развивање информациска писменост. Во дигиталната ера, оваа улога станува сè позначајна.

Современите библиотекарите мора постојано да се усовршуваат и да ги следат новите трендови во библиотечното и информациското работење. Професионалниот развој претставува неопходен услов за успешно управување со современ библиотечен фонд.

Во последните години сè повеќе се истакнува и улогата на библиотекарот како „информациски архитект“, односно професионалец кој не само што управува со информациите, туку активно учествува во нивна организација, достапност и презентација. Ваквиот пристап бара аналитичко размислување, дигитални компетенции и способност за работа со современи библиотечни системи и електронски алатки.

Набавка на библиотечен фонд преку анализа и користење на веб-апликацијата најчитана граѓа

Процесот на набавка на библиотечен материјал претставува една од најзначајните активности во библиотечното работење. Квалитетната набавка овозможува формирање актуелен и функционален библиотечен фонд кој ќе одговара на реалните потреби на корисниците.

³⁷ <https://www.ff.uns.ac.rs/sr/biblioteka/o-biblioteci/nabavka-novih-knjiga>

Во минатото, селекцијата на публикации најчесто се засновала на професионалната проценка на библиотекарите, препораките од издавачите и барањата на корисниците. Денес, современите библиотечни системи овозможуваат користење статистички показатели и анализа на користење на библиотечниот фонд како значаен инструмент при донесување одлуки за набавка. Во рамки на COBISS системот ваква анализа може да добиеме со користење на веб-апликацијата Најчитана граѓа која претставува корисна алатка за следење на најчесто позајмени публикации во библиотеките. Апликацијата овозможува прикажување на најчитана граѓа според различни критериуми. Податоците се ажурираат еднаш месечно, кога сите трансакции од претходниот месец се пренесуваат во заедничката околина на ИЗУМ и се вклучуваат во заедничката база на податоци. Статистиката се прави врз основа на податоците за позајмување во библиотеките кои се вклучени во системот COBISS и имаат автоматизирано позајмување, односно библиотеки кај кој е активен сегментот Зајмување во апликацијата COBISS Lib. Податоците можат да се испечатат и во список кој може да има информативна природа и за самите читатели. Поради големата количина на податоци при обработката се земаат само првите 2000 единици граѓа.

Апликацијата овозможува да се прикажуваат податоци за поединечна библиотека доколку библиотеката одлучила јавно да прикажува податоци за позајмување. Во секој случај, може да се видат сумираните податоци за сите библиотеки кои се вклучени во системот COBISS. Прикажувањето на податоците може да се ограничи односно да се исфилтрира со избирање на следните критериуми: видот на публикациите односно да се ограничи пребарувањето за монографски, сериски публикации или не книжна граѓа. Можеме да избереме период на позајмување (да избереме месец и година), стандардно е прикажување на последниот месец, но можете се генерира список за кој било период во последните пет години. Може да пребаруваме и по година на издавање на публикациите, видот на библиотеката (национална, високошколска, специјализирана, јавна или училишна библиотека) или да одбереме поединечна библиотека која што има овозможено прикажување на податоци од позајмувањето.

При пребарувањето може да направиме и ограничување по вид на содржина на публикациите (роман, друга белетристика, антикварна граѓа, друго, референтен труд, стручен труд, дидактичка граѓа, завршен труд, научно-истражувачки труд). Може да избереме и вид на граѓа (книги, е-книги, весници, списанија итн., видео записи и филмови, звучни записи, нотна граѓа, сликовна граѓа, компјутерски Цд-а и ДВД-а, картографска граѓа, играчки и предмети) и може пребарувањето да го ограничиме и според тоа какви корисници имаме во библиотеката и целна група (возрасни, младина и деца).

Податоците добиени со пребарување преку апликацијата Најчитана граѓа можат да бидат од особено значење при набавка на нови публикации или дополнување на фондот кај одредени видови библиотеки особено кај јавните библиотеки. Со пребарување со апликацијата Најчитана граѓа може да се истражи и што е актуелно кај националните библиотеки кај сите земји членки на COBISS.net, односно може да направиме список на сите стручни и научно-истражувачки трудови кои биле најмногу позајмени на пример во одреден временски период во секоја поединечна национална библиотека. Важна иновација е што поединечните библиотеки можат да ја вклучат и креираната листа на најчитани материјали на нивната веб-страница преку линкот за вградување на листата.

Различните изданија од истиот материјал се групирани заедно. Со кликување на поединечен наслов, корисниците можат да ги видат и сите изданија и преводи на ова дело и бројот на нивни позајмици. Со дополнителен клик, тие можат да добијат

подетален преглед на избраниот материјал во COBISS+³⁸. Со кликување на пребараната публикација може да се пребара публикацијата во Cobiss plus и да добиеме податоци дали ја има публикацијата и во други библиотеки, колку пати е позајмена во одреден временски период, да го видиме записот во ISBD или COMARC формат. Библиотекарот може да добие корисни информации и врз основа на списокот може да направи анализа дали најчесто позајмените публикации во другите национални библиотеки ги има во фондот на неговата матична библиотека, врз основа од податоците од записите на публикациите во ISBD или COMARC формат може да провери од која научна област се публикациите и да направи анализа дали одредени публикации би биле актуелни и за корисниците во неговата библиотеката и би биле вредни за да се збогати фондот.

Преку оваа апликација библиотекарите можат да добијат информации за најпозајмуваните книги, најбараните автори и тематските области кои предизвикуваат најголем интерес кај читателите. Податоците добиени преку оваа апликација овозможуваат:

- следење на читателските навики;
- анализа на интересите на корисниците;
- идентификација на дефицитарни публикации;
- подобро планирање на набавката;
- обновување на најкористените изданија;
- следење на актуелните трендови во читањето.

Ваквиот аналитички пристап придонесува библиотечниот фонд да биде пофункционален, подинамичен и поблиску до реалните потреби на корисниците. Дополнително, библиотекарите можат да утврдат кои публикации се недоволно користени, што овозможува подобро управување со просторот и фондот.

Особено значајно е што веб-апликацијата овозможува донесување одлуки врз основа на реални статистички показатели, а не само врз основа на претпоставки. На тој начин библиотекарот станува активен аналитичар на корисничките потреби и учесник во стратешкото планирање на библиотечниот развој. Во услови на ограничени финансиски средства, ваквиот начин на планирање на набавката е особено важен. Библиотеките мора рационално да ги користат расположливите средства и да обезбедат литература која навистина ќе биде користена од читателите. Анализата на користење овозможува поефикасна распределба на буџетот и подобро планирање на приоритетите при набавката.

Покрај статистичките показатели, библиотекарот треба да ги земе предвид и образовните, културните и научните потреби на корисниците. На тој начин се создава балансиран библиотечен фонд кој не ја следи само моменталната популарност, туку обезбедува и долгорочна културна и образовна вредност.

Заклучок

Библиотечниот фонд претставува основен ресурс преку кој библиотеките ја остваруваат својата образовна, научна, културна и информативна функција. Различните типови библиотеки имаат различни категории на корисници и различни приоритети при формирање и збогатувањето на библиотечниот фонд. Современите библиотекари имаат клучна улога во анализирањето на интересите и потребите на корисниците, управувањето со информациските ресурси и интегрирањето на дигиталните алатки во секојдневната библиотечна практика. Во услови на брз технолошки развој, дигитализација и постојани промени на интересите и потребите на корисниците,

³⁸ <https://blog.cobiss.si/2020/08/31/prenovljena-aplikacija-najbolj-brano-gradivo/>

библиотеките се соочуваат со потреба од континуирано обновување и прилагодување на своите фондови.

Современиот библиотекар има клучна улога во процесот, на планирање, селекција и набавка на библиотечен материјал. Потребно е анализа на корисничките потреби, следење на издавачката продукција, користење на современи информациски технологии и донесување стручни одлуки врз основа на релевантни податоци. Поради тоа, континуираното професионално усовршување претставува неопходен услов за успешно библиотечно работење.

Посебно значење во современото библиотечно работење има користењето на аналитички алатки кои овозможуваат донесување одлуки врз основа на реални податоци. Веб-апликацијата Најчитана граѓа, која е дел од системот COBISS претставува значајна поддршка за библиотекарите, бидејќи обезбедува увид во најпозајмуваните публикации, читателските навики и актуелните трендови во користењето на библиотечниот фонд. Анализата на овие податоци овозможува поефикасно планирање на набавката, рационално користење на расположливите финансиски средства и подобро усогласување на библиотечниот фонд со реалните потреби на корисниците. Сепак, статистичките показатели не треба да бидат единствен критериум при набавката на библиотечен материјал. Покрај актуелната побарувачка, библиотеките треба да ја земат предвид и својата образовна, научна и културна мисија. Само преку воспоставување рамнотежа помеѓу читателските интереси и долгорочната вредност на библиотечниот материјал може да се обезбеди квалитетен, разновиден и одржлив библиотечен фонд.

Користена литература

1. Закон за библиотеките Консолидиран - неофицијален пречистен текст („Службен весник на Република Македонија“, бр. 66/04, 89/08, 116/10, 51/2011, 88/15, 152/15 и 39/16)
2. <https://bds.rs/wp-content/uploads/2014/04/IFLA-Izjava-o-bibliotekama-i-razvoju-2013-Singapur.pdf> (пристапено на 18.3.2026)
3. Ostergaard, K. (2015). „Accessibility from Scratch: One Library’s Journey to Prioritize the Accessibility of Electronic Information Resources”. *Serials Librarian*, 69(2), 155–168.
4. Закон за издавачка дејност Консолидиран текст - неофицијален („Службен весник на Република Македонија“ бр. 199/14 и 152/15)
5. <https://www.ff.uns.ac.rs/sr/biblioteka/o-biblioteci/nabavka-novih-knjiga> (пристапено на 18.3.2026)
6. <https://blog.cobiss.si/2020/08/31/prenovljena-aplikacija-najbolj-brano-gradivo/> (пристапено на 18.3.2026)
7. <https://plus.cobiss.net/most-read> (пристапено на 18.3.2026)
8. Hodge, M. (Ed.). (2019). *The Future Academic Librarian’s Toolkit: Finding Success on the Job Hunt and in Your First Job*. Chicago, IL: Association of College and Research Libraries.
9. <https://bds.rs/wp-content/uploads/2019/12/bibliotekar-2019-61-2-2.pdf> (пристапено на 18.3.2026)
10. McKelvey, H. (2020). „The Role of an Electronic Resources Librarian in Procuring Accessible Online Resources”. *Serials Review*, 46(2), 76–81.
11. NASIG. (2019). *Core Competencies for Electronic Resources Librarians*. Достапно на: <https://www.nasig.org> (пристапено на 18.3.2026)

Abstract

The library collection represents the foundation of the functioning of every library, and its relevance directly affects the quality of services provided to users. This paper examines the role of the librarian in developing a relevant library collection in the context of changing user needs and modern information environments. The aim is to emphasize the importance of monitoring the most used and relevant library materials during the selection and acquisition process of library resources. The research is based on data on the use of publications in libraries, which provides insights into user interests and trends in collection usage. The librarian plays a key role in creating a relevant and dynamic library collection that meets the real needs of users. Continuous professional development and the use of data on reading habits are essential for ensuring high-quality library services.

Keywords: *Library Collection, Librarian, User Needs, Collection Development, Usage Analysis, Professional Development.*

ШТО БАРААТ КОРИСНИЦИТЕ ОД БИБЛИОТЕКАРОТ НА НОВОТО ВРЕМЕ?

Сандра Глигоријевска, библиотекар
ЈОУ Библиотека „Тане Георгиевски“ - Куманово
sandra.gligorijevska@hotmail.com

Апстракт

Како одминува времето, а технологијата напредува и се развива, така и улогата на библиотекарот, за да биде во чекор со модерните побарувања мора да еволуира и да се менува соодветно со потребите на читателите. Надвор од управувањето со физички збирки, библиотекарите заземаат клучна позиција во промоцијата на дигиталната писменост, управувањето со дигиталните архиви и негувањето на информациската писменост. Функцијата на модерниот библиотекар се проширува. Не сме фокусирани конкретно на менаџирање на физички книжни примероци, а нашата експертиза и знаење се поместуваат кон водењето на корисниците низ комплексна и богата со информации дигитална средина. Како резултат на технолошкиот напредок, библиотекарот ја презема главната улога на ова поле; поле каде што новите технологии, нови организациски структури и нови услуги ќе бидат максимално искористени и ќе ги распределуваат ресурсите на библиотеката. Ние како библиотекарите сме во директен контакт со читателите; ги разбираме нивните потреби и нашите совети се персонализирани за секој читател индивидуално.

Клучни зборови: модерен библиотекар, дигитална писменост, технолошки напредок, услуги.

Вовед

Помина времето во кое библиотекарите беа замислувани како строги чувари пред портите на знаењето, кон кои читателите чувствуваа стравопочит. Денеска, самиот библиотекар е првата врска, мостот кон неограничени знаења и стручен асистент на корисниците кои се во потрага по информации.

Трансформацијата на модерниот библиотекар – од уредувач и менаџер на книжниот фонд кон бранител на интелектуалната слобода и слобода на истражувањето е поттикната од континуираната еволуција на технологијата и постојаната човекова потреба за технолошки напредок и олеснување на животните задачи.

Технолошките новитети играат клучна улога во пристапувањето кон информации, а библиотекарите како администратори на истите, треба да се адаптираат во оваа константно променлива околина којашто постојано креира нови барања за напредок. Според ова, зголемената улога на технологијата во библиотеките има голем удар врз улогата која ја имаат библиотекарите во своите институции.³⁹

Еволуција на библиотеките

Последниот асирски крал Асурбанипал, околу 600 год. п. н. е. бил еден од ретките кралеви на тоа време кој што и самиот знаел да чита и да пишува; се смета дека ја создал првата системска библиотека во која ги организирал сите текстови на клинесто писмо (околу 30.000 плочи) кои и во денешно време се сметаат за најдобар показател за животот

³⁹ Nikta, M. (2022). "The role of the librarian in a modern information service". Qualitative and Quantitative Methods in Libraries (QQML), vol. 11, стр. 249-258

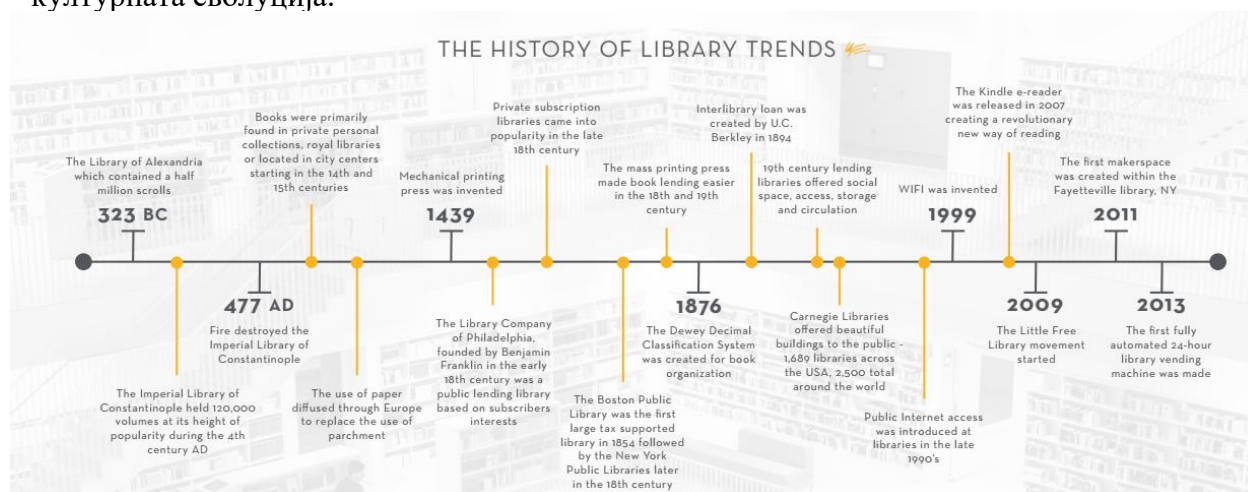
и културата од тогашно време. Друг значаен пример за библиотека од овој период е и Големата библиотека во Александрија, основана околу 3 век п.н.е. Била една од најголемите библиотеки во овој период и била основана со цел да го собере сето пишано човеково знаење кое постоело во тоа време. Учени луѓе од различни делови на светот доаѓале во Александрија да учат и да разменуваат идеи и знаења, правејќи ја библиотеката центар за интелектуална активност.

Во Средниот век, библиотеки се формирале во манастирите и универзитетите како есенцијални центри за прибирање на знаења и учење. Манастирските библиотеки, конкретно, ја носеле одговорноста за зачувување на текстови од Античка Грција и Рим преку препишување на разни манускрипти и чување на пишани материјали во времиња во кои што неписменоста била на многу високо ниво. Во овие библиотеки најчесто биле зачувувани текстови со религиозна содржина, но и други научни, филозофски и литературни дела.

Јавните отворени библиотеки како концепт прв пат почнале да се појавуваат во 17 и 18 век, за прв пат основани како дел од најголемите универзитети (на пр. во 1602 год. на Оксфордскиот универзитет).⁴⁰

Во 19от век започнува значајно ширење на јавните библиотеки, кои поради индустриската револуција, зголемувањето на стапката на писменост и филантропијата се трансформираат од ексклузивни приватни колекции во јавни институции, финансирани од Владата.

Како што напредувал технолошкиот развој, паралелно со него напредувале и уметностите и книжевностите, користејќи ги сите придобивки на човековиот напредок и културната еволуција.

Сл. 1 Историја на библиотечни трендови

Самите библиотеки како институции и чувари на книгите минале низ значајни трансформации во 21 век, адаптирајќи се на технолошкиот напредок, промена на потребата за информации и на општествените улоги.

Кој е модерниот библиотекар?

Како библиотекари, нашата работа не е само давање пристап на корисниците кон ресурсите кои што им се неопходни за академски успех; треба да им бидеме водичи при избирање на истите. Одржуваме едукативни работилници од отворен тип за да всадиμε навика за користење на библиотечните фондови, како за своите академски достигнувања, така и за исполнување на свои лични потреби и збогатување на свои душевни потреби за

⁴⁰<https://fobbljx.org/2025/02/03/the-history-of-libraries-a-journey-through-time/> (пристапено на 16.4.2026)

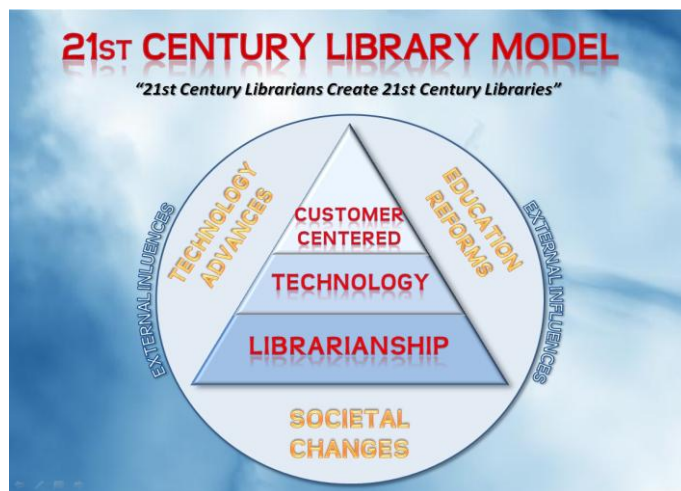
знаења и искуства. Младите луѓе во денешно време мислат дека знаат сè што има да се знае во врска со интернет, и иако е вистина дека помладите генерации се израснати опкружени со технологија, нашата работа е да ги научиме да ги евалуираат и анализираат огромните количини на информации кои што им се на дофат на прстите преку малите екрани на електронските уреди. За да може успешно да им ги пренесеме овие лекции, првин треба да се поврземе со нив на ниво на кое што ќе има двонасочна комуникација.⁴¹

Со неизбежниот напредок на технологијата, улогата на библиотекарот постојано еволуира и се надградува со преплетување на традиционалните знаења со новите текови на информации од светот на технологијата. Нашите способности континуирано треба да ги адаптираме додека во исто време ја исполнуваме нашата главна мисија - а тоа е еднаков пристап кон информациите за нашите корисници.

Долго време библиотекарството беше поврзувано со организација, заштита и дисеминација на својот книжен фонд, но технолошкиот напредок го преобликува начинот на извршување на овие задачи. Модерните библиотекари во својата работа присвојуваат различни дигитални алатки, е-книги и онлајн бази на податоци, кои што им овозможуваат давање на поефективни и попростапни услуги на своите корисници.⁴²

Квалификации и вештини на модерниот библиотекар

Во општествена средина во која што информации имаме во изобилие, важната и комплексна улога на нас како библиотекари е од голема важност бидејќи е определена од збир на различни компетенции и квалификации кои произлегуваат од традиционалното библиотекарство и во исто време проникнуваат во оваа дигитална средина, константно менувајќи се и адаптирајќи се на моменталниот развој на настаните.

Сл. 2 Модел на библиотека на 21 век

Транзицијата кон дигитална работна средина, особено при имплементација на првите технолошки иновации во библиотеките, кај библиотекарот создава одредено чувство на загрозеност. Пред популаризацијата на Интернетот и World Wide Web, библиотекарот бил ексклузивен носител и чувар на информациите. Денес, во време во кое технологијата е развиена, а имањето информации води до солучии на разни проблематики, библиотекарот мора континуирано да работи на стекнување технолошки квалификации за да може што поефективно да ги извршува своите работни задачи како чувар и пренесувач на информации.

⁴¹ <https://guides.eschoolnews.com/2024/11/01/modern-students-need-modern-librarians-2/> (пристапено на 17.3.2026)

⁴² <https://www.lisedunetwork.com/the-evolving-role-of-the-modern-librarian/> (пристапено на 17.3.2026)

Еден од доминантните елементи на Интернетот воопшто е неговата нерегулирана структура и скоро непостоечката организација на сите информации кои што ги содржи и дистрибуира.

Во денешната нова дигитална реалност, и покрај разновидноста на форматите на достапните медиуми, истите од конвенционалната средина пренесуваат доволен број квалификации што им помагаат на корисниците да откриваат, толкуваат и во голема мера да ги задоволат своите барања. Со општото констатирање дека во свет каде што информациите сè повеќе стануваат економска предност, библиотекарите кои со децении обезбедуваат демократски пристап до знаење и информации, можат да придонесат за создавање вредносна „средина“, каде што критериумите за достапност на информациите нема да бидат одредени од економските оператори.⁴³

За да излеземе во пресрет на потребите на нашите читатели, треба да се воспостави комуникација на одредено ниво преку која ќе ни бидат соопштени истите а на нас ќе остане да ги искористиме сите ресурси кои што ги имаме на располагање за успешно завршување на оваа задача.

Од искуство може да се каже дека библиотекарот може полесно да им одговори на барањата на корисниците кои се покомуникативни и отворени за соработка и сугестии.

Сл. 3 Што опфаќа модерното библиотекарство

Библиотекарот своите професионални способности ги насочува кон прибирање информации од различни извори, како на пример книги, списанија, монографии,

65

конференциски публикации, документи, тези и дисертации, разни извештаи и т. н. Не само што ги доставува овие извори до корисникот, библиотекарот се обидува да му достави специфична информација содржана во овие материјали за да ги задоволи неговите потреби како корисник. Од голема важност е и стимулација за зголемена свесност за информации и информациски извори кај самите корисници.

Библиотекарските и информациските системи ги дизајнираат своите информациски услуги за да ги задоволат информациските потреби на корисниците, па затоа тие обично се фокусирани на корисникот. При дизајнирање и развивање на нова информациска услуга, од голема важност е библиотекарите да ги проценат информациските потреби и однесувањето на корисниците, како и различните начини за стекнување на такво знаење за да дизајнираат и развиваат информациски систем, услуги и производи ориентирани кон корисникот. Затоа, се јавува потреба од студија за корисниците за подобрување на изворите и услугите на библиотеката, како што е наведено подолу:

- да се воочат силните и слабите страни на библиотеката и нејзините информациски ресурси и услуги;
- да се идентификуваат видовите и нивоата на потребите на корисникот;
- да се утврдат приоритетите за информациски извори и услуги наменети за различни категории на корисници;
- да се решат ограничувањата и проблемите кои го обесхрабруваат користењето на библиотечниот информативен систем;
- да се определи степенот на инволвираност на корисникот во библиотечните програми;
- да се подобри организацијата на библиотечните информациски сервиси.⁴⁴

Според горенаведеното, библиотекарот мора да ги проучи и анализира потребите на модерниот корисник, за да информациите кои што ги дава бидат во согласност со потребите на самиот корисник и со технологијата која нè опкружува.

Дигитална писменост и прифаќање на модерното - нови компетенции за работа со корисниците

Со модернизирањето на библиотеките и технолошкиот напредок, физичките каталози имаат свое значајно место во минатото. Денес, дигиталната писменост и тежнеење кон иновации се први и основни скалила за искачување кон знаењето и информациите.

- Навигација и менаџирање на дигиталниот свет

Модерниот библиотекар функционира во комплексен екосистем од дигитални извори, што од самиот бара експертиза не само во лоцирање и пристап кон овие извори, туку и во нивно ефективно менаџирање и заштита. Уредување на дигитални колекции (кои може да содржат е-книги, онлајн бази на податоци, дигитални архиви и др.) бара софистицирано разбирање на стандарди за метаподатоци, дигитални права и водичи за пристапност. Исто така, обезбедување на долготрајна заштита на дигитални средства станува важна функција, која што сама по себе бара познавање на стратегии за дигитална заштита и најдобри практики на истата.

- Едуцирање на корисниците преку технолошки обуки

Освен менаџирање на дигитални ресурси, модерниот библиотекар игра и витална улога во усмерување на корисниците преку едукативни работилници. Темите на овие работилници варираат – од основна употреба на компјутери па сè до користење на

⁴⁴<https://ebooks.inflibnet.ac.in/lisp4/chapter/information-users-and-their-information-needs-category-of-information-users-and-their-needs/> (пристапено на 12.5.2026)

специјални софтвери и онлајн платформи. Во овој свет на континуирана дигитализација, библиотекарот е инструмент за премостување на дигиталниот расчекор, и кој ги насочува корисниците кон ефективно пронаоѓање на потребните информации.

- Истражување и имплементација на нови технологии

Модерниот библиотекар треба да се стреми кон напредно размислување, да ги оценува новите технологии и апликации кои што можат да ги засилат библиотечните услуги и вклученост на корисникот во истите.⁴⁵ Користењето на COBISS+ апликацијата, на пример, на корисникот му дава целосна слобода при истражување на библиотечните фондови, но сепак потребна му е асистенција од страна на библиотекарот за да не се изгуби во лавиринтот на информации при својата потрага по истите.

Предизвици за библиотекарот во менаџирање на една модерна библиотека

Како дел од предизвиците со кои модерниот библиотекар се соочува во својата работа може да се набројат следниве:

- Дигитална заштита

Како што информациите се генерираат во електронски формат концептот набавка преминува во претплата. Збирот активности што обезбедуваат „интероперабилност со иднината“ може да се нарече дигитално зачувување, бидејќи без него идните корисници нема да можат да пристапат до широкиот спектар на дигитални ресурси создадени и собрани денес.

- Враќање на корисникот назад во библиотеката

Корисниците сметаат дека поради слободната достапност сите информации им се ставени на дланка, а тоа доаѓа од самиот факт дека Интернетот полека но сигурно ја менува нашата умствена состојба. Фразата „оди изгуглај“ го презема концептот на пронаоѓање информации преку други извори. Многу платени научни трудови не се достапни преку Интернет, а добар дел од библиотеките издвојуваат прилично големи финансиски средства за да ги обезбедат истите за своите читатели. Ова е нов предизвик за модерниот библиотекар – да ги врати читателите во своите простории овозможувајќи пристап до информации преку различни иновативни услуги.

- Достапност на информациите во различен формат

Информациско-комуникациските технологии ни даваат различни можности за складирање и формирање на информации; а од друга страна брзината на развој на истите (и софтверски и хардверски) е неверојатна. Прашањето дали складирањето информации во еден формат ќе функционира во иднина мора да се одговори.

- Реконфигурација на библиотечните политики

Како што настапуваат технолошките промени, така и политиките на модерната библиотека треба да се менуваат, а набавките да стануваат комбинација од печатени и електронски извори (иако во денешно време електронските извори го заземаат централното место при потрага по информации).

Давањето соодветно оправдување на секоја услуга, функција и ресурси на библиотеката во политиката останува предизвик за денешниот современ библиотекар. Постојат голем број прашања како што се:

⁴⁵<https://www.librariancertification.com/beyond-the-books-the-evolving-role-of-the-modern-librarian/> (пристапено на 26.3.2026)

1. Дали една книга треба да се набави и во дигитален и во печатен формат?
2. Дали библиотеката треба да го наплаќа пристапот кон информациите?
3. Колку проценти од буџетот на библиотеката треба да биде распределен за набавка на информации во печатен или дигитален формат? итн.

- Влијание на содржината

Употребата на набавниот буџет на библиотеката може да биде објаснет, но не е лесна задачата да се претстави корисноста / влијанието на информациите кои се набавени. Користењето на буџетот на библиотеката може да биде објаснето, но тешко е да се долови и објасни користа и влијанието на набавениот материјал било печатен или електронски. Тука се јавува прашањето – како библиотекарот може да докаже дека набавените информации биле од корист на читателите при нивни истражувања.

- Дозвола за користење на авторски права

За да можат да се претплатат за услугите на електронски извори, библиотеките мора да потпишат еден вид на договор со издавачите. Предизвик за библиотекарите во оваа ситуација би било како најдобро да ги претстават лиценцираните услуги на своите корисници за ефикасна и коректна употреба на овие е-извори.

- Овозможување достапност на содржините

Пазарот на информации е исполнет со разни издавачи и понуди. Информациските платформи за пристап кон информации развиени од страна на издавачите се комплексни за објаснување од страна на библиотекарите за да самите им ги достават добиените информации на своите корисници. Модерниот библиотекар треба да усвои и совлада одговарачка платформа за да ги направи достапни претплатените ресурси на корисниците.⁴⁶

Заклучок

Во основа, модерниот библиотекар не е само корисник на технологијата; тој е и активен учесник во обликување на интеграцијата на истата во библиотечното работење. Преку користење на дигитални алатки и иновации, го засилува пристапот и вклученоста на самиот корисник во потрагата по информации. Од библиотекарот се бара постојана посветеност за професионален развој и волја да го прифати континуираниот технолошки развој.

Ние како библиотекари на модерното време, треба секогаш да сме отворени кон иновации и модернизирање на начинот на работа, да одржуваме рамнотежа помеѓу модерното и класичното; да ги балансираме текот на информатичкото напредување со нашите должности како чувари на знаењето и книгите.

Користена литература

1. Nikta, M. (2022). „The role of the librarian in a modern information service”. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries (QQML)*, vol. 11, стр. 249-258
2. <https://fobbljax.org/2025/02/03/the-history-of-libraries-a-journey-through-time/>
3. <https://guides.eschoolnews.com/2024/11/01/modern-students-need-modern-librarians-2/>
4. <https://www.lisedunetwork.com/the-evolving-role-of-the-modern-librarian/>
5. <https://ebooks.inflibnet.ac.in/lisp4/chapter/information-users-and-their-information-needs-category-of-information-users-and-their-needs/>

⁴⁶https://www.researchgate.net/publication/263464447_Modern_Librarian_Challenges_and_Opportunities (пристапено на 26.3.2026)

6. https://www.researchgate.net/publication/263464447_Modern_Librarian_Challenges_and_Opportunities
7. <https://www.librariancertification.com/beyond-the-books-the-evolving-role-of-the-modern-librarian/>

Abstract

As the time passes by and the technology is more advanced and ever-developing, the role of the librarian itself must be ever evolving, accommodating the needs of the readers. Outside managing the physical book collections, the librarian has become a key player in promoting digital literacy, managing of the digital archives and nurturing the informational literacy. The function of the modern librarian is expanding. We are not just focused on managing the physical books; instead, our expertise lies in guiding the users through a very complex and informational rich digital environment. As a result of the technological development, the librarian is taking over the lead role in this field; a field where the latest technologies, new organizational structures and new services will be used to the maximum and the resources of the library will be equally distributed. As librarians, we are in direct contact with the readers, we understand their needs and our advice are personalized for each user individually.

Keywords: *Modern Librarian, Digital Literacy, Technological Development, Services.*

ОД МИРИСОТ НА КНИГАТА ДО ДИГИТАЛНОТО ЗНАЕЊЕ: ТРАНСФОРМАЦИЈАТА НА БИБЛИОТЕКАРСКАТА ПРОФЕСИЈА – УЛОГА, ПРЕДИЗВИЦИ И МОЖНОСТИ

м-р Аница Глигорова Милева, библиотекар советник
ЛУБ „Благој Јанков Мучето“ – Струмица
a.mileva@yahoo.com

Апстракт

Мирисот на книгата може да се спореди со мирисот на свежо печен леб – и двата симболизираат топлина и духовна исполнетост, создавајќи чувство на сигурност и припадност. Оваа симболика ја отсликува длабоката врска помеѓу човекот и книгата, која и покрај технолошките промени останува важен елемент во развојот на поединецот и општеството. Библиотеките, како достапни културни и информативни институции, имаат значајна улога во поттикнувањето на културната разновидност, информираноста и доживотното учење. Тие претставуваат простори каде што се поврзуваат традиционалното и современото знаење, овозможувајќи пристап до различни извори на информации и поттикнувајќи социјална интеракција и инклузија. Библиотекарската професија во современото дигитално општество се соочува со интензивна трансформација. Развојот на информациските технологии, дигиталните ресурси и вештачката интелигенција ја прошируваат и рedefинираат улогата на библиотекарот, отворајќи нови предизвици и можности за професионален развој и унапредување. Трудот ја анализира библиотекарската професија, нејзините современи предизвици и можности, како и потенцијалните насоки за идниот развој. Посебен акцент е ставен на интеграцијата на традиционалните библиотечни вредности со современите технолошки иновации, со цел библиотеките да ја зачуваат својата улога како центри на знаење, културна размена и интелектуален развој. ВИ и дигиталните технологии не ја заменуваат библиотекарската професија, туку ја прават уште поважна во современото општество.

Клучни зборови: библиотекар, дигитално општество, професионален развој, информациска писменост, социјална инклузија, библиотечни услуги, вештачка интелигенција.

1. Вовед

И покрај интензивниот развој на дигиталните технологии и сè поголемата застапеност на електронските публикации, печатената книга не ја губи својата вредност и значење. Честопати се поставува прашањето дали печатената книга ќе биде заменета од дигиталните и електронските изданија, но современата практика покажува дека таа и понатаму има значајна улога во културниот и образовниот развој на општеството. Нејзината вредност не се темели единствено на функцијата - носител на информации, туку и на нејзината културна, емоционална и симболичка димензија. Контактот со печатената книга, нејзината материјалност и читателското искуство што го овозможува, претставуваат значаен дел од индивидуалната и колективната културна меморија. Во тој контекст, Кица Колбе истакнува дека „мирисот на книгите, никогаш нема да биде загрозен од дигиталната техника“, нагласувајќи дека книгата поседува духовна и емоционална вредност која не може целосно да биде заменета од дигиталните медиуми.

Денес светот се наоѓа во период на интензивна дигитална трансформација, поттикната од развојот на вештачката интелигенција. Оваа технологија значително го менува начинот на кој луѓето пристапуваат до информациите, ги обработуваат и ги

користат во секојдневниот живот. Во такви услови, библиотеките како традиционални институции на знаење не исчезнуваат, туку се трансформираат во современи центри за информации, учење и дигитална писменост. Притоа, улогата на библиотекарите значително се проширува, барајќи нови компетенции што ги надминуваат класичните вештини. Современиот библиотекар повеќе не е само посредник во пристапот до печатени и дигитални информации, туку активен учесник во управување со знаењето, едукацијата на корисниците и креирањето на иновативни библиотечни услуги. Често се перципира како „човечки Google“, бидејќи обезбедува стручна поддршка при пребарување, селекција и евалуација на информациите, како и навигација низ комплексниот дигитален информациски простор. Сепак, најголема вредност се огледува во непосредната социјална интеракција на библиотекарот со корисниците, преку комуникација, советување и индивидуален пристап, што придонесува за создавање пријатна, доверлива и поддржувачка библиотечна средина.

Посветеноста, мотивацијата и професионалниот однос на библиотекарите директно влијаат врз квалитетот на услугите и ја поттикнуваат активната и повторна употреба на библиотечните ресурси. Во услови на забрзана дигитализација, библиотекарите сè повеќе ја преземаат улогата на посредници меѓу корисниците и технологијата, воведувајќи современи практики како дигитално менторство, активностите насочени кон дигитално описменување на повозрасните категории корисници, со цел намалување на дигиталниот јаз и поттикнување социјална инклузија; индивидуализирана поддршка; библиотерапија, со цел да одговорат на различните образовни, информативни и социјални потреби на заедницата.

Целите на дигиталната писменост за повозрасни лица опфаќа: овозможување на пристап до информации – интернет пребарувања, онлајн новости, електронски книги, е-услуги на институции; зголемување на социјалната вклученост – користење на e-mail, социјални мрежи, видеоповици за комуникација со семејство и пријатели; зголемување на самостојноста – онлајн плаќања, резервации, набавки, управување со кориснички профили; развој на самодоверба при користење технологии и намалување на дигиталната изолација.

Улогата на библиотекарите и нивната поврзаност со образованието е сеопфатна и комплексна, бидејќи им помагаат на учениците да развијат вештини за работа со разни дигитални алатки и платформи, вклучувајќи работа со програми за обработка на текст, софтвер за презентации, бази на податоци и интернет ресурси, со што го поддржуваат процесот на учење. Библиотекарите тесно соработуваат со наставниците за да интегрираат библиотечни ресурси и технологии во наставната програма, што го збогатува процесот на учење и постигнувањето на образовните цели. За таа цел во библиотеките се спроведува обука на ученици за користење на COBISS+, за да им се олесни пребарувањето на литературата која им е потребна. Во современото дигитално време, младите читатели имаат поинакви очекувања – тие бараат динамични, визуелно привлечни и содржински јасни книги, како и разновидност во изборот на културните содржини што ги нуди библиотеката во согласност со интересите на новите генерации.

2. Вештачка интелигенција во библиотекарството

Развојот на вештачката интелигенција, машинското учење и автоматизацијата значително го менува начинот на функционирање на библиотеките и пристапот до информации. Современите технологии овозможуваат примена на интелигентни системи за пребарување, автоматска класификација и обработка на информации, како и персонализирани препораки за корисниците. Благодарение на овие технологии, библиотеките можат поефикасно да управуваат со големи количини информации и да обезбедат поквалитетни услуги.

Во рамките на истражувачката работа, ВИ овозможува автоматска анализа на текстови, откривање плагијати и создавање семантички мапи, со што значително се подобрува обработката и организацијата на информациите. ВИ значително ја олеснува соработката и споделувањето знаење меѓу корисниците на библиотеките. Со помош на современи софтверски апликации, корисниците можат полесно да се поврзат според заеднички истражувачки интереси, што придонесува за подобра соработка и развој на чувство на заедништво во библиотечната средина.

Дополнително, ВИ има важна улога во зачувувањето и дигитализацијата на библиотечните збирки преку технологии како препознавање слики, оптичко препознавање знаци и препознавање говор. Софтверите за препознавање говор овозможуваат транскрибирање на аудиоснимки и стари архивски материјали, со што се олеснува нивното дигитално зачувување и понатамошна употреба. Истовремено, технологиите за препознавање слики и текст им помагаат на корисниците полесно да пребаруваат, идентификуваат и пристапуваат до библиотечните ресурси. На пример, преку препознавање корици на книги може да се обезбедат дополнителни информации и сродни материјали; додека препознавањето текст овозможува дигитално пребарување документи, ракописи и фотографии. Современите библиотеки постепено се трансформираат во центри за дигитална писменост и активно создавање знаење, а не само во институции за негово чување и архивирање.

И покрај технолошкиот напредок, системите базирани на ВИ не можат целосно да ја заменат човечката проценка и професионалната улога на библиотекарот. Особено значајни остануваат аспектите поврзани со етиката, контекстуалното разбирање на информациите и индивидуалниот пристап кон корисниците. Човечкиот фактор претставува клучен диференцијален елемент во однос на автоматизирани системи поради: *Професионална проценка* - способност да се процени квалитетот, точноста и веродостојноста на информациите; *Персонализирана поддршка* - комуникација со корисниците и разбирање на нивните специфични потреби; *Етичка одговорност* - заштита на приватноста, промоција на интелектуална слобода и еднаков пристап до информации; *Поддршка за доживотно учење* - насочување на корисниците кон ресурси кои ги подобруваат нивните вештини и знаења. ВИ и пребарувачите можат да помогнат при наоѓањето информации, но библиотекарот разговара и дава совети на корисниците кои технологијата не може да ги замени.

3. Улогата на библиотекарот во дигиталната ера

Современите библиотеки сè повеќе ја поврзуваат физичката и дигиталната реалност, овозможувајќи нови форми на интеракција и пристап до информации. Примената на проширена реалност, дигитални аватари и гласовни пребарувања претставуваат дел од современите иновации што постепено се интегрираат во библиотечните услуги. Библиотеките во светот сè повеќе ги применуваат технологиите за виртуелна реалност (VR) и зголемена реалност (AR), со цел да им овозможат на корисниците поинтерактивни, поангажирачки и поедукативни искуства. Со помош на овие технологии, библиотеките можат да креираат виртуелни тури низ библиотечните простории, дигитални изложби и интерактивни презентации на историски настани, културни знаменитости и архивски материјали. Дополнително, AR апликациите можат да обезбедат дополнителни информации за книги, автори и изложби преку мобилни уреди или специјални апликации. Во едукативниот процес, особено при работа со деца, библиотекарите можат да користат 3D очила, анимации и виртуелни содржини за да го направат читањето поинтересно и подинамично. На пример, додека библиотекар чита приказна, децата можат визуелно да ги следат ликовите и настаните преку виртуелна

анимација, што придонесува за поголема концентрација, креативност и интерес за книгата.

4. Меките вештини во современото библиотекарство

Меките вештини претставуваат збир на интерперсонални, комуникациски и социјални способности кои влијаат врз начинот на кој поединецот комуницира, соработува и се приспособува во професионалната средина. За разлика од техничките вештини, тие потешко се мерат, но имаат суштинско значење за успешното извршување на професионалните задачи.

Во современото библиотекарство, комуникацијата претставува една од најважните компетенции. Библиотекарите треба да бидат способни да користат јасен, прецизен и професионален јазик, како и да го приспособат комуникацискиот стил според различните категории корисници. Развојот на дигиталната комуникација дополнително ја нагласува важноста на овие способности, бидејќи услугите сè почесто се обезбедуваат преку виртуелни платформи.

Критичкото размислување е тесно поврзано со информациската писменост и овозможува препознавање на пристрасност, дезинформации и манипулативни содржини. Во ерата на масовни податоци, библиотекарите имаат значајна улога во селекцијата и евалуацијата на релевантни и веродостојни извори на информации.

Емоционалната интелигенција претставува важна компонента на современото библиотекарство. Способноста за разбирање на потребите и очекувањата на корисниците придонесува за создавање позитивна и поддржувачка библиотечна средина. Во контекст на вештачката интелигенција, токму човечкиот пристап претставува една од најзначајните предности што технологијата не може целосно да ја замени. Приспособливоста и доживотното учење се исто така суштински за современиот библиотекар. Брзиот технолошки развој бара постојано усовршување, следење на современите трендови и интегрирање нови дигитални алатки во библиотечните услуги. Многу посетители се соочуваат со потешкотии кога се обидуваат самостојно да пронајдат книга или информација. Системите за класификација на книгите, кои користат комбинации од броеви и ознаки, често изгледаат сложено и збунувачки за луѓето кои не се запознаени со нив. Затоа, во такви ситуации е многу важна помошта од љубезен и добро информиран библиотекар. Неговата улога не е само да ја покаже точната книга, туку и да го насочи посетителот како во иднина полесно да ја користи библиотеката. Мотивацијата, посветеноста и позитивниот однос на библиотекарите имаат големо значење за развојот на библиотеката. Кога библиотекарите се заинтересирани и подготвени да помогнат, посетителите се чувствуваат почитувани и охрабрени да поставуваат прашања и да бараат нови знаења. Ова придонесува библиотеката да стане место не само за читање, туку и за учење, истражување и социјална интеракција. Дobar пример за ваков пристап е *Њујоршката јавна библиотека* – која гордо ги претставува своите библиотекарите како насмеани, досетливи и секогаш подготвени да им помогнат на посетителите. Овој пристап покажува дека библиотекарите се важен дел од искуството на секој што ја посетува библиотеката и дека нивната улога оди многу подалеку од едноставно издавање книги. Нивната способност да комуницираат со луѓето, да ги насочуваат и да им помогнат да ги пронајдат потребните информации е од огромно значење за создавање активна, модерна и кориснички ориентирана библиотека. Сличен пристап може да се забележи и во многу други библиотеки низ светот, каде што библиотекарите се сметаат за важни водичи и советници за посетителите. На пример, *Британската библиотека во Лондон* им нуди на посетителите стручна помош од библиотекарите кои ги насочуваат корисниците како да пронајдат книги, архивски материјали и научни извори. Библиотекарите таму често организираат и работилници,

разговори и информативни сесии за да им помогнат на посетителите подобро да ги користат библиотечните ресурси. Друг пример е *Конгресната библиотека во САД*, понатаму *Централна библиотека „Ооди“ во Хелсинки* која е позната по тоа што ги става библиотекарите во центарот на комуникацијата со посетителите. Таму библиотекарите не се само луѓе што издаваат книги, туку и советници кои им помагаат на корисниците да користат различни дигитални алатки, да пронајдат информации и да учествуваат во културни активности.

5. Етички предизвици и професионална одговорност

Со развојот на дигиталните технологии и ВИ се отвораат бројни етички прашања поврзани со приватноста на податоците, авторските права и алгоритамската пристрасност. Во таква средина, библиотекарите имаат значајна одговорност да обезбедат безбедно и етичко користење на информациите. Професионалната улога на библиотекарите подразбира заштита на правата на корисниците, поттикнување на информациската писменост и спречување на ширење дезинформации. Оваа одговорност бара високо ниво на професионална етика, критичко размислување и способност за донесување одлуки во сложени ситуации.

6. Библиотека на иднината

Во современите услови библиотеката повеќе не се перципира само како простор за чување книги и архивска документација, туку како современ информативен и образовен центар кој континуирано се приспособува на потребите на корисниците. Развојот на дигиталните технологии овозможува креирање интерактивни и индивидуализирани библиотечни услуги, при што библиотеките добиваат значајна улога во образованието, научното истражување и културната размена. Во тој контекст, вештачката интелигенција претставува значаен фактор за модернизација на библиотечното работење и подобрување на пристапноста и ефикасноста на услугите.

Примери на најиновативни библиотеки во светот

Централна библиотека „Ооди“ во Хелсинки, Финска <https://www.oodihelsinki.fi> е современа паметна библиотека со мултифункционални простори за учење, работа и културни активности. Располага со: роботизирани системи за сортирање книги – книгите автоматски се враќаат на полиците; 3D принтери и VR лаборатории – простори за креативно учење и технологија; Мултифункционални простори – за учење, култура и работа; Онлајн платформа за резервација на простории и ресурси.

Конгресна библиотека Вашингтон, САД <https://www.loc.gov> е една од најголемите дигитализирани библиотеки во светот, која располага со ВИ за автоматско означување на фотографии, документи и аудиозаписи. Дигитализација на архиви со помош на OCR технологија (оптичко препознавање знаци), старите книги, весници и ракописи се претвораат во дигитален текст што може лесно да се пребарува. Препознавање говор - аудиоснимки од интервјуа, предавања или архивски материјали автоматски се претвораат во текстуална форма, што овозможува полесно зачувување и користење. Големи дигитални архиви – пребарување по теми, не само по клучни зборови. Системи за дигитална обработка на историски документи.

Британска библиотека – Лондон, Велика Британија <https://www.bl.uk> е позната по масовната дигитализација на стотици илјади историски документи со OCR технологии. Користи алгоритми за категоризација и препознавање текст и онлајн платформи за глобален пристап до дигитални збирки и ретки архивски материјали.

Национална библиотека на Сингапур <https://www.nlb.gov.sg> користи вештачка интелигенција за анализа на читачките навики и персонализирани препораки за

корисниците. Електронски ресурси со интегрирана вештачка интелигенција. Интерактивни простори за образование и културни настани.

Централна библиотека на Сиетл, САД <https://www.spl.org/locations/central-library> Располага со архитектонски уникатни и футуристички простори за интерактивно учење. Роботизирани системи за полесно пребарување на книги и нивно складирање. Дигитални сервиси за онлајн користење на ресурси.

Библиотека на Александрија, Египет <https://www.bibalex.org> претставува интегриран културен и образовен центар со глобални дигитални колекции. Располага со мултимедијални лаборатории и научни простори за истражување и програми за соработка со меѓународни институции.

Dokk1 – Архус, Данска <https://dokk1.dk> Паметна библиотека со автоматизирани системи за изнајмување книги. Простори за социјална интеракција, „coworking“ и дигитални лаборатории. Едукација и поддршка за дигитална писменост за различни возрастни групи - силен фокус на социјална инклузија и заедница.

Националната библиотека на Финска - користи OCR и ВИ алатки за дигитализација на стари весници и документи, овозможувајќи пребарување на текст во дигитални архиви.

Овие примери покажуваат дека современите библиотеки веќе не се само места за книги, туку дигитални, образовни и технолошки центри на заедницата. https://www.kansalliskirjasto.fi/en?utm_source=chatgpt.com

7. Заклучок

Во услови на интензивна дигитална трансформација, библиотекарската професија не го губи своето значење, туку добива нова и поширока општествена улога. Развојот на вештачката интелигенција, дигиталните технологии и современите информациски системи значително го менуваат начинот на функционирање на библиотеките, овозможувајќи побрз пристап до информации, дигитализација на културното наследство и развој на иновативни библиотечни услуги.

Примерите на современи библиотеки од различни земји покажуваат дека библиотеките на иднината успешно ги интегрираат традиционалните библиотечни вредности со современите технолошки иновации. Библиотеките денес се отворени и интерактивни простори што поттикнуваат учење, креативност, истражување и соработка. Технологијата може да го промени начинот на пристап до информации, но не може целосно да ја замени трајната вредност на книгата и човечката потреба за знаење, комуникација и културна поврзаност. Оттука, иднината на библиотекарството не се темели на избор помеѓу книгата и технологијата, туку на нивна заемна поврзаност и надополнување во служба на потребите на корисниците.

Користена литература

1. <https://bzm.mk/spisanie-bibliotekarstvo-2024/> (пристапено на 10.4.2026)
2. file:///C:/Users/Acer/Downloads/doklad_konferentsia_2024.pdf (пристапено на 10.4.2026)
3. What are the benefits and challenges of implementing artificial intelligence in library services? <https://www.linkedin.com/advice/0/what-benefits-challenges-implementing-artificial> (пристапено на 13.4.2026)
4. <https://www.youtube.com/watch?v=obtNqyZf08E> (пристапено на 15.4.2026)
5. 12 клучни принципи на вештачката интелигенција во библиотеките според ИФЛА https://www-comunidadbaratz-com.translate.google/blog/los-principios-clave-de-la-inteligencia-artificial-en-las-bibliotecas/?x_tr_sl=es&x_tr_tl=mk&x_tr_hl=mk&x_tr_pto=sc (пристапено на 22.4.2026)

6. Најдобрата колекција на библиотеката не се нејзините книги, туку нејзините корисници https://www-comunidadbaratz-com.translate.goog/blog/la-mejor-coleccion-de-una-biblioteca-no-son-sus-libros-sino-sus-usuarios/?_x_tr_sl=es&_x_tr_tl=mk&_x_tr_hl=mk&_x_tr_pto=sc (пристапено на 25.4.2026)
7. <https://repository.ifla.org/items/8c05d706-498b-42c2-a93a-3d47f69f7646> (пристапено на 25.4.2026)
8. <https://www.dw.com/mk/mirisot-na-knigata-i-mentalnata-biblioteka/a-76950241> (пристапено на 26.4.2026)
9. Дигитална трансформација: Како до дигитална трансформација: Практичен водич за поголема конкурентност <https://masit.org.mk/wp-content/uploads/2020/12/broshura-digitalna-transformacija-mk-14.12.2020.pdf> (пристапено на 3.5.2026)
10. https://innovalib.weebly.com/uploads/9/8/4/2/9842514/koncepti_za_dobra_usluga_mkd_1.pdf (пристапено на 3.5.2026)
11. <https://izdanja.hkdrustvo.hr/casopisi/vbh/article/view/1586/1431> (пристапено на 3.5.2026)
12. <https://community.pepperdine.edu/university/posts/learn-how-libraries-stay-relevant-in-the-modern-age-of-ai.htm> (пристапено на 10.5.2026)

Abstract

The smell of a book can be compared to the aroma of freshly baked bread – both symbolize warmth and spiritual fulfillment, creating a sense of security and belonging. This symbolism reflects the deep connection between humans and books, which, despite technological changes, remains an important element in the development of both individuals and society. Libraries, as accessible cultural and informational institutions, play a significant role in promoting cultural diversity, information accessibility, and lifelong learning. They represent spaces where traditional and contemporary knowledge intersect, enabling access to various sources of information while encouraging social interaction and inclusion. The librarianship profession in today's digital society is undergoing an intensive transformation. The development of information technologies, digital resources, and artificial intelligence is expanding and redefining the role of librarians, opening new challenges and opportunities for professional growth and advancement. This paper analyzes the librarianship profession, its contemporary challenges and opportunities, as well as potential directions for future development. Special emphasis is placed on the integration of traditional library values with modern technological innovations, with the aim of preserving libraries as centers of knowledge, cultural exchange, and intellectual development. AI and digital technologies do not replace the librarianship profession; rather, they make it even more important in contemporary society.

Keywords: *Librarian, Digital Society, Professional Development, Information Literacy, Social Inclusion, Library Services, Artificial Intelligence.*

TVOJ NOVI DOM: ZGRADA KNJIŽNICE KAO PROSTOR IDENTITETA, ZNANJA I ZAJEDNICE

Iva Grković, knjižničarska savjetnica

iva@gkvk.hr

Željka Djeke, knjižničarka

zeljka@gkvk.hr

Vedrana Lugić, viša knjižničarka

ravnatelj@gkvk.hr

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci, Hrvatska

Sažetak

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci, nakon 32 godine od potpunog uništenja u Domovinskom ratu, uselila je u novu zgradu koja ne predstavlja samo povećanje prostornog kapaciteta, nego i sveobuhvatnu transformaciju njezina poslovnog modela. U novim uvjetima postojeće knjižnične usluge značajno su unaprijeđene, uz istodobno uvođenje niza novih sadržaja usmjerenih potrebama suvremenih korisnika. Knjižnica je uvela novo radno vrijeme, razvila suvremeni vizualni identitet te izradila novu internetsku stranicu i mobilnu aplikaciju, uz implementaciju modernih tehnologija u svakodnevno poslovanje, čime je dodatno unaprijedila dostupnost, prepoznatljivost i vidljivost svojih usluga. Poseban naglasak stavljen je na oblikovanje prostora koji potiču boravak, učenje, socijalnu interakciju i kreativno izražavanje. Cilj svih uvedenih promjena jest pozicioniranje knjižnice kao središnjeg mjesta okupljanja i kvalitetnog provođenja slobodnog vremena, čime Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci prerasta u tzv. „treći prostor“, odnosno produženi dnevni boravak građana.

Ključne riječi: arhitektura knjižnica, Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci, javna knjižnica, nova zgrada, suvremene knjižnične usluge, treći prostor

Povijesni uvod

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci najstarija je gradska ustanova u Vinkovcima te izravna sljednica Vinkovačke čitaonice, osnovane 1875. godine. Tijekom svojega dugog povijesnog razvoja Knjižnica je imala iznimno važnu ulogu u oblikovanju kulturnoga, obrazovnoga i društvenoga života grada. Njezino djelovanje nadilazilo je okvire redovite knjižnične djelatnosti jer je, izravno ili posredno, pridonijela osnivanju brojnih kulturnih ustanova u Vinkovcima. Među njima se osobito ističu Radio Vinkovci, Gradsko kazalište „Joza Ivakić“ Vinkovci, Glazbena škola Josipa Runjanina Vinkovci te Galerija likovnih umjetnosti „Slavko Kopač“, koja danas djeluje kao ustrojbeni jedinica Gradskog muzeja Vinkovci. Osim toga, Knjižnica je bila pokretač niza kulturnih manifestacija, među kojima su Dječje vinkovačke jeseni, Pjesnički susreti, koji se danas održavaju u Drenovcima, Festival dječje knjige te Literarni natječaj *Male vinkovačke jeseni*.⁴⁷ Navedeni primjeri potvrđuju da je Knjižnica tijekom svoje povijesti bila jedno od ključnih središta kulturnoga života Vinkovaca. Važnu ulogu u tome imao je i prostor u kojemu su Čitaonica, a potom i Knjižnica, djelovale. Tijekom povijesti ustanova je mijenjala nekoliko lokacija, prilagođavajući se potrebama korisnika, razvoju fonda i širenju svojih djelatnosti. Od 1897. godine Knjižnica je bila

⁴⁷ Djeke, Ž. et al. 2022. „145 godina Gradske knjižnice i čitaonice Vinkovci“. *Stručni skup s međunarodnim sudjelovanjem Strip u knjižnicama: zbornik radova: povodom 145 godina Gradske knjižnice i čitaonice Vinkovci*, 15. travnja 2021. godine, platforma Zoom, uredili Iva Grković i Tihomir Marojević, 9–28. Vinkovci: Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci.

smještena u zgradi u kojoj je djelovala sve do 16. rujna 1991. godine, kada je tijekom Domovinskog rata uništena neprijateljskim granatiranjem i potom u potpunosti izgorjela. U noći sa 16. na 17. rujna 1991. godine u požaru je stradalo između 65 i 85 tisuća jedinica knjižnične građe, a Vinkovci i hrvatska kulturna baština ostali su bez rukopisa Josipa Kozarca, Vladimira Kovačića i Ivana Kozarca. Unatoč razaranju i velikom kulturnom gubitku, obnova rada vinkovačke Knjižnice započela je gotovo odmah. Akcijom *Poklonimo knjigu razrušenim knjižnicama* za Knjižnicu u Vinkovcima prikupljeno je 50 000 knjiga.⁴⁸ U prijelaznom razdoblju Knjižnica je privremeno djelovala u bibliobusu, daru grada Beča, koji je sadržavao 5000 knjiga. Posudba knjižnične građe ponovno je uspostavljena 7. kolovoza 1992. godine,⁴⁹ čime je potvrđena snažna potreba zajednice za očuvanjem kontinuiteta knjižničnoga, kulturnoga i obrazovnoga rada. U studenome 1992. godine Knjižnica je gotovo u potpunosti normalizirala svoje djelovanje u prostoru na adresi Ulica Ivana Gundulića 6 u Vinkovcima. Ta je lokacija više od trideset godina bila njezin privremeni dom, sve do 2023. godine, kada se Knjižnica preselila u novu, namjenski građenu zgradu na prijeratnoj adresi. Povratak na povijesnu lokaciju imao je stoga ne samo funkcionalno, nego i snažno simboličko značenje: označio je obnovu kontinuiteta, prostorni povratak ustanove i potvrdu njezina mjesta u kulturnoj memoriji grada.

Prije izgradnje

Prije početka građevinskih radova na lokaciji nove zgrade Knjižnice provedena su opsežna arheološka istraživanja. Iskopavanja su započela 2011. godine, a odvijala su se u trima etapama: 2011., 2015. te u završnoj fazi 2018. godine. Tijekom istraživanja pronađeno je više od tone keramičkog i srodnog materijala iz rimskog razdoblja, kao i vrijedni nalazi iz osmanskoga razdoblja. Osobito značajan nalaz predstavlja vremenska kapsula iz vremena dogradnje nekadašnje zgrade Knjižnice, u kojoj je ustanova djelovala do Domovinskoga rata. Kapsula potječe iz dvadesetih godina 20. stoljeća, a sadržavala je popis najvećih donatora knjižnice. Taj dragocjeni dokument vinkovačke povijesti restauriran je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu te se danas čuva u Gradskom muzeju Vinkovci. Posebnu vrijednost imaju nalazi iz jednoga bunara, u kojemu su pronađeni novčići rimskih careva Valentinijana i Valensa, rođenih u Cibalama, antičkom gradu na prostoru današnjih Vinkovaca. Na dnu bunara otkrivena je i ostava željeznog oruđa za obradu drveta, zajedno s bakrenim predmetima, vrčevima i drugim srodnim nalazima. Tijekom posljednje sezone iskopavanja pronađeni su zlatni prsten te brojni predmeti izrađeni od kosti i slonovače. Među zanimljivijim nalazima izdvajaju se i kosti jedne vrste mediteranskog morskog psa, što dodatno potvrđuje slojevitost i iznimnu arheološku vrijednost lokaliteta.⁵⁰

Izgradnja

Ugovor o izgradnji nove zgrade Gradske knjižnice i čitaonice Vinkovci potpisan je 20. siječnja 2020. godine. Radovi na iskopu temelja i podruma započeli su 13. veljače 2020. godine, a već 18. lipnja iste godine izlivena je temeljna ploča (slika 1). Riječ je o najvećoj betonskoj ploči u povijesti Vinkovaca izlivenoj u jednom komadu. Betoniranje je trajalo 30 sati bez

⁴⁸ Širić, R. 2000. „Vinkovačka Knjižnica od 1992. godine do 2000. godine“. *Knjižničarstvo: glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje* 4(1–2): 72–74.

⁴⁹ Miljak, J. 1993. „Vinkovačka knjižnica u ratnom razdoblju“. *Godišnjak za kulturu, umjetnost i društvena pitanja* 10(1992): 270–277.

⁵⁰ „Na prostoru buduće knjižnice pronađeni bogati arheološki nalazi“. 2018. *Grad Vinkovci*. <http://grad-vinkovci.hr/hr/objave/default/na-prostoru-buduce-knjiznice-pronadjeni-bogati-arheoloski-nalazi> (preuzeto: 11. 4. 2026.).

prekida, pri čemu je utrošeno 3000 tona betona.⁵¹ Do kraja 2020. godine zgrada Knjižnice bila je dovedena pod krov, čime je završen jedan od najzahtjevnijih građevinskih zahvata u okviru projekta. Izgradnja nove zgrade Gradske knjižnice i čitaonice Vinkovci ubraja se među najveće infrastrukturne projekte u povijesti grada. O njezinoj važnosti i zahtjevnosti svjedoče sljedeći podaci:

- zgrada ima površinu od 4621,25 m²
- sastoji se od četiriju etaža: podrum, prizemlje i dva kata
- u izgradnji je ukupno utrošeno 4000 m³, odnosno 10 000 tona betona
- ukupna vrijednost izgradnje iznosila je 7,5 milijuna eura.

Slika 1. Izlijevanje temeljne betonske ploče

Arhitektonsko rješenje i identitet

Prilikom projektiranja nove zgrade stručni su zaposlenici Knjižnice definirali niz funkcionalnih zahtjeva koji su potom pretočeni u arhitektonsko rješenje. Njime je omogućeno uravnoteženo povezivanje knjižničnih potreba, zahtjeva korisnika, prostornih mogućnosti i odnosa ustanove prema zajednici. Na taj je način stvoren okvir za širenje temeljnih vrijednosti knjižničarske struke i ostvarivanje zadaća suvremene narodne knjižnice, uz istodobno učvršćivanje kulturnoga identiteta ustanove i lokalne zajednice.⁵² U procesu projektiranja posebna je pozornost posvećena pojmu identiteta. Identitet se, među ostalim, može razumjeti kao osjećaj pripadnosti, kao skup obilježja koja omogućuju razlikovanje, ali i kao ukupnost činjenica po kojima se pojedinac, zajednica ili ustanova prepoznaju.⁵³ U arhitektonskom kontekstu identitet podrazumijeva da zgrada odražava karakter ustanove koja se u njoj nalazi, ali i da sama zgrada sudjeluje u oblikovanju identiteta te ustanove. Zgrada vinkovačke Knjižnice svojim oblikovanjem pripovijeda priču o povijesti grada i same ustanove. Pročelje vizualno upućuje na otvorenu knjigu kroz koju prolaze geleri (slika 2), dok tri nepravilna portala simboliziraju oštećenja nastala granatiranjem. Na taj se način arhitektonsko rješenje izravno povezuje s traumatičnim iskustvom uništenja Knjižnice u Domovinskom ratu. Zgrada

⁵¹ Karalić, Đ. 2020. „Započelo izlijevanje temeljne ploče buduće zgrade vinkovačke knjižnice“. *Press 032*. <https://press032.com/zapocelo-izlijevanje-temeljne-ploce-buduce-zgrade-vinkovacke-knjiznice-u-30-sati-izliti-ce-se-3-000-tona-betona/> (preuzeto: 11. 4. 2026.).

⁵² Aparac-Jelušić, T. i Faletar Tanacković, S. 2020. *Knjižnična arhitektura: prostor, kultura, identitet*. Zagreb: Naklada Ljevak.

⁵³ Anić, V. 2004. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.

time ne funkcionira samo kao prostor knjižnične djelatnosti, nego i kao arhitektonski znak sjećanja, otpornosti i obnove. Takvim rješenjem Knjižnica je postala izrazito prepoznatljiva građevina koja se snažno izdvaja unutar urbanoga tkiva. S njom se mogu poistovjetiti i stvarni i potencijalni korisnici, neovisno o dobi i intenzitetu korištenja knjižničnih usluga. Knjižnica je tako postala dijelom javne memorije, prostorom u kojemu se očituju zrelost zajednice, svijest o vlastitoj prošlosti i javni ponos. Drugim riječima, nova zgrada Knjižnice prerasla je funkciju javne ustanove i postala simbol grada s kojim se mogu poistovjetiti svi Vinkovčani, bez obzira na to jesu li njezini članovi.

Slika 2. Pročelje Gradske knjižnice i čitaonice Vinkovci

Lokacija Knjižnice, njezino vizualno oblikovanje i arhitektonski volumen snažno obilježavaju prostor u kojemu se nalazi te utječu na daljnji urbanistički razvoj toga dijela grada. Kvalitetno projektirane i izvedene knjižnične zgrade često postaju nositelji identiteta urbanih područja u kojima su smještene.⁵⁴ U slučaju Vinkovaca, izgradnja nove zgrade Knjižnice potaknula je uređenje širega prostora: usporedno s gradnjom zgrade izgrađeni su veliki parkirališni prostor i dječje igralište, dok su u dvorištu Knjižnice posađena stabla kao temelj budućega parkovnog prostora. Utjecaj Knjižnice na oblikovanje okolnoga urbanog prostora potvrđuje i premještanje adventskih sadržaja ispred njezine zgrade. Tijekom prosinca prostor ispred Knjižnice postaje mjesto okupljanja građana: ondje se postavlja klizalište, održavaju koncerti te organizira ugostiteljsko-gastronomska ponuda. Zbog velike frekvencije posjetitelja ispred i unutar Knjižnice, u budućnosti se planira proširenje pješačke zone kako bi obuhvatila i prostor ispred zgrade, koja se nalazi svega pedesetak metara od postojeće gradske pješačke zone.

Tehnološka rješenja i oprema

Već je istaknuto kako su tijekom projektiranja nove zgrade postavljeni jasni funkcionalni zahtjevi koje je prostor morao zadovoljiti. Ti su zahtjevi oblikovani u skladu sa stručnim preporukama, osobito sa *Standardom za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj*,⁵⁵ prema kojemu je pri planiranju i funkcionalnom oblikovanju knjižničnoga prostora potrebno voditi računa o protočnosti i akustičnosti prostora, njegovoj fleksibilnosti, kvaliteti materijala i dizajna, tehnološkoj opremljenosti, sigurnosti te pristupačnosti svim korisničkim skupinama.

⁵⁴ Aparac-Jelušić, T. i Faletar Tanacković, S. 2020. *Knjižnična arhitektura: prostor, kultura, identitet*. Zagreb: Naklada Ljevak.

⁵⁵ „Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj“. 2021. *Narodne novine* 103, 1834. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1834.html (preuzeto: 11. 4. 2026.).

Protočnost prostora u Gradskoj knjižnici i čitaonici Vinkovci osigurana je širokim hodnicima, prostranim stubištima i ugradnjom dvaju dizala – korisničkoga i teretnoga. Vertikalna komunikacija omogućena je glavnim stubištem i dizalima, ali i posebnim službenim stubištem za zaposlenike koje povezuje službeni ulaz sa službenim prostorijama. Zgrada raspolaže i dvama izlazima za slučaj nužde. Korisnicima je pristup Knjižnici omogućen kroz troja vrata, dok zaposlenici imaju zaseban službeni ulaz. Protočnost prostora dodatno je unaprijeđena organizacijom rada. U prizemlju zgrade smješten je Informacijsko-posudbeni odjel na kojemu se obavljaju centralizirana posudba i povrat knjižnične građe. Takvo rješenje korisnicima omogućuje brži i jednostavniji pristup uslugama, jer oni koji dolaze isključivo vratiti građu ne moraju odlaziti na druge odjele. Istodobno zaposlenici korisnicima pružaju precizne informacije u skladu s njihovim informacijskim potrebama, čime se smanjuje mogućnost nesnalaženja u prostoru i povećava učinkovitost korištenja knjižničnih usluga. Akustičnost prostora postignuta je uporabom prikladnih materijala, otvorenim prostornim konceptom i visokim stropovima, dok je fleksibilnost prostora osobito vidljiva u multifunkcionalnom prostoru prizemlja. Taj se prostor najčešće koristi kao izložbeno-galerijski, no zahvaljujući suvremenoj audiovizualnoj opremi i ozvučenju lako se može prenamijeniti u konferencijsku dvoranu kapaciteta približno 200 sjedećih mjesta.⁵⁶ Kada je riječ o dizajnu i tehničkim rješenjima povezanim s rasvjetom, grijanjem, prozorima i sjenilima, osobito se ističe meteorološka stanica postavljena na krovu Knjižnice. Meteorološka stanica (slika 3) omogućuje automatsku regulaciju temperature, kvalitete zraka i razine vlage u zgradi. Sustav istodobno regulira količinu prirodne svjetlosti pa se sjenila, ovisno o vanjskim uvjetima, automatski podižu ili spuštaju kako bi se postigla optimalna osvijetljenost prostora. Zadnji tehnološki iskorak Knjižnica je učinila 2025. godine kada je na krovu Knjižnice izgrađena solarna elektrana čime je zgrada postala gotovo energetski neovisna. (slika 3).

Slika 3. Meteorološka stanica na krovu Knjižnice i solarna elektrana

Posebno zanimljivo rješenje predstavljaju pokretne staklene stijene koje omogućuju jednostavno pregrađivanje prostora u više zasebnih cjelina. Njihovim otvaranjem prizemlje i

⁵⁶ Lugić, V. i Marojević, T. 2024. „Otvorenje nove zgrade Gradske knjižnice i čitaonice Vinkovci“. *Godišnjak Ogranka Matice hrvatske u Vinkovcima* 41(2023): 79–97.

prvi kat mogu se pretvoriti u veće i otvorenije prostorne cjeline prilagodljive različitim vrstama događanja i programa. Vrste podnih obloga razlikuju se ovisno o funkciji pojedinoga prostora. Veći dio zgrade obložen je keramičkim pločicama, dok su u prostorima namijenjenima tihom radu i održavanju radionica za djecu i mlade postavljeni tepisi. Tepisi smanjuju buku pri hodanju i ublažavaju zvukove nastale padom predmeta, a istodobno stvaraju topliji i ugodniji ambijent za najmlađe korisnike, koji radionice često pohađaju sjedeći upravo na podu. Sigurnosni aspekti također su imali važnu ulogu u projektiranju zgrade. Knjižnica je opremljena gotovo svim relevantnim sigurnosnim tehnologijama dostupnima na tržištu. Unutrašnjost zgrade i njezin okoliš pokriveni su videonadzorom s ukupno 42 kamere. Uz videonadzor, zgrada raspolaže protuprovalnim i protupožarnim, odnosno vatrodoljivim sustavom. Dodatnu razinu sigurnosti osigurava RFID sustav. RFID predstavlja tehnologiju bežičnog prijenosa podataka pomoću radijske frekvencije.⁵⁷ Zahvaljujući toj tehnologiji mogućnost otuđenja knjižnične građe svedena je na minimum jer se alarm aktivira kada se nezadužena građa približi senzorima postavljenima na izlazima iz zgrade. RFID sustav istodobno omogućuje samozaduživanje i samorazduživanje građe na trima uređajima u Knjižnici, dok se ista tehnologija koristi i u knjigomatu koji korisnicima omogućuje povrat knjiga izvan radnoga vremena i tijekom neradnih dana. Posebna pozornost posvećena je pristupačnosti prostora. Osobama s invaliditetom te roditeljima s djecom u kolicima pristup zgradi omogućen je kroz dvojna vrata niskoga praga, a sve korisničke etaže povezane su, kako je već rečeno, dizalom. *Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj* propisuje osnovnu i preporučenu tehničko-računalnu opremu koju suvremene knjižnice trebaju posjedovati. Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci raspolaže svom osnovnom opremom, uključujući korisnička i službena računala, multifunkcijske uređaje, audiovizualnu opremu, projektore, pametne televizore, pametne ploče, ozvučenje te uređaje za reprodukciju i obradu sadržaja. Svi korisnički ulazi opremljeni su automatskim brojačima posjeta. Posebno se ističe oprema za stvaralačke i edukativne aktivnosti. Knjižnica raspolaže trima 3D pisačima, 3D olovkama, micro:bit uređajima, BOSON uređajima, Maqueen robotima i STEM box stolom. Osim toga, već godinama provodi projekte virtualne stvarnosti, a 2024. godine realizirala je i prvi projekt proširene stvarnosti, za što posjeduje svu potrebnu tehnološku opremu. Iako ne posjeduje čitače elektroničkih knjiga, korisnicima je omogućen pristup bazi elektroničkih knjiga putem odgovarajuće mobilne aplikacije. Posebna se pozornost posvećuje i inkluzivnosti usluga. Korisnicima koji ne mogu čitati standardni tisak dostupne su zvučne knjige, knjige i slikovnice na brajici te računalo za slijepe i slabovidne osobe opremljeno brajčnim pisačem. Knjižnica je također pretplaćena na dva zvučna časopisa.

Knjiga standarda i brendiranje

Jedna od značajnijih novosti uvedenih otvorenjem nove zgrade Gradske knjižnice i čitaonice Vinkovci jest izrada Knjige standarda, dokumenta kojim su definirani vizualni identitet i pravila njegove primjene na svim komunikacijskim platformama ustanove. Knjiga standarda nastala je s ciljem postizanja dosljednosti u vizualnoj komunikaciji te stvaranja prepoznatljivoga identiteta Knjižnice u javnom prostoru. Vizualni identitet predstavlja važan element suvremenoga brendiranja jer odražava karakter ustanove i način na koji se ona predstavlja korisnicima i široj zajednici. Upravo je identitet temelj procesa brendiranja, koji započinje stvaranjem prepoznatljivosti i razlikovnosti, a nastavlja se oblikovanjem vrijednosti i percepcija koje korisnici povezuju s određenom ustanovom. Kroz različite vizualne i komunikacijske signale korisnici prepoznaju vrijednosti koje ustanova zastupa, prihvataju ih i razvijaju osjećaj pripadnosti i povjerenja prema brendu.⁵⁸ Vizualni identitet Gradske knjižnice

⁵⁷ Cej, V., Giunio, K. i Silić, T. 2013. „RFID tehnologija u Knjižnicama grada Zagreba“. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 56(3): 147–166.

⁵⁸ Pavlek, Z.. 2008. *Branding: kako izgraditi najbolju marku*. Zagreb: M.E.P Consult.

i čitaonice Vinkovci izravno je povezan s arhitektonskim rješenjem nove zgrade. Upravo je iz stiliziranoga prikaza pročelja razvijen logotip Knjižnice (slika 4), čime je postignuta snažna povezanost između arhitekture, prostora i vizualne komunikacije ustanove. Logotip je oblikovan moderno, jednostavno i funkcionalno te jasno odražava suvremeni karakter nove knjižnične zgrade. Dominantna antracit boja odabrana je zbog svoje povezanosti s interijerom Knjižnice i arhitektonskim rješenjem prostora, dok odabrani tipografski sustav svojim čistim i suvremenim linijama prati modernistički karakter zgrade. Vizualni identitet nije ograničen samo na logotip, nego obuhvaća cjelokupnu unutarnju i vanjsku signalizaciju ustanove. Sustav oznaka i signalizacije oblikovan je u skladu s novim identitetom Knjižnice te istodobno ima važnu funkcionalnu ulogu u orijentaciji korisnika unutar prostora. Posebno je zanimljivo rješenje diferenciranja etaža pomoću boja. Svaka korisnička etaža označena je vlastitom bojom koja se dosljedno provodi kroz signalizaciju i dio unutarnjeg uređenja. Prizemlje je označeno zelenom bojom, prvi kat plavom, a drugi kat crvenom bojom. Sustav boja prati i namještaj pojedinih odjela, čime se dodatno pojačava preglednost prostora i olakšava snalaženje korisnika. Takvim pristupom Knjižnica je razvila jedinstven i lako prepoznatljiv vizualni identitet koji povezuje arhitekturu, unutarnje uređenje, signalizaciju i komunikaciju s korisnicima. Vizualni identitet pritom ne djeluje samo kao estetski element, nego i kao važan čimbenik funkcionalnosti prostora, korisničkog iskustva i prepoznatljivosti ustanove u javnosti.

Slika 4. Logotip Knjižnice

Prostorna rješenja

Nova zgrada Gradske knjižnice i čitaonice Vinkovci prostire se na 4621,25 m² raspoređenih na četiri etaže: podrum, prizemlje i dva kata. Od ukupno četiri etaže dvije i pol namijenjene su korisnicima, dok su preostali dijelovi predviđeni za spremišne i službene prostorije. Preseljenjem u novu zgradu došlo je do značajnih promjena u organizaciji fonda i rasporedu odjela u odnosu na prethodni prostor Knjižnice, što je zahtijevalo i drugačiji pristup prostornom oblikovanju. Prilikom planiranja prostora nastojalo se slijediti suvremena knjižničarska načela usmjerena prema pojednostavljenju korištenja knjižničnih usluga. Cilj je bio stvoriti prostor koji će korisnicima biti intuitivan, pregledan i lako razumljiv, odnosno prostor u kojemu će se korisnici moći jednostavno orijentirati i samostalno koristiti različitim sadržajima i uslugama. Dotadašnji koncept triju osnovnih odjela proširen je na šest temeljnih

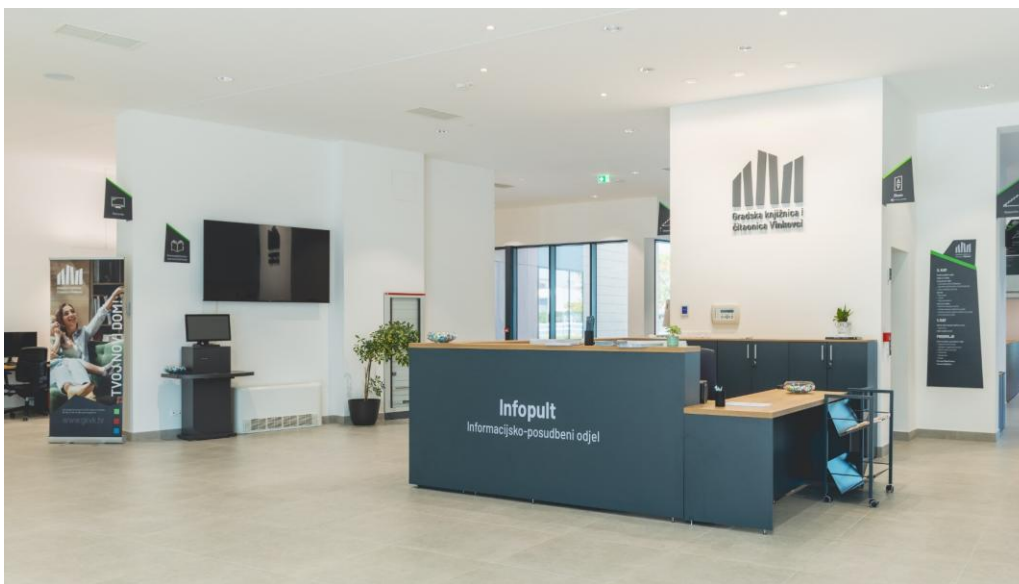
funkcionalnih cjelina: Informacijsko-posudbeni odjel, Dječji odjel Dječja knjižnica mira, Odjel književnosti, Znanstveni odjel, Odjel za mlade i Multimedijalni odjel. Takva organizacija omogućila je jasnije profiliranje pojedinih korisničkih skupina i sadržaja te učinkovitije korištenje prostora.

Podrum

Podrum se prostire ispod cijele zgrade Knjižnice i primarno je namijenjen spremišnim i tehničkim funkcijama. Najveći dio prostora zauzima spremište knjižnične građe, a ondje se nalaze i arhiv Knjižnice, spremište sitnog inventara te spremište uredskog materijala. Prostor je funkcionalno organiziran kako bi omogućio učinkovito skladištenje i pristup građi i opremi koja se koristi povremeno ili nije namijenjena izravnoj korisničkoj uporabi. Podrum je opremljen sanitarnim čvorom i praonicom rublja, a s ostatkom zgrade povezan je službenim stubištem, stubištem za slučaj nužde te korisničkim i teretnim dizalom. Takva organizacija omogućuje nesmetano funkcioniranje tehničkih i logističkih procesa unutar ustanove.

Prizemlje – zelena etaža

U prizemlju zgrade smješten je Informacijsko-posudbeni odjel (slika 5), središnje mjesto korisničkih usluga na kojemu se obavljaju centralizirana posudba i povrat knjižnične građe. Centralizacijom tih procesa rasterećeni su ostali odjeli, a knjižničarima je omogućeno više vremena za stručni rad i kvalitetniju komunikaciju s korisnicima. Takvo je rješenje osobito važno jer se komunikacijske vještine prema suvremenim istraživanjima smatraju jednom od ključnih kompetencija knjižničarske profesije.⁵⁹

Slika 5. Informacijsko-posudbeni odjel

Informacijsko-posudbeni odjel oblikovan je kao velik otvoreni prostor ispunjen prirodnim svjetlom i staklenim površinama. Korisnik već pri ulasku dobiva dojam otvorenosti i prozračnosti prostora, dok ga istodobno dočekuju jasna signalizacija, informator te pravila ponašanja i korištenja usluga. Takvo prostorno rješenje omogućuje korisnicima brzo snalaženje i intuitivno korištenje prostora. Na odjelu korisnici mogu koristiti računala, čitati dnevni tisak i boraviti u prostoru namijenjenom odmoru i druženju. Prostor je opremljen foteljama, trosjedima, stolovima i stolicama te je zamišljen kao svojevrsni dnevni boravak građana. Uz njega je smješten i Dječji dnevni boravak (slika 6), prostor namijenjen najmlađim korisnicima i njihovim roditeljima.

⁵⁹ Machala, D.. 2015. *Knjižničarske kompetencije: pogled na razvoj profesije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada; Nacionalna i sveučilišna knjižnica.

Slika 6. Dječji dnevni boravak

Dječji dnevni boravak organiziran je kao igraonica opremljena didaktičkim igračkama, slikovnicama i namještajem za odmor i boravak djece. Građa koja se ondje nalazi nije dio knjižničnog fonda, a korisnicima je dopuštena konzumacija hrane i pića. Korištenje prostora potpuno je besplatno i nije uvjetovano članstvom u Knjižnici. Time se prostor otvara i prema onim građanima koji još nisu aktivni korisnici knjižničnih usluga. Informacijsko-posudbeni odjel zamišljen je i kao prostor prvoga kontakta potencijalnih korisnika s Knjižnicom. Posjetiteljima se nudi manji segment slobodno dostupnih usluga koji ih potiče na istraživanje drugih odjela i sadržaja Knjižnice, za čije je korištenje potrebno članstvo. U sklopu prizemlja nalazi se i multifunkcionalni prostor namijenjen izložbama, predavanjima i javnim događanjima, o kojemu je već bilo riječi u prethodnim poglavljima.

Osim Informacijsko-posudbenog odjela, u prizemlju se nalaze Dvorana Elza Kučera i Kavana *Knjižnica*, koje su od glavnog korisničkog prostora odvojene pješačkim prolazom.

Dvorana Elza Kučera višenamjenski je prostor sa 60 sjedećih mjesta, opremljen pametnim televizorom, računalom i prijenosnim ozvučenjem. Nazvana je po Elzi Kučeri, prvoj hrvatskoj knjižničarki i kćeri poznatog astronoma Otona Kučere. Elza Kučera rođena je u Vinkovcima 22. listopada 1882. godine, a od 1909. do 1944. godine radila je u današnjoj Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.⁶⁰ Uz dvoranu se nalaze garderoba i sanitarni čvor. Kavana *Knjižnica* sastavni je dio zgrade te simbolično čuva uspomenu na gostionicu *Crni konjic*, u kojoj je Vinkovačka čitaonica djelovala od 1897. godine. U suvremenim knjižnicama ugostiteljski sadržaji pokazali su se važnim dijelom korisničkog iskustva jer korisnici u knjižnicu više ne dolaze isključivo radi posudbe knjiga, nego i radi druženja, boravka i sudjelovanja u društvenom životu zajednice.⁶¹ Kavana tako postaje jedan od najizraženijih socijalnih prostora suvremene knjižnice.

Prvi kat – plava etaža

Na prvom katu Knjižnice smješteni su Dječji odjel Dječja knjižnica mira i Odjel književnosti, dok je manji dio prostora namijenjen spremištu kojemu korisnici nemaju pristup. Organizacija ove etaže prilagođena je ponajprije korisnicima dječje i beletrističke građe, s

⁶⁰ Boršić, L. i Skuhala Karasman, I. 2022. *Hrvatska velikanka Elza Kučera*. Vinkovci: Privlačica.

⁶¹ Sabolović-Krajina, D. 2020. *Narodne knjižnice u tranziciji: sociološki aspekti*. Koprivnica, Samobor: Meridijani.

naglaskom na ugodan boravak, preglednost prostora i fleksibilnost korištenja. Dječji odjel Dječja knjižnica mira (slika 7) smješten je u središnjem dijelu zgrade, u skladu sa stručnim preporukama prema kojima dječji odjeli trebaju biti lako dostupni, prostorno privlačni i funkcionalno prilagodljivi. Sam naziv odjela simbolično povezuje dječju knjižnicu s idejama mira, sigurnosti i otvorenosti, što dodatno naglašava njezinu društvenu i odgojno-obrazovnu ulogu. Odjel se sastoji od četiriju međusobno povezanih prostorija koje se prema potrebi mogu odvajati ili spajati pokretnim staklenim stijenama. Takvo rješenje omogućuje prilagodbu prostora različitim programima, radionicama i oblicima rada s djecom. Prva prostorija namijenjena je starijim osnovnoškolcima te je opremljena odgovarajućom knjižničnom građom, računalima, televizorom i prostorom za odmor i druženje. Druga prostorija prvenstveno služi za održavanje kreativnih radionica i edukativnih programa. Treći prostor predstavlja središnji dio odjela, u kojemu je smješten fond dječje književnosti i lektirnih naslova, dok je četvrta prostorija oblikovana kao igraonica za najmlađe korisnike. Ona je opremljena didaktičkim igrama, slikovnicama i namještajem prilagođenim djeci i roditeljima.

Slika 7. Dječji odjel Dječja knjižnica mira

Cjelokupan prostor Dječjeg odjela oblikovan je s ciljem stvaranja sigurnoga, poticajnoga i ugodnoga okruženja koje kod djece razvija naviku boravka u knjižnici i pozitivan odnos prema knjizi i čitanju. Jedini prostor kojemu korisnici nemaju pristup jest spremište radnih materijala Dječjeg odjela.

Na istoj etaži smješten je i Odjel književnosti (slika 8), koji okuplja beletrističku građu i stripove. Objedinjavanjem cjelokupne beletrističke građe na jednome mjestu korisnicima je znatno olakšano snalaženje i korištenje fonda, čime se dodatno ostvaruje načelo jednostavnijeg korištenja knjižničnih usluga. Odjel je organiziran kao prostor namijenjen ne samo posudbi knjiga, nego i duljem boravku korisnika. Opremljen je prostorima za čitanje i odmor, računalima za pretraživanje kataloga te posebnim računalom za slijepe i slabovidne osobe opremljenim brajčnim pismom. Time se nastoji osigurati dostupnost knjižničnih usluga svim korisničkim skupinama. Zanimljivo je da i Odjel književnosti posjeduje zasebno spremište za radne materijale i garderobu zaposlenika, čime se dodatno povećava funkcionalnost prostora i olakšava svakodnevna organizacija rada.

Slika 8. Odjel književnosti

Drugi kat – crvena etaža

Na drugom katu Knjižnice smješteni su Multimedijalni odjel, Odjel za mlade i Znanstveni odjel sa Zavičajnom zbirkom *Cibaliana*, Spomen-zbirkom Ivana Vanje Radauša i informatičkom učionicom. Na istoj se etaži nalaze i službene prostorije Knjižnice. Dio prostora namijenjen zaposlenicima, uključujući Informatičku službu i kotlovnicu, nije dostupan korisnicima.

Multimedijalni odjel (slika 9) okuplja audiovizualnu građu i suvremenu informacijsku i komunikacijsku tehnologiju. Uz standardnu neknjižnu građu poput audiovizualne i elektroničke, korisnicima su dostupni *PlayStation 5* uređaji i računala čija je primarna namjena zabava i igranje. Takvim pristupom Knjižnica odgovara na suvremene potrebe korisnika te proširuje pojam knjižnične usluge i na područje digitalne kulture i novih medija. Za potrebe edukativnih radionica i kreativnih programa Odjel raspolaže različitom STEM i makerspace opremom, uključujući 3D pisalice, micro:bit uređaje, BOSON setove, STEM box stol, VR tehnologiju, 3D olovke i Maqueen Plus robote. Time Multimedijalni odjel postaje prostor neformalnog obrazovanja, razvoja digitalnih kompetencija i kreativnog rada korisnika različitih dobnih skupina.

Slika 9. Multimedijalni odjel

Znanstveni odjel (slika 10) namijenjen je korištenju stručno-znanstvene i popularno-znanstvene literature. Uz fond knjiga i časopisa, korisnicima je na raspolaganju informatička učionica opremljena s deset računala, radnim stolovima s priključcima za prijenosna računala, pametnom pločom, projektorom i velikim pametnim televizorom dijagonale 190 cm. Učionica je namijenjena tihom radu, ali i održavanju radionica, edukacija i informatičkih programa.

Slika 10. Znanstveni odjel

U sklopu Znanstvenog odjela nalaze se i Zavičajna zbirka *Cibaliana* te Spomen-zbirka Ivana Vanje Radauša (slika 11), čime se dodatno naglašava važnost Knjižnice u očuvanju lokalne kulturne i povijesne baštine.

Slika 11. Spomen-zbirka Ivana Vanje Radauša

Posebno mjesto na drugome katu zauzima Odjel za mlade (slika 12), nastao na temelju suvremenih teorija prema kojima knjižnice predstavljaju javno-privatne prostore. U knjižničarskom kontekstu javno-privatni prostor označava mjesto otvoreno javnosti u kojemu se odvijaju pretežno privatne aktivnosti poput čitanja, druženja, razgovora i provođenja slobodnog vremena.⁶² Specifičnost Odjela za mlade jest činjenica da na njemu nije stalno prisutan zaposlenik. Time se srednjoškolcima i mladima nastoji osigurati viša razina privatnosti i osjećaj autonomije unutar javnog prostora. Odjel je opremljen beletrističkom građom prilagođenom interesima mladih, računalima, televizorom, društvenim igrama i namještajem koji se razlikuje od standardnog namještaja u javnim ustanovama. Odjel za mlade nastao je kao rezultat dugogodišnje analize rada Knjižnice, tijekom koje je uočeno da su upravo srednjoškolci bili jedna od najmanje zastupljenih korisničkih skupina u staroj zgradi Knjižnice. Razlog tomu bio je nedostatak prostora prilagođenoga njihovim interesima, načinu boravka i komunikacijskim navikama. Novim prostornim rješenjem nastojalo se mladima ponuditi prostor u kojemu će se osjećati prihvaćeno i potaknuto na boravak u Knjižnici.

Slika 12. Odjel za mlade

Službeni prostori drugoga kata nisu dostupni korisnicima te su organizirani u nekoliko funkcionalnih cjelina. U najvećem prostoru smještene su Služba nabave knjižnične građe, Služba obrade i zaštite knjižnične građe te Služba za razvoj i koordinaciju programa, usluga i projekata. Na istoj etaži nalaze se ured ravnateljice, Matična razvojna služba za narodne i školske knjižnice Vukovarsko-srijemske županije, Služba financijskog i blagajničkog poslovanja te Tajništvo i pravna služba. Uz navedene prostore ondje se nalaze i čajna kuhinja, spremište za čistačice te dvorana za sastanke opremljena računalom i pametnom pločom.

Zaključak

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci jedina je narodna knjižnica u Hrvatskoj koja je u potpunosti uništena tijekom Domovinskoga rata. Nova zgrada, izgrađena na mjestu uništene, otvorena je 2023. godine i predstavlja najveći infrastrukturni projekt u povijesti grada

⁶² Aparac-Jelušić, T. i Faletar Tanacković, S. 2020. *Knjižnična arhitektura: prostor, kultura, identitet*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Vinkovaca. S ukupnom površinom od 4621,25 m² raspoređenom na četiri etaže, zgrada je postala suvremen, funkcionalan i estetski oblikovan javni prostor namijenjen raznovrsnim potrebama korisnika i šire zajednice.

Knjižnica svojim fondom i uslugama kontinuirano čuva identitet grada, dok nova zgrada knjižnice arhitektonskim rješenjima svjedoči o vinkovačkoj povijesti. Pročelje zgrade simbolički je oblikovano kao otvorena knjiga, a tri nepravilna portala predstavljaju oštećenja od granata, čime se prostor knjižnice pretvara u trajno mjesto sjećanja, kulture i identiteta. Novi prostorni kapaciteti omogućili su funkcionalniju organizaciju rada Knjižnice, odnosno veću dostupnost i raznolikost programskih aktivnosti, kao i kvalitetnije korištenje postojećih i uvođenje novih usluga. Cilj nove organizacije prostora je jasna raspodjela građe i usluga, jednostavnije snalaženje korisnika te kvalitetnija komunikacija između knjižničara i korisnika. Otvoreni fond je pregledno organiziran, posebne zbirke dobile su adekvatan i jasno definiran prostor, puno više je mjesta za rad, prostor je ugodan za zadržavanje te je postao mjesto susreta i boravka. Uvedene su suvremene tehnologije poput RFID sustava, samoposudba knjižnične građe, knjigomat 24/7, što korisnicima olakšava korištenje usluga. Važan korak je i proces brendiranja Knjižnice. Stvoren je novi vizualni identitet. Logotip, signalizacija i grafički standardi usklađeni su s arhitekturom zgrade i jasno diferencirani po katovima, čime se dodatno olakšava orijentacija korisnika i učvršćuje prepoznatljiv identitet Knjižnice. Knjižnica je sada višenamjenski i prilagodljiv prostor koji odgovara potrebama suvremenog društva: mjesto znanja, učenja, kreativnosti, susreta, razvoja digitalnih vještina i cjeloživotnog obrazovanja.

Knjižnica danas raspolaže bogatim i raznolikim fondom koji broji više od 165 000 jedinica knjižnične građe u analognom i digitalnom obliku, organiziranim u zbirke. Fond obuhvaća knjižnu i neknjižnu građu te je prilagođen različitim dobnim i socijalnim skupinama korisnika: predškolskoj djeci, djeci i mladima, studentima, zaposlenima, nezaposlenima, socijalno ugroženim osobama te osobama treće životne dobi. Zbirke se formiraju i za osobe s posebnim potrebama (slijepe i slabovidne osobe, osobe s poteškoćama u govoru i čitanju), pripadnike nacionalnih manjina i druge specifične korisničke skupine. Zbirke su usmjerene na zadovoljavanje stvarnih obrazovnih i kulturnih potreba lokalne zajednice, razvoj informacijske pismenosti te promicanje čitanja, osobito među djecom i mladima, uz istodobno praćenje društvenih promjena i tehnološkog razvoja. Kvalitetno oblikovan, funkcionalan i tehnološki opremljen knjižnični prostor znatno utječe na popularizaciju čitanja, razvoj čitateljskih navika, dostupnost informacija te uključivanje građana u kulturni i društveni život zajednice. Suvremeno građena i opremljena Knjižnica postaje važna podrška znanstveno-istraživačkom, obrazovnom, informacijskom i kulturnom radu te time značajno utječu na kvalitetu života pojedinca i zajednice.

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci primjenjuje digitalne tehnologije s ciljem očuvanja kulturne baštine, unapređenja korisničkog iskustva te širenja dostupnosti informacija i znanja. Digitalna zbirka Knjižnice uključuje digitalizirane monografije, novine i časopise vezane uz povijest i kulturu Vinkovaca i Vukovarsko-srijemske županije. Među značajnim projektima ističe se digitalizacija svih brojeva lokalnih novina Vinkovački list, najvažnijeg medijskog izvora za povijest Grada od 1952. godine, čime je stvoren opsežan arhivski materijal dostupan *online*. Pristup je slobodan i besplatan, što osnažuje ulogu Knjižnice kao javne institucije koja promovira pristup znanju bez ograničenja fizičkog prostora ili vremena. Kroz *online* katalog Knjižnice i aplikaciju *mKnjiznica*, korisnici mogu pretraživati knjižni fond, rezervirati građu, produžiti rok posudbe, provjeriti dostupnost knjiga te zatražiti literaturu za radove, sve bez potrebe fizičkog dolaska u prostor Knjižnice. Knjižnica omogućuje pristup e-knjigama i zvučnim e-knjigama. Knjižnica je prisutna na društvenim mrežama i mrežnoj stranici. Tehnologiju i opremu za virtualnu i proširenu stvarnost koristi u edukativne svrhe.

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci, u svom radu nesvjesno i/ili svjesno uključuje i elemente marketinga i PR-a, ali u funkciji promocije kulture čitanja i knjižničnih usluga. PR

igra važnu ulogu u vidljivosti i prepoznatljivosti knjižnice. U rad Knjižnice integrirana je i marketinška dimenzija, usmjerena na kulturnu i edukativnu misiju, a ne na komercijalni cilj. Nove korisnike privlačimo promocijom usluga i programa, programima i akcijama za ciljane skupine te aktivnostima i suradnjama u zajednici.

Zahvaljujući suvremenom prostoru i raznovrsnim sadržajima, bilježi se značajan porast posjećenosti i aktivnije sudjelovanje lokalne zajednice. Prosječna dnevna posjećenost prelazi 500 posjetitelja, dok je u razdoblju djelovanja knjižnice u privremenom i funkcionalno neadekvatnom prostoru, u godinama neposredno prije preseljenja, iznosila manje od 200 posjeta dnevno. Inače Vinkovci su grad koji broji 30 842 stanovnika prema zadnjem službenom popisu te se može okarakterizirati malim do srednje velikim gradom u kontekstu Hrvatske.

Primjer Vinkovaca potvrđuje da su arhitektonsko-građevinska rješenja, stručno osoblje, kvalitetne usluge te raznovrstan i kvalitetan knjižnični fond četiri ključna čimbenika koja uvjetuju uspješan rad knjižnice i njezinu percepciju u korisničkim i stručnim krugovima. Nova zgrada Gradske knjižnice i čitaonice Vinkovci pokazuje da prostor nije tek fizički okvir knjižničnog rada, nego aktivan čimbenik razvoja ustanove, zajednice i urbanoga identiteta grada.

Literatura

1. Anić, V. 2004. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
2. Aparac-Jelušić, T. i Faletar Tanacković, S. 2020. *Knjižnična arhitektura: prostor, kultura, identitet*. Zagreb: Naklada Ljevak.
3. Boršić, L. i Skuhala Karasman, I. 2022. *Hrvatska velikanka Elza Kučera*. Vinkovci: Privlačica.
4. Cej, V., Giunio, K. i Silić, T. 2013. „RFID tehnologija u Knjižnicama grada Zagreba“. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 56(3): 147–166.
5. Djeke, Ž. et al. 2022. „145 godina Gradske knjižnice i čitaonice Vinkovci“. *Stručni skup s međunarodnim sudjelovanjem Strip u knjižnicama: zbornik radova: povodom 145 godina Gradske knjižnice i čitaonice Vinkovci, 15. travnja 2021. godine, platforma Zoom, uredili Iva Grković i Tihomir Marojević*, 9–28. Vinkovci: Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci.
6. Karalić, Đ. 2020. „Započelo izlijevanje temeljne ploče buduće zgrade vinkovačke knjižnice“. *Press 032*. <https://press032.com/zapocelo-izlijevanje-temeljne-ploce-buduce-zgrade-vinkovacke-knjiznice-u-30-sati-izlit-ce-se-3-000-tona-betona/> (preuzeto: 11.4.2026.).
7. Lugić, V. i Marojević, T. 2024. „Otvorenje nove zgrade Gradske knjižnice i čitaonice Vinkovci“. *Godišnjak Ogranka Matice hrvatske u Vinkovcima* 41(2023): 79–97.
8. Machala, D. 2015. *Knjižničarske kompetencije: pogled na razvoj profesije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada; Nacionalna i sveučilišna knjižnica.
9. „Na prostoru buduće knjižnice pronađeni bogati arheološki nalazi“. 2018. *Grad Vinkovci*. <http://grad-vinkovci.hr/hr/objave/default/na-prostoru-buduce-knjiznice-pronadjeni-bogati-arheoloski-nalazi> (preuzeto: 11.4.2026.).
10. Pavlek, Z. 2008. *Branding: kako izgraditi najbolju marku*. Zagreb: M.E.P Consult.
11. Sabolović-Krajina, D. 2020. *Narodne knjižnice u tranziciji: sociološki aspekti*. Koprivnica, Samobor: Meridijani.
12. „Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj“. 2021. *Narodne novine* 103, 1834. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1834.html (preuzeto: 11.4.2026.).

Abstract

After 32 years since its complete destruction during the Homeland War, the Vinkovci Public Library has moved into a new building, which represents not only an increase in spatial capacity but also a comprehensive transformation of its operational model. In the new conditions, existing library services have been significantly improved, alongside the introduction of a range of new content aimed at the needs of contemporary users. The library has introduced new opening hours, developed a modern visual identity, and created a new website and mobile application, while also implementing modern technologies in its everyday operations, thereby further enhancing the accessibility, recognisability, and visibility of its services. Special emphasis has been placed on designing spaces that encourage spending time, learning, social interaction, and creative expression. The aim of all these changes is to position the library as a central meeting place and a high-quality environment for spending free time, whereby the Vinkovci Public Library is evolving into a so-called „third space,” i.e., an extended living room for citizens.

Keywords: *Library Architecture, Vinkovci Public Library, New Building, Contemporary Library Services, Third Space.*

ИНКЛУЗИВНА УЛОГА НА БИБЛИОТЕКАРОТ ВО СОЦИЈАЛНО ИЗОЛИРАНО ОПШТЕСТВО

*Сара Груеска, библиотекар
СОУ Гимназија „Јосип Броз Тито“ - Битола
sgrueskabt@gmail.com*

Апстракт

Во современото општество, образовните институции претставуваат темел на интелектуалниот и културниот развој, при што библиотеките се доживуваат како нивен централен столб – вистински храмови на знаењето. Често се истакнува мислата дека „ако училиштето е храм на знаењето, тогаш библиотеката е неговиот олтар“, што ја нагласува нивната суштинска улога во образовниот процес. Сепак, библиотеките се соочуваат со бројни предизвици, меѓу кои се одржувањето на нивната функционалност, намалениот интерес за читање и постепено губење на навиката за употреба на убавиот пишан и говорен јазик. Под влијание на современите дигитални комуникации, младите сè почесто користат скратени форми и неформални изрази, што влијае врз нивниот јазичен развој. Во таа насока, литературната дружина се јавува како значаен инструмент за поттикнување и развој на талентираните ученици во областа на литературата и јазикот, овозможувајќи креативно изразување и развој на комуникациските вештини. Особено значаен аспект на оваа иницијатива е инклузивниот пристап, при што библиотекарот има за цел да обезбеди еднаков пристап до наставните содржини за учениците со попреченост. Преку изработка на аудио-книги од задолжителната литература од прва до четврта година, се овозможува овие ученици да ги следат и доживуваат делата преку слушање, што претставува важен чекор кон инклузивно образование. Главната цел е да се мотивираат учениците за активно учество во културниот живот и вложување во сопствениот развој. Воедно, создавањето на база на аудио-книги претставува иновативен пристап за модернизација на библиотечните услуги и за поврзување на традиционалните вредности со современите технологии.

***Клучни зборови:** библиотеки, читање, литературна дружина, инклузија, аудио-книги, образование, јазик.*

Вовед

Ако образовните институции се храмови на знаењата, тогаш библиотеките во нив се нивниот олтар. Тие се најсветите места во кои се влегува со посебен пиетет и чувство на припадност. Библиотеките се чувари на творештвата, но и полигони за опити и проби на некои нови творби во различните области на образованието, науката и културата. Сепак, во поново време, како да се заборава значењето што го имаат, а читалните остануваат празни и се заменуваат со „десктоп истражувања“ како израз на современата технологија и пракса.

Во овој контекст пред нас се поставуваат следниве проблемски прашања: како да се одржи адекватното ниво на функционалност на библиотеките; како да се одржи и поттикне навиката за читање; како да се негува и врати изгубената потреба и љубов кон пишаниот и изговорениот убав збор и говор, кој полека им го отстапува местото на сленговите, стикерите и лајковите. Притоа се прашуваме, може ли библиотекарот да придонесе нешто повеќе во процесот - во кои негови делови и на кој начин?

Во таа насока, училишната библиотеката на СОУ Гимназија „Јосип Броз Тито“ – Битола започна со реализација на серија активности за нејзино прераснување во

специфично катче за активација, поттикнување и развој на надарените и талентирани ученици во областа на литературното творештво и јазикот.

Главна цел на оваа активност е да се поттикне индивидуалното творештво на учениците во областа на поезијата и прозата, да се зајакнат вештините на убавото и убедливо говорење, да се поттикне мотивацијата за вложување во себе, јакнење на сигурноста при јавен настап пред аудиториум и во медиуми и сл.

Специфична цел е да се формира база на аудио книги (аудиотека), како посебна едиција на Гимназијата, во која ќе бидат собрани наставни лектури предвидени во наставната програма по предметот Македонски јазик од прва до четврта година. Со оглед на суштината на специфичната цел и можностите кои таа ги нуди, истата ја именувавме како интересен предлог-проект „Аудиотека - фонд 28“, а првичните активности во однос на организација, селекција на содржини и реализација на снимање како негова пилот фаза која траеше од октомври 2024 до септември 2025.

Во однос на изворите со кои што ќе се користиме во нашата работа, тие се стриктно определени во делот на стручните наслови од областа на талентираноста, надареноста, креативноста, потоа учебниците по предметот Библиотекарство, како и извештаите од неколку проекти за развојот и работата на т.н. креативни работилници. Секако посебните насоки во нашата работа ги добивме следејќи ги упатствата во прирачникот „Акционо истражување во воспитно-образовната практика“ (Мицковска, Тасевска, 2015) издаден од Биро за развој на образованието, поместен на страницата на Државниот испитен центар, како и нашите интерни документи по кои работиме.

Кога сме кај тезата, таа би била афирмативно определена и директно би се потпирала на целите и дејностите на библиотеките и училишните библиотеки посебно. Имено, самите дефиниции на овие поими ги препознаваат поимите пропагирање на сопствената работа, активна трансформација на потенцијал и учество во воспитно-образовниот и наставниот процес. Затоа, како што веќе претходно наведовме, библиотекарот може и треба да биде активен субјект, а не само пасивен собирач и чувар на знаењата поместени во записите, книгите, збирките и фонотеките.

Конечно: *Ако ние како библиотекарите се отвориме за соработка, помош, менторирање во форма на организирани, повремени или постојани работилници, покана за заедничка работа на интерни проекти, градење на работни тимови поврзани со нашата дејност, ние позитивно ќе придонесеме и дополнително ќе влијаеме на трансформирањето на целокупниот потенцијал на учениците во правец на негово искористување за доброто на заедницата.*

Тело на есејот

Во овој дел ќе започнеме со операционализација на клучните поими: библиотека/библиотекарство, училишна библиотека, надареност, креативност, талентираност, а понатаму би ги конкретизирале нашите активности заокружени во создавањето и функционирањето на Литературната дружина која ја формиравме. Истото го правиме следејќи ја логиката на научниот пристап кој секогаш треба да започнува со теоретската анализа, во смисла запознавање на дотогашната граѓа во областа во која се делува.

Од учебникот на професорот Добри Петровски „Библиотекарство“ (1998), се запознаваме дека постојат многубројни дефиниции за поимите библиотека, библиотекарство. Авторот во учебникот бира некои од нив и ги истакнува како за него значајни и најрелевантни. Во тој контекст, тој го наведува и фактот дека и УНЕСКО интервенирал во правец на средување на мноштвото дадени дефиниции на поимот библиотека. Сепак, како најинтересни за нас, а кои се во правец на поддршка на нашата работа, ние ги извлековме следниве:

„Библиотеките првобитно го означуваат местото каде што се чуваат книгите, а подоцна и самата збирка на книги. Денес под библиотека се подразбира културно-просветна установа која поседува збирка на книги, уредена така што овозможува нивно брзо пронаоѓање за користење. Покрај издавање книги за читателите тие вршат и нивна пропаганда, а исто така ги набавуваат и чуваат сите останати пишани, печатени или на некој друг начин публикувани творби на човековиот ум (плочи, ленти, снимки, филмови и др.)“ (Петровски, 1998:54)

„Училишните библиотеки се наменети за образовно-воспитните и културните потреби на учениците и наставничкиот кадар во основните и средните училишта. Тие со своите фондови им помагаат на учениците и наставниците во извршувањето на секојдневните задачи и осовременување, односно унапредување на наставниот процес. Целта на функционирањето на ваквите училишни библиотеки е организирана, т.е. програмирана, наставна дејност, како основа на воспитно-образовниот процес и трансформација на ученикот во образовен субјект.“ (Петровски, 1998:58).

Поимите надареност, креативност, интелигенција, талент, обично и често се употребуваат како синоними и создаваат многубројни дилеми. Токму затоа, ние во прв ред би ги изнеле размислувањата на авторот Рензули, кој ја прави многу видлива разликата помеѓу истите. Имено, Рензули надареноста ја смета за „продукт на интеракција на три фундаментални психолошки особини: натпросечни способности, креативност и мотивации.“ (Anon, 2010:12).

Теорискиот модел на Ј. С. Рензули е прикажани во прилог бр. 5.

Иако, како и многумина други автори, сметаме дека со претходното е прикажано сè, во продолжение би навеле уште некои за нас интересни дефиниции за предметните поими.

Драган Крстиќ, во „Психолошки речник“ (1988), надареноста ја дефинира како „свкупност на потенцијалните способности кои се откриваат со тест на способности“. (Крстиќ, 1988:106). Додека пак талентот според него „едноставно се поистоветува со надареност“ (Крстиќ, 1988:43).

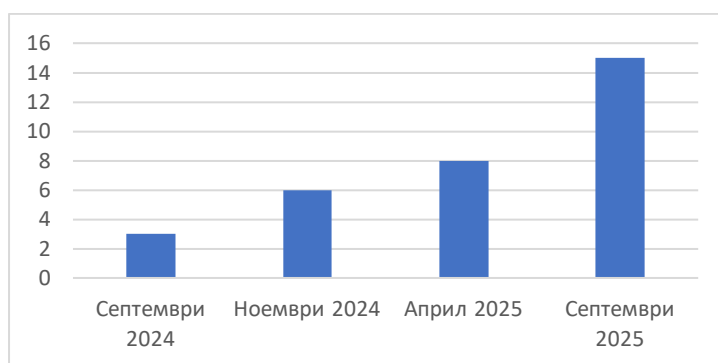
Ф. Гање во својот диференциран модел на надареноста-талентот од 1985 година, надареноста ја дефинира како „изразита натпросечна компетенција во една или повеќе домени на способноста, а талентот како изразита натпросечност во едно или повеќе подрачја на човековата активност“. (Анон, 2010:11)

Конкретизацијата на нашата работа би ја започнале со често употребуваниот став дека, претходно наведените особености: надареност, креативност, талент, некако „како да се гушат или стагнираат во школската возраст“ (Груески, 1998:4). Но, според претходниот извор „постојат и многу посебни методолошки пристапи за селекција, поттикнување и развој на креативноста“ од кои се набројуваат моделите на Крачфилд, Квашчев, Торенс, Хефел. (Груески, 1998:4)

Во тој контекст, како посебни обиди и успешни примери во поново време кај нас и во опкружувањето, можеме да ги наведеме: постоењето на истражувачката станица „Петница“ во Република Србија; интерните проекти за заживување на т.н. „Креативни работилници“ во некои училишта (Груески, 1998-2000); обидите на проф. Љ. Кеверески за институционализирање на работата со талентираниите и надарените студенти во рамки на Универзитетот „Св. Климент Охридски“ - Битола; проектот на Министерството за образование и наука на РСМ во делот на работата со талентираниите и надарените, кој имал за цел поттик и иницијација за формирање на интерни тимови во училиштата за таа намена (Анон, 2010); и на крај, од посебно значење за нас и нашата работа, активностите поврзани со работата и третманот на надарените и талентирани ученици во Гимназијата (Ристевски, 2018:104)

Библиотеката во СОУ Гимназија „Јосип Броз Тито” - Битола е на првиот кат и е уредена по примерот на јавните библиотеки. Таа е место кое учениците секојдневно го посетуваат, слободно пребарувајќи низ полиците на кои се поместени над 20.000 книги со над 9.600 наслови. Дел од нив се стручна литература за наставничкиот кадар и вработените во училиштето. На горното ниво е сместена читалната која често се користи и за изведување на работилници, обуки и други воннаставни активности. Библиотеката е и своевиден салон во кој се поставуваат ликовни изложби на наши ученици, место за одржување на литературни читања, средби со литературни творци, состаноци. Работното време на библиотеката е од 07 – 20 часот од понеделник до петок, а во неа работат двајца библиотекари.

Во тие околности, во почетокот на учебната 2024/25 година со неколку заинтересирани ученици кои поседуваат специфични интереси, потреби, знаења и вештини од областа на литературата и јазикот, се формира неформална група, условно наречена „Литературна дружина“ под наше менторство. Интересот од учениците за членување во Дружината и нејзиното растење во период од една година е прикажано во графиконот што следи.

Граф. приказ бр. 1. Број на членови по месеци Септември 2024 - 2025

Главната цел поставена пред групата е: да се поттикнува индивидуалното творештво во областа на поезијата, прозата; да се зајакнуваат вештините на убавото и убедливо говорење; да се поттикнува мотивацијата за вложување во себе; да се јакнење сигурноста при јавен настап - пред аудиториум и во медиуми.

Специфична цел е да се формира база на аудио книги (аудиотека), како посебна едиција на Гимназијата, а во која ќе бидат собрани сите наставни лектури предвидени во наставната програма по предметот Македонски јазик од прва до четврта година. Оваа активност со право се истакнува како посебен фокус на нашиот долгорочен интерес за работење. Истата, по завршувањето на оваа пилот фаза, ќе биде формално предложена пред телата на одлучување. За таа цел, оваа активност сублимирано ја именувавме како интерен проект „Аудиотека – фонд 28”.

Основните принципи на работа во групата се демократичноста (при изборот и во процесот на работење) и доброволноста за учество и работа во неформалната група, а основните податоци кои се следат се: пол, возраст, општ успех, посебен успех по македонски јазик.

Во текот на работата беа спроведени и неколку постапки со кои се добија и дополнителни информации за некои други карактеристики на учениците во групата, и тоа, беше употребена: Скала за самопроценка на надареноста, во авторство на Грозиќ (1988) и Скала за проценка на надареноста на авторката Ружица Ќерамитчиева (1989).

Постоењето на слични тврдења во овие различни прашалници, онаа на Грозиќ и онаа на Ќерамитчиева, ја дава можноста и за директно споредување на резултатите од

првиот и вториот инструмент и тоа во делот на тврдењата број: 3, 4, 5, 7 од првиот инструмент, со точките: 2, 4, 3, 1 од вториот инструмент.

Од резултатите се забележува дека оценките и при самопроценката и оние дадени од менторот не варираат многу и се движат во нивото од 4,00, до 5,00. Се разбира тоа е очекувано, бидејќи се работи за одлични ученици со највисок просечен општ успех, кои се надарени во даденото подрачје. Споредбениот приказ на постигнатите резултати е даден во графикот бр.2 што следи.

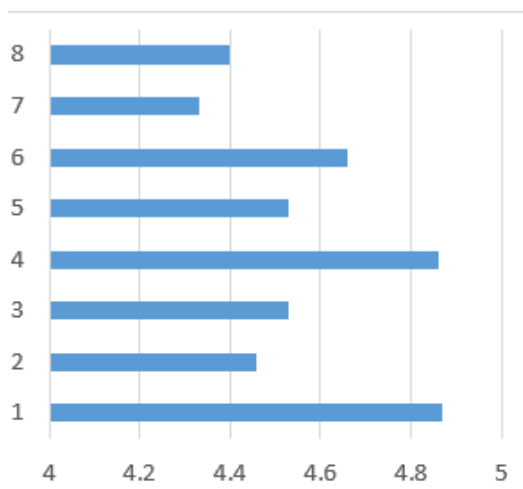

Граф. приказ бр. 2. Споредбен приказ на просечни оценки од самопроценка и проценка

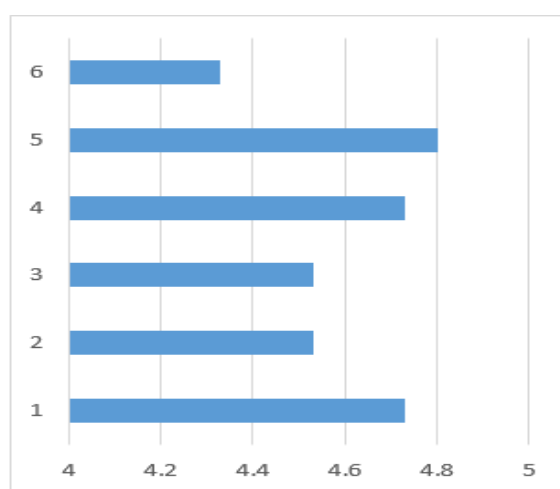
Од приложеното се гледа дека при самопроценката учениците си дале повисока оценка за разлика од онаа која им ја дал менторот на две тврдења, и тоа број 3, дека користат и друга разна литература (4,66 – 4,2) и бр. 4 која се однесува на редовното извршување на сите обврски (4,56 – 4,13). Понатаму се забележува дека учениците пониско се вреднуваат во однос на тврдењето бр.7 за развиеноста на изразувањето и речникот (тие си дале оценка 4,2, а наставникот им дал оценка 4,53). Во однос на тврдењето бр. 5, за сестраноста и богатството на интересите кои се поседуваат, добиени се скоро идентични оценки (4,53 – 4,6).

Последните постапки за собирање податоци кои ни се важни, се направени во текот на месец септември 2025 г. при реализацијата на активноста поврзана со снимањето на првата е-книга. Притоа, спроведени се две постапки, и тоа:

- пополнување на оригинален скалер прашалник со цел да се направи увид во нивото на мотивираноста на членовите за учество во работата на работилницата после поминатата година и
- реализирано интервју со надворешниот професионалец, уредникот во студиото во кое се одвиваа снимањата, со цел проценка на нивото на застапеност на поедини лични карактеристики на учениците: убедливоста, дикцијата, акцентирањето, флуентноста, радиофоничноста, како важни при јавно настапување и говорење. Добиените податоци се прикажани во графиконите бр.3 и бр.4 кои следат.

Граф. бр. 3 Просечни оценки во однос на задоволство и мотивираноста

Граф. бр. 4 Просечни оценки од интервју

Од приложеното во графиконот бр. 3 се забележува дека оценките варираат од 4,33 до 4,87, при што најниската оценка се однесува на мотивираноста за користење на библиотечниот фонд во нашата библиотека, а највисоките оценки 4,86 и 4,87 се однесуваат на мотивираноста за членување во Литературната дружина - поврзано со дадената можност за дружење и комуникација.

Од посебна важност за нас е и ставот во однос на очекувањата на учениците од реализацијата на програмата „Аудиотека – фонд 21“, за кој е добиена оценката 4,66. Истата е во рангот на највисоки очекувања и како таква, а заедно со фактот на зголемениот интерес за членување во работилницата, после отпочнувањето на снимањата, може само да нè радува и да гарантира успех на програмата.

Понатаму, од приложеното во графиконот бр. 4, се гледа дека оценките повторно варираат во највисокиот ранг 4 до 5 и се движат од 4,33 - за поседување радиофоничен глас, до највисоката 4,8, која се однесува на флуентноста и леснотијата во говорот. Мислиме дека најниската оценка за радиофоничноста е очекувана, со оглед на природата на оваа ретка особина која е дел од посебната надареност за работа во електронски медиум.

Заклучок

Библиотеките се чувари на човечкото знаење и творештво, но тие се и полигони за тестирање и развој на новите творби во сите делови на науката, културата, литературата. Индивидуалниот пристап и валоризацијата на надареноста и творештвото е можен и прифатлив како таков, но организираниот и систематски пристап, особено во школската возраст, е исто така корисен и пожелен.

Се разбира, поставените принципи на работа – демократичност и доброволност, на кои базира работата во Литературната дружина, во извесна мера го ограничуваат крутото формално вреднување и оценување на членовите, особено во оваа фаза на иницијација и развој на Дружината. Сепак, истите се поставуваат како индивидуална цел за лично остварување во зависност од афинитетите на членовите и во неколку наврати беа посебно вреднувани.

Во тој контекст, од досегашната работа ние ги издвоивме неколкуте активности на проценка на специфичните лични особености на членовите, како што се: вербалната флуентност, сигурноста, убедливоста при изразувањето, акцентирањето, дикцијата, радиофоничноста на гласот при настап во медиумите, но направивме и проценка на уште

неколку други важни показатели за успешноста на нашето работење во однос на задоволството и мотивираноста за учество во работата на Дружината.

При тоа, од горе прикажаните податоци, во форми кои нудат прегледност, може да се заклучи различно ниво на поседување на истите. Сепак, радува фактот што постоечките разлики не варираат многу и се движат во нивото од 4 до 5.

Она што варира многу, а кое посебно нè радува, е бројот на заинтересирани ученици за членување во Литературната дружина. Фактот дека тој интерес е драстично зголемен во текот на подготовката за започнување на снимањата на првата аудио книга „Раскази - романтични приказни“ од Ернст Теодор Амадеус Хофман, ни даде повод за размислување во однос на причините за тоа, кои можеби се поврзани со присутноста на некои моменти кои се одраз на хуманоста, афилијативноста, подготвеноста за лично вложување во трајни дела и сл.

Оттука, иако на почетокот не бевме доволно свесни за тоа, претходно наведениот факт за зголемениот интерес токму при реализацијата на снимањето на аудио книгата, како и можните причини за тоа, се истакнаа како примарни предизвици и одредници во нашата идна работа.

Веројатноста дека зададената активност од страна на учениците е разбрана како хумано дело во корист на лицата со попреченост, кое го поттикнала постоечкиот алтруизам, е голема. Затоа очекуваме дека со форсирање на оваа активност постепено ќе се зголемува интересот и кај дел од останатите ученици кои доброволно би се вклучиле во работата. Секако, со чинот на позајмување на гласот тие реално прават хумано, јавно видливо и општо корисно дело. Но не само тоа. Она што за нас како библиотекар е важно, а за кое можеби и не се свесни, е дека нивната активност секундарно им носи и определена лична корист, како во делот на сопствена презентација, така и до зголемување на бројот на книгите кои ги прочитале.

Крајно може да се заклучи дека:

1. Се работи за идеја и активност која би можела да се понуди како интересен проект со цел да се создаде нов продукт во форма на аудиобаза со литературни дела за лица со попреченост.

2. Во оваа пилот фаза веќе се снимени две книги во професионално студио, а кои ќе бидат критериум и модел за пристап во работењето и изгледот, уреденоста, продуцирањето на конечниот производ.

3. Останатите до конечниот број аудио книги би се снимале во студиото на Младинското радио при Гимназијата „Јосип Броз Тито“ - Битола.

4. Од едногодишната работата на Литературната дружина и спроведените активности во делот на: учество на поетски и литературни натпревари (3); посета на работилници (2); учество на поетски конкурси (2); посета на медиуми (2); средби со писатели (1); промоции на книги (1); ораторски натпревари (1), како и опишаните активности поврзани со специфичната цел, оправдано констатираме дека поставената теза е прифатлива, остварлива и може да се вброи како долгорочна активност во годишните програми за работа на училишната библиотека.

Библиографија

1. Анон, Работа со талентирани и надарени ученици - обучувачки матерјал. ДЕТРА, МОН, Скопје, 2010
2. Грозик, С., „Евалуација једне генерације надерених матураната у односу на матичну популацију“ – Списание „Педагошки рад“ бр. 3, Загреб, 1988 г.
3. Груевски, Д., Поттикнување и развој на креативноста кај деца од 10-14 години – Интересен проект ОУ „Славко Лумбарковски“ – Новаци, 1998
4. Крстиќ, Д., Психолошки речник, ИРО Вук Караџиќ, Београд, 1988

5. Мицковска, Г. Тасевска, А., Акционо истражување во воспитно-образовната практика: прирачник, Биро за развој на образованието, Скопје, 2015, достапно на https://dic.edu.mk/wp-content/uploads/2021/09/МК-Akciono_istrazuvanje_vo_vospitno_obrazovnata_praktika.pdf (пристапено на 1.9.2025)
6. Петровски, Д., Библиотекарство, Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола, Битола, 1998
7. Ќерамитчиева Ружица: „Улогата на наставникот во препознавањето на надрените ученици“ – Зборник на трудови, Симпозиум „Откривање, развој и
8. вработување на надарните ученици“, Скопје, 1989 г.
9. Ристевски, Д., „Улогата на библиотекарот во реализацијата на програмата за развој на надарените и талентираните во СОУ Гимназија Јосип Броз Тито –Битола“, достапно на <https://bzm.mk/bibliotekarstvo2018/> (пристапено на 1.9.2025)

Abstract

In modern society, educational institutions represent the foundation of intellectual and cultural development, with libraries serving as their central pillar—true temples of knowledge. It is often said that „if the school is a temple of knowledge, then the library is its altar,” emphasizing their essential role in the educational process. However, libraries face numerous challenges, including maintaining their functionality, declining reading habits, and the gradual loss of appreciation for refined written and spoken language. Influenced by contemporary digital communication, young people increasingly use informal and abbreviated forms, which affects their language development.

In this context, literary clubs emerge as an important tool for encouraging and developing talented students in the field of literature and language, enabling creative expression and communication skills development. A particularly significant aspect of this initiative is its inclusive approach, where the librarian aims to ensure equal access to educational content for students with disabilities. Through the creation of audiobooks based on mandatory literature from the first to the fourth year, these students are given the opportunity to experience literary works through listening, representing an important step toward inclusive education.

The main goal is to motivate students to actively participate in cultural life and invest in their personal development. At the same time, the creation of an audiobook database represents an innovative approach to modernizing library services and connecting traditional values with modern technologies.

Keywords: *Libraries, Reading, Literary Club, Inclusion, Audiobooks, Education, Language.*

СОВРЕМЕНИОТ БИБЛИОТЕКАР И ВЕШТАЧКАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА: МОЖНОСТИ И ОПАСНОСТИ

*Драган Ѓорѓиев, советник за информатички работи
НУУБ „Гоце Делчев“ – Штип
drgshum@gmail.com*

Апстракт

Вештачката интелигенција (ВИ) претставува една од најзначајните технолошки промени со кои библиотечната професија се соочува во своето повеќевековно постоење. Во јануари 2023 година, ChatGPT достигна 100 милиони корисници за само два месеци — став кој ја сигнализира радикалната промена во начинот на кој луѓето пристапуваат до информации. Оваа промена директно ги засега основните функции на библиотекарот: посредувањето, верификацијата и контекстуализацијата на знаењето.

Трудот ги анализира трите клучни димензии на оваа трансформација. Прво, документираните можности — автоматизирана каталогизација со заштеда до 20 минути по наслов (OCLC, 2025), AI-генерирани описи на дигитални збирки со милиони слики (UNC Libraries), и алатки за анализа на ракописи и ретки колекции (Yale Library). Второ, верифицираните ризици — феноменот на „халуцинации“ кај ВИ системите (UC Irvine; Harvard Kennedy School, 2025), алгоритамска пристрасност во системи за обработка на информации (University of Washington, 2024), и деквалификацијата на библиотечниот кадар (Cox, 2024; Lo, 2024). Трето, позиционирањето на библиотекарот — не како жртва на технологијата, туку како критичен посредник чија улога станува поважна, не помалку важна, во ерата на ВИ.

Централната теза на трудот е дека ВИ писменоста не е одвоена дисциплина — таа е следна еволутивна фаза на информациската писменост која библиотекарите веќе ја практикуваат. Истражувањата на Lo (2024) покажуваат дека мнозинството библиотекарите сè уште немаат доволен професионален развој во оваа област, но 70% ја препознаваат потребата за адаптација. Наместо пасивно чекање на институционални политики, трудот предлага три конкретни акциони чекори: активно усвојување на ВИ алатки со критичка дистанца, систематско поставување прашања за пристрасност и веродостојност, и колегијална дефиниција на стандарди пред надворешни чинители да го сторат тоа наместо библиотекарите.

Клучни зборови: вештачка интелигенција, библиотечна професија, информациска писменост, ВИ писменост, критичко мислење, дигитална трансформација, библиотечна каталогизација

1. Вовед

Во јануари 2023 година, ChatGPT достигна 100 милиони корисници — за само два месеци. Ниту еден производ во историјата не растел толку брзо: ниту Facebook, ниту YouTube, ниту Instagram. Сто милиони луѓе почнаа да го прашуваат ChatGPT за информации, факти, совети — одговори на прашања кои порано ги носеа кај лекар, кај адвокат или кај библиотекар. И во тие сто милиони трансакции, ниту еден корисник не се запрашал: кој верифицирал, кој контекстуализирал, кој одговара ако одговорот е погрешен?

Овие прашања не се реторички. Тие ја дефинираат тензијата во срцето на денешната библиотечна професија: ВИ нуди огромни можности за ефикасност, пристапност и дигитализација, но истовремено создава ризици кои без стручна медијација можат да имаат сериозни последици по квалитетот на информациите до кои

луѓето пристапуваат. Денес не стоиме пред прашањето дали ВИ ќе влезе во библиотеките — таа веќе влезе. Прашањето е едно: дали библиотекарите ќе бидат оние кои ја насочуваат, или оние кои чекаат да видат што ќе се случи.

2. Можности: документиран примери

2.1 Автоматизирана каталогизација

OCLC — организацијата зад WorldCat, глобалната мрежа на библиотечни каталози — во декември 2025 официјално ја интегрираше ВИ во своите алатки за каталогизација. Во пилот тестирање со библиотеки, каталогизаторите пријавиле заштеда до 20 минути по наслов. Системот предлага класификациски броеви и предметни одредници — а каталогизаторот одлучува: прифаќа или отфрла. Контролата останува кај стручното лице.

Линк: <https://www.oclc.org/en/news/releases/2025/20251208-ai-recordmanager-connexion.html>

2.2 Пристап до необработени дигитални збирки

Универзитетот Северна Каролина располага со дигитална збирка од над 2,5 милиони слики. Рачното опишување е практично невозможно, а без описи — материјалите се невидливи за пребарување и недостапни за корисници кои користат асистивна технологија. Проектот за ВИ-генерирани описи за прв пат им овозможи на истражувачи да пронаоѓаат фотографии преку тематски пребарувања кои претходно враќале нула резултати.

Линк: <https://library.unc.edu/ai/generative-ai-research/>

2.3 Анализа на ракописи и ретки колекции

Јеил универзитетот развива алатка за дигитални колекции која чита, резимира и анализира рачно пишани текстови. Според Џонатан Мантон, директор на Digital Special Collections and Access на Beinecke Rare Book and Manuscript Library: алатката може да идентификува луѓе, места и теми во ракопис со стотици страници за минути — наместо часови. „Алатката не го заменува тоа, но може да ти даде почетна точка.“ Материјали кои децении стоеле практично неискористени, денес стануваат активно достапни.

Линк: <https://library.yale.edu/news/yale-library-developing-ai-application-could-transform-research-digitized-collections>

3. Ризици: верифицирани наоди

3.1 Халуцинации и лажни извори

ВИ системите измислуваат — тоа не е метафора, туку технички термин. Универзитетот на Калифорнија во Ирвин го документирал следниот феномен: студент го прашал ChatGPT за научна статија, добил наслов, автор и DOI број⁶³ — и кога отишол да ја побара статијата, таа не постоела. Никогаш не постоела. Чатботот ја измислил со полна доверба и без никаква забелешка. Истражувачите на Harvard Kennedy School (2025) го потврдуваат ова: ВИ генерира содржина која изгледа точно, звучи авторитетно — и е погрешна. Дигиталната писменост заштитува, но нерамномерно: оние кои веќе знаат да проверуваат — проверуваат; оние кои не знаат — веруваат.

Извори:

- UC Irvine Libraries AI & Information Literacy Guide
- Harvard Kennedy School Misinformation Review, 2025

⁶³ DOI (Digital Object Identifier) е уникатен, траен алфанумерички код доделен на дигитален објект, најчесто научен труд, книга или збир на податоци. Тој служи како сигурна интернет-адреса (URL) која не се менува, овозможувајќи лесно наоѓање и цитирање, дури и ако страницата го смени локацијата.

3.2 Алгоритамска пристрасност

Студија на Универзитетот во Вашингтон од 2024 тестираше ВИ алатка за скрининг на апликации со идентични содржини, но различни имиња. Резултатот: апликантот со „бело“ машко име секогаш бил рангиран прв; апликантот со „темнокожо“ машко име никогаш не бил прв. Ова не е грешка во системот — тоа е огледало на податоците на кои системот бил трениран. Во контекст на библиотечните системи, ова отвора суштинско прашање: ако ВИ систем препорачува содржини или одлучува кој материјал е „релевантен“, чии перспективи се вградени во тие одлуки, а чии недостасуваат?

Извор: University of Washington Study, 2024 — цитирано во AI Bias Research (AIMultiple, 2026)

3.3 Деквалификација на библиотечниот кадар

Истражувањето на Сох (2024) покажува дека ВИ може да ја раздели работната сила — некои библиотекарите напредуваат со новите алатки, додека оние кои извршуваат рутински задачи се изложени на ризик од деквалификација. Паралелно, студијата на Ло (2024) открива дека мнозинството академски библиотечни вработени имаат ниско самопочитување на своите ВИ компетенции и ретко ги користат ВИ алатки. Ризикот е двоен: оние кои ги користат ризикуваат да ги изгубат основните вештини; оние кои не ги користат ризикуваат да останат назад во времето.

Извори:

- Сох, А. (2024). CILIP — Chartered Institute of Library and Information Professionals
- Ло, Л. (2024). College & Research Libraries: <https://crl.acrl.org/index.php/crl/article/view/26409>
- Ло, Л. (2025). CRLN — AI Literacy Guide: <https://crln.acrl.org/index.php/crlnews/article/view/26704/34626>

4. Позиционирање: критичен посредник

4.1 Тезата

Вештачката интелигенција нема да го замени библиотекарот. Но ВИ ќе го замени библиотекарот кој одбива да се трансформира. Оваа дистинкција е суштинска: не станува збор за технофобија наспроти технофилија, туку за активна наспроти пасивна позиција во процес на промена кој веќе е во тек.

4.2 ВИ писменоста како еволуција на информациската писменост

Истражувачите на ACRL и Ло (2025) го формулираат следното: ВИ писменоста не е одвоена од информациската писменост — таа е нејзина следна еволутивна фаза. Библиотекарите веќе ги учат корисниците да прашуваат: дали изворот е веродостоен, дали авторот е компетентен, дали податокот е актуелен? Сега тие прашања едноставно се прошируваат: дали алгоритмот е неутрален, дали ВИ одговорот може да се верифицира, дали контекстот е точен?

Извор: Ло, Л. (2025). CRLN: <https://crln.acrl.org/index.php/crlnews/article/view/26704/34626>

4.3 Улогата на критичен посредник

Терминот „критичен посредник“ (critical intermediary), верифициран во академската литература (Springer Nature, 2025), ја опишува новата суштинска улога на библиотекарот. Оваа улога не е нова по природа — таа е иста мисија во нов контекст, со нови алатки и поголема одговорност. Библиотекарот стои помеѓу информацијата и корисникот и поставува прашања кои алгоритмот не може да си ги постави сам: дали ова е точно, дали ова е правично, дали ова служи на знаењето или само изгледа дека го прави тоа.

5. Заклучок

Пред сто и педесет години, библиотекарот беше чувар на книгите. Пред дваесет години — водич низ интернетот. Денес — критичен посредник во ерата на вештачката интелигенција. Библиотечната професија секогаш се трансформирала. Прашањето никогаш не беше дали ќе се промени. Прашањето секогаш беше дали библиотекарите ќе ја водат таа промена.

Во таа насока, трудот предлага три конкретни акциони чекори: прво, активно усвојување на ВИ алатки со критичка дистанца — не за одобрување, туку за разбирање; второ, систематско поставување прашања за пристрасност, контекст и веродостојност на ВИ-генерираните содржини; трето, колегијална дефиниција на професионални стандарди пред надворешни чинители да го сторат тоа наместо библиотечната заедница.

Библиотекарот кој ги разбира можностите и ризиците на ВИ, кој активно посредува помеѓу технологијата и корисникот, и кој поставува прашања кои системот не може да си ги постави сам — тој не е загрозувана професија. Тој е незаменлива.

Користена литература

1. OCLC (2025). *AI-assisted cataloging in Record Manager and Connexion*. Официјално соопштение, декември 2025. <https://www.oclc.org/en/news/releases/2025/20251208-ai-recordmanager-connexion.html>
2. UNC University Libraries (2024). *AI & Generative AI Research*. <https://library.unc.edu/ai/generative-ai-research/>
3. Yale Library (2024). *Yale Library developing AI application that could transform research in digitized collections*. <https://library.yale.edu/news/yale-library-developing-ai-application-could-transform-research-digitized-collections>
4. UC Irvine Libraries. *AI & Information Literacy Guide*. <https://guides.lib.uci.edu/artificialintelligence>
5. Harvard Kennedy School Misinformation Review (2025). *AI-generated misinformation and information credibility*.
6. University of Washington (2024). *AI bias in screening systems* — цитирано во AIMultiple (2026). <https://aimultiple.com/ai/bias>
7. Cox, A. (2024). *The impact of generative AI on the information professions*. CILIP.
8. Lo, L. (2024). *AI and academic libraries: A survey of attitudes and practices*. College & Research Libraries. <https://crl.acrl.org/index.php/crl/article/view/26409>
9. Lo, L. (2025). *AI literacy: A guide for academic libraries*. College & Research Libraries News. <https://crln.acrl.org/index.php/crlnews/article/view/26704/34626>
10. Springer Nature (2025). *The librarian as critical intermediary in the age of AI*.

Abstract

Artificial intelligence (AI) represents one of the most significant technological transformations the library profession has faced in its centuries-long history. In January 2023, ChatGPT reached 100 million users in just two months — a milestone signalling a radical shift in how people access information. This shift directly affects the core functions of the librarian: the mediation, verification, and contextualisation of knowledge.

This paper analyses three key dimensions of this transformation. First, documented opportunities — automated cataloguing saving up to 20 minutes per title (OCLC, 2025), AI-generated descriptions for digital collections containing millions of images (UNC Libraries), and tools for the analysis of manuscripts and rare collections (Yale Library). Second, verified risks — the phenomenon of AI "hallucinations" (UC Irvine; Harvard Kennedy School, 2025), algorithmic bias in information-processing systems (University of Washington, 2024), and the deskilling of library professionals (Cox, 2024; Lo, 2024). Third, the repositioning of the

librarian — not as a victim of technology, but as a critical intermediary whose role becomes more, not less, important in the AI era.

The central thesis of this paper is that AI literacy is not a separate discipline — it is the next evolutionary phase of information literacy that librarians already practise. Research by Lo (2024) indicates that the majority of librarians have not yet received sufficient professional development in this area, though most recognise the need for adaptation. Rather than passively awaiting institutional policy, the paper proposes three concrete action steps: active adoption of AI tools with critical distance, systematic questioning of bias and credibility, and collegial definition of standards before external stakeholders define them on behalf of the profession.

Keywords: *Artificial Intelligence, Library Profession, Information Literacy, AI Literacy, Critical Thinking, Digital Transformation, Library Cataloguing.*

УЛОГАТА НА БИБЛИОТЕЧНИОТ КАДАР ВО ОБРАЗОВАНИЕТО, КУЛТУРАТА И ИНФОРМИРАНОСТА ВО НОВОТО ВРЕМЕ

Кристина Ѓорѓиевска Атанасова, библиотекар
gorgievska_k@yahoo.com

Румена Тодорова, виш библиотекар
rumenat2016@gmail.com

ЈОУ Библиотека „Искра“ – Кочани

Апстракт

Библиотеките како центри на локалната заедница, играат клучна улога во развојот на образованието, културата и општествената информираност. Нивната улога одамна ја надминала традиционалната функција на чување и позајмување книги и денес тие се развиваат како современи центри на знаењето. Библиотекарот има клучна улога во посредување меѓу корисниците и информациите, обезбедувајќи пристап до релевантни, точни и проверени извори. Во поново време, соочувајќи се со брзиот технолошки развој, дигитализација и современите промени и потреби, улогата на библиотекарот станува уште позначајна, бидејќи корисниците се соочуваат со огромен број информации од различен квалитет. Овој труд има за цел да ја потенцира улогата на библиотекарот врз образовниот, културниот и социјалниот аспект во локалната заедница, како и да ги прикаже предизвиците со кои се соочува секоја единка во современото општество. Посебен акцент се става на информациската писменост, дигиталната трансформација и потребата од континуирана едукација. Заклучокот укажува дека библиотекарот има незаменлива улога во поттикнување на знаењето и културниот развој.

Клучни зборови: *јавни библиотеки, библиотекар, центри за информации, пристап до информации, дигитални вештини.*

Вовед

Од кога се знае за цивилизацијата, библиотеките претставувале основа на писменоста, културата, знаењето и интелектуалниот развој. Во минатото, првите организирани видови на библиотеки, биле достапни за ограничен број луѓе, првенствено само за владетели, свештеници и учени луѓе. Со текот на општествените промени, се зголемува достапноста на библиотеките до пошироката јавност и со развојот на писменоста, науката, истражувањето и најразлични форми на уметничко изразување и творење станале отворени за пошироката јавност.

Со еволуцијата и промените во библиотеките од минатото до денес, секако дека неизбежни се и позитивните промени и на библиотечната дејност и како клучен елемент развојот на библиотечниот кадар во смисла на проширувањето на нивната улога. Во современото општество, интернетот овозможува брз пристап до огромен број информации. Сепак, не сите информации се точни и проверени. Поради тоа, библиотекарот има значајна улога како стручно лице кое помага во селекција, анализа и правилна употреба на информациите.⁶⁴

Целта на овој труд е библиотекарот како професија, да се анализира неговото значење во современото општество и современото библиотечно работење, предизвиците со кои се соочува во неговата образовна, културна и социјална улога.

⁶⁴ Johnson, П. (2018). Fundamentals of Collection Development and Menagment. ALA Editions.

Клучен елемент во успешноста на секоја библиотека е стручен, обучен и квалитетен библиотекар кој воедно ја сака својата професија и дејност, посветен на квалитетната комуникација со корисниците. Сето тоа дава резултат во неговата образовна, културна, социјална улога при посредување на информации и потребите на релација библиотекар-корисник, воедно соочувајќи се и со предизвиците на новото време. Библиотекарите, постепено преземаат други функции, многу повеќе од позајмување книги. Со презентација и промовирање на теми не само од областа на книжевноста и културното наследство, туку и промовирање и пристап на нови информации и вредности од целите на одржлив развој (економски, социјални, екологија, човекови права и др. 65

За остварување на својата цел, мисија и визија, библиотеките преку стручниот библиотечен кадар, и покрај предизвиците на новото време, треба пред се да го задржат и основниот традиционален пристап со корисниците на најразлични потреби, преку: - Континуирана соработка и координација со училиштата за образовната улога, соработка со предучилишни установи, институции од областа на културата, социјалната заштита, Здруженија на граѓани, невладин сектор кој се занимава со правата на маргинализирани групи и лица со попреченост; - Набавната политика преку Комисијата за набавка, која функционира во нашата библиотека е битен сегмент, каде клучна улога има библиотекарот во селекција и набавка на литература за потребите на корисниците; - традиционалниот личен контакт и поврзување на корисникот со бараната литература преку принципот „шетање меѓу рафтови“, со директно пребарување на потребните содржини; - Како и препознавањето на потребите, приликите, афинитетите во локалната заедница за делување, и креирање на програмски активности.

1. Образовна улога на библиотекарот

За успех на образовниот процес, библиотекарот има клучна улога. Тој не е само имател на информации и посредник на истите, туку е и активен учесник во процесот на учење, со што им помага на учениците и студентите да стекнат нови знаења и да ги продлабочат постojните. Во ова време на дигитална достапност на содржини од секаков вид, библиотекарот има значајна улога во информациската писменост и со неговата стручна ангажираност тој ги посочува сите релевантни извори на корисникот, со што овозможува истиот да добие брза услуга на информации во библиотеката. Ова е основа за квалитетно образование и самостојно учење, корисниците се информираат како да пребаруваат информации, како да ги проценуваат изворите и како правилно да ги користат. (Johnson, 2018)⁶⁶ Тоа е особено важно во време кога младите се изложени на голем број информации од интернет.

Една од многуте активности со училиштата е традиционално одбележување на „Европскиот ден на јазиците“ со креативна литературно-ликовна работилница во Библиотеката во Оризари со ученици од ОУ „Крсте П. Мисирков“ – Оризари.

2. Библиотекарот во улога на промотор на културните вредности

Негувањето и развојот на културните традиции и вредности е тесно поврзан со библиотеките, кои во секоја држава го претставуваат културното наследство на таа земја

⁶⁵ <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/topics/libraries-development/documents/libraries-un-2030-agenda-toolkit.pdf>

⁶⁶Johnson, П. (2018). Fundamentals of Collection Development and Menagment. ALA Editions.

и ја преземаат одговорноста за собирање и зачувување на материјали кои го бележат интелектуалното и културното наследство на државата. (UNESCO 2019 Libraries and Society.⁶⁷ Библиотекарот со активности како што се заштита на стариот фонд, изложби, работилници кои се однесуваат на културното наследство, и сл. ја претвора библиотеката во место каде се негуваат традицијата, културниот идентитет и наследство, што е од особена важност за едно општество.

Една од повеќето активности е учество на Библиотека „Искра“, со изложба на стари и ретки фотографии од Кочани и кочанско, дел од библиотечниот фонд на Роднокрајното одделение и со нови фотографии од истите локации, изработени од фотограф

Александар Вржалски, во рамките на манифестацијата „Денови на кочанскиот ориз“, во организација на Општина Кочани.

Во рамките на Манифестацијата „Денови на кочанскиот ориз“, изложбата „Уметноста на традицијата“ од авторот Мирче Делчев на која беа изложени уметнички слики инспирирани од народната носија и голем број етнолошки автентични предмети, народни носии, рачно изработени ткаенини, алатки,

покуќнина, како и најразлични предмети со декоративни елементи.

3. Социјално - инклузивна улога на библиотекарот

За силно и обединето библиотечно поле, за развој на силни, писмени и инклузивни општества и локални заедници, библиотекарите работат со различни категории на корисници и ги прилагодуваат своите услуги според нивните потреби, што придонесува за социјална инклузија и развој на заедницата, овозможувајќи луѓето да се сретнат, да разменуваат идеи и да учат едни од други.

Според Стратегијата за акција на развој на библиотеките (2019-2024) на ИФЛА, се опфатени следните вредности: слобода и пристап до информации, идеи и слобода на изразување, втемелени во член 19 од Универзалната декларација за човекови права; луѓето, организациите и заедниците имаат правичен пристап до информации, идеи и содржини за нивната социјална, образовна, културна, демократска и економска благосостојба; уверување дека пристапот е заснован на испораката на висококвалитетни библиотечни и информациски услуги; заложба да им се овозможи на сите членови да се вклучат и да имаат придобивка од услугите без оглед на попреченоста, етничкото потекло, полот, јазикот, географската локација, раса, религија и политичка припадност. Со сеприсутност и популаризација на библиотеките да се обезбедат ефикасни, ефективни и иновативни услуги и поддршка.⁶⁸ Традиционално во Библиотека „Искра“ се креираат и реализираат активности кои во кои вклучени корисници од различни категории и потреби.

⁶⁷ UNESCO (2019). Libraries and Society.

⁶⁸ <https://www.ifla.org/files/assets/hq/gb/strategic-plan/ifla-strategy-2019-2024-en.pdf>

По повод 21 Февруари, Меѓународниот ден на мајчиниот јазик, традиционално се организираат литературни работилници, за промоција и запознавање на учениците со јазиците кои се користат на локално ниво, но и со традициите, културата, обичаите и творештвото на различни етнички заедници. Оваа година беше промовирана двојазичната сликовница (македонски и турски јазик) „Басни за деца“, заеднички проект со ОО Црвен Крст Винаца.

Инклузивниот пристап е целосно застапен во нашата библиотека кога станува збор за лицата со попреченост. Тие се активни членови, но и активни учесници во голем број активности приспособени на нивните потреби, во кои често се вклучени нивните образовни асистенти, стручни лица како и ученици од училиштата.

На фотографиите се прикажани неколку од нашите активности, како литературно-ликовна работилница со деца со типичен и атипичен развој по повод 3 декември, Меѓународен ден на лицата со попреченост, ликовна работилница во Дневниот центар при Центарот за социјални работи – Кочани.

Библиотеката беше вклучена во проектот „Подобро општество за слепите лица во Кочани“ во соработка со „Здружение еднакви за сите во Кочани“, се реализираа заеднички активности, со презентација на целите, придобивките и активностите на проектот, како и набавката на книги со брајово писмо, кои беа подарени на ЈОУ Библиотека „Искра“.

4. Библиотекарот во иднина со предизвиците на новото време

Библиотеките во иднина треба да продолжат да се развиваат како модерни центри во локалната заедница, а со тоа и библиотекарот, како базична клетка во една библиотека, да се справува и да се носи си сите предизвици кои ги носи новото „модерно“ време. Со развојот на технологијата, интересот на младите треба да се задржи и да се информираат и анимираат кон книгата во својата основна, книжна форма. Дигитализацијата, која доведе до онлајн бази на податоци и електронски книги, претставува предизвик со кој треба библиотекарот на креативен начин да се избори во новото време.

Заклучок

Улогата на библиотекарот како едукатор, посредник на информации и советник, треба да се засили, со постојано обучување, учење и дообразување со новите технологии за постигнување подобри резултати, со што влијаат на корисниците а преку нив и на заедницата. Современиот библиотекар, со услугите, активностите, содржините и проектите како раното описменување, еколошки работилници за најмладите, слободниот пристап до информации, часови по креативно пишување, помош при изработка на семинарски задачи, дигитализацијата и зачувувањето на културното наследство, поттикнувањето на иновацијата и критичкото размислување, обезбедување простор за учење, инклузивно заедничко дружење, претставуваат само дел од понудите кои влијаат на квалитетот на живот на поединецот но и на локалната заедница во која библиотеката работи и ги опслужува.

Користена литература

1. https://alastore.ala.org/sites/default/files/book_samples/9780838916414_sample.pdf
Johnson, П. (2018). Fundamentals of Collection Development and Menagment. ALA Editions.
2. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/topics/libraries-development/documents/libraries-un-2030-agenda-toolkit.pdf>
3. UNESCO (2019). Libraries and Society.
4. <https://www.ifla.org/files/assets/hq/gb/strategic-plan/ifla-strategy-2019-2024-en.pdf>

The Role of Library Staff in Education, Culture, and Information in the Modern Era

Abstract

Libraries, as centers of the local community, play a key role in the development of education, culture, and public awareness. Their role has long surpassed the traditional function of storing and lending books, and today they are evolving into modern knowledge centers. The librarian plays a crucial role in mediating between users and information, providing access to relevant, accurate, and verified sources. In recent times, faced with rapid technological development, digitalization, and contemporary changes and needs, the role of the librarian has become even more significant, as users are confronted with an overwhelming amount of information of varying quality. This paper aims to emphasize the role of the librarian in the educational, cultural, and social aspects

Keywords: *Public Libraries, Librarian, Information Centers, Access to Information, Digital Skills.*

БИБЛИОТЕКАРОТ ДЕНЕС: ПРОФЕСИЈА ВО ТРАНСФОРМАЦИЈА

*м-р Гонца Запрова Анастасова, виш библиотекар
ЛУБ „Благој Јанков Мучето“ Струмица
zaprovagonca@gmail.com*

Апстракт

Библиотечната наука како општествена и хуманистичка дисциплина претставува процес на пренос на знаењата и информации во состав на определени културни шеми.

Библиотеките отсекогаш биле сметани за најважни посредници на знаења и искуства, како и за подобрување на благосостојбата на луѓето. Меѓутоа, навлегувајќи во третото илјадалетие, со болна јасност ја гледаме ограниченоста на логиката и рационалноста на „научниот метод“ како единствени умеења со кои се објаснува и управува животот, а животот како непрекинат процес на учење постепено ја трансформира личноста на библиотекарот кој во современата реалност е поставена во невидени услови, во кои непрекинато и интензивно акумулира социјални искуства, знаења, компетентности и оттука тој не е само чувар на книги, туку и активен посредник на информации, технологија и знаење.

Овој труд има за цел да ја претстави трансформацијата на библиотекарската професија која полека но сигурно се трансформира во динамична и мултифункционална дејност и не само што се прилагодува на современите промени, туку и активно учествува во нивното обликување.

Клучни зборови: библиотекар, трансформација, технологија, информација, знаење.

Вовед

Ако погледнеме во минатото, ќе видиме дека разликите помеѓу библиотеките, музеите и архивите не се многу забележливи и јасни. Најстарите познати библиотеки во историјата всушност биле архивите. Праксата, да се издвојуваат архивските службени записи од другите видови документи се развива од рационалната бирократизација и на тој начин полека но сигурно почнува да се прави јасна институционална дистинкција, каде централно место на институцијата библиотека е грижата за библиотечниот фонд, односно заштита на книгата и книжевното богатство.

Еволуирајќи низ времето, библиотеките секогаш оделе во чекор со новите конструктивни решенија, со новите стилски карактеристики кои се симбол на одредени епохи, вешто прилагодувајќи се на потребите на општеството и технолошкиот развој на одреденото време, како и на начинот на кој луѓето учат, комуницираат и доаѓаат до информации.

Еволуцијата на институцијата библиотека, а со тоа и трансформацијата на професијата библиотекар, започнуваме да ја следиме од античките архиви и манастирските скриптории, преку класичните јавни библиотеки, па сè до денешните современи мултимедијални и дигитални центри.

Библиотекарот денес: професија во трансформација

Како што веќе спомнав, библиотеките низ временските епохи еволуираат, а улогата на библиотекарот доживува значајна трансформација. Ако некогаш целокупната библиотечна обработка за внесување во инвентарната книга се извршувала рачно и со часови се подредуваа каталожните картончиња и каталозите, денес благодарение на технологијата сето тоа е заменето електронски, со дигитални библиотечни системи. Со неколку клика корисникот може да пребарува по автор, наслов, клучен збор или тема и

во истиот момент да добие информации за достапноста на книгата. Современите библиотеки користат дигитални платформи и д-репозиториуми (дигитален репозиториум), каде што се чуваат и архивираат научни трудови, магистерски и докторски тези, ретки публикации и друг вид дигитална граѓа. На тој начин информациите стануваат достапни, лесно пребарливи и трајно зачувани во електронска форма. Тоа значи дека библиотеките се главни информациски центри, кои нудат широка палета на услуги за своите корисници од различна интелектуална, образовна, социјална и возрасна структура, а сето тоа со цел читателите и корисниците на библиотечните услуги да имаат полесен пристап; за да може сето тоа да се изработи, библиотекарите континуирано следат обуки за професионално и стручно усовршување.

Со промената на функцијата на библиотеката, каде истата не е повеќе само место за позајмување книги, туку простор за учење, креативност, истражување и социјална интеракција, се трансформира и улогата на библиотекарот, односно истиот се стекнува со нови улоги – станува информатор, едукатор, водич низ огромниот свет на информации, личност што гради човечки односи и создава чувство на припадност кај корисниците; понатаму, библиотекарот често ја презема улогата на психолог и терапевт. Луѓето сè почесто ја посетуваат библиотеката не само за знаење, туку и за мир, разбирање и разговор. Библиотекарот знае да сослуша, да препознае емоционални потреби и преку препорака на соодветна литература да помогне во надминување на осаменоста, стравот или стресот. Библиотерапијата, со која библиотекарот преку специјални обуки се стекнува со титула консултант по библиотерапија, ги води и им помага на корисниците преку соодветно и правилно избрана литература, истата да биде средство за емоционална поддршка. Преку приказотерапијата која е терапевтска техника со чија помош преку читање, раскажување или креирање приказни за препознавање, обработка и разбирање на позитивни и негативни емоции, се идентификуваат чувства како страв, радост, тага или лутина. Оваа техника особено се препорачува во работата со деца, каде библиотекарот преку раскажување приказни поттикнува љубопитност, креативност и љубов кон читањето.

Освен тоа, библиотекарот организира книжевни читања, работилници и културни настани, пренесувајќи ја моќта на зборот до различни генерации. Современиот библиотекар е модератор и медијатор во заедницата. Библиотеката денес е простор за дебати, едукативни средби, промоции, изложби и јавни дискусии. Библиотекарот ги поврзува луѓето, поттикнува дијалог и создава средина во која секој може слободно да учи, размислува и да се изразува. Во таа смисла, тој станува и културен промотор, каде активно ја промовира книгата, читањето, писменоста и културните вредности; понатаму, библиотекарот води сметка и за превентивната заштита на библиотечниот фонд, понатаму, библиотекарот води грижа и за интегрирање на лицата со попреченост и различни социјални групи за создавање еднакви можности и отстранување на бариерите во општеството;

Но, соочувајќи се со реалноста и со сè она што го нуди брзиот технолошки развој, кога сме во период на т.н. дигитална ера, каде голем дел од потребните информации може да ги пронајдеме на Интернет или во дигитална форма од било кое место, се наметнува прашањето: „Каква улога ќе имаат традиционалните библиотеки во иднина? – Дефинитивно, треба да го прифатиме фактот дека дигиталните медиуми ќе го пронајдат своето место во општеството и ќе се вклопат во самите библиотеки, кои од своја страна, се во постојан развој. Библиотеките и библиотекарите постојано ги следат и истражуваат реалните и можните потреби на своите корисници. Денешната библиотека треба да понуди подобар и побрз пристап до бараните информации за да може да го задржи интересот и да ја задоволи љубопитноста на своите корисници, со крајна цел да придобие повеќе нови членови. Библиотекарот е човек кој доживотно учи и се усовршува и

претставува клучен информациски посредник во дигиталното општество, чија примарна улога од класичен чувар на книги постепено се трансформира во олеснувач, кој ѝ помага на општествената заедница полесно да се постигнат посакуваните цели.

Заклучок

Комуникацијата помеѓу библиотекарите и корисниците е клучна за дизајнирање и имплементирање на нови видови услуги и знаење. Умешноста на менаџерите во библиотеките е во изнаоѓањето брзи и соодветни решенија со кои не само што ќе ги задржат своите корисници туку и ќе го зголемат нивниот број, дејствувајќи во еден интегриран систем, во кој максимално ќе помагаат и ќе се надоградуваат и надополнуваат во секојдневната работа.

Користена литература

1. Skotovcevska2026
2. Bandelin, Janis M.; Libraries and Google // Reference & User Services Quarterly 47, 1(2007).
3. EBSCO URL: <http://www.ebsco.com> (2008-08-31)
4. Brophy, P.; Biblioteka u dvadeset prvom veku: nove usluge za informaciono doba, Beograd: Clio, 2005. str. 13
5. Gorman, Michael; Postojana knjižnica: tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom, Zagreb: HKD, 2006 5

Abstract

Library science as a social and humanistic discipline represents a process of transferring knowledge and information within certain cultural patterns.

Libraries have always been considered the most important mediators of knowledge and experience, as well as for improving people's well-being. However, entering the third millennium, we see with painful clarity the limitations of logic and rationality of the "scientific method" as the only skills with which to explain and manage life, and life as a continuous learning process gradually transforms the personality of the librarian who in modern reality is placed in unprecedented conditions, in which he continuously and intensively accumulates social experiences, knowledge, competencies and hence he is not only a keeper of books, but also an active mediator of information, technology and knowledge.

This paper aims to present the transformation of the librarianship profession, which is slowly but surely transforming into a dynamic and multifunctional activity and not only adapts to modern changes, but also actively participates in shaping them.

Keywords: Librarian, Transformation, Technology, Information, Knowledge.

ОД ЧУВАРА КЊИГЕ ДО ЕДУКАТОРА: УЛОГА БИБЛИОТЕКАРА НОВОГ ДОБА У РАДУ СА МЛАДИМА

*Ирена Зечевић, дипл. библиотекар саветник
Библиотека Матице српске, Нови Сад
irena.zecevic.bp@gmail.com*

*Наташа Симић, дипл. библиотекар саветник
Народна библиотека Србије, Београд
natasa.simic@gmail.com*

*Иван Караџић, дипл. библиотекар
Народна библиотека Грачаница
ivankaradzic1994@gmail.com*

Сажетак

Рад се бави анализом трансформације савремених библиотека и улоге библиотекара у контексту убрзаног развоја информационих и комуникационих технологија. Посебан фокус стављен је на процес професионализације библиотечког кадра и на све сложенију улогу библиотекара новог доба у креирању и унапређењу библиотечких услуга намењених деци и младима. Аутори указују на значај иновативних програма, едукативних радионица и интерактивних садржаја у подстицању читалачких навика, развоју информационе писмености и социјализацији младих корисника. Посебна пажња посвећена је улози библиотеке као подстицајног и инклузивног простора који доприноси личном и друштвеном развоју појединца. Циљ рада је да укаже на неопходност континуираног стручног усавршавања библиотекара и прилагођавања библиотечке праксе савременим друштвеним токовима.

Кључне речи: библиотеке, библиотекар, образовање младих, едукативне радионице и пројекти

Библиотека у савременом друштву

„Библиотека је културна, васпитна и информациона институција која прикупља, обрађује и чува своје колекције из разних области стваралаштва и интелектуалне делатности. Библиотека служи ширењу знања, културе, образовања, науке и пружа корисницима могућност стручног, стваралачког и грађанског развоја.”⁶⁹

Библиотека је дуго била симбол тишине, реда и непрегледних полица испуњених прашњавим књигама, простор који у колективној свести буди осећај традиције и повучености, и у којем, донедавно, готово да нисмо ни помишљали да бисмо могли сусрести савремену, „паметну“ технологију. Међутим, са убрзаним развојем дигиталног доба, ови храмови знања постепено су отворили своја врата иновацијама, прихватајући нове алате и системе који им омогућавају да корачају у ритму динамичног света изван својих зидова. Тако су данашње библиотеке прерасле у софистициране, технолошки опремљене и естетски обликовне просторе, који спајају традицију и савременост, нудећи корисницима богато, интерактивно и изненађујуће модерно искуство учења, истраживања и културног уздицања.

Библиотекари у свом свакодневном професионалном ангажману настоје да осмисле иновативне и креативне библиотечке услуге намењене млађој популацији, али

⁶⁹ Наташа Ј. Симић, „Школска библиотека и програм рада школског библиотекара”, Библиотекарство Српске, год. 7, бр. 7 (2018): 253–261.

и да постојеће садржаје промишљено прилагоде њиховим специфичним интересовањима, навикама и потребама савременог доба. Полазећи од схватања библиотеке као динамичног и подстицајног простора, библиотекарњ настоје да концепт континуираног учења и личног развоја приближе младим корисницима на њима пријемчив, разумљив и инспиративан начин, чинећи га не само доступним, већ и интегралним делом њиховог свакодневног живота. „Као део „образовног ланца“ имају значајну улогу у животу сваког појединца са мисијом да грађу учине доступном, омогућавајући корисницима приступ фондовима. Та улога је дефинисана чланом 5 Закона о библиотечко-информационој делатности из 2011. године: „Библиотеке су у средишту развоја информационог друштва јер су суштински значајне за информисаност грађана, за њихово усавршавање и индивидуални развој, неопходне су за развој образовања, науке и културе, покретач су свеукупног развоја слободног демократског грађанског друштва“ (Zakon o bibliotečko-informacionoj delatnosti, 2011).”

У савременом библиотечком простору Србије уочавају се значајни показатељи успешне имплементације разноврсних иновативних сервиса намењених младима. Библиотека се све изразитије обликује као својеврсни универзум отворености и инклузивности, простор који прихвата сваког појединца и одговара на различите потребе његовог интелектуалног и социјалног развоја. У таквом окружењу млади, не само да стичу нова знања, већ и граде драгоцену искуства, развијају осећај припадности и остварују потребу за социјализацијом, истовремено негујући навике целоживотног учења. Кроз тај континуирани процес личног и друштвеног развоја, они активно доприносе унапређењу квалитета сопственог живота, али и шире заједнице којој припадају.

Јавне библиотеке и службе за младе приступају питању развоја библиотечких услуга за младу популацију са вишеаспектног и стратешки промишљеног становишта, сагледавајући га у ширем друштвеном, образовном и културолошком контексту. Служба за рад са децом у оквиру библиотеке заузима посебно и изузетно значајно место, будући да својим деловањем непосредно учествује у обликовању културе писмености и неговању идеје доживотног учења од најранијег узраста. У том контексту, посебна пажња посвећује се развоју и улози дејче књижевности као темељног носиоца естетских, етичких и образовних вредности, али и питањима од суштинске важности која се односе на права детета и доследно заступање његових интереса у савременом друштву. Нарочито се истиче потреба за дубљим и свеобухватнијим разумевањем појма писмености у данашњем свету, који далеко превазилази оквире елементарне писмености. Савремена писменост подразумева способност свестраног коришћења различитих комуникационих канала, вештину ефикасног претраживања информација, као и њихово критичко селектовање, тумачење и вредновање. У таквим околностима, улога библиотечког особља постаје сложенија и одговорнија: оно је позвано да доприноси утемељивању духовних и културних вредности, да оспособљава младе за сналажење у свету обележеном непрегледном количином информација, али и да подстиче развој њихових индивидуалних способности, креативности и самосталности. Управо у томе се огледа значај стручног, посвећеног и савремено образованог библиотечког кадра, који својим радом обликује не само читаоце, већ и одговорне и свесне учеснике друштвеног живота.

Бити добар дејчи библиотекар значи бити библиотекар који ослушкује и прати друштвена кретања, примењује савремене технологије и бити у непосредном контакту са младима и разумети њихове потребе и начине на који најједноставније усвајају нова знања. То су окоснице које би требало да буду водиле при креирању набавне политике, селекцији грађе, развијању посебних програма за децу са специфичним захтевима, развијању индивидуалних и групних програма, оспособљавању деце за функционисање

у дигиталном свету и развијању осећаја припадности заједници. Ове компетенције представљају темељне окоснице које би требало да усмеравају све сегменте библиотечке делатности: од пажљиво осмишљене набавне политике и стручне селекције грађе, преко креирања и развоја специјализованих програма за децу са различитим и специфичним потребама, до обликовања како индивидуалних, тако и групних едукативних и креативних активности. Истовремено, значајан аспект овог позива огледа се у оспособљавању младих за сигурно и одговорно функционисање у дигиталном окружењу, као и у неговању осећаја припадности заједници, чиме библиотека постаје не само место учења, већ и простор сусрета, разумевања и заједничког развоја.

У савременом друштвеном контексту, обележеном брзим променама и све разноврснијим облицима комуникације и стицања знања, придобијање нових корисника библиотеке, а нарочито њихово дугорочно задржавање, постаје све сложенији и захтевнији задатак. Тај изазов може бити превазиђен једино кроз континуирано, доживотно учење библиотечког особља, као и кроз њихову спремност да прихвате новине, преиспитују постојећу праксу и прилагођавају се савременим токовима. Библиотекар који поседује широку друштвену свест и способност да сагледа сопствено окружење у целини, биће у стању да библиотеку позиционира као значајан и незаменљив чинилац у развоју културног и друштвеног потенцијала заједнице. Пут ка таквом успеху подразумева не само добро познавање локалних прилика и специфичности средине у којој библиотека делује, већ и темељно упознавање са теоријским основама струке, као и са искуствима и примерима добре праксе из ширег професионалног окружења.

Рад са младима кроз иновативне програме и услуге

Библиотеке данас представљају много више од места за позајмљивање књига, оне су важни културни и образовни центри који повезују заједницу. Улога библиотекара је у том процесу незаменљива, јер својом стручношћу, посвећеношћу и креативношћу омогућавају корисницима приступ знању и информацијама. Посебна пажња усмерена је на најмлађу популацију, кроз коју се развија љубав према читању и учењу од најранијег узраста. Пожртвованост библиотекара огледа се у сталном прилагођавању потребама корисника и улагању додатног труда како би библиотечке услуге биле доступне, квалитетне и инспиративне за све генерације. Рад са младима у оквиру библиотека далеко превазилази уске оквири библиотечке делатности, задобијајући шири друштвени, културни и образовни значај. Када је реч о младој популацији, библиотека се не може посматрати искључиво као институција која чува и омогућава приступ књизи, већ као динамичан простор у којем се остварује један од највиших друштвених интереса - обликовање образованих, одговорних и интелектуално зрелих појединаца. У том смислу, развијање трајног, доживотног интересовања за читање, учење и лични развој представља темељни циљ сваког библиотекара који своје деловање усмерава ка деци и младима. Остварење овог циља захтева ангажовање свих расположивих ресурса и метода, укључујући континуирано стручно усавршавање, професионално умрежавање и размену искустава, као и активно учешће у заједничким пројектима. Подједнако је значајна и сарадња са сродним институцијама, образовним, културним и социјалним чиме се ствара широка мрежа подршке развоју младих.

Завршни сегменти овог разматрања посвећени су питањима која у савременом контексту добијају све већи значај: промишљеном маркетингу библиотечких услуга, јасном и стратешком позиционирању библиотеке у оквиру друштвене заједнице, као и систематичној евалуацији реализованих програма. Управо кроз ове процесе библиотека потврђује своју релевантност, видљивост и трајну вредност у савременом друштву. "Чак

и када млади предност дају веб збиркама, мрежи MySpace⁷⁰, блоговима и интерактивним играма пре него књигама, њима је потребна социјализација и прича коју пружа библиотека као место, и не само због популарних штампаних збирки и интернет приступа електронским књигама, већ и због тога што је библиотека део друштвеног миљеа.⁷¹

У дигиталном добу у којем живимо, све се чешће намеће питање опстанка књиге и читања у њиховом традиционалном облику. Библиотеке све више преузимају активну и значајну улогу у прилагођавању потребама младих корисника, настојећи да подстакну културу читања, унапреде информациону писменост, као и да развијају стваралаштво и подстичу интересовање за различите облике културних садржаја. „Адолесценти захтевају нарочиту пажњу, јер многи од њих у овом периоду живота запостављају добровољно читање. Библиотекари и други који су упознати са њиховим психолошким и емотивним развојем треба да подстичу увођење адолесцената у широки спектар књига које су у сагласју са њиховим промењеним интересовањима.“⁷²

Летњи распуст представља изузетно погодан временски оквир за организовање различитих образовно-културних програма намењених деци и младима. У том периоду, ослобођени редовних школских обавеза, деца и млади располажу већом количином слободног времена, које је потребно усмерити ка садржајима који доприносе њиховом развоју и квалитетном провођењу времена. Управо стога, од посебног је значаја континуирано подстицање њиховог интересовања за читање, како би се очувао и унапредио њихов однос према књизи. Кроз избор необавезне лектуре и других публикација прилагођених њиховим интересовањима, могуће је обогатити летњи период садржајима који имају и едукативну и забавну вредност, све до повратка у школске клупе.⁷³

Професионални ангажман библиотекара, богат књижни фонд Библиотеке, као и пријатан и уређен амбијент, у значајној мери доприносе мотивисању деце да редовно посећују библиотеку и активно учествују у њеним програмима. У том контексту, књигу је пожељно афирмисати као важан „инструмент сазнања“, који омогућава проналажење одговора на бројна питања, разрешавање недоумица, али и пружа уживање кроз духовите и занимљиве садржаје.

Значај едукативних радионица и пројеката

„Данас, на почетку 21. века, истраживања показују да књига и читање губе битку са другачијим садржајима и активностима које нуди савремено информатичко доба. Телевизија, интернет, паметни телефони, друштвене мреже постају доминантан начин комуникације и размене информација.“⁷⁴

Важност пројеката радионичарског типа за најмлађе кориснике огледа се у њиховом вишеструком доприносу целовитом развоју детета, посебно у домену раног обликовања читалачких навика, информационе писмености и културе учења. Кроз пажљиво конципиране и педагошки утемелјене активности, деци се омогућава активно и смислено учешће у процесу стицања знања, при чему се подстичу креативност,

⁷⁰ Myspace представља једну од раних интернет платформи за умрежавање корисника, основану у августу 2003. године, са седиштем у Беверли Хилсу. Оиграо је значајну улогу у обликовању раног развоја дигиталне културе и онлајн комуникације.

⁷¹ Хигинс, Сузан: Јавне библиотеке и службе за младе, Београд, Народна библиотека Србије, 23 стр. (2009).

⁷² Смернице за библиотечке услуге за младе, Секција библиотека за децу и младе, стр. 212.

⁷³ Као позитиван пример оваквих активности наводимо Народну библиотеку Грачаница која је организовала и реализовала велики број пројеката радионичарског типа за различите циљне групе: Програм „Креативно лето у библиотеци“, Пројекат „Креативно читање“, Пројекат „Разиграна библиотека“, као и и грнчарска радионица за децу узраста од 7-16 година под називом „Вредне руке“.

⁷⁴ Марија Радуловић, „Тинејџери и библиотека“, Глас библиотеке бр. 20 (2014): 104.

критичко промишљање и развој комуникацијских компетенција. Овакви програми истовремено доприносе афирмацији библиотеке као подстицајног, инклузивног и инспиративног простора, у којем се од најранијег узраста гради трајна повезаност са књигом, знањем и учењем.

Из свега предходно реченог можемо потврдити да едукативне радионице и пројекти имају вишеструк и дубок утицај на младе, посебно када се реализују у оквиру библиотека, а он се огледа у:

- *Развоју вештина и знања*

Кроз радионице млади стичу практична знања – од информационе писмености и критичког мишљења до дигиталних вештина и креативног изражавања. Пројекти им омогућавају да та знања примене у реалним ситуацијама, што додатно учвршћује учење.

- *Подстицању читалачких навика*

Интерактивно и тематски брижљиво осмишљени програми чине књигу и читање занимљивијим, те млади чешће развијају трајну навику читања.

- *Социјализацији и развоју самопоуздања*

Рад у групама, дискусије и заједнички пројекти помажу младима да развију комуникационе вештине, осећај припадности и самопоуздање. У таквом окружењу, прожетом духом сарадње и узајамног уважавања, рађа се и учвршћује осећај припадности заједници, док се истовремено, кроз преузимање одговорности и слободно изражавање, гради и оснажује њихово самопоуздање, као темељ будућег личног и друштвеног деловања.

- *Креативности и иницијативи*

Радионице често подстичу младе да изразе своје идеје, учествују у креирању садржаја, будући у њима свест о сопственој вредности и одговорности као носиоцима културног и друштвеног живота заједнице.

На питање: „Како млади разумеју улогу библиотекара?“, савремени млади све мање виде библиотекара само као „чуvara књига“, а све више као:

- *Ментора и едукатора* – особу која их води кроз изворе информација и помаже им да науче и како да уче
- *Организатора активности* – некога ко организује радионице, пројекте и догађаје
- *Подршку у учењу и развоју* – приступачну особу којој могу да се обрате за помоћ
- *Посредника у свету информација* – некога ко им помаже да се снађу у великој количини доступних информација

Овакви облици рада доприносе формирању позитивног односа према библиотеци као подстицајном и инклузивном окружењу за учење и лични развој. „Кроз едукативне и занимљиве садржаје, у којима деца активно учествују, уједно и откривају колика је вредност књига и библиотеке, и колико је читање значајно.”⁷⁵ Ако су радионице квалитетно осмишљене и интерактивне, млади библиотекара доживљавају као важног партнера у свом личном и образовном развоју, а библиотеку као простор који је релевантан, модеран и „њихов“.

Закључак

У савременом друштвеном и информационом контексту, библиотеке превазилазе своју традиционалну улогу чуvara писане грађе и постају динамични центри знања, културе и доживотног учења. Библиотекари, као носиоци професионалне етике и

⁷⁵ Наташа Симић и Бранкица Костић, „Креативно лето у библиотеци”, Нови Легат, год. 3, бр. 4 (2022): 31–33.

стручних компетенција, имају клучну улогу у обликовању и унапређењу библиотечко-информационих услуга, прилагођавајући их разноликим потребама корисника. Посебан значај има рад са најмлађом популацијом, који се остварује кроз интерактивне радионице, едукативне програме и креативне активности, чиме се подстиче развој читалачких навика, критичког мишљења и информационе писмености од најранијег узраста, те кроз такве облике ангажовања, библиотеке постају простор активног учешћа и стваралаштва. Пожртвованост библиотекара огледа се у њиховој спремности на континуирано усовршавање, иновативност и преданост професији, чиме библиотеке остају релевантне институције од изузетног значаја за развој појединца и друштва у целини.

Користена литература

1. Vučković, Ž., Todorov, N., Kultura čitanja u vremenu interneta, Narodna biblioteka „Dr Đorđe Natošević”, Indija, 2010.
2. Zakon o bibliotečko-informacionoj delatnosti. 2011. Доступно на www.paragraf.rs (приступљено 17. 04. 2026).
1. IFLA/UNESCO Smernice za bibliotečke usluge za mlade, Glasnik Narodne biblioteke Srbije 1 (2006), str. 212.
2. Малешев, Тамара, Ирена Зечевић, Оливера Топалов. „У потрази за знањем: искуства и статистика у образовању библиотекара у Србији од 2014-2023. године“, Библиотекарство, бр. 1/2, вол. 39 (2023): 133-148.
3. Нинков, Јасмина: Библиотеке XXI века, Београд: Чигоја штампа, 2010.
4. Радуловић, Марија. „Тинејџери и библиотека”. Глас библиотеке, бр. 20 (2014): 97–114.
5. Симић, Наташа Ј. „Школска библиотека и програм рада школског библиотекара”. Библиотекарство Српске, год. 7, бр. 7 (2018): 253–261.
6. Симић, Наташа и Бранкица Костић. „Креативно лето у библиотеци”, Нови Легат, год. 3, бр. 4 (2022): 31–33.
7. Higins, Szuzan I. Javne biblioteke i službe za mlade. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2009.

From Keeper of Books to Educator: The Role of the Modern Librarian in Working with Youth

Summary

The paper examines the transformation of contemporary libraries and the role of librarians in the context of the rapid development of information and communication technologies. Special emphasis is placed on the process of professionalization of library staff and on the increasingly complex role of the modern librarian in creating and improving library services intended for children and young people. The authors highlight the importance of innovative programs, educational workshops, and interactive content in fostering reading habits, developing information literacy, and supporting the socialization of young users. Particular attention is devoted to the role of the library as a stimulating and inclusive space that contributes to the personal and social development of the individual. The aim of the paper is to point to the necessity of continuous professional development of librarians and the adaptation of library practice to contemporary social trends.

Keywords: *Libraries, Librarians, Youth Education, Educational Workshops and Projects.*

DIGITAL LAZAREVAC – THE CULTURAL HERITAGE OF KOLUBARA

Jasmina Ivanković
Library "Dimitrije Tucović" Lazarevac
direktor@bibliotekalazarevac.org.rs

Abstract

In the period from 2015 to 2025, the Library "Dimitrije Tucović", with the support of the Ministry of Culture and the National Employment Service, underwent a transformation from the digitization of local heritage materials to virtual reality in the library. The first project enabled us to make local periodicals available, while the Interactive Display provided a guide through the collections and program content. Digital Lazarevac, an application for smart devices, presented the monumental heritage, and everything was unified through virtual reality, giving library users better insight into the rich historical heritage of our region.

Keywords: *Digitization, Cultural Heritage, Lazarevac, Transformation.*

Introduction

The transformation of the "Dimitrije Tucović" Library from a traditional to a digital institution has taken place over the past ten years. Through continuous cooperation with the Ministry of Culture of the Republic of Serbia and the National Employment Service, and with the support of the local community, a major and significant undertaking for a small institution was initiated. Through digitization, we have made our content and collections visible and accessible to everyone interested in studying our local history. In fact, our digital library was the first step in that direction. In addition, with a more modern approach to presenting program content, we became more open and accessible to younger generations as well as to a broader circle of users. Thanks to the mobile application, information about the monumental heritage of our region became available to everyone who owns a smart device – tablet or phone – while augmented reality sparked teenagers' interest in important historical events and figures. In this way, the "Dimitrije Tucović" Library succeeded in transforming its content and attracting new users.

Digitization of Local Periodicals (2015)

We began the digitization of local periodicals in 2015 through a project of the same name supported by the Ministry of Culture. The project was primarily aimed at creating an organized collection of digitized local heritage materials. Our intention was first to preserve, and then to make more accessible and representative, sources of cultural heritage important to our local history. We also wanted to provide material and professional capacities for the continuous implementation of research work related to local history and culture. Digitization was a priority when it came to presenting cultural assets related to our region, primarily because of our historical heritage connected with the First World War and the Battle of Kolubara, and also the industrial heritage related to the development of mining in our area.

The project "Digitization of Local Periodicals" represents the first phase in a process which, from 2015 onward, grew into a continuous activity of the Library. We followed the guidelines according to which "the process of digitization includes: selection of materials, digitization itself, processing and quality control, protection, preservation, review, and use of

the materials. "First, we procured equipment through the aforementioned project supported by the Ministry of Culture. In addition to equipment procurement (scanners and cameras), the project also provided training for librarians. Since this opened an inexhaustible field of work – the newspaper "Kolubara" alone has been continuously published since 1960 – we engaged additional workforce. The National Employment Service helped through two public works projects. During 2016 and 2017, persons with disabilities and women from vulnerable groups were engaged as support staff in scanning local periodicals. Preparation and selection of materials were primarily handled by librarians, and collections were also formed. Today, the digital library contains newspapers and journals such as: Kolubara, Sindikalac – newspapers of RB "Kolubara"; Gimnazijalac and Staze – newspapers of the Lazarevac Gymnasium; as well as ABV Chronicle and Lepši korak.

Digital Lazarevac (2020)

The second phase of digitization included the project "Digital Lazarevac", also implemented in cooperation with the Ministry of Culture. The digital tools used in this project represented an innovation in working with users, while the presentation of cultural heritage gained in quality and accessibility. However, it should be emphasized that digitization is not merely the conversion of cultural and scientific assets into digital form, but a comprehensive process of development and integration of all assets that make up the national cultural heritage, as well as their presentation and accessibility to the wider public. Within institutions, such projects support interdisciplinary cooperation and strengthen professional capacities.

In the second phase, we followed the goals defined by the Ministry of Culture: protection of cultural heritage objects; long-term preservation of cultural heritage; creation of new and supplementation of existing materials; promotion, presentation, and accessibility of cultural heritage; and expansion of the user population.

Digital Lazarevac is a multilingual multimedia electronic guide through our town, available to all interested users with predefined markers enabling them, through software, to learn authentic stories related to specific locations. The guide was developed for mobile devices – tablets and smartphones – and different platforms such as Android, iOS, Windows, and CE. Interactive media enable various forms of navigation and provide information related to monumental heritage and administrative information useful for our town. The application uses augmented reality and virtual reality modules that additionally provide unconventional presentations of 3D objects, audio, and video recordings. The application can be downloaded from Google Play and App Store distribution platforms depending on the operating system of the device.

Through this project, we ensured a modern approach to the digitization of cultural heritage. Practice showed that our fellow citizens recognized its importance, since within 48 hours after implementation the application recorded 7,000 views, slightly less than the number of our users during an entire calendar year. Thus, our cultural and historical heritage became publicly available to every smartphone owner. We presented our monumental heritage and cultural institutions while leaving room for further development and improvement of content.

The application includes the following locations: the Church of Saint Demetrius – a unique monument in the world whose crypt contains the remains of both armies, Serbian and enemy forces, after the Battle of Kolubara; the "Dimitrije Tucović" Library housed in the Old Hospital building, an endowment of the Paunović family and Queen Maria Karađorđević; Kamengrad – a stone garden created by naive artist Bogosav Živković and architect Dragana Vukmirović; and the Modern Gallery, created on the basis of the legacy of Lepa Perović, wife of Koča Popović, who donated the representative collection "Contemporaries" to our town more than 50 years ago.

In addition to these sites, monumental heritage was also presented, including the Monument to the Serbian Soldier by academic sculptor Dragan Nikolić, the sculpture Rest by academic sculptor Dušan Rajšić, and Paradigm by art theorist Milija Belić.

Besides everything offered, the application was also conceived as a tourist guide that, through segments of augmented reality, leads users on a virtual tour through the crypt of the Memorial Ossuary. At the same time, it also serves as a public history lesson, since the application includes a lecture on the Battle of Kolubara by Professor Ratko Vukelić. Thanks to all of this, our fellow citizens agree with the statement that the “Dimitrije Tucović” Library introduced Lazarevac into the 21st century through its digital application.

Interactive Display as an Information Desk (2023)

With the 2023 project, we continued our continuous work on unifying content and presenting the cultural heritage of our town. The interactive display is a modern information desk intended for different user groups. It serves newly registered members as a guide through the library, regular users as assistance in navigating the collections, and researchers of local history as the fastest and simplest access to the local collection. The idea guiding this project was to network information related to our institution, highlight important events, announce activities, and enable movement through our Digital Library. The indirect goal was to facilitate user access and simplify orientation in the Library, while also supporting the small number of employees and easing their work.

The main content of the interactive display is the history of our town and institution. At the entrance to the Library, every user can learn about the origin of the town, its short but turbulent history, and the history of the institution itself. In addition, the information desk serves to announce events and present current content – for example, virtual exhibitions, promotional films, or presentations from conferences and seminars attended by our employees. In this way, the connection and trust between library users are strengthened, and a network of professional associates and local researchers essential for successful functioning within the community is created.

The information desk also improves access to Library services and resources. Above all, it facilitates BISIS catalog searching and provides better accessibility to library materials. Most importantly, users can immediately obtain basic information at the entrance: how to register, the membership fee, which categories of users are exempt from payment, how to connect to the wireless network, and similar information. Information on the working hours of the Library and all branches is also available. At the same time, access to the Digital Library and the book recommendation database is enabled. Simply put, every user can become acquainted with the institution as soon as they enter.

Virtual Reality in the Library (2024)

The project “Virtual Reality in the Library” was implemented with the support of the Ministry of Culture during 2024 and aims to provide a comprehensive insight into the monumental heritage, history, and literature related to the Battle of Kolubara through digital presentation. In a virtual environment, we innovatively integrated several school subjects, connected them with local and national history, and offered our users interesting content. The project is intended for final-year primary school students and secondary school students and is implemented through educational workshops using virtual reality technology. Students acquire knowledge and skills through modern educational methods that are close and appealing to children. With its content, this project surpasses local significance.

By implementing the project “Virtual Reality in the Library”, we encouraged active learning among our users and enabled the realization of educational content through the use of virtual reality technologies. At the same time, we introduced a new service that enables long-

term and close cooperation between the library and interested educators and schools. We increased the number of teenage users, a particularly sensitive group that requires a great deal of patience. We succeeded in bringing the topic of monumental heritage closer to young people and presenting local and national history as attractive and interesting precisely thanks to the application of modern technology.

By developing the application and acquiring VR headsets, our institution positioned itself for schools as a center promoting active learning methods and the mastering of educational content through the use of new technologies. Through the application with interactive content, children were introduced to photographs, videos, and historical sources related to the Battle of Kolubara. A virtual walk through the Memorial Ossuary enabled access to this important cultural monument for persons with disabilities who previously had no possibility of accessing the church crypt itself.

Conclusion

Through the process of digitization during the previous ten years, the “Dimitrije Tucović” Library in Lazarevac has come a long way in order to better present and preserve cultural heritage at both the local and national levels. The support we received, both from relevant institutions and from our users, confirms that we justified the trust placed in us and fulfilled an important mission. “A digital library serves as an environment that organizes, connects, and presents information, digital objects, and collections with interoperability and sustainability, thus enabling new services and the advancement of society with the purpose of supporting the life cycle of creation, dissemination, use, and preservation of data, information, knowledge, culture, and cultural heritage.”

Literature:

1. Vraneš A. From Manuscript to Library, Faculty of Philology in Belgrade, Belgrade, 2006.
2. Guide through the Digitization of Culture, Center for Media Culture and Education, Belgrade, December 2018.
3. Zdravković Z. Digitization of Library Collections and Services in the (Post)Digital Process of Preserving Cultural Heritage (Analysis of the Digital Library of the City of Belgrade), Belgrade City Library, Belgrade, Serbia.

СОВРЕМЕН БИБЛИОТЕКАР И АИ – МОЖНОСТИ И ОПАСНОСТИ

д-р Роза Јовановска
ОУ „Даме Груев“ - Битола
rozajovanovskabt@yahoo.com

Апстракт

Во денешни услови библиотеката претставува центар за информации, дигитален простор, едукативно катче и поддршка при истражувањето. Вештачката интелигенција веќе е алатка што ја менува работата на библиотекарот и услугите кон корисниците.

Клучните компетенции на современиот библиотекар се библиотекарска и информациска писменост, дигиталните, едукативни, комуникациски и социјални вештини, културна и општествена улога, етички и професионални вредности и организациски и менаџерски вештини.

Примената на вештачката интелигенција во работата на библиотеката носи и одредени ризици, како што е губењето на можноста за разговор, давање совети и разбирање. Со нејзина примена можно е да се добиваат делимично точни или воопшто неточни информации, да се наведуваат погрешни извори како и нарушување на приватноста на корисниците, бидејќи ги сочувува податоците за тоа што корисниците пребаруваат и читаат.

Иако примената на вештачката интелигенција во современата библиотеката е неопходна работата на библиотекарот останува клучна затоа што само тој ги надополнат нејзините недостатоците.

Клучни зборови: библиотекар, библиотека, компетенции, вештачка интелигенција, дигитална библиотека.

Вовед

Библиотека доаѓа од француски *librairie*, латински *liber* книга претставува организирана збирка на ресурси достапни за позајмување. Таа обезбедува физички или дигитален пристап до материјалот и може да биде физичка зграда или просторија, или виртуелен простор, или и двете.

Иако не постои единствена и општоприфатена дефиниција за ВИ, вообичаено се сфаќа како збир на компјутерски технологии кои можат да изведуваат сложени задачи⁷⁶.

Примената на вештачката интелигенција во библиотеките поттикнува сè поголем интерес, но и сè поголеми очекувања. Корисниците на библиотеките посакуваат едноставен и брз пристап кон дигиталните извори, унапредување на оперативната ефикасност и ја препознаваат можноста за проширување на понуди и услуги. Токму од тие причини современиот библиотекар треба да одговори на потребите на корисниците, но и на предизвиците кои ги наметнува работата во денешно време, особено со примената на ВИ.

Дигиталните библиотеки претставуваат средени и организирани збирки на дигитални публикации кои долготрајно се отворени и се прошируваат со нови содржини долг временски период.⁷⁷ Историјата на дигиталните библиотеки е релативно кратка и бурна. Томас Џеферсон го унапредил концептот на библиотеката и овозможил бесплатен пристап кон книгите. Дигиталната библиотека е контролирана, т.е. систематски

⁷⁶ Russell, S. J. i P. Norvig (2021). *Artificial intelligence: a modern approach*. London: Pearson Education

⁷⁷ Новка Шокица Шуваковић, *Дигитализација у библиотекарима, у Дигиталнеколекције у библиотекарима Србије: зборник радова* (Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Нови Сад: Градска библиотека, 2014)

организирана колекција на информации со придружни услуги, при што информациите се складираат во дигитален формат и до нив може да се пристапи преку мрежата.⁷⁸

Библиотеките и ВИ

Збирката на библиотеката може да вклучува книги, периодични списанија, весници, ракописи, филмови, мапи, отпечатоци, документи, микроформа, ЦД-а, касети, видео ленти, ДВД-а, е-книги, аудио книги, бази на податоци и други формати.

Библиотеките мора да ги земат во предвид и специфичните потреби на корисниците кои се менуваат со тек на време и со примена на соодветни алатки да пронајдат најдобар начин да ги задоволат нивните потреби.

Вештачката интелигенција се занимава со проучување и обликување на компјутерските системи кои покажуваат некаква форма на интелигенција. Тоа се системи кои можат да учат нови концепти, системи кои можат да носат заклучоци за светот околу себе, системи кои можат да го разберат природниот јазик и да ги спознаат и толкуваат сплотените визуелни сцени, системи кои можат да обавуваат и други видови на вештини кои бараат примена на човечка интелигенција.⁷⁹

Сепак, новата технологија отвара прашања за организацијата и воопшто за квалитетот на услугите кои ги нудат библиотеките. Длабочината и брзината на промените упатуваат на потреба за внимателно размислување за иднината на библиотеките, имајќи ја во предвид важноста на нивната улога во информациското и дигиталното образование на граѓаните. Иако основните поими на ВИ се широко познати, теоретскиот пристап на нејзината примена во библиотеките се разликува од технолошка и хуманистичка перспектива.

Националните библиотеки користат ВИ за оптимизација на секојдневните задачи и услуги, како што е автоматското класифицирање и предметно означување, четботови за развој на напредни истражувачки алатки со кои се овозможува подлабока анализа и разбирање на културни феномени, како и за проекти од дигитална хуманистика.

Технолошката перспектива ги нагласува ефикасноста, стандардизацијата и автоматизацијата на процесот, додека хуманистичката перспектива ги истакнува етичките и општествените импликации кои произлегуваат од употребата на алгоритмичките системи во информациските установи. Продирањето на технологијата на ВИ во библиотеките, започна со нејзина примена во подрачјата на автоматизирана каталогизација, персонализирано пребарување на информации и овозможување услуги на корисниците со примена на четбот и виртуелни асистенти. Денес нивното присуство во библиотеките е јасно видно во стандардизирани оперативни активности и при управувањето со типични кориснички барања. Технологијата не само што ја зголемува ефикасноста на внатрешните процеси, туку и ги проширува понудите и ја зајакнува улогата на библиотеките како центар на нови знаења и иновации. За успешна имплементација на апликациите на ВИ потребни се специјализирани вработени, организирани во тимови, кои поседуваат компетенции од научното подрачје, машинско учење и информациски знаења.

Компетенции на современиот библиотекар

Поимот компетенции потекнува од латинскиот збор *competent*, *competentia*, што значи надлежен, оспособен, способен, квалификуван за некоја работа. Во литературата овој поим се идентификува со поимот квалификација, што подразбира оспособеност за изведување само на конкретна дејност. Идентификуван е и како општа способност за

⁷⁸Arms, W.Y., (2000), *Digital libraries*, The mit press, Cambridge, Massachusetts, London, England

⁷⁹D. A. Waterman, „A Guide to Expert Systems“, 1986, https://books.google.mk/books/about/A_Guide_to_Expert_Systems.html?id=js0mAAAAMAAJ&redir_esc=y

дејствување која се темели на знаењата, искуствата, вредностите и диспозициите кои поединецот ги развил при вклучување пракса.

Писменоста за ВИ претставува збир од компетенции за разбирање, користење и критичко вреднување на примената и последиците на технологијата на ВИ. Таа е важна за развојот, свесноста и информираноста на населението. Примената на ВИ донесе промени во професионалните компетенции и начинот на работа на библиотекарот, кој во тој процес има активна улога на посредништво помеѓу технологијата и корисниците. Библиотекарот не е само пренесувач на знаења, туку и едукатор кој ги интерпретира алгоритамските резултати, го поттикнува критичкото мислење и им овозможува на корисниците препознавање на етичките и општествените последици од примена на ВИ.

Современиот библиотекар денес е многу повеќе од тоа што бил само пред неколку децении – тој е информатичар, едукатор, културен посредник и дигитален водич. Клучни компетенции што му се потребни во секојдневната работа:

- информациска и библиотекарска писменост која опфаќа: организација и класификација на материјали, пребарување и верификација на информации и работа со каталози и бази на податоци;
- дигитални компетенции како работа со е-книги, дигитални архиви и онлајн каталози, основи од ИКТ (компјутери, интернет, софтвер) и познавање на социјални мрежи и дигитална комуникација;
- едукативни вештини за подучување корисници како да пребаруваат и користат информации, развивање медиумска и информациска писменост и организирање работилници и обуки;
- комуникациски и социјални вештини за работа со различни возрасни групи, љубезност, трпеливост, емпатија и тимска работа;
- културна и општествена улога и организација на промоции, настани и изложби, поттикнување читање и култура и вклучување на заедницата;
- етички и професионални вредности: заштита на приватноста на корисниците, неутралност и слободен пристап до информации и почитување на авторски права;
- организациски и менаџерски вештини, како планирање проекти, управување со фондови и основи на маркетинг и промоција на библиотеката.

И покрај многубројните позитивни страни на примената на ВИ во работата на библиотеките, сепак постојат и одредени слабости како: ограничени финансиски и инфраструктурни ресурси, образованието на вработените во библиотеката, слаба организациска култура во делот на етиката и приватноста, транспарентност на алгоритмите, културен и професионален отпор кон ВИ, ризици од дезинтермедијација (метафорички термин каде се елиминира посредникот меѓу авторот и читателот, конкретно книжари, библиотеки... со интернетот може директно авторот да стигни до читателот) неизедначена институционална поддршка, нормативни недостатоци во интеграцијата на ВИ во библиотеките. Постојат реални можности да се создадат неточни излези и *халуцинации* кога некои алатки на ВИ можат да дадат доверливи, но целосно неточни информации.⁸⁰

Дигитални компетенции на современиот библиотекар

Библиотеките мора да ги имаат во предвид и прашањата поврзани со приватноста на податоците поврзани со корисниците, но и потенцијалната пристрасност вградена во

⁸⁰GenAIProcjena rizika umjetne inteligencije: predložak, alati i najbolje prakse, <https://layerhsecurity.com>, преземено 20.02.2025

самите алгоритми⁸¹. Решавањето на овие предизвици бара сеопфатна стратегија, континуирана обука на библиотекарите, етички стандарди и инклузивност како што на пример е германската државна АИ Стратегија, за која се одвојува голема сума на средства за поддршка на националната библиотека.⁸²

Потешко остварливо е постигнувањето на целта со обезбедување на транспарентност и непристрасност кои се двете основни начела за градење на доверба и правичност при употребата на алгоритамските технологии. Под поимот алгоритамска транспарентност се подразбира способност критериумите при изборот и логиката за одлучување да се направат разбирливи, при што се избегнува пристрасност и дискриминација на штета на поединци или повеќе корисници. Практично, тоа значи дека алгоритамската транспарентност овозможува разбирање на начинот и причините за носење одредени одлуки без непосреден надзор од луѓе⁸³.

Воопштено, за развој на дигиталните компетенции во подрачјето на ВИ можат да се спроведат различни иницијативи преку: работилници, практични курсеви со организирање на интерактивни едукативни настани, лабораторија и сл.

- Соработка со училишта и културни институции и развој на партнерство со академски установи и технолошки претпријатија заради можноста за континуирано, стручно усовршување на библиотекарите и корисниците на библиотеките.
- Избор и дисеминација на образовните извори со приредување на целно одбрани физички и дигитални збирки, со што се олеснува пристапот на популарно-научни текстови, објаснување на видео записите, водичи и практични искуства.
- Моделот B-Wheel овозможува структурална рамка за образование на библиотекарите во областа на ВИ вклучувајќи работилници, материјали за самостојно учење и евалуациски алатки, со што библиотеките ги претвораат во лаборатории за развој на дигитални компетенции.⁸⁴
- Програмата GPT-4 Exploration на библиотекарите им овозможува стекнување и унапредување на компетенции за примена на ВИ низ практични вежби и менторство, нагласувајќи ја потребата за континуирано професионално усовршување и стекнување на нови вештини во библиотекарската професија.⁸⁵
- Моделот на четири нивоа се користи за поучување писменост за ВИ на библиотекарите и им овозможува да реализираат работилници кои ги опфаќаат концептите со јасно дефинирани цели и исходи од учењето, како и ресурси за корисниците.⁸⁶

⁸¹Cordell, R. (2020). *Machine Learning + Libraries: A Report on the State of theField*. <https://labs.loc.gov/static/labs/work/reports/Cordell-LOC-MLreport> (пристапено на 18.3.2026)

⁸²Cordell, R. (2020). *Machine Learning + Libraries: A Report on the State of theField*. <https://labs.loc.gov/static/labs/work/reports/Cordell-LOC-MLreport> (пристапено на 18.3.2026)

⁸³Bitzer, T.; M. Wiener i W. Cram (2023). Algorithmic transparency: concepts, antecedents, and consequences – a review and research framework

⁸⁴Kautonen, H. i A. A. Gasparini (2024). B-Wheel – Building AI competences in academic libraries. *The Journal of Academic Librarianship* 50, acalib.2024.102886. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0099133324000478> (пристапено на 18.3.2026)

⁸⁵Lo, L. S. (2024). Transforming academic librarianship through AI reskilling: insights from the GPT-4 exploration program. *The Journal of Academic Librarianship*, 50. https://www.researchgate.net/publication/380326812_Transforming_academic_librarianship_through_AI_reskilling_Insights_from_the_GPT-4_exploration_program (пристапено на 18.3.2026)

⁸⁶LaFlamme, K. A. (2025). Scaffolding AI literacy: an instructional model for academic librarianship. *The Journal of Academic Librarianship*, https://www.researchgate.net/publication/391354970_Scaffolding_AI_literacy_An_instructional_model_for_academic_librarianship (пристапено на 18.3.2026)

Заклучок

Примената на ВИ носи значајни промени во професионалните компетенции и начинот на работа на библиотекарот. ВИ постојано ги збогатува и зголемува можностите. Автоматизацијата на рутинските задачи како што се каталогизација или одговарање на основни прашања, ќе има важно влијание врз библиотекарот затоа што ќе се ослободи од активностите кои се повторуваат и ќе имаат повеќе време за напредни библиографски истражувања и едукација на корисниците од областа на информатичката писменост.⁸⁷ Покрај основните стручни компетенции, медиската и информациската писменост, библиотекарот треба да биде дигитално писмен и способен за креативно користење на технологијата во насока на информациските канали на глобалната мрежа.

Покрај сите позитивни страни, примената на ВИ во работата на библиотекарот носи и одредени ризици и опасности. Но, кога библиотекарот е свесен за нивното постоење, бара начини за нивно надминување. За да се избегнат ризиците од дезинтермедијација поврзани со новите технологии, библиотекарот ќе треба да преземи активна улога и да ги потврди своите критички, толкувачки и образовни компетенции. ВИ не ќе може да го замени библиотекарот, но значајно ќе влијае врз работниот процес и професионалните услуги. Дури и во областите каде што доминира ВИ, работата на библиотекарот ќе остане клучна, затоа што само тој може да ги надополни недостатоците на алгоритмите и на корисниците да им понуди критичко толкување и објективна проценка на реалната состојба и корист од пронајдените информации и релевантни извори.

Користена литература

1. Ahnert, R. i Demertzi, L. (2023). *Living with Machines Final Report*. London: The Alan Turing Institute. <https://bl.iro.bl.uk/concern/reports/3a9af031-1ee1-4299-afef-12513e2ee3e4> (пристапено на 23.3.2026)
2. Arms, W.Y.,(2000),*Digital libraries*, The mit press, Cambridge, Massachusetts, London, England,
3. Ames, S. i Lewis, S. (2020). *Disrupting the library: Digital scholarship and BigData at the National Library of Scotland*. *Big Data & Society* 7(2). <https://journals.sagepub.com>, (пристапено на 23.3.2026)
4. Baczewski, Philip.(1994),*The internet unleashed*. Indianapolis: Sams Pub,
5. Bush, Vannevar,(1945),*As We May Think*, The Atlantic Monthly [https://worrydream.com/refs/Bush%20%20As%20We%20May%20Think%20\(Life%20Magazine%209-10-1945\).pdf](https://worrydream.com/refs/Bush%20%20As%20We%20May%20Think%20(Life%20Magazine%209-10-1945).pdf) (пристапено на 23.3.2026)
6. D. A. Waterman, „A Guide to Expert Systems“, 1986,https://books.google.mk/books/about/A_Guide_to_Expert_Systems.html?id=js0mAAAAMAAJ&redir_esc=y, (пристапено на 23.3.2026)
7. D. A. Waterman, *A Guide to Expert Systems*, (1986). IFLA (2016),*IFLA Trend Report 2016*. IFLA,
8. Griffey, J. (Ed.) (2019). *Artificial intelligence and machine learning in libraries*
9. Chicago: American Library Association TechSource, <https://jasongriffey.net/wp-content/uploads/2024/06/Artificial-Intelligence-and-Machine-Learning-in-Libraries.pdf>
10. *GenAIProcjena rizika umjetne inteligencije: predložak, alati i najbolje prakse*,<https://layerhsecurity.com> (пристапено на 20.2.2025)
11. Kautonen, H. i A. A. Gasparini (2024). *B-Wheel – Building AI competences in academic libraries*. *The Journal of Academic Librarianship* 50, acalib.2024.102886. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0099133324000478>, (пристапено на 18.3.2026)

⁸⁷ Lai, R. i D. Li (2023). *Empowering librarians with artificial intelligence: Automating routine tasks to enhance reference and instruction*. *Library Hi Tech*

12. LaFlamme, K. A. (2025). *Scaffolding AI literacy: an instructional model for academic librarianship*. https://scholarworks.merrimack.edu/lib_pub/40/ (пристапено на 20.3.2026)
13. Lai, R. i D. Li (2023). *Empowering librarians with artificial intelligence: Automating routine tasks to enhance reference and instruction*. *Library Hi Tech*
14. Lo, L. S. (2024). *Transforming academic librarianship through AI reskilling: insights from the GPT-4 exploration program*. *The Journal of Academic Librarianship*, https://www.researchgate.net/publication/380326812_Transforming_academic_librarianship_through_AI_reskilling_Insights_from_the_GPT-4_exploration_program (пристапено на 18.3.2026)
15. Machala, Dijana, (2015), *Knjižničarske kompetencije: pogled na razvoj profesije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
16. Mogali, S. S. (2014), *Artificial Intelligence and its applications in Libraries*. Academic Press
17. Новка Шокица Шуваковић, *Дигитализација у библиотекама, у Дигиталне колекције у библиотекама Србије: зборник радова* (Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Нови Сад: Градска библиотека, 2014),
18. Okpokwasili, N. (2019). *Artificial intelligence in libraries and users satisfaction in higher institutions in Nigeria*, https://www.researchgate.net/publication/332327300_Artificial_Intelligence_in_Libraries_and_Users_Satisfaction_in_Higher_Institutions_in_Nigeria (пристапено на 23.3.2026)
19. Ranieri M.; Cuomo, S. i Biagini G. (2025). *Scuola e Intelligenza Artificiale. Percorsi di alfabetizzazione critica*. Rim: Carocci
20. Russell, S. J. i P. Norvig (2021). *Artificial intelligence: a modern approach*. London: Pearson Education
21. Baczewski, Philip. (1994), *The internet unleashed*. Indianapolis: Sams Pub,
22. Bush, Vannevar, (1945), *As We May Think*, *The Atlantic Monthly* [https://worrydream.com/refs/Bush%20%20As%20We%20May%20Think%20\(Life%20Magazine%209-10-1945\).pdf](https://worrydream.com/refs/Bush%20%20As%20We%20May%20Think%20(Life%20Magazine%209-10-1945).pdf) (пристапено на 23.3.2026)
23. Vrana, Radovan. (2013), *Vidovi organizacije digitalizacije građe u knjižnicama visokoškolskih ustanova Sveučilišta u Zagrebu*. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 55, 2
24. Bitzer, T.; M. Wiener i W. Cram (2023). *Algorithmic transparency: concepts, antecedents, and consequences – a review and research*. <https://aisel.aisnet.org/cais/vol52/iss1/16/> (пристапено на 19.3.2026)
25. Russell, S. J. i P. Norvig (2021). *Artificial intelligence: a modern approach*. London:

Abstract

In the conditions, the library is a center for information, a digital space, an educational corner and support for research. Artificial intelligence is already a tool that changes the work of the librarian and services to users.

The key of the modern librarian are library and information literacy, digital, educational, communication and social skills, cultural and social role, ethical and professional values and organizational and managerial skills.

The application of artificial intelligence in library work also carries certain risks, such as the loss of the ability to talk, giving advice and understanding. It is possible to obtain partially accurate or completely inaccurate information, to cite incorrect sources, and to violate the privacy of users because it stores data on what users and read.

Although the application of artificial intelligence in the modern library is necessary, the work of the librarian remains crucial because only they can complement its shortcomings.

Keywords: Librarian, Competencies, Artificial Intelligence, Digital Library.

КОМУНИКАЦИЈА, ВИДЛИВОСТ И ДОВЕРБА: УЛОГАТА НА НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА ВО ЕРАТА НА ВИ

м-р Александра Јурукоска
НУ НУБ „Свети Климент Охридски“ – Скопје
a.sokolovska@gmail.com

Апстракт

Во ерата на забрзаната дигитална трансформација и експанзијата на вештачката интелигенција (ВИ), комуникациската и промотивната улога на националните библиотеки добива ново значење, надминувајќи ја традиционалната функција на посредување во знаењето. Трудот ја позиционира националната библиотека како стратешки комуникациски и културен актер со сопствена видливост, доверба и релевантност во современото општество. Анализата се темели врз современи теоретски пристапи од областа на институционалната комуникација, културните студии и информациската технологија, како и врз стратешките насоки на IFLA и CENL, кои ја нагласуваат улогата на библиотеките како проактивни чинители во јавната сфера. Во услови на алгоритамски посредувани информации, каде што вештачката интелигенција нуди нови можности за персонализација, анализа на публика и оптимизација на комуникациските канали, но истовремено отвора ризици од дезинформации, пристрасност и губење на институционалниот авторитет, националните библиотеки, а оттука и Националната и универзитетска библиотека „Свети Климент Охридски“ – Скопје, се потврдува како медијатор на довербата и чувар на културната меморија. Преку развој на критичка информациска писменост и инклузивни комуникациски практики, таа придонесува кон градење информирана и активна јавност. Трудот ја разгледува и претпоставува потребата од интегриран пристап кон комуникацијата, кој ги обединува маркетингот, јавните политики и културната мисија на библиотеката, со цел нејзино појасно позиционирање во дигиталната јавна сфера и одржливо присуство во ерата на вештачката интелигенција. Во таков контекст, на постојана и забрзана промена, не останува имуно ни дефинирањето на позивот библиотекар. Напротив, се чини дека повторно и уште еднаш без задршка може да се каже дека промената е една од ретките константи во нашата професија.

Клучни зборови: национална библиотека, НУБ, комуникација, видливост, културен бренд, доверба, културна политика, библиотечен маркетинг.

Вовед

Во ерата на вештачката интелигенција и дигиталната комуникација, библиотеките повеќе не се перципираат само како чувари на книгите, културното наследство и некнижните фондови, туку и како активни комуникациски центри, медијатори на знаењето и важни и јавни културни чинители. Современото општество е обележано со забрзан проток на информации, мноштво апликации и алгоритамски системи, но и постојана борба за внимание и доверба. Во таков контекст, видливоста на библиотеката станува не само прашање на промоција, туку и прашање на институционален опстанок и релевантност. Оттука и националните библиотеки имаат специфична позиција, бидејќи истовремено се чувари на културната меморија, но и институции кои постојано треба да ги следат новите предизвици и трендови во библиотечното работење. Денес, нивната улога подразбира присуство не само во реалноста, туку и во дигиталната сфера, што пак упатува на градење доверба кај јавноста и развивање нови модели на комуникација. ВИ отвора нови можности за библиотеките, но носи и ризици поврзани со дезинформациите,

манипулацијата со содржини и губење на институционалниот авторитет. На средина од овие две бесконечности стои библиотеката како институција со сиот габарит и умешност за прилагодување и опстојба.

Националната библиотека како активен комуникациски и културен чинител

Современите стратегии на европските библиотеки јасно укажуваат дека комуникацијата со јавноста, дигиталната видливост и културната релевантност се суштински дел од мисијата – да се биде (присутен) во мигот! Во Стратегијата 2024–2029 на ИФЛА-Меѓународната федерација на библиотечни асоцијации (IFLA - International Federation of Library Associations and Institutions) се подвлекува дека библиотеките треба да бидат *препознаени, претставени и вреднувани како партнери во заедницата/општеството*⁸⁸, што директно ја нагласува потребата од современа институционална комуникација, јавна видливост и активна улога во дигиталното општество. Имено, ИФЛА ја подвлекува визијата на т.н. *одржлива иднина за сите преку знаење и информации*, што ги дефинира библиотеките како развојни актери и медијатори во услови на брза технолошка трансформација. Слични насоки дава и Конференцијата на европски национални библиотеки - ЦЕНЛ (Conference of European National Librarians –CENL), за која националните библиотеки се *места на европската меморија*⁸⁹, но и современи комуникациски центри.

Токму затоа, секоја современа библиотека, што будно ги следи актуелните текови, увидува дека односот со јавноста не се гради само преку фондовите, услугите и задачите, туку и преку начинот на комуникација, присуството на социјалните мрежи, дигиталните кампањи и интерактивните форми на учество. Вака сумирани, препораките упатуваат на тоа дека библиотеката денес станува културен бренд, чија доверба и јавна видливост се подеднакво важни како и нејзините основни, законски пропишани функции.

Библиотечен маркетинг и дигитална видливост

Изворното значење на англискиот термин маркетинг (marketing) е да се постави/ понуди на пазарот, но современата економска теорија и практика го препознаваат во многу посложено значење. Всушност, суштината на маркетингот се состои од мноштво знаења, вештини и постапки што имаат за цел да продадат (разменат) одреден производ на пазарот, со што се овозможува валоризација на вложениот труд и средства низ одредена форма на добивка (противвредност).

Во прирачникот „Библиотечен маркетинг“ (2007) поддржан од Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП) се подвлекува дека општото поимање на маркетингот важи и за библиотечниот маркетинг, односно дека на маркетингањето во библиотеката се гледа како на една филозофија. Современото деловно работење вклучително и библиотечното, е обележано од маркетингот кој достигнал димензии на филозофија на опстојување, стил на деловно размислување и однесување. Практично, промоцијата, односите со јавноста и партнерството со заедницата денес се дел од една интегрирана комуникациска стратегија. Добро осмислената комуникација овозможува поголема видливост на библиотеката, поголема понуда на библиотечни услуги, зголемување на бројот на корисници и јакнење на довербата во Библиотеката.

Следејќи ги упатствата за таквото маркетингање, лесно можеме да дојдеме до заклучок дека за видливоста во дигиталната сфера денес особено значајни се социјалните мрежи, односно Facebook, Instagram и YouTube. Тие овозможуваат и брендот

⁸⁸ Повеќе за Стратегијата 2024-2029 на ИФЛА да се види на следниов линк: https://www.ifla.org/units/strategy/?utm_source=chatgpt.com, (пристапено на 9.5.2026)

⁸⁹ За националните библиотеки и нивната улога како места на европска меморија да се види следниов линк: https://www.cenl.org/?utm_source=chatgpt.com (пристапено на 9.5.2026).

библиотека да комуницира директно со различни целни групи, да создава интерактивна публика и да ги промовира фондовите, културното наследство и многуте услуги на современ и визуелно привлечен начин. Токму затоа, многу од европските библиотеки сè почесто креираат дигитални изложби, виртуелни архиви, видео-содржини и ВИ-базирани алатки. Во услови на алгоритамска култура, библиотеките повеќе не се натпреваруваат само со другите културни институции, туку и со динамиката на дигиталните платформи, кратките форми на содржини и огромниот број информации што секојдневно циркулираат на интернет. Во такви услови **видливоста станува стратешка категорија.**

Библиотеката како креатор на културно искуство

Британската библиотека (The British Library) е меѓу најсилните и најинтересни европски примери за национална библиотека како значаен јавен медиумски и комуникациски центар. Без разлика дали станува збор за нејзината официјална веб-страница или различните профили на социјалните мрежи на Tik-tok; Facebook или Instagram, во креирањето на содржините (content) за нив, може да се изделат неколку поважни стратешки елементи:

- дигитални кампањи за различна публика на различна мрежа;
- изразен storytelling пристап;
- мултимедијални проекти;
- вклучување на подкаст и видео формати (podcast и video) формати;
- активната комуникација со публика од различни генерации;

И наједноставно следење на профилите на Британската библиотека, дури и не многу долг период, може да понуди едноставен увид во стратегијата за присутност и видливост, односно создавање/одржување на:

- културна интеракција;
- сопствена дигитална заедница;
- високо ниво на јавна доверба;

Всушност, наведените елементи се одличен пример за тоа дека современата библиотека повеќе не комуницира само преку книгите, културното наследство, информациите и услугите што ги нуди, туку дека е неопходно да создава и единствено културно искуство.

Тргувајќи од географската близина, но и сличноста на историскиот и општествено-културниот контекст, како и сродното јазично подрачје, како интересен пример може да се издвои и Народната библиотека на Србија (Народна библиотека Србије). Таа е основана е 1832 и е најстарата институција во земјата. Ова како податок стои запишано и на facebook страницата што во моментот на пишување на трудот ја следат 17 илјади следбеници (17K). Оваа библиотека во последните години, исто така, значително го засили дигиталното присуство преку:

- виртуелни изложби;
- промовирање и креирање дигитални колекции;
- онлајн настани;
- интензивна Facebook комуникација;

Особено впечатлив и интересен е пристапот кон визуелното претставување на ретките збирки (фондови) како своевидна интерпретација и промоција на културното наследство, онлајн видливоста при одбележување на значајни јубилеи, промоцијата и интерпретацијата на книжевното/културното наследство, па и сопствен активен канал на Youtube. Сето ова е обоено и со еден силен предзнак на грижа за културната меморија на нацијата.

Националната библиотека на Србија, истовремено, е добар пример и за културен ПР, за што говори и поизразеното медиумско присуство, споредено со многу библиотеки во регионот. Притоа, за нејзината комуникација може да се каже дека е во знакот на вештото користење на *soft power*, терминот што Џозеф Нај (Joseph Nye)⁹⁰ означува „мека моќ“ или „моќ на привлекување“, наместо моќ на принуда, а во контекст на културните институции тоа значи:

- создавање доверба;
- градење/ одржување културен авторитет;
- влијание преку вредности, знаење и јавна комуникација;
- симболично претставување на државата и општеството;

Во минатото библиотеката можела да биде „тивка институција“. Денес, ако институцијата не комуницира: алгоритмите ја оттурнуваат, јавноста не ја препознава, ВИ системите не ја користат како релевантен извор. Затоа модерните национални библиотеки инвестираат во дигитални архиви, користат *storytelling*-пристап, односно *моќта на привлекување* ја користат за постигнување видливост и зачувување на довербата.

Една можна визија: НУБ „Свети Климент Охридски“ – Скопје во ерата на ВИ

Во 2024 година по повод 80 годишнината од именувањето на првиот директор на НУ НУБ „Свети Климент Охридски“, институцијата *го лансираше слоганот* „Чувар на наследството, ризница на знаењето“. Слоганот, и во маркетиншка смисла, е важен сегмент за една комуникациска стратегија. Притоа, треба да се напомене дека децениската, па и вековна традиција на Националната библиотека на Македонија, дава огромен простор за истражување на ваквите типови стратегии низ времето, но сепак, трудот се задржува на само еден мал временски период. Во мала временска рамка од неколку месеци, апликативно се разгледуваат можните претпоставки за улогата на НУБ, како и прашањата за комуникацијата, довербата и нејзината видливост во ерата на ВИ.

Едноставното, па дури и краткотрајно следење на активностите на Националната и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ – Скопје во дигиталната јавна сфера преку веб-страницата, социјалните мрежи и присуството во/на традиционалните медиуми, даваат насоки и за понатамошно визуелно препознавање и видливост. Facebook страницата на библиотеката е само еден пример за важен комуникациски канал за промоција на книжните фондови, актуелни настани, одбележувањето значајни јубилеи и датуми, традиционални активности, акции, како и промоција и интерпретација на културното наследство. Следствено на тоа е зголемениот интерес и на традиционалните медиуми (тв, радио, печат) и различните редакции и медиумски куќи за историјата, сегашноста и иднината на Националната библиотека. Ваквата поставеност придонесува и потсетува на јавниот авторитет што НУБ го има и како институција и како национална и матична библиотека со посебни ингеренции, закони и правилници, од чија стабилност, развој и перспектива зависи целокупната библиотечна дејност во Македонија.

Слично како и Народната библиотека на Србија, и НУБ Скопје забрзано работи на дигитализацијата (пр. во тек е креирање нова платформа за слободен пристап до сериските публикации), поврзувајќи ја културната меморија со современата комуникација. Во следењето на трендовите во библиотекарското работење, како и потребите на јавноста, Библиотеката не ја занемарува матичната дејност, ниту чувањето на националниот културен наратив, како и позицијата на симбол на културниот континуитет и идентитет на Македонија. Како што и многу пати беше подвлечено, во ерата на ВИ, националните библиотеки нужно ја прошируваат својата традиционална

⁹⁰ Најпознатото, а воедно и најподатливо толкување на Џ.Нај за „мека моќ“ во културните институции е застапено во книгата *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (2004)

архивска функција и стануваат институции на културна видливост и дигитална доверба. Тоа не се повеќе секундарни активности, туку клучни механизми за одржување институционална релевантност и јавна доверба во дигиталната ера. Националните библиотеки треба да бидат пример и за воспоставување јасна комуникациска стратегија, сериозен пристап кон пласманот на информации за и од институцијата, сериозен ПР; следење на медиумскиот интерес за библиотеката, креирање кампањи за промоција на функцијата и задачите на институцијата, како и долгорочни кампањи за поттикнување интерес за Библиотеката како место на меморија, чувар на знаењето, културното наследство и идентитетот.

Професионализацијата на комуникацијата од ваков тип, подразбира активна медиумска стратегија, градење мрежа на комуникација и пласман на готови содржини за и од Библиотека, односно професионален ПР (лице или тим). Така сите функции, задачи, цели и активности на НУБ, освен пред таргетираната публика, добиваат видливост и од пошироката јавност. Значењето на националната библиотека како институција не останува затворено само во читалниците и просториите наменети за различни типови корисници, средби и настани, ниту меѓу кориците на прирачниците за библиотечно работење. Добрата пракса од сродните библиотеки од регионот и пошироко предвидува и воведување професионален прес-клипинг на годишно ниво и следење на видливоста на библиотеката, архивирање и документирање на сите информации за и од неа. Воведување нови стандарди во некои сегменти од работењето е повеќекратен процес и претставува предизвик за внатрешно реструктурирање, оптимизирање на ресурсите и постојано превреднување на креативноста.

Денес, повеќе од јасно е дека една национална библиотека повеќе не се 'натпреварува' само со сродните библиотеки и институции, туку и со цела низа: пребарувачи, социјални мрежи, генеративна ВИ, алгоритамски платформи. Затоа комуникацијата, видливоста и јавниот наратив стануваат дел од институционалниот опстанок. Soft power станува клучен аналитичен концепт. Во вака претпоставени услови и Националната и универзитетска библиотека „Свети Климент Охридски“ - Скопје, потпирајќи се на огромната традиција, стручноста и знаењето на генерациите библиотекари и вработени во неа, како и актуелниот миг и јасната визија, токму преку интегрирана комуникациска стратегија треба да биде: и ризница на знаењето, и чувар на наследството и на паметењето, но и креатор на единствено културно искуство.

Заклучок

Во услови на постојани технолошки промени, библиотеките се соочуваат со потребата од ново комуникациско и институционално позиционирање. Во ерата на ВИ, националните библиотеки нужно ја прошируваат својата традиционална архивска функција и стануваат институции на културна видливост и дигитална доверба. Тоа не се повеќе секундарни активности, туку клучни механизми за одржување институционална релевантност и јавна доверба во дигиталната ера. Библиотеки, а особено националните библиотеки треба да бидат пример и за воспоставување јасна комуникациска стратегија, сериозен пристап кон пласманот на информации за и од институцијата, сериозен ПР, Тоа подразбира следење на медиумскиот интерес за библиотеката, креирање кампањи за промоција на функцијата и задачите на институцијата, како и долгорочни проекти за поттикнување интерес за националната библиотеката како место на меморија, чувар на знаењето, културното наследство и идентитетот. Современата библиотека повеќе не комуницира само преку книгите, културното наследство, информациите и услугите што ги нуди, туку неопходно е да создава и единствено културно искуство. Во минатото библиотеката можела да биде „тивка институција“. Денес, ако институцијата не комуницира: алгоритмите ја оттурнуваат, јавноста не ја препознава, ВИ системите не ја

користат како релевантен извор. Затоа модерните национални библиотеки инвестираат во дигитални архиви, користат storytelling-пристап, односно *меката моќ (soft power)* ја користат за постигнување видливост, зачувување на довербата и авторитетот.

Ressume

In conditions of constant technological change, libraries are faced with the need for new communicational and institutional positioning. In the era of AI, national libraries are necessarily expanding their traditional archival function and becoming institutions of cultural visibility and digital trust. These are no longer secondary activities, but key mechanisms for maintaining institutional relevance and public trust in the digital age. Libraries, and especially national libraries, should also serve as examples in establishing a clear communication strategy, adopting a serious approach to the dissemination of information about and from the institution, and developing professional public relations practices. This includes monitoring media interest in the library, creating campaigns to promote the institution's functions and responsibilities, as well as implementing long-term projects aimed at encouraging public interest in the national library as a place of memory and a guardian of knowledge, cultural heritage, and identity.

The contemporary library no longer communicates solely through books, cultural heritage, information, and the services it offers; it must also create a unique cultural experience. In the past, the library could function as a "silent institution." Today, if an institution does not communicate, algorithms marginalize it, the public fails to recognize it, and AI systems do not use it as a relevant source. Therefore, modern national libraries invest in digital archives, employ a storytelling approach, and use soft power as a means of achieving visibility, preserving trust, and maintaining authority.

Користена литература

1. Библиотечен маркетинг. (2007). Скопје: УНДП: Проект „Пријателски библиотеки за сите граѓани“.
2. Nay, Joseph S.Jr. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affair
3. Levitt, T. (1991). *Razmišljajte marketinški*. Beograd: Privredni pregled.
4. 4IFLA. (2024). *IFLA Strategy 2024–2029*. Hague: International Federation of Library Associations and Institutions.
5. CENL. (2025). *Europe's National Libraries*. Достапно на: <https://www.cenl.org/> (пристапено на 12.5.2026).
6. Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society*. Oxford: Wiley-Blackwell.
7. Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York: NYU Press.
8. UNESCO. (2021). *Media and Information Literacy Curriculum for Educators and Learners*. Paris: UNESCO.

Summary

The paper analyses the role of national libraries in the era of artificial intelligence, with a particular focus on communication, visibility and public trust. The National and University Library "St. Kliment Ohridski" – Skopje is observed as a cultural and communication actor in the digital public sphere. The paper combines theoretical approaches from library marketing, public relations and digital culture with practical observations related to social media communication and institutional visibility. Special attention is given to the opportunities and challenges created by AI technologies, including digital literacy, misinformation and algorithmic communication.

Keywords: national library, communication, visibility, artificial intelligence, digital culture

УЛОГАТА НА БИБЛИОТЕКАРОТ ВО ФОРМИРАЊЕ АКТУЕЛЕН БИБЛИОТЕЧЕН ФОНД (СО АКЦЕНТ НА МЕЃУНАРОДНАТА РАЗМЕНА НА ПУБЛИКАЦИИ)

м-р Томислав Каранфиловски, библиотекар советник
НУБ „Св. Климент Охридски“ – Скопје
karanfilovskitomislav7@gmail.com

Апстракт

Во трудот авторот ја разгледува меѓународната размена на публикации како еден од начините за формирање на библиотечните фондови. Објаснети се основните принципи на меѓународната размена, потребата од политики за развој на фондовите, како и политики за селекција, критериумите врз основа на кои се селектира библиотечниот материјал и улогата на библиотекарот во развивање на библиотечните фондови. Трудот има за цел да објасни еден специфичен вид на набавка кој има долга традиција во меѓународни рамки, но и во рамки на Националната и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ – Скопје.

Клучни зборови: набавна дејност, библиотечни фондови, меѓународна размена на публикации, критериуми, селекција.

Оформувањето библиотечен фонд е една од централните задачи на библиотеките, без разлика на типот и функцијата што ја имаат. Оформувањето фондови (collection development) има 6 главни компоненти: Анализа на корисничката заедница (кому му служи библиотеката, за каков тип на корисници станува збор и кои се нивните информациски потреби), креирање политики за развој на фондовите или политики на селекција (што да се набави), процесите селекција, набавка, деселекција (отпишување библиотечни материјали) и евалуација. За да имаме успешно и квалитативно оформен библиотечен фонд потребно е да се запазат сите компоненти. Доколку една од компонентите не е реализирана согласно утврдени правила и процедури, фондот ќе биде проблематичен, недоволно оформен, квантитативен, без стратегија и во крајна линија, овие недостатоци ќе се одразат на корисничката заедница.

Кога станува збор за формирање библиотечни фондови најелабориран вид на набавка е купувањето. Начините на формирање библиотечен фонд преку дарување и меѓународна размена се разгледувани, иако не во тој обем како купувањето за кое во библиотекарско-информациската дејност постојат цели стратегии, документи и научни анализи. Ние во овој труд посебно ќе се занимаваме со начинот на формирање фондови по пат на меѓународна размена на публикации кој се реализира повеќе децении во Националната и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ - Скопје.

Меѓународната размена на публикации како начин на научна размена почнува да се развива во 17 век со појавата на првите научни друштва и особено со создавањето на т.н. Република на учените (Republic of Letters). Авторката Johanna Lilja во трудот *History of the International Exchange of Publications* (2006) пишува за историјата и значењето на меѓународната размена во научната и библиотечната комуникација од самите почетоци до Втората светска војна. Според Johanna Lilja, развојот на меѓународната размена на публикации се темели на три главни фактори: развојот на научни друштва како *Royal Society* и *Académie des Sciences* кои стануваат центри за научна комуникација, појавата на научни списанија како *Philosophical Transactions of the Royal Society* што овие друштва

ги издаваат и принципот на реципроцитет - една институција испраќа свои публикации, а друга возвраќа со свои изданија. Во овој контекст е важно да се спомене и улогата на УНЕСКО која ја поттикнува меѓународната размена со цел да се олесни слободниот проток на научни и културни информации меѓу државите. УНЕСКО ја регулира оваа размена преку два важни договори: Convention on the International Exchange of Publications и Convention on the Exchange of Official Publications and Government Documents Between States. Конвенциите се усвоени во 1958 година.

Тоа што нас нè интересира е како размената влијае во формирањето (актуелен) библиотечен фонд и секако која е улогата на библиотекарот. Размената во денешни услови најмногу се практикува во националните, високошколски (академски) библиотеки и некои научни центри. Нејзината функција, покрај набавната, како начин на формирање на фондот е и културната, научната, дипломатската, политичката (промовирање добра волја меѓу народите), но и пропагандистичката (Lilja, 2012).

За да имаме квалитетно формирање на фондот со помош на размената, исто како и при купувањето мора да одредиме политики (насоки) врз основа на кои ќе селектираме. Тие треба да бидат дел од општите политики за формирање на фондот, но може да постојат и поединечни документи што ќе ги опфатат посебно размената и дарувањето со своите специфики. За разлика од купувањето каде што постојат неколку типови нарачки⁹¹: постојана нарачка (standing order), општа/широка нарачка (blanket order), план за одобрување (approval plan), цврсти нарачки (firm order), постојана претплата (Till Forbidden), кај меѓународната размена можеме делумно да зборуваме за вакви нарачки. Најчесто се работи за сериски публикации или библиографии кои библиотеката ги добива редовно од библиотеката-партнер со која соработува.

Размената се одвива преку праќање понуди во вид на списоци или можност за пребарување во бази каде што се складираат информациите поврзани со материјалите што се нудат, со потребните библиографски и друг вид информации. Најчесто станува збор за библиотеки-партнери со кои соработката по пат на размена се одвива повеќе години, па дури и децении.

Во македонски контекст долга и значајна традиција во поглед на меѓународната размена има Националната и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ – Скопје која остварува повеќедецениска размена со библиотеки од цел свет. Динамиката и обемот се менувале со оглед на тоа дека размената како начин на набавка бележи стагнација и во светски рамки последниве две децении, но сè уште е релевантен начин на набавка и заслужува внимание, особено во средини кои имаат финансиски проблеми во поглед на купување нови публикации. Во вакви средини, размената донекаде ги компензира овие недостатоци преку можноста да се добијат високо квалитетни публикации кои придонесуваат во развојот на фондот. И во овој случај е потребно библиотеката и библиотекарите-селектори да се придржуваат до одредени политики и

⁹¹ **Постојаната нарачка** се однесува на автоматска нарачка за серија книги. Библиотеката автоматски ги купува сите нови изданија од одредена серија. Пример, ако има серија книги за книжевна теорија, библиотеката автоматски ја добива секоја нова книга што ќе излезе во таа серија. **Општата нарачка** се однесува на нарачка на сè што ќе се појави во одредена област. Пример, сите книги за политика во Латинска Америка или сите книги за студенти. **Планот за одобрување** значи дека издавачот или добавувачот прво испраќа книги на разгледување. Библиотеката ги прегледува и одлучува дали ќе ги купи или ќе ги врати. Прво се гледаат книгите, па се одлучува дали ќе се купат. **Цврстите нарачки** се конкретни нарачки за одредена книга. Тие се правен договор - библиотеката мора да ја купи книгата. Тие се директна и обврзувачка нарачка. **Претплатата (Till Forbidden)** се користи најчесто за списанија. Ова значи дека претплатата се обновува секоја година додека библиотеката не каже да се прекине (Evans 2005: 70-71).

критериуми за селекција⁹². Во понатамошниот текст ќе споменеме некои од најзначајните.

Вид на библиотека која селектира

Доколку станува збор за национални библиотеки како селектори важни се оние материјали кои се однесуваат на националната култура, во нашиот случај - македонска историја, книжевност, фолклор, јазик, политика, преводи на македонски автори на странски јазици, критики и анализи за македонски автори и дела, накратко - публикации кои се однесуваат на сè што има национален предзнак.

Доколку треба да се задоволи и универзитетскиот (академски) аспект на една библиотечна институција, како што е НУБ „Св. Климент Охридски“ во тој случај мора да внимаваме на потенцијалните корисници кои доаѓаат од универзитетите - студенти и истражувачи. Особено се важни новите изданија од научните дисциплини со цел да се обезбеди библиотеката со модерни и современи информации. Ги имаме предвид актуелноста и научно-истражувачката важност на авторите (истакнати научници со глобално влијание, но и истакнати научници со локално или регионално влијание). Исто така, обрнуваме внимание на библиографските податоци што ни стојат на располагање како што се издавач, јазик на публикација, серија, уредници, година на издавање, број на страници, илустрации...

Научна и стручна вредност на публикациите

Во процесот на селекција еден од најважните критериуми претставува научната и стручната вредност на публикациите. Предност имаат изданија кои се резултат на научно-истражувачка работа, рецензирани трудови, научни зборници, публикации кои имаат јасна методолошка основа и придонесуваат кон развојот на одредена научна дисциплина. Ваквите публикации обезбедуваат квалитетен и релевантен фонд кој ги задоволува потребите на научната и академска јавност.

Тематска релевантност

Тематската релевантност претставува значаен критериум при селекцијата. Потребно е материјалите да бидат во согласност со профилот и функцијата на библиотеката, како и со интересите и потребите на корисниците. Ова подразбира внимателен избор на публикации кои покриваат широк спектар на области.

Актуелност на публикациите

Актуелноста е важен фактор во процесот на селекција. Предност имаат поновите изданија кои ги следат современите научни текови. Сепак, не треба да се занемарат и постарите публикации кои имаат трајна вредност и претставуваат значајни дела во одредена област.

Реноме на автори и издавачи

Квалитетот на публикациите често е поврзан со угледот на авторите и издавачите. Поради тоа, при селекцијата се дава предност на публикации од признати научници,

⁹² При селекција мора да ги имаме предвид потенцијалите на фондот за да не делуваме повеќе квантитативно отколку квалитативно на неговиот развој. Процесите на селекција и деселекција (отпишување) треба да се одвиваат синхронизирано. Библиотекарот кој работи селекција на материјали треба да има предвид дали библиотеката успешно ја реализира деселекцијата т.е. во колкава мера оние содржини што се отпишуваат ќе бидат заменети со актуелни и современи. Библиотекарите кои работат во одделите за набавка треба активно да бидат вклучени во активностите поврзани со деселекција на библиотечни материјали.

универзитети и релевантни издавачки куќи кои гарантираат висок степен на доверливост и научна валидност.

Принцип на реципроцитет

Во меѓународната размена, значајно место има принципот на реципроцитет кој подразбира размена на публикации со приближно еднаква вредност. Овој принцип овозможува рамноправна соработка меѓу библиотеците и придонесува кон одржливост на размената.

Јазична достапност

Јазичната достапност претставува важен аспект, особено во меѓународен контекст. Публикациите на меѓународно разбирливи јазици овозможуваат поширока употреба и полесна размена што ја зголемува нивната вредност. Секако, при размената се земаат предвид и публикации на јазици кои немаат глобално влијание, зашто акцентот треба да се стави и на јазичната и културна различност.

Состојба на библиотечниот фонд

При селекцијата неопходно е да се земе предвид и постојниот библиотечен фонд со цел да се избегне непотребно дуплирање и да се пополнат празнините во фондот. Честопати се потребни внимателни проверки и рационализација на селекцијата. На пример, доколку имаме мноштво примероци од една публикација на ист јазик, со различни години на издавање, не би било нужно да се селектира уште еден примерок, особено ако тој примерок не нуди нови информации во рамки на самата публикација.

Континуитет и стабилност на изданијата

Особено кај сериските публикации (научни списанија, зборници), важно е да се води сметка за нивниот континуитет. Редовното излегување и стабилноста на изданието претставуваат показател за неговата релевантност. Публикации со прекинат или нередовен континуитет имаат помала вредност во процесот на размена.

Економски и логистички аспект

При селекцијата треба да се земат предвид и економските фактори како што се трошоците за транспорт, обработка и складирање на публикациите. Целта е да се обезбеди рационално користење на ресурсите, без да се наруши квалитетот на библиотечниот фонд.

Што се однесува до улогата на библиотекарот во селекцијата на библиотечни материјали, особено е важно, покрај специфичните, општите знаења и информираност за одредени области од кои селектира, да има и критички однос кон самиот процес. И покрај тоа што селектирањето се потпира на принципот неутралност и придржување до политиките за формирање фондови, треба да имаме предвид дека принципот неутралност низ историјата на библиотекарството не секогаш значел однос на еднакви можности. Според некои автори библиотекарската неутралност „продолжува да ја зачувува и концентрира моќта во согласност со доминантните општествени идеологии (Bales and Engle 2012; Jensen 2008). Таа дејствува спротивно на целите на социјалната правда и критичкото библиотекарство, со тоа што ги привилегира приказните и знаењето на привилегираните: бели, од повисока и средна класа, цисродови, хетеросексуални, лица без попреченост, мажи“ (Jaeger-McEnroe 2025).

При развивање на фондовите треба да се имаат предвид помалку видливите, ранливите категории граѓани/корисници, маргинализираните како што се етничките

малцинства (во македонски контекст особено ромската етничка заедница како најранлива), ЛГБТ популацијата, луѓето со попреченост, така што при селекцијата на библиотечни материјали се води сметка и за нивната застапеност.

Библиографски извори:

1. Evans, G. (2005) *Developing library and information center collections*. 5th. ed. Westport : Libraries unlimited
2. Lilja, J. (2012) *Challenging the Matthew effect*. Helsinki: The Finnish society of science and letters
3. Lilja, J. (2006) „History of the International exchange of publications“ во *Handbook on the International exchange of publications*. Edited by K. Ekonen, P. Paloposki, P. Vattulainen. Munchen: K. G. Saur, 49-68
4. Jaeger-McEnroe, E. (2025) ‘Without neutrality: The Potential of Critical Librarianship’. *Canadian Journal of Academic Librarianship* [online] Vol. 11 (2025),

Abstract

In this paper, the author examines the international exchange of publications as one of the important methods for the formation and enrichment of library collections. The basic principles of international exchange are explained, as well as the need for establishing collection development policies and selection policies. Special attention is given to the criteria on the basis of which library materials are selected, as well as to the role of the librarian in the development of library collections. The aim of the paper is to present this specific type of acquisition, which has a long tradition both internationally and within the National and University Library „St. Clement of Ohrid“ – Skopje.

Keywords: *Acquisition, Library Collections, International Exchange of Publications, Criteria, Selection.*

БИБЛИОТЕКИТЕ ВО ЕРАТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЈАТА: ПРЕДИЗВИЦИ И НОВИ МОДЕЛИ НА РАЗВОЈ

Маријан Колевски
НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола
marijankolevski@yahoo.com

Апстракт

Трудот ја анализира трансформацијата на современите библиотеки во услови на дигитализација и брз развој на информатичките технологии. Традиционалната улога на библиотеките како институции за чување и дистрибуција на печатени информации постепено се проширува со нови дигитални услуги, онлајн ресурси и интерактивни форми на комуникација со корисниците. Во трудот се разгледуваат предизвиците што ги носи дигиталната ера, како што се промената на читачките навики, намалувањето на интересот за печатени изданија и потребата од нови дигитални компетенции кај библиотекарите. Анализата на статистичките податоци за библиотеките во Република Северна Македонија укажува на тенденција на намалување на бројот на активни читатели, што ја наметнува потребата од современи маркетинг стратегии и активно присуство на социјалните мрежи со цел привлекување на нови генерации корисници. Заклучокот укажува дека дигитализацијата не ја загрозува иднината на библиотеките, туку ја трансформира нивната улога во современи информациски, образовни и културни центри.

Клучни зборови: дигитализација, библиотеки, Република Северна Македонија, активни читатели, маркетинг стратегии, социјални мрежи.

Вовед

Библиотеките традиционално претставуваат институции од јавен интерес со клучна улога во образованието, културата и пристапот до информации. Во современото информациско општество, нивната улога се трансформира од институции што складираат печатени материјали во динамични центри за пристап до знаење, дигитални ресурси и медиумска писменост. За да ги задоволат информациските потреби на своите корисници, библиотеките сè повеќе меѓусебно се поврзуваат и соработуваат, а со помош на информатичката и комуникациската технологија влегуваат во проекти за заедничко користење на ресурсите.

Но развојот на интернетот, социјалните мрежи и отворените дигитални платформи создаде конкуренција во однос на пристапот до информации. Наместо исклучив извор на знаење, библиотеката сè повеќе станува дел од поширок информациски екосистем, каде што корисниците бараат информации преку дигитални медиуми, мобилни апликации и онлајн ресурси. Оваа промена ја принудува библиотеката да се адаптира, нудејќи комбинирани услуги – од традиционални печатени колекции, до е-книги, дигитални бази на податоци, интерактивни работилници и присуство на социјалните медиуми, со цел да ја задржи својата релевантност и да привлече нови генерации на корисници.

Дигитализацијата како структурен предизвик

Дигитализацијата влијае врз библиотеките на повеќе нивоа:

- намалување на интересот за печатени изданија
- зголемена употреба на онлајн ресурси

- промена на читачките навики кај младите
- потреба од нови дигитални компетенции кај библиотекарите итн.

Интеграцијата во системот COBISS претставува значаен исчекор кон модернизацијата, овозможувајќи заедничка каталогизација и онлајн пристап до фондовите. Сепак, дигиталната трансформација не се сведува само на автоматизација, туку подразбира целосна институционална адаптација. Од промена на организациските структури, преку надградување на техничките и дигиталните компетенции на библиотекарите, до воведување на нови услуги и интерактивни платформи кои ја зголемуваат достапноста и привлечноста на библиотеката, особено за младата популација.

Според насоките на IFLA, библиотеките во дигиталната ера треба да обезбедат еднаков пристап до информации, да промовираат дигитална инклузија и да нудат поддршка за развој на медиумска и информациска писменост. Дополнително, се истакнува дека библиотеките треба активно да учествуваат во создавање на компетенции за критичко размислување, да овозможуваат пристап до отворени едукативни ресурси и да се адаптираат кон новите дигитални навики на корисниците, со цел да останат релевантни како центри за знаење и учење.⁹³

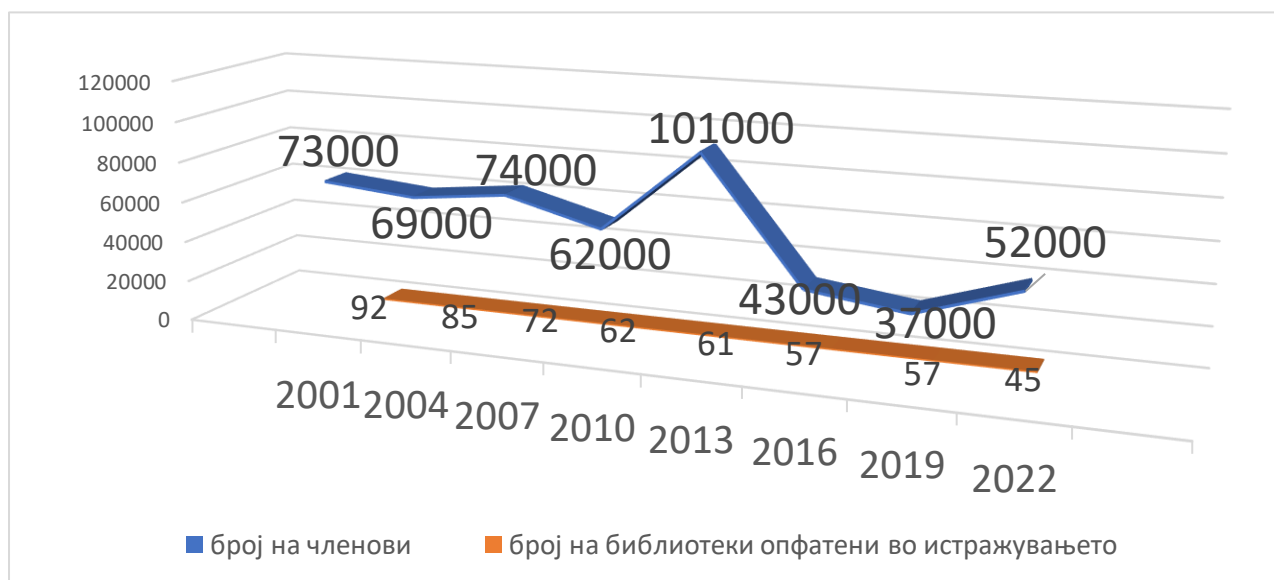
Но дигитализацијата претставува значаен предизвик за библиотеките, влијаејќи врз бројот на корисници не само во светот, туку и кај нас. Според податоците на Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, бројот на членови во јавните библиотеки бележел флукуации во последните две и пол децении. Анализи базирани на официјални статистички извештаи на Државниот завод за статистика на Република Северна Македонија, покажуваат дека бројот на членови кој во 2010 година изнесувал околу 62.000, пораснал на околу 101.000 во 2013 година, а до 2022 година се намалил на приближно 52.000.⁹⁴

Податоци од Државен завод за статистика на Република Северна Македонија								
година	2001	2004	2007	2010	2013	2016	2019	2022
број на членови	73000	69000	74000	62000	101000	43000	37000	52000
број на библиотеки опфатени во истражувањето	92	85	72	62	61	57	57	45

Табела 1. Податоци за бројот на корисници во библиотеките во РС Македонија

⁹³ IFLA, *Global Vision Report* и насоки за развој на библиотеките во дигиталната ера, International Federation of Library Associations and Institutions, 2021, <https://www.ifla.org/global-vision> (пристапено на 29.3.2026)

⁹⁴ Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, „Северна Македонија во бројки, 2025“, <https://www.stat.mk> – (пристапено на 10.4.2026)

Графикон 1. Тренд на бројот на корисници во библиотеките во РС Македонија, според податоци на Државен завод за статистика на Република Северна Македонија (2001-2022 год.)

Иако бројот на библиотеки опфатени во подоцнежните истражувања на заводот за статистика постојано се намалувал, сепак тоа само по себе не може целосно да го оправдува намалувањето на бројот на корисници на библиотеките за 50% во периодот од 2013 до 2022 година. Можно објаснување за ваквата состојба на библиотеките околу 2020 година е пандемијата COVID-19, која доведе до ограничена работа на библиотеките и намалена посетеност. Додека за поширокиот временски период, како фактори може да се посочат процесите на дигитализација, односно постепената промената на навиките за читање кај корисниците.

Со оглед на тоа што податоците од Државниот завод за статистика не укажуваат на тоа дали станува збор за активни корисници или тоа се сите регистрирани корисници, затоа една друга статистика спроведена преку системот на COBISS, доведува до други поконкретни показатели. Бидејќи почетокот на користењето на услугата COBISS/зајмување кај сите библиотеки е различно, годишното опаѓање на корисниците најсликовито може да се разгледа доколку се анализираат податоците на сите библиотеки одделно.

Број на активни корисници по година																	
Библиотека	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
НУУБ „Св. Климент О.“ - Битола	4399	4273	4131	3755	3550	2450	2939	2819	2819	2946	2739	2312	2555	2612	2428	2267	2126
НУ „Гоце Делчев“ - Штип		3006	3025	2745	2401	2323	2130	2249	2227	1914	1801	1359	1358	1317	1267	1203	1186
Библиотека „Кочо Р.“ - Тетово			3882	5055	4535	2916	4724	4570	4702	5094	5255	5279	5378	5234	4644	4830	3796
Библиотека „Тане Геор.“ - Куманово			1096	1929	2280	2738	3549	6249	5296	5623	6308	5295	5250	5407	4782	4421	4142
Библиотека „Феткин“ - Кавадарци					2134	2319	2352	2314	2183	2209	2427	2052	2106	2527	2244	2262	2345
Градска биб. „Борка Т“ - Прилеп					1604	4332	4492	4366	4847	5142	4130	3695	3828	3015	2304	2270	
Биб. „Благој Ј. Мучето.“ - Струмица							527	113	1	89	1602	1889	1580	1560	1610	1525	1264
Градска б. „Браќа М.“ - Скопје							6338	6214	7100	6076	6608	4960	6245	7960	7935	9200	10705
Локална б. „Гоце Д.“ - Велес								1789	1911	2044	1956	1527	1818	1686	1782	1421	1246
Центар за кул „Браќа М.“ - Струга									601	955	949	911	982	854	796	698	655
НУБ „Св. Климент О.“ - Скопје									619	1292	1106	187	624	363	618	580	500
Библиотека „Григор П.“ - Охрид										1	4	492	803	893	1050	1082	1102
Библиотека „Кочо Р.“ - Кичево											1028	930	1157	846	869	819	796
Јавна б. „Илинден“ - Делчево											8	488	628	595	566	504	477
Јавна б. „Искра“ - Кочани													460	853	1973	1419	1167

Табела 2. Број на активни корисници поединечно по библиотеки во Република Северна Македонија, според податоци од системот COBISS (архива на статистици 2009 - 2025)

Од табелата бр. 2 може да се констатира дека бројот на активни корисници кај повеќето библиотеки секоја година постепено опаѓа. И покрај тоа што бројот на библиотеки членки во системот на COBISS во изминатите годините постепено се зголемувал, бројот на корисници во повеќето библиотеки се намалува. Исклучок прават

само неколку библиотеки, додека кај повеќето од нив бројот на активни корисници бележи надолна тенденција.

Графикон 2. Бројот на корисници на библиотеките во РС Македонија, според податоци од системот COBISS

Според последните податоци од COBISS, од вкупно опфатени 24 библиотеки (1 национална, 4 универзитетски и високошколски и 19 јавни библиотеки) што работат во сегментот COBISS/зајмување, во 2025 година евидентирани се вкупно 38.126 активни членови. Оваа бројка е речиси идентична со онаа од 2019 година, кога биле регистрирани 38.076 активни членови. Сепак, споредбата покажува значајна разлика во тоа што во статистиката од 2025 година биле опфатени 24 библиотеки, односно 9 библиотеки повеќе отколку во 2019 година. И покрај проштрувањето на мрежата на библиотеки што работат на COBISS/зајмување, вкупниот број на активни читатели (членови) останал непроменет, што претставува јасен показател за постепено намалување на бројот на членови во библиотеките во Македонија.

Овој пад кај повеќето библиотеки укажува на намалување на традиционалното користење на библиотечните услуги, особено позајмувањето на печатени книги. Сепак, статистиката за членството не секогаш ја рефлектира употребата на дигитални ресурси, што значи дека реалната консумација на информации може да биде поголема од формалното членство.

Со оглед на ваквата тенденција, проследена со масовна дигитализација на информациите и културното наследство, сè почесто се поставува прашањето: **Дали иднината на библиотеките е загрозувана?** Иако на прв поглед, брзиот развој на дигиталните технологии и променетите навики на корисниците можат да создадат впечаток дека традиционалната библиотека постепено ја губи својата улога, сепак, реалноста е покомплексна.

Дигитализацијата значително го олеснува пристапот до информации и таа не ја поништува потребата од библиотеките, туку ја трансформира нивната функција. Современата библиотека не е само простор за чување книги, туку динамичен информациски, образовен и културен центар кој комбинира физички и дигитални ресурси. Оттука, наместо да се зборува за загрозувана иднина, посоодветно е да се зборува за процес на трансформација. Библиотеките што ќе успеат навремено да се адаптираат на дигиталната средина, истовремено зачувувајќи ја својата културна и образовна мисија, ќе останат релевантни и во иднина - како чувари на знаењето и двигатели на општествениот развој.

Нови модели на развој на библиотеките

Младите денес бараат информации и услуги на начин што е тесно **поврзан со технологијата**, а не исклучиво со печатена книга. Иако често физички не ги посетуваат библиотеките, тие активно користат *онлајн ресурси преку интернет или мобилни уреди*. Библиотеките што остануваат исклучиво во рамките на традиционалниот модел ризикуваат постепена маргинализација. Наспроти тоа, библиотеките што се трансформираат во современи информациски, едукативни и културни центри остануваат релевантни во дигиталното општество.

Во услови на брз технолошки развој, библиотеките се принудени да развијат нови модели на функционирање кои ја надминуваат класичната улога на складирање и позајмување книги. Овие модели се насочени кон развој на дигитални услуги, современи комуникациски стратегии, интерактивни програми и поголемо вклучување на младата популација. Позначајни модели се:

1. Дигитални услуги и онлајн присуство

Библиотеките сè повеќе нудат **електронски книги, аудио книги и пристап до дигитални бази на податоци**, овозможувајќи користење на ресурси и без физичко присуство. Развојот на **онлајн каталози, дигитални библиотеки и мобилни апликации**, им овозможуваат на корисниците онлајн пребарување и пристап на бараната информација. Интеграцијата во системот COBISS овозможува национална и регионална поврзаност, размена на податоци и пристап до заедничките фондови. COBISS претставува современ библиотечно-информациски систем кој нуди низа функционалности:

- онлајн каталог
- мобилна апликација mCOBISS
- дигитална библиотека
- електронска членска карта
- можност за онлајн плаќање на библиотечни услуги
- статистика за читачките навики на корисниците
- систематска дигитализација на стари и ретки книги и нивно складирање во дигиталниот репозиториум dCOBISS
- отворен пристап до научни трудови
- зголемување на понудата на е-книги итн.

Иако сите функционалности кои ги нуди оваа платформа не се целосно имплементирани во Македонија, нивната постепена примена значително ја зголемува достапноста на библиотечните ресурси и ја позиционира библиотеката како современа дигитална институција.

2. Библиотеката како „трет простор“

Современите библиотеки сè повеќе се трансформираат во т.н. „трет простор“ – место за учење, социјализација и креативно изразување. Преку различни едукативни програми и интерактивни активности тие стануваат центри за неформално образование и доживотно учење.

Значајна улога имаа таканаречените креативни простори (*Makerspaces*⁹⁵) - иновативни зони наменети за практична работа, експериментирање и развивање на нови идеи. Овие простори често вклучуваат современа опрема како 3Д печатари, ласерски сечачи, електронски комплети и софтвер за дизајн. Преку вакви иницијативи библиотеките го поттикнуваат учењето преку создавање „learning by doing“, и на корисниците им овозможуваат пристап до технологии што инаку не би им биле лесно достапни.

⁹⁵ “What are Makerspaces in Libraries?” American Library Association (ALA), 2024 <http://www.ala.org> (пристапено на 18.4.2026)

3. Модерен имиџ и маркетинг

За да останат релевантни во современото општество, библиотеките мора да бидат видливи токму таму каде што се наоѓаат младите корисници. Во дигиталната средина тоа подразбира активно присуство на социјалните мрежи и користење на нови комуникациски форми, како што се:

- профили на TikTok и Instagram
- препораки за книги преку кратки видеа
- „BookTok“ кампањи
- онлајн клубови за читање

Преку ваквите форми библиотеките можат да развијат современи маркетинг стратегии насочени кон привлекување на младата популација и промовирање на културата за читање. Присуството на **социјални мрежи** им овозможува да ги промовираат своите активности, новите изданија и различни едукативни содржини. Создавањето на јасен визуелен идентитет, проследен со интерактивни кампањи, партнерства со училишта, универзитети и културни институции придонесува за поголема видливост и зајакнување на општествената улога на библиотеките.

Заклучок

Дигитализацијата претставува еден од најзначајните структурни предизвици со кои се соочуваат современите библиотеки. Промените што ги носи технолошкиот развој значително влијаат врз начинот на пристап до информации, читачките навики и очекувањата на корисниците. Анализата на статистичките податоци во Република Северна Македонија укажува на намалување на бројот на активни читатели во библиотеките, особено во сегментот на традиционалното позајмување на печатени изданија. Овој тренд е условен од повеќе фактори, меѓу кои се процесите на дигитализација и постепената промена на медиумските навики кај младата популација.

Иднината на библиотеките сè повеќе зависи од нивната способност да се адаптираат на новите технолошки и општествени услови. Тоа подразбира развој на дигитални услуги, јакнење на дигиталните компетенции на библиотекарите и создавање нови модели на комуникација со корисниците. Современите комуникациски стратегии и присуството на социјалните мрежи им овозможуваат на библиотеките да воспостават поинтерактивен однос со корисниците, особено со младата популација. Преку вакви активности библиотеките можат успешно да ја промовираат културата на читање и да го зајакнат своето место во современото информациско општество.

Во современи услови, улогата на библиотеката повеќе не се мери само преку бројот на позајмени книги, туку и преку нејзината способност да обезбеди пристап до информации, да поттикнува развој на дигитални вештини, да ја развива информациската и медиумската писменост и да создава простор за критичко размислување и социјална интеракција. Физичките посети можеби бележат опаѓање, но користењето на дигитални услуги и онлајн ресурси постојано расте, особено кај младите генерации.

Оттука, библиотеките што ќе успеат да ги интегрираат новите технологии со својата традиционална културна и образовна мисија ќе останат клучни институции во зачувувањето, организирањето и пренесувањето на знаењето, како и важни двигатели на образованието и општествениот развој.

Користена литература

1. Абдулахи, Е. (2024) „Репозиториумот со отворен пристап во библиотеката „Макс Ван Дер Штул“. Библиотекарство : Библиотекарска теорија и практика, Вол. 40, бр. 1-2
2. Вранеш, А. (2004). „Дигитални библиотеки“. Библиотекарство, Вол. 22, бр. 2

3. Котевска, М. (2023) „Нови библиотечни услуги за тин-генерацијата“. Библиотекарство : Библиотекарска теорија и практика, Вол. 39, бр. 1-2
4. Павличковска, Б. (2023) „Улогата на новите технологии во развојот на современи библиотечни услуги“. Библиотекарство: Библиотекарска теорија и практика, Вол. 39, бр. 1/2
5. Пешевска, Г. (2018). „Библиотеките и предизвиците на дигиталната доба“. Библиотекарство : Библиотекарска теорија и практика, Вол. 35, бр. 1-2.
6. Станковска, Е. (2024) „Сервисот на услуги во 21 век и задоволството на библиотечните корисници“. Библиотекарство : Библиотекарска теорија и практика, Вол. 40, бр. 1-2
7. Темелкоска, М (2024) „Електронските извори на податоци: Нов предизвик за библиотечниот сервис на услуги во 21 век“. Библиотекарство: Библиотекарска теорија и практика, Вол. 40, бр.1/2.
8. Makwana, J. (2023) Electronic Resources: A Powerful Source for Library in Modern Age: Sardar Patel University <https://www.researchgate.net/publication/376721698> (пристапено на 1.4.2026)
9. Thomas, B. (2020) „Changing Role of Libraries in the Digital World“: Ambitious Books Private Limited, Kerala. <https://doi.org/10.37298/abpl978-81.06> (пристапено на 28.3.2026)

Abstract

The paper analyzes the transformation of modern libraries in the context of digitalization and the rapid development of information technologies. The traditional role of libraries as institutions for storing and distributing printed information is gradually expanding with new digital services, online resources, and interactive forms of communication with users. The paper examines the challenges brought by the digital age, such as changing reading habits, decreasing interest in printed publications, and the need for new digital competencies among librarians. The analysis of statistical data on libraries in the Republic of North Macedonia indicates a tendency to decrease the number of active readers, which imposes the need for modern marketing strategies and an active presence on social networks in order to attract new generations of users. The conclusion indicates that digitalization does not threaten the future of libraries, but rather transforms their role into modern information, educational, and cultural centers.

Keywords: *Digitalization, Libraries, Republic of North Macedonia, Active Readers, Marketing Strategies, Social Networks.*

ШТО БАРААТ КОРИСНИЦИТЕ ОД БИБЛИОТЕКАРОТ НА НОВОТО ВРЕМЕ – ИСКУСТВОТО НА БИБЛИОТЕКАТА „КОЧО РАЦИН“ ПЕХЧЕВО

Габриела Костадинова
ОУМБ „Кочо Рацин“ - Пехчево
kostadinova.gabriela@yahoo.com

Апстракт

Современите општествени и технолошки промени ја рedefинираат улогата на библиотеките и библиотекарите, трансформирајќи ги во динамични центри за образование, култура и социјална интеракција. Во такви услови, разбирањето на потребите и очекувањата на корисниците станува клучен предуслов за развој на релевантни библиотечни услуги. Овој труд има за цел да ги анализира потребите на корисниците и улогата на библиотекарот во нивното задоволување преку практичното искуство на библиотеката „Кочо Рацин“ во Пехчево. Истражувањето се базира на квалитативен пристап и опфаќа ученици од основно и средно образование, како и возрасни читатели – пензионери. Податоците се добиени од интерната документација и архивата на библиотеката, како и од директно учество и набљудување на реализираните активности. Преку анализа на бројни креативни, едукативни, културни и социјални активности се согледува трансформацијата на библиотеката во активен центар на општеството. Резултатите покажуваат дека младите корисници имаат потреба од интерактивни и креативни содржини кои го поттикнуваат читањето и критичкото размислување, додека возрасните корисници бараат активности кои овозможуваат социјална интеракција, размена на искуства и чувство на припадност. Посебно значајна е меѓугенерациската соработка, која придонесува за зајакнување на локалната средина.

Клучни зборови: библиотекар, корисници, ученици, пензионери, библиотечни активности, локална средина.

1. Вовед

Во современото општество, библиотеките се соочуваат со потреба од трансформација која ги надминува нивните традиционални функции. Тие повеќе не се само места за чување и позајмување книги, туку активни центри за учење, културен развој и социјална интеракција.

Во таков контекст, улогата на библиотекарот значително се менува. Тој повеќе не е само посредник во пристапот до информации, туку е и организатор, едукатор и мотиватор. Тој треба да ги препознае потребите на различни возрасни групи и да создава активности што ќе ја доближат книгата и културата до секој корисник.

Библиотеката „Кочо Рацин“ во Пехчево претставува пример за современа библиотека која активно ги следи овие трендови и преку различни активности се обидува да одговори на потребите на своите корисници.

Целта на овој труд е да ги анализира очекувањата на корисниците и да ја прикаже улогата на библиотекарот преку конкретни активности реализирани во пракса.

2. Методологија

Истражувањето се базира на квалитативен пристап, преку анализа на практични активности реализирани во библиотеката.

Податоците се добиени од:

- интерната документација и архивата на библиотеката
- директно учество во активности
- набљудување на реакциите на корисниците

Во анализата се опфатени две главни категории:

- ученици (основно и средно образование)
- возрасни читатели (пензионери)

Фокусот е ставен на нивната вклученост, интерес и ефектите од активностите врз нивниот однос кон читањето и библиотеката.

3. Резултати и анализа

3.1. Активности со ученици

Работата со учениците претставува еден од значајните сегменти во активностите на библиотеката. Преку креативни и едукативни работилници учениците добиваат можност активно да учествуваат, да ја развиваат својата фантазија и да создаваат позитивен однос кон книгата и читањето.

Креативно-едукативната работилница „Создавање зимска приказна“ им овозможи на учениците од прво одделение преку игра и случаен избор на реченици да создадат сопствена приказна. Активноста беше дополнета со изработка на снешко од хартија, што дополнително ја поттикна нивната креативност и интерес за учество.

Одбележувањето на Меѓународниот ден на мајчиниот јазик беше реализирано преку креативна активност во која учениците испратија порака „Мојот јазик е мојот дом“, преведена на повеќе јазици. Оваа активност ја истакна важноста на јазикот како дел од културниот идентитет.

Дополнително, беа реализирани квизови, јазични игри и активности поврзани со Денот на пролетта и Денот на детската литература, преку кои учениците ја развиваа својата имагинација, знаење и љубов кон литературата.

Трибините со средношколците, како „Значењето на празниците“ и „Македонските великани зборуваат денес“, придонесоа за продлабочување на нивните знаења.

3.2. Активности со возрасни корисници – пензионери

Активностите со пензионерите се насочени кон нивна активна вклученост, социјализација и зачувување на културните вредности.

Квизот на знаење овозможи активно учество на пензионерите, поттикнувајќи ги да ги споделат своите знаења и искуства.

Поетските дружења и литературните средби, како и настанот во с. Негрево, создадоа простор за изразување и културна размена.

Одбележувањето на празници како Св. Трифун, 8 Март и Велигден придонесе за зачувување на традицијата и создавање на чувство на припадност.

Настаните како Денот на шегата покажаа дека библиотеката може да биде и простор за дружење, радост и позитивна енергија.

3.3. Меѓугенерациски активности

Меѓугенерациските активности имаат особено значење, бидејќи овозможуваат поврзување на различни возрасни групи. Библиотеката преку своите активности создава простор каде различни генерации можат да се поврзат, да разменуваат искуства и заеднички да учествуваат во културниот живот.

Кулинарската, поетска - музичка вечер обедини ученици, пензионери и соработници, создавајќи простор за размена на искуства. Настанот беше исполнет со традиционални специјалитети, поезија и музика, создавајќи пријатна атмосфера.

Настанот „Плати кафе со поезија“ претставува иновативен пристап кој ја доближува поезијата до пошироката јавност и ја позиционира библиотеката како активен културен чинител. Учествуваа ученици, пензионери и соработници, кои преку читање поезија ја потврдија важноста на литературното творештво во современиот живот.

Овие активности ја зајакнуваат врската меѓу генерациите и ја потврдуваат улогата на библиотеката како центар за културна размена, социјална инклузија и активно учество на сите генерации.

4. Дискусија

Анализата покажува дека потребите на корисниците се различни и зависат од нивната возраст и интереси. Учениците бараат интерактивни и креативни активности, додека возрасните корисници имаат потреба од социјална интеракција и културна вклученост.

Библиотекарот има клучна улога во препознавање на овие потреби и креирање активности кои ги задоволуваат.

Библиотеката се трансформира во простор кој ги обединува генерациите и придонесува за развој на заедницата. Добиените резултати укажуваат дека библиотеките треба континуирано да ги следат промените во интересите на корисниците и да развиваат флексибилни и иновативни услуги.

5. Заклучок

Библиотеката „Кочо Рацин“ во Пехчево претставува пример за современа институција која успешно одговара на потребите на своите корисници.

Преку разновидни активности се поттикнува читањето, се зајакнува социјалната интеракција и се создава културен простор отворен за сите.

Современиот библиотекар има клучна улога во овој процес и мора континуирано да се прилагодува на новите предизвици.

Користена литература

1. Архива на ОУМБ „Кочо Рацин“ – Пехчево (интерни извештаи, фотографии и документација за реализирани активности)
2. Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ – Скопје. Стручни публикации од областа на библиотечното работење
3. Стручни трудови и зборници од библиотекарски конференции во Република Северна Македонија

Abstract

Modern social and technological changes redefine the role of libraries and librarians, transforming them into dynamic centers of education, culture, and social interaction. Understanding users' needs has become essential for developing relevant services. This paper analyzes user expectations through the practical experience of the „Kocho Racin“ Library in Pehchevo. The research focuses on students and adult users, particularly retirees. The data are based on internal documentation and direct observation of implemented activities. The results show that young users prefer interactive and creative activities, while adults seek social engagement and cultural participation. Intergenerational cooperation plays an important role in strengthening the community.

Keywords: *Librarian, Users, Students, Retirees, Library Activities.*

ПРЕДИЗВИЦИ ВО СОЗДАВАЊЕ НА КВАЛИТЕТЕН БИБЛИОТЕЧЕН КАДАР

Магдалена Кочовска-Салтирова, библиотекар советник
ЈОУ Библиотека „Искра“ – Кочани
mkocovskasaltirova@yahoo.com

Апстракт

Уште од векови наназад, библиотеките претставуваат најзначајни центри на знаењето, културата и заедницата. Библиотекарите, како носители на дејноста на овие институции, ја имаат клучната улога во организирањето, зачувувањето и обезбедувањето пристап на корисниците до библиотечните ресурси. Улогата на библиотекарите претрпува значителни трансформации низ годините, предизвикано од промените во информациската средина, технолошкиот напредок и променетите потреби на корисниците. За да библиотекарот одговори позитивно на новите предизвици се бара од него да се приспособи и развива во своите компетенции за да остане релевантен. Тој презема нови улоги и одговорности, што вклучува ефективност во комуникацијата и соработка со корисниците и соработниците од сите релевантни субјекти.

Клучни зборови: библиотекар, предизвици, промени, корисници, развој.

Истражувајќи ја динамичната улога која денес го отсликува библиотекарот, улога која несомнено еволуира во ерата на брзи технолошки достигнувања и рedefинирани очекувања на корисниците, води кон јасно утврдени основни компетенции кои се потребни да бидат усвоени и применети во библиотечните простори и секојдневни комуникации. Библиотеките како центри на заедниците се водени од библиотекари кои поттикнуваат вклученост на корисниците, прифаќаат иновации и истовремено промовираат одржливост преку интеграција на нови технологии. Сознавајќи ги значајните предизвици, идентификувајќи ги потенцијалните бариери и ограничувања кои можат да го попречат развојот на библиотекарството како финансискиот дефицит, изразениот индивидуален отпор кон промените, дигиталниот јаз, се води кон градење и креирање на политика која преку програмски содржини ќе ги јакне капацитетите на библиотекарот, а истовремено ќе го мотивира во нивно надминување.

Со инвестирање во развојот на човечките ресурси во библиотеките тие можат да останат релевантни и да одговорат во целост на потребите на корисниците. Присутноста во одржување на континуитетот на давање квалитетни библиотечни услуги на корисникот е значајно во целиот процес на дејствување како институција од културен, информациски и образовен карактер.

Преку јакнење на вештините за подобро реализирани библиотечни услуги, меѓу коишто припаѓаат способноста за аналитично размислување и развој на нови или ревидирани системи, способност за изразување на иницијативи и независно носени проценки и одлуки во интерес на корисниците, одржување на библиотечно - информацискиот систем којшто е централен медиум за индивидуално истражување на богатите библиотечни бази и ресурси, познавањето на странски јазик за комуникација со странски посетители и туристи во заедницата, слични и многу други содржински компоненти и вештини, се носечките темели кои треба да ги постави библиотекарот којшто сака да реализира квалитет во работата. Секако значаен сегмент е исклучително доброто познавање на библиотечните материјали и ресурси, високото ниво на

комуникациски вештини, позитивниот став и кон корисниците со посебни потреби и други лица кои се во ранлива категорија.

Во присутната импозантна достапност на информациите денеска улогата на библиотекарите јасно преминува, се зацврстува и се развива од обични чувари на книгите до активни промотори на знаење, поттикнувачи на информациската писменост и активни чинители во средината на живеење. И процесот на премин од конвенционални „физички архиви“ кон современи оплеменети информациски простори иницира вклучување на нов пристап кон управување со знаењето.

И во живеењето на дигиталната ера кога е олеснета достапноста до информациите, можеби и најмногу досега, библиотекарите играат значајна улога преку примената на најсовремените технолошки алатки да ја овозможат истата во библиотеките, достапни за сите целни групи. Една клучна одговорност ќе вклучува и дејствување како главен и непосреден медиум до информациите, при што библиотекарите ќе им помагаат на поединците да пронајдат, оценат и користат информации на различни дигитални платформи. Оваа улога го надминува само овозможувањето на пристап туку вклучува и едукација на корисниците како да ја оценат веродостојноста и доверливоста на изворите.

Библиотекарите, како креатори на можностите за континуирано учење, имаат одговорност кон создавање пријатна атмосфера за истражување, оптимални просторни услови и застапување еднаков пристап за сите до библиотечните ресурси.

Со зголемената сложеност во информациската средина, библиотекарите преку критичкото размислување, непосредната интеракција и компетентноста во областа на културата сигурно го трасираат патот кон современото библиотечно работење. Дополнително, разбирањето на промените овозможува библиотеките да можат да продолжат да се адаптираат и да одговараат на новите потреби во општеството, сето тоа реализирано преку инвестирање во обука и професионален развој на идните библиотекарари. Како што светот на информациите сведочи на генерална промена, улогите и одговорностите на библиотекарите доживуваат исто така значителна промена. Библиотекарите повеќе не ги извршуваат само традиционалните задачи туку преку разновидниот и богат опус на вештини се моделирани во мултифункционални професионалци.

Едуцирањето на корисниците за стекнување на вештини за информациска писменост, вклучува помагање и насочување корисникот критички да ги испитуваат изворите и да спроведува продуктивни истражувања. Библиотекарот треба да биде подготвен да создава соодветни образовни ресурси и иницијативи во кои корисникот има доверба. Добрата поврзаност со читателството го дефинира современиот библиотекар. Ако уметникот е тој којшто ја нотира моменталната општествена состојба преку својот уметнички израз, библиотекарот е оној којшто ги креира и спроведува промените кои водат кон целокупен развој. Со вклучување и развој на програми дизајнирани за афирмација на актуелни социјални прашања библиотекарите ефикасно ќе го спроведуваат процесот на доживотно учење.

Следејќи ги општествените состојби и евидентирајќи ги интересите кај корисниците за едукација на теми кои водат кон индивидуален развој и добробит на целокупното општество се развиваат едукативни програми прилагодени на целни групи. ЈОУ Библиотека „Искра“ - Кочани, креира програми, во соработка со релевантните институции и индивидуални дејци од различни области. Во периодот по големата трагедија која се случи во градот Кочани во 2025 г., во соработка со Регионалниот центар за ментално здравје и психо - социјална поддршка при ОО на Црвениот крст на РСМ во Кочани и Здружението за психотерапија Амигдала, во текот на 2026 година се започна со реализација на едукативни предавања на теми за јакнење на менталното здравје во која предавач е проф. д-р Мирјана Јовановска Стојановска, а во улога на соработник,

библиотекар советник Магдалена Кочовска Салтирова. Програмата побуди силен интерес кај граѓаните што покажува дека во целост се постигнати целите.

Слики 1. и 2. Едукативни работилници, месеци март - април 2026 г., ЈОУ библиотека „Искра“ -Кочани

Со текот на развојот кај младата личност, љубовта кон библиотеките треба да биде поголема и да расте, како кон место каде доаѓа до израз креативноста и желбата за истражувања, посебно во услови и простор за слобода во искажувањето преку размена на идеи и размислувања. За таа цел како дел од програмата на проектот „Славење на меѓународниот ден на литературата за деца, Другарувањето со книгите ни е песна, Фестивал на децата, книгите и музиката“, традиционално се реализира дебата - Средношколски парламент во библиотека на тема која ги интригира младите. Истата е следена од еминентни професори проф. д-р Ана Витанова Рингачева, проф. д-р Кирил Барбареев и проф. д-р Јованка Денкова. Соработници во програмата се проф. д-р Марија Соколова и проф. Александар Димитров.

Со цел да се развива творечкиот дух кај младите, да се креира простор за израз на уметничкиот талент и да се доближи книгата и читањето во нивното секојдневие се реализираше театарската претстава во режија на Кристина Атанасова Арсова, адаптација на текст и избор на музика, библиотекар советник Магдалена Кочовска Салтирова.

Театарска претстава „Децата на железницата“ премиера, во рамките на Фестивалот на децата, книгите и музиката, октомври 2025 г. Мултикултурен центар во Кочани

Заклучок

Новиот концепт на библиотечно работење бара од библиотекарот поврзаност со сите клучни партнери во заедницата, како што се: јавните субјекти од различни области, партнерство со приватниот бизнис сектор, невладините организации, младинските организации, индивидуални културни дејци и други субјекти. Преку својата дејност библиотеката ќе ја изрази својата отвореност за реализација на нови иновативни содржини кои истата ќе ја позиционираат како посакувано место за квалитетно поминато време на своите корисници.

Библиотекарите треба да заземат место со кое ќе може да учествуваат во градењето на општеството, креирајќи нова средина, во која тие ќе можат да бидат активни, да преобликуваат содржини и да станат актуелни со истите. Развивајќи програмски содржини за корисниците од најмлада возраст, научно-истражувачки активности за младите и возрасната популација, комплетирајќи ги со содржините за доживотно учење за највозрасната корисничка група, библиотеката со своите информациски ресурси и книжен фонд е вистински партнер во следењето на современите технолошки, социо - економски и културни промени кои ги носи новото време.

Улогата и предизвикот на библиотекарот е да ги возобнови компетентностите кои се гледаат како дополнителна вредност потребна за да се зголеми улогата и да се

одговори на предизвиците за напредок на библиотеката. Библиотекарот може да го достигне својот потенцијал и да даде успешен придонес во стратешкиот правец на библиотеката. Стратегиите за зголемување на компетентноста на библиотекарите можат да се спроведат, вклучувајќи да се биде подготвен да се соочи со промените, да се продолжи со практикување и учење, секогаш да се имаат креативни и иновативни идеи во библиотечната услуга, како и секогаш да се воспоставуваат мрежи и споделување на знаењето со други.

Користена литература

1. David Moris, „The public Library Manifesto Why libraries mater, and how we can save them”YES magazine, May 6, 2011 (online)
2. Public Library Association a division of the American Library Association Public Libraries (online)
3. Brofi, Piiter, Biblioteka u dvadeset I prvom veku, CLIO, 2005
4. www.kreativnost.pedagogija.net/mod/resource/view.php?id=8
5. www.supergenije.rs/svetska-biblioteka-nauke/

Abstract

For centuries, libraries have represented the most important centers of knowledge, culture, and community. Librarians, as the bearers of the activities of these institutions, have a key role in organizing, preserving, and providing users access to library resources. The role of librarians has undergone significant transformations over the years, driven by changes in the information environment, technological advancements, and evolving user needs. In order for a librarian to respond positively to new challenges, they are required to adapt and develop their competencies to remain relevant. They take on new roles and responsibilities, which include effectiveness in communication and collaboration with users and colleagues from all relevant entities.

Keywords: *Librarian, Challenges, Changes, Users, Development.*

ИНКЛУЗИВНА УЛОГА НА БИБЛИОТЕКАРОТ ВО СОЦИЈАЛНО ИЗОЛИРАНО ОПШТЕСТВО

д-р Наташа Младеновска-Лазаревска
Државно средно училиште-Регионален центар за
стручно образование и обука „Ѓорѓи Наумов“ - Битола
natashamladenovska2021@gmail.com

Апстракт

Во услови на современо општество кое сè почесто се соочува со појави на социјална изолација, нееднаквост и ограничен пристап до информации и културни ресурси, улогата на библиотекарот добива нова, поширока и поодговорна димензија. Библиотеката не е повеќе само простор за чување и позајмување книги, туку се трансформира во отворен и инклузивен јавен простор што поттикнува учество, дијалог и социјална поврзаност. Во тој контекст, библиотекарот се јавува како медијатор меѓу знаењето и заедницата, но и како активен поддржувач на инклузивни образовни и културни процеси. Трудот ја разгледува инклузивната улога на библиотекарот во социјално изолирани средини, со посебен акцент на создавањето достапни услуги за различни општествени групи, вклучувајќи деца и млади од ранливи категории, лица со попреченост, постари лица и лица кои се соочуваат со културна или економска маргинализација. Преку организирање едукативни, културни и социјални активности, библиотекарот придонесува за развој на читачката култура, медиумската писменост и критичкото мислење, но истовремено и за зајакнување на чувството на припадност и заедништво. Заклучокот укажува дека современиот библиотекар претставува значаен фактор во градењето инклузивно и демократско општество, бидејќи преку својата професионална и општествена ангажираност придонесува кон намалување на социјалната изолација и овозможување еднаков пристап до знаење, култура и образование за сите членови на заедницата.

Клучни зборови: библиотекар, инклузија, социјална изолација, библиотека, заедница, еднаков пристап, образование.

Вовед

Ќе се сложиме со општоприфатеното мислење дека библиотеката денес не е само тивок простор исполнет со миризбата на старите книги и полици, туку модерен, активен и емпатичен центар на знаење, учење и комуникација. Таа сè повеќе станува место каде што луѓето доаѓаат не само да позајмуваат книги за дома или за читање во нејзините катчиња, туку да истражуваат и творат, да разменуваат идеи и стекнуваат нови вештини. Влијанието на експанзивната информациска и комуникациска технологија, дигитализирањето на библиотеките за потребите на современото општество, неминовно го притиска библиотекарството да прави значајна преобразба. Затоа, сосема е природно што во библиотеките денес се користат различни дигитални алатки, електронски ресурси и едукативни содржини кои им овозможуваат на граѓаните полесно да се приспособат на современиот начин на живот и работа.

Оттука, современиот библиотекар денес има ревидирана професионална улога, многу покомплексна и поодговорна отколку што таа била претходно во историјата. Библиотекарот денес не е само лице кое зад стаклениот пулт прима нарачки за издавање книги и кое се грижи за уредноста на библиотечниот фонд, туку тој е жив и енергичен медијатор меѓу морето информации, знаењето и различните потреби на корисниците. Денес тој е инклузивен библиотечен професионалец. Инклузивниот библиотекар е живо

заинтересиран да им ги доближи знаењето и информациите на индивидуите со различна возраст, јазик, образование, култура, социјална положба или способности, пристапувајќи кон нив на прифатлив и достапен начин. Инклузивниот библиотекар е насочен кон создавање достапна и пријатна средина за секој посетител, во која ќе владее силно чувство на прифатеност, почит и поттик кон учење и континуиран развој. Тој им овозможува на корисниците поддршка во служењето со дигиталните алатки, ги насочува да користат релевантни информации, организира едукативни настани преку кои се поттикнува комуникација и соработка, а со сето тоа активно придонесува локалната заедница да се развива, критички размислувајќи, креирајќи и насочувајќи се кон доживотно учење. Така, инклузивниот библиотекар допринесува за намалување на општествените разлики и за тоа групите кои подолго време биле запоставени или имале ограничени можности да добијат еднаков пристап до едукација, информации и културно вклучување. Во овој контекст треба да се гледа и значајната улога на библиотекарот во поттикнување на доживотното учење кај корисниците на услугите. Организирајќи едукативни работилници со различен карактер, обуки за дигитална писменост и други програми адаптирани на потребите на локалната заедница, инклузивниот библиотекар им помага да се вклучат во соврмениот начин на живеење и работа преку стекнување нови знаења, вештини и компетенции. На тој начин библиотекарот станува важен поддржувач на личниот, образовниот и професионалниот развој на секој поединец. Денес библиотекарот сè повеќе ја има улогата на едукатор, советник, поддржувач и дигитален водич кој се обидува знаењето да го направи достапно за сите.

Актуелните трендови на работа бараат библиотекарите постојано да се усовршуваат и да стекнуваат нови знаења поврзани со дигиталните технологии, електронските ресурси, управувањето со информации, вештачката интелигенција и сајбер-безбедноста. Сепак, и покрај можностите што ги нуди технолошкиот развој, инклузивното библиотекарство и понатаму се соочува со сериозни предизвици, како што се недоволните финансиски средства, нееднаквиот пристап до технологија и брзите општествени промени. Затоа сè поголемо значење добива соработката меѓу библиотекарите, образовните институции, културните организации и локалната заедница, со цел создавање подостапна и поподдржувачка средина за сите граѓани.

Правичноста како предуслов за инклузивно библиотекарство

Правичноста во библиотеките подразбира создавање услови секој човек да може рамноправно да ги користи библиотечните услуги, без разлика на неговата социјална положба, економска состојба, културна припадност или физички способности. Тоа значи дека библиотеките не треба само формално да им нудат исти услуги на сите, туку да ги препознаат различните потреби и пречки со кои се соочуваат одделни групи луѓе и активно да работат на нивно надминување.

Според Дејвид Мекменеми (David McMenemy), една од најзначајните улоги на јавната библиотека е да обезбеди еднаков пристап до знаење и информации за сите членови на заедницата, без разлика на нивната раса, вера, пол, јазик, националност или социјален статус.⁹⁶ Во таа насока, Манифестот на ИФЛА/УНЕСКО за јавни библиотеки нагласува дека библиотечните услуги треба да бидат достапни за секого под еднакви услови, со што библиотеката се афирмира како простор на демократија, инклузија и општествена еднаквост.⁹⁷

Сепак, треба да сме свесни дека кога зборуваме за инклузивно библиотекарство, не мислиме само на формално прифаќање на различностите или на донесување

⁹⁶ David McMenemy, „Equity of Access“, во *The Public Library* (London: Facet Publishing, 2008), 39–60.

⁹⁷ International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), “About IFLA,” accessed May 13, 2026, IFLA Official Website

декларативни политики за инклузија на ранливите групи граѓани. За вистински да ги вклучиме овие групи, потребно е како општество континуирано да развиваме ефективни и ефикасни стратегии што практично ќе им помогнат на библиотеките да ги отстранат пречките кои ги ограничуваат одредените корисници. Или едноставно кажано, правичноста не треба да биде принцип само на хартија, туку трансформирана конкретна практика во библиотекарството. Во врска со ова сакам да го парафразирам Chandan Datta (Чандан Дата) кој забележува дека и во секојдневниот живот инклузијата треба да значи вистинско препознавање на различните потреби и бариери со кои се соочуваат луѓето и, соодветно на тоа, да се реагира при обезбедувањето пристапност за сите, а не само формално делување. Овој принцип треба да биде суштински при согледувањето на разликата меѓу еднаквоста и правичноста. Од една страна, еднаквоста подразбира сите да добијат исти можности и услови, а од друга страна, правичноста тргнува од сознанието дека не секој има еднаков пристап до информации, образование и културни содржини. Во практиката тоа значи дека лицата со ниски приходи, луѓето со попреченост, јазичните малцинства и другите социјално ранливи групи често се соочуваат со различни ограничувања при користењето на библиотечните услуги.⁹⁸

Токму затоа современите библиотеки и инклузивните библиотекарите треба што поактивно да се наочат кон развивање политики и програми со чијашто помош ќе ги намалуваат споменатите бариери, создавајќи попростапна средина за сите корисници. Тие треба да вклучуваат и можности за лицата со посебни потреби да користат адаптирана технологија, пристап до бесплатен интернет, учество на ранливите лица во работилниците за писменост и дигитални вештини, обезбедување литература на повеќе јазици и сл. Само така библиотеките нема да бидат обични места за позајмување книги и пронаоѓање информации, туку комплексни простори активно вклучени во заедницата и наменети за социјална вклученост и личен развој на нивните корисници.

Во сето ова сè позначајно место има тимскиот пристап – севкупниот библиотечен персонал треба да се соочи и да одговори на предизвикот да создаде таква средина во која секој корисник ќе има еднаква можност да пристапи до информации, знаење и култура. Понатаму, по ова прашање библиотекарите треба да развиваат позитивни ставови кон лицата со попреченост и другите социјални групи.

Меѓу поважните аспекти на правичноста се и специфичните формати на библиотечниот материјал. Разновидните формати на книгите и другите библиотечни колекции треба да овозможат секој да може да пристапи до содржините според своите потреби и способности. На пример, инклузивната библиотека треба да располага не само со печатени изданија, туку и со аудиокниги, книги со зголемен фонт, материјали за лица со дислексија, Брајово писмо и сл. Само така ќе може да се создаде реално, а не само формално, еднакво право на пристап до информации.

По мое мислење, суштината на современите библиотеки и библиотекарите се крие токму во способноста да ги препознаат разликите меѓу луѓето и да одговорат на нивните реални потреби. Преку создавањето еднакви услови за пристап до информации и обезбедување поддршка при вклучувањето во современиот информатички начин на живеење, тие им помагаат на луѓето да ги надминат социјалните и дигиталните бариери и да добијат поголем пристап до образование, култура и знаење. Затоа денес библиотеките играат значајна улога во создавањето поинклузивно, поправедно и пообразовано општество.

⁹⁸ Dr. Chandan Datta, „Inclusive Libraries: Promoting Equity, Accessibility, and Lifelong Learning”. <https://www.tijer.org/tijer/papers/TIJER2601041.pdf> (373-380)

Инклузивниот библиотекар во дигиталното општество

Во дигиталното општество, каде што сè повеќе се развиваат социјалната изолација, дигиталната нееднаквост и лимитираниот пристап до информации, особена важност добива улогата на инклузивниот библиотекар. Во заедниците каде што општеството нема во потполност технологија, бесплатен интернет-пристап или дигитални вештини, библиотеките остануваат едни од ретките достапни и безбедни простори за учење, комуникација и активно општествено учество.

Секоја јавна библиотека, врз основа на своите должности, но и во рамки на нејзините можности, според *Манифестот на Јавната библиотека на ИФЛА/УНЕСКО (IFLA/UNESCO Public Library Manifesto, 2022)*, треба да обезбеди „еднаков и слободен пристап до информации, знаење и дигитални ресурси за сите членови на заедницата без разлика на возраст, социјален статус или физички способности“.⁹⁹

Проблемите поврзани со дигиталната инклузија се очигледни и кај нас во Република Северна Македонија. Постојат големи разлики меѓу градските и селските подрачја и многу големи разлики меѓу различните социјални групи. Државата последните години инвестира во дигитализацијата и проширување на интернет-пристапот, но сè уште имаме граѓани без пристап до компјутери и интернет, со ограничени дигитални вештини и тешкотии при користење на електронскиот систем за услуги. Според извештајот *Проценка на дигиталниот јаз за Република Северна Македонија (Digital Gap Assessment for North Macedonia)* на *Програмата за развој на Обединетите нации (United Nations Development Programme)*, постојат сериозни разлики во општините кога доаѓа до израз нивната дигитална подготвеност и многу домаќинства сè уште не ги користат дигиталните услуги затоа што немаат информации за тие услуги, имаат недоволни дигитални компетенции или имаат технички бариери.¹⁰⁰

Дополнително, анализата *Дигитална инклузија во Северна Македонија (Digital Inclusion in North Macedonia: Policy Brief)* укажува дека особено ранливи категории во процесот на дигитална инклузија се жителите од руралните средини, старите лица, лицата со попреченост и граѓаните со понизок социоекономски статус. Ваквите состојби дополнително ја нагласуваат потребата од активна улога на библиотеките и инклузивните библиотекарите во намалувањето на дигиталниот и социјалниот јаз.¹⁰¹

Имајќи ги предвид ваквите околности, библиотеките во Северна Македонија сè повеќе се препознаваат како клучни јавни чинители кои придонесуваат да се намали дигиталната нееднаквост, поинтензивно вклучувајќи ги граѓаните во современото информатичко општество. Оттука, во последните години, засилено е реализирањето на различни иницијативи за подобрување на дигиталната инфраструктура и интернет-пристапот, при што бесплатен јавен Wi-Fi е воведен во повеќе општини, образовни и културни институции. Овие активности имаат за цел да им овозможат на граѓаните полесен пристап до информации, електронски услуги и дигитална комуникација, особено во средините каде пристапот до технологија е ограничен.¹⁰²

Дигиталната инклузија во Република Северна Македонија е стратегија што се спроведува за да се поттикне социјалната инклузија на оние кои се оттрнати од главните текови на информатичкото општество поради недостаток на пристап до дигитални технологии и вештини за нивно користење. Конкретно, во *Краткиот преглед на политиката: Унапредување на дигиталната инклузија во Северна Македонија (Policy*

⁹⁹ International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), “About IFLA,” accessed May 13, 2026, IFLA Official Website

¹⁰⁰ UNDP, *Digital Gap Assessment for North Macedonia*, United Nations Development Programme, 2023, UNDP Report

¹⁰¹ Digital Inclusion Initiative (DII), *Digital Inclusion in North Macedonia: Policy Brief*, 2022, DII Policy Brief

¹⁰² European Union Delegation to North Macedonia, *Free Public Wi-Fi in 64 Municipalities across North Macedonia*, 2023, EU Delegation North Macedonia

Brief: Advancing Digital Inclusion in North Macedonia, 2025), дигиталната инклузија како централна тема во националните политики најмногу се поврзува со лицата со попреченост, постарите лица и социјално ранливите категории, во смисла дека и понатаму постои недоволна поврзаност меѓу институциите и недостиг од координирани мерки за намалување на дигиталната исклученост.¹⁰³ Во тој контекст, библиотеките и библиотекарите треба да работат на затворање на јазот преку обезбедување пристап до компјутери, интернет, дигитална содржина и програми за дигитална писменост.

Инклузивниот библиотекар како поддржувач на доживотното учење

Библиотеките во 21 век, засилени од брзиот технолошки развој, дигиталната трансформација и променливите очекувања на пазарот на труд, поставени се како важни простори за надополнување и учење надвор од формалното образование. Оттука, улогата на библиотекарот станува клучна кога станува збор за поттикнување на доживотното учење и развој на вештините кај своите различни корисници, од ученици до студенти, вработени и професионалци, постари возрасни лица и маргинализирани и ранливи групи. Станува збор за континуиран процес во кој библиотекарот се јавува како организатор, советник и поддржувач на учењето кој им олеснува на корисниците да дојдат до знаење, информации и современи образовни ресурси. Според ИФЛА (IFLA) и УНЕСКО (UNESCO), во Манифестот на Јавната библиотека (IFLA–UNESCO Public Library Manifesto, 2022), јавните библиотеки претставуваат „локални порти кон знаењето“ и овозможуваат основни услови за доживотно учење, независно донесување одлуки и културен развој на поединците и заедницата.¹⁰⁴ Библиотеките се фундаментални чинители во општеството на знаење, дејствувајќи како катализатори за иницијативи за надградба и преквалификација усогласени со агендите за доживотно учење.

Современите библиотекари треба да имаат специфични компетенции и знаења за да ги научат корисниците на библиотеките на вештини за информациска писменост. Библиотечните активности се одвиваат преку различни едукативни и културни работилници, што создава средина која ги охрабрува корисниците активно да учествуваат во процесот на учење. Библиотеките на сите нивоа – академски, јавни, училишни, имплементираат различни процедури и едукативни практики насочени кон поединци и групи, применувајќи методи на работа фокусирани на корисникот и на интеракцијата со корисниците на библиотеката. Овие практики опфаќаат работилници за основни компјутерски вештини, користење интернет и медиумска писменост, насочени кон возрасни лица и оние со ограничен пристап до технологијата. За децата, се организираат интерактивни сесии за читање и настани за раскажување приказни, за да се поттикне љубовта кон читањето и да се подобрат нивните когнитивни и јазични вештини. Особено значајна е поддршката што библиотекарите им ја даваат на децата и младите преку читачки клубови, креативни и STEM-активности и помош во учењето, со што се поттикнуваат љубопитноста, креативноста и критичкото размислување. Во исто време, библиотеките нудат можности и за повозрасните корисници преку обуки за професионално усовршување, здравствена едукација и активности што придонесуваат за поголема социјална поврзаност и активно учество во заедницата. За лицата со попреченост, библиотеката имплементира карактеристики за пристапност, како што се рампи, тактилни патеки и наменски компјутерски станици со асистивни технологии. Дополнително, библиотеката соработува со локални невладини организации и организации во заедницата за да понуди услуги за поддршка и ресурси прилагодени на потребите на овие групи. За постарите лица, библиотеката обезбедува прилагодени

¹⁰³ DII Project. *Policy Brief: Advancing Digital Inclusion in North Macedonia*. 2025. Достапно на: https://www.diiproject.net/fileadmin/macedonia_policy_brief_eng_new.pdf (пристапено на 15.5.2026).

¹⁰⁴ IFLA & UNESCO, *IFLA–UNESCO Public Library Manifesto 2022*, IFLA Manifesto

програми кои вклучуваат услуги за достава на книги, книги со голем печат и аудиокниги, осигурувајќи се дека тие остануваат ангажирани и информирани. На тој начин библиотекарот придонесува библиотеката да стане достапен простор за сите, без разлика на возраста, образованието или социјалниот статус. Американската асоцијација на библиотеки (American Library Association) нагласува дека современите библиотеки имаат суштинска улога во создавањето инклузивни образовни средини и обезбедувањето еднаков пристап до информации, технологии и можности за учење.¹⁰⁵

Според УНЕСКО, доживотното учење претставува клучен предуслов за активно граѓанство, социјална вклученост и прилагодување кон современите општествени и технолошки промени.¹⁰⁶ Библиотеките се потврдуваат како важни инклузивни центри во кои учењето продолжува во текот на целиот живот.

Современи компетенции на инклузивниот библиотекар

Улогата на библиотекарот низ историјата постојано се менувала во согласност со општествените, културните и технолошките промени. Од традиционален чувар на книги и архивски материјали, библиотекарот денес прераснува во активен посредник меѓу човекот, информациите и современото знаење. Развојот на инклузивното библиотекарство особено се интензивира во втората половина на XX век, кога библиотеките сè повеќе почнуваат да се препознаваат како јавни институции што имаат важна улога во обезбедувањето еднаков пристап до образование, култура и информации за сите категории граѓани. Според ИФЛА (IFLA) и УНЕСКО (UNESCO), современата библиотека треба да претставува простор што промовира слободен и еднаков пристап до знаење, културен развој и доживотно учење.¹⁰⁷

Во современото дигитално и мултикултурно општество, инклузивниот библиотекар има сè позначајна улога во надминувањето на социјалните, културните и дигиталните бариери. Тој не е само организатор на библиотечните услуги, туку и едукатор, советник и поддржувач кој создава средина во која секој корисник може да се чувствува прифатен и охрабрен активно да учествува во процесот на учење и културниот живот. Преку читачки клубови, едукативни работилници, дигитални обуки и културни настани, библиотекарот придонесува библиотеката да стане отворен и динамичен простор достапен за различни категории корисници.

Современиот библиотекар треба постојано професионално да се усовршува во области како инклузивна комуникација, културна компетентност, пристапност и употреба на современи технологии. Значајна е и неговата улога во обезбедувањето повеќејазични и адаптирани ресурси, како и во создавањето физички и дигитални простори што ќе бидат достапни за сите корисници. Американската асоцијација на библиотеки (American Library Association) нагласува дека библиотекарите имаат важна одговорност во создавањето инклузивни средини што ја почитуваат разликоста и обезбедуваат еднаков пристап до информации и образовни можности.¹⁰⁸

Покрај тоа, библиотекарите сè почесто соработуваат со училишта, културни институции, локални организации и други општествени чинители со цел библиотечните услуги да станат подостапни и поблиски до заедницата. На тој начин тие придонесуваат

¹⁰⁵ https://www.ala.org/?utm_source=chatgpt.com

¹⁰⁶ UNESCO Institute for Lifelong Learning, *Making Lifelong Learning a Reality for All*, UNESCO Lifelong Learning

¹⁰⁷ IFLA & UNESCO, *IFLA–UNESCO Public Library Manifesto 2022*, accessed May 13, 2026, IFLA Manifesto 2022

¹⁰⁸ American Library Association, “Equity, Diversity and Inclusion,” accessed May 13, 2026, ALA Equity Diversity Inclusion

за намалување на нееднаквоста во пристапот до знаење, поттикнување критичко размислување и развој на активни и информирани граѓани.

Според современите професионални стандарди на Меѓународната федерација на библиотечни асоцијации и институции (IFLA), Американската библиотечна асоцијација (ALA) и Асоцијација на универзитетски и научни библиотеки (ACRL), инклузивниот библиотекар треба да поседува дигитални, комуникациски, интеркултурни и едукативни компетенции што ќе овозможат еднаков пристап до информации, поддршка на доживотното учење и активно вклучување на различните категории корисници во современото општество. Важноста за сите компетенции на инклузивниот библиотекар се огледа во следново:

1. *Културна сензитивност и почитување на различностите.*
2. *Инклузивна и емпатична комуникација.*
3. *Дигитална писменост и користење современи технологии.*
4. *Информациска писменост и критичко вреднување извори.*
5. *Способност за работа со лица со попреченост.*
6. *Познавање адаптирани и асистивни технологии.*
7. *Организација на едукативни и културни програми.*
8. *Поддршка на доживотното учење.*
9. *Вештини за медиумска и дигитална едукација.*
10. *Тимска работа и меѓуинституционална соработка.*
11. *Развој на повеќејазични и достапни ресурси.*
12. *Комуникација со ранливи и маргинализирани групи.*
13. *Способност за создавање безбедна и поддржувачка средина.*
14. *Организациски и лидерски способности.*
15. *Креативност и иновативност во библиотечните услуги.*
16. *Вештини за проектно планирање и управување.*
17. *Поттикнување критичко размислување кај корисниците.*
18. *Познавање етички принципи и заштита на приватноста*
19. *Способност за онлајн - едукација и работа со дигитални платформи*
20. *Континуирано професионално усовршување и следење современи трендови*¹⁰⁹

Во современото општество, успешноста на инклузивната библиотека во голема мера зависи од стручноста, посветеноста и визијата на библиотекарот, кој библиотеката ја претвора во отворен, достапен и поддржувачки простор за целата заедница.

Заклучок

Во современото општество библиотеките повеќе не претставуваат само места за чување и позајмување книги, туку важни инклузивни центри што овозможуваат еднаков пристап до информации, образование и дигитални ресурси. Нивната улога станува особено значајна во услови на социјална и дигитална нееднаквост, кога на многу граѓани им е потребна поддршка за полесно вклучување во современиот начин на живеење и учење.

¹⁰⁹ IFLA, *Guidelines for Continuing Professional Development: Principles and Best Practices*, accessed May 13, 2026, IFLA Professional Development Guidelines

American Library Association, "Core Competences of Librarianship," accessed May 13, 2026, ALA Core Competences

Association of College and Research Libraries, *Diversity Standards: Cultural Competency for Academic Libraries*, accessed May 13, 2026, ACRL Diversity Standards

Во такви услови, инклузивниот библиотекар има важна улога како посредник меѓу корисникот и знаењето. Преку едукативни активности, дигитална поддршка и создавање достапна и прифатлива средина, библиотекарот придонесува за развој на доживотното учење, дигиталната писменост и поголемата социјална вклученост на граѓаните.

Современата инклузивна библиотека претставува простор што ги поврзува луѓето со информации, култура и нови можности, а нејзината успешност во голема мера зависи од стручноста, посветеноста и современите компетенции на библиотекарот.

Користена литература

1. IFLA & UNESCO. (2022). *IFLA–UNESCO Public Library Manifesto 2022*. Достапно на: IFLA Official Website (пристапено на 13.5.2026).
2. American Library Association. (2023). *Core Competences of Librarianship*. Достапно на: ALA Official Website (пристапено на 13.5.2026).
3. Association of College and Research Libraries. (2012). *Diversity Standards: Cultural Competency for Academic Libraries*. Достапно на: ACRL Diversity Standards (пристапено на 13.5.2026).
4. McMenemy, D. (2008). *The Public Library*. London: Facet Publishing.
5. United Nations Development Programme. (2023). *Digital Gap Assessment for North Macedonia*. Достапно на: UNDP North Macedonia (пристапено на 13.5.2026).
6. Digital Inclusion Initiative (DII). (2022). *Digital Inclusion in North Macedonia: Policy Brief*. Достапно на: DII Policy Brief (пристапено на 13.5.2026).
7. UNESCO. (2020). *Making Lifelong Learning a Reality for All*. Hamburg: UNESCO Institute for Lifelong Learning. Достапно на: UNESCO Lifelong Learning Institute (пристапено на 13.5.2026).
8. European Union Delegation to North Macedonia. (2023). *Free Public Wi-Fi in 64 Municipalities across North Macedonia*. Достапно на: EU Delegation North Macedonia (пристапено на 13.5.2026).

Summary

Libraries today are becoming more accessible and inclusive places, offering equal opportunities to access information, education, culture, and digital services to all members of the community. In today's world of social isolation, digital divide, and rapid change, the librarian profession has gained particular relevance as inclusive librarian profession has gained particular relevance as inclusive librarians today not only work with collections but also educate, mediate, advice and support access to lifelong learning and social inclusion. The paper considers aspects of inclusive librarianship related to accessibility, digital inclusion, lifelong learning, and equal access to information for different categories of users, focusing on vulnerable and marginalized groups. Attention is paid to modern inclusive librarian competencies: digital literacy, inclusive communication skills, cultural competence, use of accessible materials and assistive technology. The paper also covers the topic of libraries as open and inclusive spaces that support personal growth, social inclusion, and reduction of education and digital inequalities in today's society.

Keywords: *Inclusive Librarianship, Inclusive Librarian, Digital Inclusion, Lifelong Learning, Accessibility, Digital Literacy, Social Inclusion, Library Services, Modern Libraries, Equal Access to Information.*

LIBRARIANS AND CREATIVE WRITING: CHALLENGES IN 21ST CENTURY DIGITAL SOCIETY

*Senior Assistant Professor Polly Mukanova, PhD
University of Library Studies and Information Technologies, Sofia, Bulgaria
p.mukanova@unibit.bg*

Abstract

In an age of rapid implementation of artificial intelligence in all aspects of social life, the area of creative work is also becoming a threatened territory. The idea of the text is to present the „Creative Writing for Librarians” course aimed at library professionals – working in memory institutions and studying in this field. The course took place at the University of Library Studies and Information Technologies in Sofia, and its’ schedule includes the participation of guest-lecturers – the prominent writers, as well as creative workshops, reading aloud and the participants writing and editing their own texts on given topics, in accordance with a regulation. An emphasis is put on a survey conducted with the course participants provides feedback regarding the meaning and results of the specific initiative, as well as a broader context – about the therapeutic effects of creative practices and reading. The aim of the course is to provide an opportunity for library professionals to display their creative abilities, thus demonstrating the interdisciplinary knowledge in the library profession and contributing to the authority of the library institution. As a result, it becomes clear that librarians can both participate in the event-related life of libraries with their own creative work, as well as be open to competent improvement of their writing skills. It shows the role of the librarian as an independent agent of creation, which further enhances their organisational capacity by facilitating creative meetings with authors in various literary genres.

Keywords: *Course, Library, Librarians, Creative Writing, Survey.*

Throughout their long history, libraries have not only served as repositories of knowledge, but also as sources of inspiration for discovery and as catalysts for creative development. In an era marked by the rapid advance of artificial intelligence into all spheres of public life, creativity is also becoming a threatened domain. The role of libraries as public mediators that pave the way for knowledge to humanity, to each individual, determines their fundamental influence on the progress of culture, the development of civilization, and the history of the human species.

The subject of this study is Bulgaria’s first course on „Creative Writing for Librarians,” designed for library professionals – those working in memory institutions and those studying in this field. The aim of this study is to present the training provided to librarians, highlighting the opportunity for library professionals to demonstrate their creative talents and thereby contribute to the authority of the library as an institution. This will make it clear that librarians can participate with their own creativity both in the event life of libraries and are open to improving their writing skills. Emphasis is placed on the survey conducted with the participants, which provides feedback on the meaning and results of the initiative, as well as a broader context regarding the role of creative practices and reading.

“Creative Writing for Librarians” is an interdisciplinary course that took place at the University of Library Studies and Information Technologies in Sofia, Bulgaria. It is the first creative writing course meant specifically for librarians and library and archival studies

students. Its goal was to emphasise the importance of creativity in librarianship and to help improve librarians' creative skills.

In the span of the course, the participants took part in a variety of activities. All of them revolved around the process of creative writing, yet a few helped improve not only the creative, but also the social skills of the participants. The main activities are simple, yet multi-functional. The process of creative writing, for example, helps improve one's ability to understand and express themselves. Moving onto the next task, reading aloud, creates opportunities for the reader, on one side to exercise reading aloud and public speaking, and on the other to improve their social skills, by opening up to the audience.

This, followed by a group discussion, is a simple, yet effective way to encourage interaction between people, resulting in an exchange of ideas. The combination of these three activities lead the participants on the way from realizing their artistic potential, to developing skills of self-expression, both on paper and aloud, and finally to polishing their creative abilities.

The course was conducted in the span of three days. The morning of the first day began with a process of registration of the attendants and an opening ceremony. At noon, the course participants were given the opportunity to meet the established author, translator and university lecturer Vladimir Levchev, who conducted an introductory lecture on creative writing, followed by a discussion with the participants. The afternoon activities included theory and practice. First and foremost, a lecture that provided basic information on the theory and terminology of writing literary texts. Next, a chance for each of the attendants of the course to introduce the rest to their writing – by reading some of their previous works aloud and engaging in a group discussion.

Fig. 1. Reading aloud and public speaking exercise.

The final task went under the name of *Literary Planner 1* – having gotten to know both the basics of writing and also gotten to know one another, the participants were engaged in writing a text on a given topic, afterwards reading and discussing each others' works.

The second day began with a lecture, providing additional knowledge on the theoretical aspects of writing, followed by an online meeting with the prominent Macedonian poet, writer

and translator Lydia Dimkovska¹¹⁰. In her native Macedonian language Lidija Dimkovska has published seven books of poetry, three novels, one American diary, and one collection of short stories. She has edited an anthology of young Macedonian poetry, an anthology of contemporary Slovenian poetry in Macedonian, and two anthologies of contemporary minority and migrant writing in Slovenia. Lidija Dimkovska's books have been translated into 15 languages (English, German, Polish, Hungarian, Slovak, Czech, Romanian, Serbian, Slovenian, French, Croatian, Italian, Albanian, Bulgarian and Latvian). She has taken part in numerous international literary festivals and has been a writer-in-residence in Iowa, London, Berlin, Vienna, Bucharest, Graz, Salzburg, Krems, Tirana, Okinawa, and Split.

Fig. 2. The prominent Macedonian author Lidija Dimkovska during her online interaction with students.

She carried out a lecture, introducing the audience to her works and the characteristics of her writing, and afterwards answered the participants' questions – some of them were curious about her interests and work with Romanian literature and her doctoral degree in Romanian Philology. Similarly to the first day of the course, activities of writing, reading and a discussion concluded the schedule of day two in *Literary Planner 2*.

The third day began with a lecture on contemporary literary trends – popular sites for literature and creative writing were introduced to the participants, as well as information on events. This was followed by *Literary Planner 3*, and as a finale, the course provided a visit by the poet Aksinia Mihaylova¹¹¹, winner of the Guillaume Apollinaire poetry prize. She delivered a lecture on writing and on her works, and later answered questions the participants asked. A notable mention is the recital she did of one of her poems, which captured the audience and provoked them to ask of her to elaborate on her inspiration and the process of writing. Having completed the course, the participants were given certificates for the acquired knowledge and skills in the field of creative writing.

During the course, the participants were an audience to multiple lectures on the theory and principles of creative writing and writing in general – on one side, they learned about different literary tropes and figures, as well as how to include them into their own writing – metaphors for example. On the other hand, lectures were also conducted by a few established authors, who gave the audience insight into the process of writing and inspiration for writing. In addition, during those lectures, they were given valuable advice by each of the authors – as

¹¹⁰ Lidija Dimkovska. Wikipedia [online]. Dostapno ot: https://en.wikipedia.org/wiki/Lidija_Dimkovska [Viewed 15 May 2026].

¹¹¹ She holds a bachelor's degree in "Scientific information" at State Library Institute (the oldest name of University of Library Studies and Information Technologies). In her early career she worked at the Reference Department of the Shumen Regional Library "Stiliyan Chilingirov" in the period 1984–1986.

an example, during the lecture by Vladimir Levchev¹¹², he stated that: „To be a good writer, one must be a good reader.”

Fig. 3. The prominent Bulgarian poet Vladimir Levchev during his lecture „Introduction to Creative Writing”.

The creative writing activities gave the participants a chance to exercise the theoretical knowledge they had acquired during the lectures. They were assigned multiple writing tasks, in which use of literary techniques was encouraged. The first writing practice was especially entertaining – each of the participants had to write down a short text, describing the first day of the course, from their point of view – resembling a diary entry – it was interesting to learn about other people’s experience of the same event, at the same time. For example, things that would go unnoticed in one’s story, like the weather, would be a key element in another’s. During the reading aloud practices, which were a part of the main tasks of the course every day, the participants learned an important skill – to be good listeners.

The discussions gave an opportunity for exchange of opinions and ideas, which is a key to creative improvement, especially in the field of writing. For example, the questions the participants asked on the text that was read to them, regarding the characters and the story, the meanings behind certain events from the plot, let the writer experience their writing from a different point of view. At the end of the course all the participants and guest lecturers were awarded certificates, for the skills they had acquired and the provided knowledge.

¹¹² Vladimir Levchev participated at Struga Poetry Evenings in 2017 and his world-famous father Lyubomir Levchev won the biggest and most prestigious poetry award “Golden Wreath” at the Struga Poetry Evenings in 2010. Vladimir has two books translated into Macedonian language as follows „Љубов на плоштадот” (Skopje : PNV Publishing, 2016) translated by Slave Gjorgjo Dimoski and „Крали Марко: Балканскиот принц” (Bitola : Vostok, 2017) translated by Mihajlo Sviderski.

Fig. 4. Guest lecturer Prof. Vladimir Levchev and participants in the course „Creative Writing for Librarians”.

During the course „Creative writing for librarians”, a sociological survey, regarding the specifics of the creative process was conducted. To the first question: *Have you ever taken a creative writing course?* 42.1% of respondents answered „yes,” another 42.1% answered „no,” and the remaining 15.8% said they had expressed a desire to take such a course but had not yet dared to do so. *Is there a type of literature that makes you feel good?* The genres with the highest percentages are adventure (26.3%), self-help literature or self-improvement books (21.1%) and crime (15.8%). Among the genres that are least popular are romance, fantasy, satire, and memoirs.

How do you access new books most often? Slightly more than half of the survey participants stated (57.9%) that they most often access new titles by buying them. Slightly more than 20% borrow them from libraries, and only 10.5% access them through the Internet and electronic resources.

In the next question, respondents indicate titles that they reread for therapeutic purposes. Some of them, respectively to the answers in the previous question, are „Health is in the head, not in the pharmacy” (Alexander Sviyash), „Your Weaknesses” (Wayne Dyer), „Man’s Search for Meaning” (Viktor E. Frankl), Joe Vitale, „Life’s Missing. Instruction Manual”; „How to Write Your Own Destiny”, the third book in the series „The Monk who Sold his Ferrari” (Robin Sharma); as well as the books of Liz Burbo; from the adventure: „The White Glove” (Mayne Reid) and the crime „Perfume: The Story of a Murderer” by Patrick Süskind.

To the question *Do you write fiction?* – 42.1% answer "yes, sometimes", 26.3% say they have done it before, and just over 20% say they write fiction often. In the twelfth question, Regarding *public reading*, 36.8% of respondents stated that they found it relaxing, while 21.1% preferred individual reading, another 21.1% found it stressful, and 15.8% were indifferent to public reading.

In the last question, participants in the „Creative Writing for Librarians” course share their impressions of it. All responses are positive and in most of them, respondents describe the course as informative, educational, interesting, and relaxing.

Conclusion

The creative role of the librarian is evident on one side in the facilitation of creative meetings with authors, and on the other in daily tasks, such as helping readers navigate throughout the library collections, for the means of research. As library collections can be vast, a librarian acts as a guide to the reader, leading their way into the material available at the library – skillfully selecting the documents that are most relevant to the topic of research. In the process of searching the catalogues and the evaluation and selection of materials, creativity is key – it is what determines how the materials will be evaluated and selected, and therefore has an impact on the path that the reader will take in research.

Creativity is a vital characteristic and key skill that a librarian must possess and constantly improve, for the means of contemporary librarianship. It is applied both in daily tasks, as well as in the organisation of events. The „Creative Writing for Librarians” course was in unison with that fact, as it aimed at aiding librarians in discovering their creative abilities and in their further enhancement.

Literature

1. Aksinia Mihaylova. *Wikipedia* [online]. Dostapno ot: <https://bg.wikipedia.org/wiki/Aksinia>
2. Mihaylova; V: *Zhanet 45* [online]. *Avtori*. Dostapno ot: <https://janet45.com/np/authors/4725-aksinia-mihaylova> [Viewed 15 May 2026].
3. Eftimova, Zdravka (2005). Spomeni za Bibliotekarskia institut. In: Biblioteka, № 5, s. 110–111. (po povod 70-godishninata na spisanieto); Also in: Biblioteka, 2005, № 5, s. 76–77.
4. Lidiya Dimkovska. *Wikipedia* [online]. Dostapno ot: https://en.wikipedia.org/wiki/Lidiya_Dimkovska [Viewed 15 May 2026].
5. Vladimir Levchev. In: American University in Bulgaria [online]. Available from: <https://www.aubg.edu/professors/levchev-vladimir/>. [Viewed 15 May 2026].
6. www.aubg.edu/professors/levchev-vladimir/. [Viewed 15 May 2026].

ШТО ОЧЕКУВААТ КОРИСНИЦИТЕ ОД БИБЛИОТЕКАРОТ НА НОВОТО ВРЕМЕ

Тања Никчевска

tanjanikcevska@yahoo.com

Мартина Никчевска

m.nikcevska2000@yahoo.com

ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје

Апстракт

Во современата дигитална ера, библиотекарите се трансформираа од традиционални места за книги во мултифункционални центри за информации, а со самото тоа се менуваат и очекувањата кои ги имаат корисниците од библиотекарите.

Корисниците од библиотекарите на новото време бараат поседување на технолошка писменост, компетенции за управување со дигитални ресурси и способност да обезбедат ефикасен пристап до информации.

Тие очекуваат библиотекарите кои ќе можат да им помогнат при ориентација во комплексниот дигитален и академски свет, да идентификуваат извори и да ги избегнуваат дезинформациите.

Денешниот библиотекар не е само чувар на книги и информации, туку посредник и советник кој обезбедува навремен, релевантен и проверен пристап до знаење.

Клучното очекување е подучувањето во информациската писменост, која опфаќа пронаоѓање, проценка и одговорна употреба на информации од различни извори, како: академски списанија, веб-страници, дигитални архиви или национален дигитален репозиториум.

Корисниците исто така очекуваат библиотекарите да бидат образовни водачи, кои ќе развиваат критичко размислување, поттикнувајќи ги да ја проценуваат точноста, авторитетот и релевантноста на информациите.

Современите библиотекарите ги запознаваат корисниците со бази на податоци, истражувачки ресурси, но и со алатки кои се достапни и во универзитетските, но и јавните библиотеки.

На овој начин, библиотекарите се посредници, но и воено и ментори кои обезбедуваат библиотеките да останат доследни, релевантни, инклузивни и одговорни на потребите на сите корисници, а истовремено ја дефинираат модерната професионална улога која ја имаат библиотекарите во академскиот и општествениот развој.

Клучни зборови: *современи библиотекарите, очекувања на корисниците, пристап до информации, дигитални ресурси, критичко размислување, едукација на корисниците.*

Вовед

Современото библиотекарство се соочува со суштинска промена во односот помеѓу библиотекарот и корисникот, при што фокусот се пренасочува кон проактивна и интерактивна услуга. Корисниците повеќе не се задоволуваат со пасивен пристап до информации, туку очекуваат библиотекарите да иницираат поддршка, да препознаваат потреби и да нудат решенија пред тие експлицитно да бидат побарани. Ова подразбира развивање на аналитички пристап кон корисничкото однесување, како и користење на податоци за подобрување на услугите. Еден од клучните аспекти на современите очекувања е транспарентноста и брзината на пристап до информации.

Корисниците очекуваат библиотекарите да обезбедат јасни насоки, едноставни алатки за пребарување и ефикасни услуги кои заштедуваат време. Во оваа насока, сè поголемо значење има дигиталната комуникација, вклучувајќи онлајн консултации, виртуелни референтни услуги и користење на различни платформи за интеракција. Покрај техничките вештини, корисниците високо ја вреднуваат и етичката и професионалната одговорност на библиотекарите. Се очекува тие да гарантираат доверливост, заштита на личните податоци и објективност при обезбедување информации.

Во време на масовна продукција на содржини, библиотекарите имаат улога на чувари на квалитетот, при што нивната проценка и препорака стануваат значаен фактор за корисниците.

Дополнително, современите корисници очекуваат инклузивност и еднаков пристап до услуги.

Ова значи дека библиотекарите треба да развиваат програми и ресурси кои се достапни за различни категории корисници, вклучувајќи лица со попреченост, различни возрастни групи и социјални заедници. Ваквиот пристап ја зајакнува улогата на библиотеката како општествено одговорна институција. Воедно, се зголемува и потребата библиотекарите да бидат флексибилни и иновативни во креирањето услуги. Наместо строго дефинирани модели, корисниците очекуваат динамични и прилагодливи решенија кои одговараат на нивните специфични контексти.

Ова вклучува експериментирање со нови формати на учење, дигитални алатки и партнерства со други институции. На крајот, современите очекувања ја позиционираат библиотекарската професија како клучна во градењето на доверба помеѓу информацијата и корисникот. Библиотекарите не само што овозможуваат пристап, туку активно придонесуваат кон создавање информирани, критички настроени и општествено ангажирани поединци, што претставува основа за одржлив развој на современото општество.

Поим и улога на современиот библиотекар

Улогата на современиот библиотекар кон корисникот денес е значително поширока и посложена од традиционалната функција на „чувар на книги“. Тој повеќе не е само посредник за позајмување материјали, туку активен водич низ информацискиот простор.

Прво, современиот библиотекар е информациски посредник – лице кое им помага на корисниците да пронајдат релевантни, точни и проверени извори меѓу огромната количина информации што постои денес, особено на интернет. Во време на дезинформации, оваа улога станува клучна.

Второ, библиотекарот е едукатор. Тој ги обучува корисниците за информациска и медиумска писменост, односно како да пребаруваат, како да проценуваат дали некој извор е веродостоен и како правилно да ги користат информациите во учење и истражување.

Трето, современиот библиотекар е советник и поддршка во истражување. Особено во академските библиотеки, тој им помага на студентите и истражувачите при избор на теми, користење научни бази, цитирање извори и подготовка на истражувачки трудови.

Четврто, тој е технолошки медијатор. Библиотекарот работи со дигитални системи, електронски каталози, бази на податоци и онлајн платформи, и им помага на корисниците да се снајдат во дигиталната средина. Петто, библиотекарот има улога на креатор на инклузивна и отворена средина, каде што сите корисници имаат еднаков пристап до информации, без разлика на возраст, образование или способности. На крај, современиот библиотекар е и посредник меѓу знаењето и корисникот, кој не само што

дава информации, туку активно учествува во развојот на критичко размислување, учење и истражување кај корисниците.

Со други зборови, неговата улога денес е комбинација од едукатор, советник, технолошки експерт и информациски водич во современото дигитално општество.

Едукација на корисниците

Во современото библиотекарство, едукацијата на корисниците претставува една од најзначајните функции на библиотеките, бидејќи таа директно влијае врз способноста на корисниците да пристапуваат, разбираат и користат информации. Според Dewey, библиотекарската едукација на корисниците не се сведува само на техничко упатување во користење на библиотечните ресурси, туку претставува процес на активно учење и развој на информациски вештини.

Авторката истакнува дека библиотеките треба да бидат интегрирани во образовниот процес како партнери во учењето, при што библиотекарите имаат улога на едукатори. Нивната задача е да им помогнат на корисниците да развијат способности за ефикасно пребарување, критичка евалуација и правилна употреба на информации од различни извори, вклучувајќи печатени и дигитални ресурси.

Особено се нагласува значењето на соработката меѓу библиотекарите и образовните институции, со цел да се создадат структурирани програми за корисничка едукација. Ваквите програми овозможуваат корисниците постепено да стекнуваат информациска писменост, што е неопходно за успешно доживотно учење и академски развој.

Дополнително, Dewey посочува дека едукацијата на корисниците придонесува за поголема самостојност и самодоверба при користење на информациски ресурси, со што библиотеките ја зајакнуваат својата улога како активни образовни институции, а не само како пасивни центри за складирање информации.

Елементи кои имаат влијание врз потребите на библиотечните корисници

Со оглед на тоа дека читателите се крајните „потрошувачи“ на библиотечните услуги, библиотеките се должни да ги истражат потребите на своите корисници. За да ги задоволат потребите на корисниците, библиотеките својата работа треба да ја приспособат кон елементите кои имаат влијание врз потребите на корисниците.

Доколку библиотеките успешно ги утврдат тие елементи и фактори кои влијаат врз потребите на корисниците, тогаш библиотеката ја остварила својата цел и истата ќе биде препознаена во средината во која работи и пошироко како солиден, точен и сигурен извор на информации од разни области во општеството.

Според повеќето автори, постојат неколку фактори кои имаат најголемо влијание врз потребите на повеќето од корисниците за користење на услугите во библиотеките. Истражувањата покажуваат дека тие елементи и фактори се однесуваат на степенот на образование, возраста, професијата, културното ниво и интересот за читање на корисниците, социјално-економскиот статус, нивното слободно време, социјалните комуникации, разноликоста на понудата на библиотеката, локацијата на библиотеката, културни и научни настани кои библиотеката ги организира.

Библиотечни услуги и анализа на потребите на корисниците

Менаџментот во библиотеката мора да биде свесен за тоа кои се нејзините корисници, да ги дефинира нивните потреби, да направи анализа на профилот на корисниците и да биде прецизно јасно што всушност бараат корисниците. Градењето на добра услуга зависи пред сè од комуникацијата. Еден од најдобрите и најефикасни начини за давање услуги е преку градење врски со корисниците.

Односот библиотекар - корисник треба да биде на професионално ниво, да постои добра комуникација, почит и меѓусебно разбирање. Комуникацијата е прв и основен елемент преку кој се остваруваат целите. Комуникацискиот процес се одвива меѓу библиотекарот и корисникот. Во овој случај, библиотекарот е во улога на испраќач на пораки. Испраќањето на пораките во меѓусебната комуникација се одвива на тој начин што библиотекарот го информира корисникот за конкретно или општо прашање, а корисникот е примател на пораките и информациите.

Последниот чекор во меѓусебната комуникација е повратната врска. Корисниците очекуваат одговорност, ажурност, искрен и внимателен однос. Исто така, на корисниците им е потребна мотивација и обука, бараат одговори на прашањата и бараат информација која ќе им биде пружена на време, само за нив (*just in time service, just for me*).

Стратегии за исполнување на корисничките очекувања во современото библиотекарство

За да одговорат на зголемените и комплексни очекувања на корисниците, современите библиотекарите треба да применуваат јасно дефинирани стратегии кои ќе овозможат подобрување на услугите и зголемување на корисничкото задоволство. Овие стратегии треба да бидат насочени кон корисникот, технолошки поддржани и континуирано евалуирани. Една од клучните стратегии е развојот на кориснички-ориентирани услуги. Ова подразбира редовно истражување на потребите на корисниците преку анкети, интервјуа или анализа на користење на ресурсите, со цел услугите да се прилагодат на реалните барања. Ваквиот пристап овозможува персонализација на услугите и создавање на поефикасно и релевантно библиотечно искуство.

Втора значајна стратегија е континуирана едукација и професионален развој на библиотекарите. Со оглед на брзиот развој на технологијата, неопходно е библиотекарите постојано да ги унапредуваат своите дигитални, информациски и комуникациски вештини. Ова вклучува обуки за нови алатки, бази на податоци, како и методи за подучување и работа со корисници. Интеграцијата на современи технологии претставува уште една важна стратегија. Библиотекарите треба активно да користат дигитални платформи, онлајн каталози, виртуелни референтни услуги и алатки за управување со информации, со што ќе обезбедат побрз и поедноставен пристап до ресурсите. Дополнително, користењето на социјални медиуми и дигитални канали може да ја подобри комуникацијата и видливоста на библиотечните услуги.

Развојот на програми за информациска и медиумска писменост е исто така клучен. Библиотекарите треба да организираат работилници, обуки и едукативни сесии преку кои корисниците ќе стекнат вештини за критичко пребарување, проценка и користење на информации. Оваа стратегија директно придонесува кон создавање информирани и самостојни корисници. Понатаму, важно е да се поттикнува соработка и партнерство со други институции, како што се образовни установи, истражувачки центри и културни организации. Преку вакви партнерства, библиотекарите можат да понудат побогати ресурси, заеднички програми и поширок спектар на услуги. Конечно, неопходна е стратегија за континуирана евалуација и подобрување на услугите. Следењето на повратните информации од корисниците, анализата на резултатите и прилагодувањето на услугите овозможуваат одржување на квалитетот и релевантноста на библиотеката во современото општество.

Со примена на овие стратегии, библиотекарите ќе можат поефикасно да одговорат на очекувањата на корисниците и да ја зајакнат својата улога како клучни актери во процесот на пристап, управување и користење на информации. Во контекст на темата за

очекувањата на корисниците од современите библиотекарите, важно е да се вклучат и конкретни научни истражувања кои ги потврдуваат овие тенденции.

Едно релевантно истражување е спроведено на Универзитетот во Пендаб, каде што биле анкетирани околу 390 корисници со цел да се утврдат нивните очекувања од библиотечните услуги. Резултатите покажале дека корисниците најмногу ја вреднуваат стручноста и компетентноста на библиотекарите, нивната способност да влеваат доверба, како и достапноста и удобноста на услугите. Сепак, истражувањето исто така открило значителен јаз помеѓу очекувањата на корисниците и реалната перцепција за квалитетот на услугите, што укажува на потребата од постојано унапредување на библиотечната практика.

Слично на тоа, поново истражување базирано на моделот LibQUAL, спроведено со околу 1000 испитаници (студенти и академски кадар), покажало дека корисниците имаат високи очекувања во однос на квалитетот на услугите, но дека библиотеките често не ги исполнуваат целосно тие очекувања. Особено се истакнува потребата од подобра усогласеност помеѓу услугите што ги нудат библиотекарите и реалните потреби на корисниците.

Дополнително, истражување поврзано со онлајн библиотечни услуги покажало дека корисниците имаат различни преференции во начинот на добивање помош — дел од нив претпочитаат детални, чекор-по-чекор инструкции, додека други бараат концептуално објаснување. Она што е заедничко е дека корисниците сè уште ја ценат директната помош од експерт, односно библиотекар, дури и во дигитална средина. Исто така, одредени истражувања покажуваат дека постои разлика помеѓу тоа како библиотекарите ги перципираат очекувањата на корисниците и тоа што корисниците навистина го бараат.

На пример, библиотекарите често ја потценуваат важноста на брзината и достапноста на услугите, додека корисниците токму овие аспекти ги сметаат за клучни. Овие наоди јасно укажуваат дека современите корисници не очекуваат само пристап до информации, туку и квалитетна, брза и персонализирана поддршка. Воедно, тие ја нагласуваат потребата библиотекарите постојано да ги следат и анализираат корисничките потреби, со цел да обезбедат услуги кои се усогласени со современите барања.

Заклучок

Во услови на брз технолошки развој и сè поголема дигитализација на информациското општество, улогата на библиотекарите претрпува длабока и суштинска трансформација. Современите корисници повеќе не ја перципираат библиотеката само како простор за чување и позајмување книги, туку како динамичен информациски центар кој треба да обезбеди брз, точен и квалитетен пристап до разновидни извори на знаење. Во таа насока, очекувањата од библиотекарите стануваат значително посложени и повисоки од традиционалните стандарди.

Од спроведената анализа може да се заклучи дека современиот библиотекар има повеќеслојна улога која опфаќа информациско посредување, едукативна поддршка и технолошка компетентност. Тој не е само лице кое помага во пронаоѓање на информации, туку професионалец кој активно учествува во процесот на нивна селекција, евалуација и правилна примена. Оваа улога е особено значајна во време на голем информациски шум и ширење на неточни или недоверливи содржини, каде што критичката проверка на изворите станува неопходност. Понатаму, современите библиотекар се клучни носители на процесот на развој на информациска писменост кај корисниците. Преку едукативни активности, обуки и индивидуална поддршка, тие придонесуваат за развивање на вештини за самостојно истражување, критичко размислување и етичка употреба на информации. Со тоа, библиотеката добива и јасна образовна функција, која е директно поврзана со квалитетот на академското и општественото знаење. Истовремено, интеграцијата на современи дигитални технологии ја проширува професионалната улога на библиотекарите, правејќи ги медијатори меѓу корисниците и комплексните информациски системи. Нивната способност да работат со електронски бази, дигитални платформи и онлајн ресурси директно влијае врз ефикасноста и квалитетот на услугите што ги добиваат корисниците.

Сумирано, современиот библиотекар претставува високостручен, мултифункционален и адаптивен професионалец, кој истовремено има информациска, образовна и технолошка улога. Неговото делување е клучно за создавање на современа библиотека како отворен, инклузивен и иновативен простор, кој одговара на потребите на корисниците и придонесува кон развој на информирано, критички свесно и дигитално писмено општество.

Користена литература

1. Smith, J. A. (2020). *Library and Information Science Research*. 2 publ. Amsterdam: Elsevier
2. Петровски, Д. (1996) „Трансформација на библиотеките во Р. Македонија“, Битола: Друштво за наука и уметност
3. Dewey, Barbara I.(2001). *Library User Education: Powerful Learning, Powerful Partnerships*. Scarecrow Press
4. <https://acspublisher.com/journals/index.php/lt/article/view/19121>
5. https://www.researchgate.net/publication/350037120_A_Bibliography_on_Users%27_P erception_and_Expectation_of_Services_and_Facilities_in_Public_Libraries

6. Вученовиќ, Т. (2018). „Корисници библиотека у информационом друштву”, Библиотекарско друштво на Србија, списание „Библиотекар”, г.ЛХ, бр.1
7. Котовчевска, С. „Развој на библиотекарството и библиотечната дејност во Република Македонија (1944-2004)”, Универзитет „Свети Кирил и Методиј, Филозофски факултет, Институт за историја, Скопје.
8. Ahmad, Z. Library 2.0: the 21st-century Web-based library services. // Gyankosh: The Journal of Library & Information Management 4, 2(2013), 28–32.

Abstract

In the contemporary digital era, libraries have transformed from traditional places for books into multifunctional information centers, and consequently, the expectations users have of librarians have also changed.

Users today expect librarians to possess technological literacy, competencies in managing digital resources, and the ability to provide efficient access to information.

They also expect librarians to assist them in navigating the complex digital and academic world, to help identify reliable sources, and to avoid misinformation.

Today`s librarian is no longer just a guardian of books and information, but also a mediator and advisor who ensures timely, relevant, and verified access to knowledge.

A key expectation is the teaching of information literacy, which includes finding, evaluating and responsibly using information from various sources such as academic journals, websites, digital archives or national digital repositories.

Users also expect librarians to act as educational guides who foster critical thinking, encouraging them to assess the accuracy, authority and relevance of information.

Modern librarians introduce users to databases, research resources and tools available in both university and public libraries.

In this way, librarians act as intermediaries and mentors, ensuring that libraries remain consistent, relevant, inclusive and responsive to the needs of all users, while at the same time defining the modern professional role of librarians in academic and societal development.

Keywords: *Contemporary Librarians, User Expectations, Access to Information, Digital Resources, Critical Thinking, User Education.*

УЛОГАТА НА БИБЛИОТЕКАРОТ ВО РАЗВОЈОТ НА БИБЛИОТЕЧНАТА ДЕЈНОСТ

Розета Огненоска Донакова
ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ - Скопје
rozetadonakova@yahoo.com

Апстракт

Овој труд ја разгледува улогата на библиотекарот во развојот на современата библиотечна дејност, со посебен акцент на неговата функција како посредник меѓу информациите и корисниците. Библиотеките денес се трансформираат од традиционални институции во динамични, технолошки напредни центри насочени кон задоволување на различните потреби на корисниците. Во тој контекст, библиотекарот има клучна улога во обезбедувањето пристап до точни, навремени и релевантни информации, како и во насочувањето на корисниците кон соодветни извори.

Трудот ја истакнува важноста на комуникацијата и персонализираниот пристап во односот библиотекар–корисник, како и потребата од континуирано истражување на корисничките потреби со цел унапредување на услугите. Се нагласува значењето на професионалните и личните компетенции на библиотекарот, вклучувајќи технолошка писменост, аналитичност, комуникативност и способност за тимска работа. Внимание се посветува на развојот и управувањето со библиотечниот фонд, кој треба да биде усогласен со интересите на заедницата и современите образовни и информативни потреби. Во услови на брз технолошки развој, библиотекарот има обврска постојано да се усовршува и да придонесува кон модернизација на библиотечните услуги.

Клучни зборови: библиотекар, библиотечна дејност, корисници, информации, комуникација, компетенции, библиотечен фонд.

Вовед

Мисијата на библиотеките е да создадат можности за граѓаните да читаат, да учат, да создаваат, да бидат информирани, да ги зголеμουваат сопствените културни, духовни и демократски потенцијали, да ги создаваат и да ги користат добрата на новите информациски технологии, креативно, квалитетно и слободно да го поминат своето време. Мисијата на библиотеките може едноставно да се објасни како овозможување на услуги што им се потребни на корисниците. Библиотеката веќе денес, а во иднината се повеќе, излегува од рамките на централизирана, физички омеѓена, статистичка, формално организирана единица и добива епитет на проблемски организирана, технолошки напредна, ефикасна и професионална институција.

Потреби на читателите

Библиотеките треба да настојуваат да придобијат што поголем број лојални корисници чии потреби ќе бидат задоволени нудејќи им квалитетна библиотечна услуга, тргнувајќи од тоа дека секој има право на информација, култура, образование и забава, библиотеките треба да се во служба на сите корисници. Потребно е континуирано истражување на потребите на корисниците, а резултатите треба да служат за проценка за постигнатиот и рedefинирање на стратемскиот план за развој на библиотеките.

Во услови на современо библиотечно работење, улогата на информациската служба станува се понагласена. Информираноста стана нужна претпоставка за секоја

успешна институција, а способноста на вработените за прибирање, обработка и пренос на свежи и точни информации еден од основните предуслови за функционирање на современата библиотека.

Основната задача на библиотеката е да обезбеди достапност до документи и информации, односно на корисниците на им понуди документи т.е. публикации и информации на сите медиуми. Притоа, библиотекарите треба да ги стават на располагање на корисниците, првенствено сопствените фондови, но истовремено да ги упатат и да им овозможат достапност и до информациите и од други библиотеки и сродни институции. Контактот на библиотекарите меѓусебно во институцијата, но и контактот со просветните и културните соработници од сродни институции доведува до проширување на хоризонтот на познавање за допир до нови информации и како да стигне до нив библиотекарот како единка што допринесува при насочувањето на корисниците кон вистинските насоки за добивање на соодветен одговор на барањата кои ги имаат.

Мора да се спомене дека сите корисници се едногласни во заклучокот дека информацијата може да биде ценета само во случаите кога е полезна.

Една информација за да биде полезна, треба да ги задоволува следните пет критериуми:

-
1. Точна
 2. Навремена
 3. Целосна
 4. Суштинска
 5. Кратка¹¹³

Однос со читатели

Во настојувањето информацијата да биде што подостапна до корисниците, значајна улога има однесувањето на библиотекарот со корисникот, односно релацијата библиотекар - корисник.

Директното комуницирање на библиотекарот со корисникот, во некои ситуации има многу специфики во однос на снаодливоста и умешноста на библиотекарот. Тоа всушност значи, дека со корисниците треба да работат образовани, интелигентни и комуникативни лица. Има случаи и кога самите корисници не можат да бидат прецизни во своите барања, но тој проблем има пошироко значење и произлегува од несоодветната културна, образовна и информациска политика во една земја.

Секој библиотекар, денес, би требало да биде оспособен за:

- Прибирање сознанија за сите достапни информациски извори и за проценка на веројатноста за успехот на одредена стратегија за пребарување во дадена ситуација;
- Ефектно организирање на податоците и на информациите за нивно што поуспешно користење;
- Користење на повеќе информациски технологии, од печатот преку аудио-визуелни медиуми до компјутери;
- Разбирање на корисниците и целосно задоволување на нивните информациски потреби.¹¹⁴

Ова произлегува дека библиотекарот претставува посредник меѓу големите количини информации и корисникот, односно тој има улога на активен информациски водич. Библиотекарот се пробива низ неисцрпните извори на информации и треба да ги пронајде правите извори кои ќе бидат најполезни за корисникот.

¹¹³ Добри Петровски, „Библиотечен менаџмент“, Педагошки факултет, Битола, стр.29.

¹¹⁴ Дора Сениќ, „Информациски услуги во библиотеката“, НУБ „Св. Климент Охридски“, Скопје, 1998год., стр.27

При односот на библиотекарот со корисникот треба да се внимава на начинот на кој му се обраќа на барателот на информации, ислушувајќи го целосно и поттикнувајќи го што подобро да ја искаже својата потреба. Со собирањето на информациите кои ги добива од корисникот библиотекарот побрзо, полесно и попрецизно ќе го насочи читателот кон најсоодветните публикации, но односот на библиотекарот кон читателот не подразбира само примање на информации и одговарање на истите со соодветните информации. Библиотекарот е тој кој со својот пристап и однесување треба да се постави на начин со кој корисникот ќе добие чувство на добредојденост, природност и удобност.

Доколку библиотекарот се постави строго, незаинтересирано и надредено, и доколку библиотекарот ја сфати својата професија само како предавање на книгата како предмет, корисникот ќе добие слика за библиотеката како „стерилна“ институција во која не се чувствуваат слободно и во кој простор не би поминале повеќе време од што е морално. Создавањето на ова чувство и мислење е уште полошо доколку се појави кај помладите корисници кај кои ќе се појави одбивност кон посетување на институцијата, но и сродните институции, која одбивност останува и во повозрасните години.

Модерни концепти за градење добра услуга

Давањето на добра услуга во рамките на библиотечната дејност се потпира врз градење на персонални врски со клиентите, во кои едната страна, односно давателот на услугата, користи вештини и техники за градење на персонална врска со корисниците на услугата што резултира со стекнување на вредности од двете страни.

Кај давателот на услугата таа вредност најчесто претставува доброто работење на матичната институција, додека кај корисникот вредноста е реализирана со придобивката од добиената услуга или информација. Поради тоа што давањето на услуга претставува воспоставување на персонален контакт, тој бара разбирање на процесот на комуникација како исклучително важен елемент во градењето на односи со клиентите.

Улогата на комуникацијата во градењето на добри услуги.

Давањето на услуга преку градење на персонална врска претставува клучна предност на модерниот концепт на давање на услуги, бидејќи таа ги користи методите на двонасочна комуникација. Давателот на услугата ја приспособува пораката при примање на одговор на корисникот, со што ќе ги именува нејасните прашања.

Не персоналните форми на комуникација и промоција се нефлексибилни и не се приспособуваат лесно на прашањата и потребите на корисниците. Со односот помеѓу библиотеката и корисникот се дава предност на потребите на корисникот и се одредува и самата задача на библиотеката. Може да се заклучи дека библиотеката постои за корисникот, тој претставува нејзина цел и врвен приоритет. Корисникот е основен репер на библиотечната стратешка филозофија за работење и менаџирање на нејзините активности.

Библиотекарот пред се треба да поседува изразно чувство и љубезност кон корисниците, а посебно кон најмалите, библиотеките треба да претставуваат пријатни места каде што со радост ќе доаѓаме нешто да научиме, но и квалитетно да поминеме дел од слободното време.

Веројатно дека на многу библиотекарите, па и на самите корисници, размислувањето за однесувањето на вработените во библиотеката им се чини неважно, или барем помалку важно, особено во контекстот на достапност на фондовите и на информациите.

Меѓутоа, тоа понекогаш влијае потсвесно на определбата за корисникот да се обрати на сосема определен библиотекар, своите потреби да ги прилагоди на работното време на библиотекарот со кој сака да соработува, или во изборот на библиотеката да го водат психолошки, а не конкретни причини.

Оттаму од библиотекарот треба да се очекува:

- Поддршка и насочување на индивидуалните напори на корисникот;
- Помош во наоѓањето соодветна публикација и информација;
- Аналитичност во проблематичните пребарувања;
- Заинтересираност, за степенот на адекватноста и корисноста на дадената информација;
- Кооперативност и трпение;
- Комуникативност и одговорност;
- Посветеност на пребарувањето;
- Флексибилност;
- Одмереност и љубезност.¹¹⁵

Иако ретко се споменува надворешниот изглед на библиотекарот има големо значење во првите впечатоци на читателите со библиотеката, затоа треба да се внимава на личниот изглед и хигиена. Во одредени случаи читателите ги кажуваат своите доживувања и проблеми на библиотечното лице, во такви ситуации библиотекарот треба биде трпелив, смирен, присебен и позитивен и да одговори со поддршка и ентузијазам, но не треба да дозволи да открие од својата персона и интима.

Способности на библиотекарот

Издавањето на литература не е ни од далеку лесна работа и бара многу професионалност, стручност и енергија.

Библиотекарот со своето повеќегодишно искуство добива висок степен на знаења за развојот на библиотекарството во минатото и во сегашноста, со подготвеност за конкретен придонес во усовршувањето на работата, со прифаќање на сите модерни светски трендови во библиотекарството. Со ова го гледаме ентузијазмот на библиотекарот кој дал и дава конкретен придонес од посебно значење за унапредување на библиотекарството вградувајќи се себеси во библиотечната работа, а со тоа гледајќи се себеси како библиотекар кој има своја мисија и животна определба.

Во современата библиотечна теорија и практика како актуелна тема се понагласено се наметнува прашањето за организациско-комуникациските аспекти на раководење. Раководењето и управувањето претставуваат комуникациска појава во релациите помеѓу организацијата, општеството и субјектот-поединец.¹¹⁶

Секој добар библиотекар си го поставува прашање колку е успешен во тоа што го работи и како да биде уште поуспешен. Практиката покажува дека успешен е оној библиотекар што ќе успее да наметне релаксирана и ефикасна клима и култура во својата организација, при тоа користејќи ги комуникациските вештини во справувањето со секојдневните предизвици во неговото работење.

Библиотеката не треба да застане и да се задоволи со позицијата која значи задоволување на информативните потреби на граѓаните, туку таа треба да применува форми преку кои ќе ги поттикнува граѓаните да ги користат нејзините информативни услуги. Примената на веќе постојаните стереотипни и непродуктивни форми, треба да се заменат со современ маркетиншки приод во реализацијата на задачите со информативна димензија.¹¹⁷

Процесите што водат до дигитална библиотека се селекција, обработка, едукација на библиотекарите, едукација на корисниците и евалуација на работењето, паралелно со неопходната координација, стандардизација и контрола на квалитетот.

¹¹⁵ Библиотекарство“, библиотекарско друштво на Македонија, бол.22 бр.2, Скопје, 2004 год, стр.28

¹¹⁶ „Библиотекарство“, библиотекарско друштво на Македонија, бол.22 бр.1, Скопје, 2004 год, стр.30

¹¹⁷ „Библиотекарство“, библиотекарско друштво на Македонија, бол.22 бр.1, Скопје, 2004 год, стр.71-72

Оттаму современата библиотека се именува како комплексна и хибридна библиотека, одредена со нејзиниот социјален, информациски и системски домен, со печатените и електронските носители на информации, низ чија достапност постојано се оценува ефективностa, ефикасноста и економичноста.¹¹⁸

Како што книгата во почетокот била привилегија на високо образованите и богатите општествени слоеви, така денес базите на податоци може да ги користат само истиот слој луѓе доколку библиотекарите не се постават како посредници меѓу поединците жедни за знаење.

Образованието на библиотекарот

За соодветно работење на библиотеките треба да се создаде библиотечен кадар кој ќе биде способен позитивно да одговори и прилагоди на брзиот развој на науката, техниката и општеството во целост, библиотекарите треба да се стекнат со потребните стручни знаења од областа на библиотечното работење.

Се поголема е потребата од приспособување на образованието и системите на образованието за библиотекарскиот кадар со развојот на информациското општество, а особено библиотекарскиот кадар задолжен да има неопходна техничка култура. Ова е потребно за да може да се врши компетентна селекција на огромниот број информации кои се бараат од страна на корисниците.¹¹⁹

Со оглед на ориентираноста на библиотечната дејност кон барањата на корисниците, кои го следат развојот на научните дисциплини и технологијата, образованието на библиотекарите мора да биде флексибилно и да се прилагоди кон корисниците. Општите насоки за содржината на наставните програми, освен функционалноста и универзалноста, треба да ја одразат и мултидисциплинираноста на професијата.

Современите библиотекарите треба:

- Да одговараат на потребите на библиотеката и на нејзиното окружување;
- Својата професионална определба да ја чувствуваат и како животна вокација и како услужна дејност;
- Да ја почитуваат традицијата, а промените да ги прифаќаат со натпреварувачки дух;
- Во својата работа да ги применуваат особеностите на добар компјутерски софтвер – процедуралност, интерактивност, кооперативност.¹²⁰

Според моменталната состојба на современото библиотечно работење може да се увиди дека човечкиот фактор не само што е клучна, туку е и комплексна компонента во работењето на секоја работна единица на библиотеката.

Американското здружение за специјализирани библиотеки има направено обид да ги дефинира улогата и задачите кои треба да ги совлада библиотекарот во специјализираната библиотека. Американското здружение за специјализирани библиотеки ги образложуваат **професионалните и личните компетенции** на информацискиот специјалист.

Професионалните компетенции се однесуваат на знаењето на библиотекарот, односно комплексно знаење во сферата на изворите на информациите и достапноста до нив, технологиите, менаџментот, истражувањето, но и способност сите свои знаења да ги насочи кон успешно давање на библиотечни услуги.

¹¹⁸ „Библиотекарство“, библиотекарско друштво на Македонија, бол.22 бр.2, Скопје, 2004 год, стр.19

¹¹⁹ Сузана Котовческа, „Македонското библиотекарство низ вековите“ Скопје, 2007 год., стр. 247.

¹²⁰ „Библиотекарство“, Библиотекарско друштво на Македонија, вол. 22, бр. 2, Скопје, 2004 год., стр. 28

Личните компетенции претставуваат определен квантум на знаења, способности, ставови и вредности што му овозможуваат на информацискиот стручњак успешно работење и извршување на професионалните обврски.¹²¹

Во „списокот“ на лични компетенции неопходни за комплетирање на профилот на информацискиот стручњак спаѓаат:

- Обврска за постигнување совршенство на услугите;
- Барање предизвици и нови можности во и вон библиотеката;
- Долгорочно гледање/визија/;
- Барање здруженија и сојузи
- Создавање атмосфера на взаемно почитување и доверба;
- Поседување вештини за комуникација;
- Добра соработка со останатите во тимот;
- Осигурување на водство/лидерство/;
- Планирање, одлучување за приоритетите и можност за концентрирање на најважното;
- Поседување деловни контакти и создавање нови можности;
- Препознавање на вредноста на стручното здружение и солидарност;
- Флексибилност за време на постојани промени и поседување позитивен став.¹²²

Набавка библиотечниот фонд

Задоволувањето на различните интереси и потреби на корисниците во најголема мера зависи од континуираниот развој на фондот, кој е секако една од главните претпоставки за квалитетно функционирање на една библиотека. Затоа облиците и содржината на библиотечната граѓа треба да се приспособат кон корисниците и нивната специфичност и притоа да се обезбеди широк избор на граѓа од традиционална до онаа чија содржина е ставена на новите медиуми.¹²³

Основниот проблем во набавната политика во Македонија е тоа што не постои унифициран документ за изградба на фондовите, туку секоја библиотека го збогатува својот фонд во зависност од набавната политика на библиотеката, но и финансиите. За да обезбедат најефикасно користење на своите извори, библиотекарите мора да ги утврдат своите приоритети и да изработат соодветни планови и програми.

За жал при набавката на книгите, библиотеките се „претрпнуваат“ со фондови кои се подарок или се набавени од матичните библиотеки кои не се потребни или ги има во преголема количина и едноставно само стојат на полиците неискористени, а додека делата кои се поприоритетни се во помал број.

Со истражување дали библиотеката навистина се користи, како и во која мера се користи и кои се причините нејзините услуги да не се користат во очекуваната мера, секоја библиотека може да планира како да исполни една од основните цели во работата на библиотеката, а тоа е оптимално користење. Библиотекарите се должни да дадат доказ за успешноста и економската оправданост на работењето. Со спроведување на ова истражување се цели кон подобрување на услугата, ќе доведе до зголемување на задоволството на корисниците, што доведува до зголемување на бројот на корисниците, зачестеност во посетата, употребата на разновидните библиотечни услуги и поголема економска оправданост на библиотеката.

Од голема важност е библиотекарите да ги истражат потребите на корисниците и користењето на услугите на библиотеката, а целите на истражувањето да ги насочат кон

¹²¹ Сузана Котовческа, „Македонското библиотекарство низ вековите“ Скопје, 2007 год. Стр.249.

¹²² Сузана Котовческа, „Македонското библиотекарство низ вековите“, Скопје, 2007 год., стр. 249.

¹²³ „Библиотекарство“, Библиотекарско друштво на Македонија, Волумен 26 (2008) 2009, 1-2, стр.83

собирање одговори од повеќе групи корисници и од потенцијалните корисници за стварниот и посакуваниот начин на користење на многубројните услуги, со цел евалуација на службите, како и собирање на сугестиите на корисниците, забелешки и совети и можни промени и подобрувања и сето ова да се искористи максимално при доведување на одлуките при формирањето на библиотечниот фонд.

За децата што немаат усовршени вештини за читање може да бидат набавени богати илустрирани книги, звучни книги, книги и списанија во електронска верзија што може да се читаат на компјутер со помош на програма за зголемување на текстот, компјутерски програми за синтеза на говорот, пристап до Интернет и до електронски бази, развој на веб страници што се со едноставен дизајн и дизајн лесен за читање и користење.

Библиотекарот треба да има соработка со училиштата во населеното место со што ќе има увид кои наставни програми ги имаат училиштата за да се обезбедат и подготват материјали соодветни на потребите на учениците за подобро разбирање и поуспешно совладување на училишните обврски. Во соработката со училиштата се подразбира и соработка со библиотеките кои се наоѓаат во училиштата, со што библиотекарот се запознава со фондовите кои ги имаат училишните библиотеки за да се воочат нивните недостатоци и при набавката на библиотечни материјали да се обезбедат дела кои недостасуваат и се потребни на учениците, но исто така да не се набавуваат преголеми количини на дела со кои се презаситени библиотечните фондови на училишните библиотеки.

Местоположбата, односно жителите на населеното место во кое се наоѓа библиотеката е еден од поголемите фактори кои треба да имаат удел во набавната политика на институцијата. Библиотекарот е тој кој при секојдневниот контакт и средби со своите читатели треба да одреди кој вид на литература ќе биде дополнет, обновен или пак набавување на дела чија тематика библиотеката не ја поседува, а има интерес од корисниците за нив.

Брзиот развој на човештвото во сите области, а со тоа експанзијата на информациите, ја истакнуваат мошне значајната улога на библиотечниот работник и тоа пред него поставува мошне сложена обврска.

Не е веќе доволно библиотечните центри да се занимаваат само со проблемот на збогатувањето на своите фондови со библиотечни материјали, туку тоа мора да биде следено со напори бројните потенцијални корисници да се поттикнуваат него и да го користат.¹²⁴

Заклучок

Библиотекарството како дејност низ вековната традиција на своето постоење од секогаш била во функција на човекот и на неговиот општ напредок и развој. Остварувајќи ја својата благородна мисија. Оваа дејност постојано се менувала во согласност со потребите на општеството, се прилагодувала кон барањата на своите корисници, но истовремено имала и свое влијание врз нив.

Библиотечниот работник како единка, но и како неопходен елемент во библиотечната дејност треба да ги почитува и да ги разбира потребите на своите корисници, да ги познава изворите на сите видови граѓа, да го познава фондот на својата библиотека и други извори во својата заедница, да бидат флексибилен за промени, да е подготвен на учење, да биде способен да даваат информации користејќи соодветни

¹²⁴ Добри Петровски, „Библиотечен менаџмент“, Педагошки факултет, Битола, стр.23.

извори и да лобира за интересите на читателите, чекор напред во поглед на осовременувањето во работата и во подобрувањето на библиотечната услугата.

Библиотекарот е оној кој треба да ја промовира книгата и да ја приближи до корисниците, почнувајќи од најмалата возраст создавајќи навика со која посетата на библиотеката би била нормален процес во секојдневниот живот.

Користена литература

1. „Библиотекарство“, Библиотечарско друштво на Македонија, Волумен 26 (2008), Скопје, 2009 год.
2. „Библиотечарство“, Библиотечарско друштво на Македонија, вол.22 бр.1, Скопје, 2004 год.
3. Библиотечарство“, Библиотечарско друштво на Македонија, вол.22 бр.2, Скопје, 2004 год.
4. Петровски Д., „Библиотечен менаџмент“, Битола, 2011 год., Педагошки факултет.
5. Петровски Д. Ј., „Менаџмент на библиотечните промени и професионален развој на кадрите“, Битола, 1999 год., Факултет за учители и воспитувачи друштво за наука и уметност.
6. „Модерни концепти за градење на добра услуга“, Скопје, 2007 год., Програма за развој на Обвинетите Нации.
7. Котовческа С., „Македонското библиотекарство низ вековите“, Скопје, 2007 год., Бомат графикс.

Abstract

This paper examines the role of the librarian in the development of modern library activity, with particular emphasis on their function as an intermediary between information and users. Libraries today are transforming from traditional institutions into dynamic, technologically advanced centers focused on meeting the diverse needs of users. In this context, the librarian plays a key role in providing access to accurate, timely, and relevant information, as well as in guiding users toward appropriate sources.

The paper highlights the importance of communication and a personalized approach in the librarian–user relationship, as well as the need for continuous research into users’ needs in order to improve services. It emphasizes the significance of both professional and personal competencies of librarians, including technological literacy, analytical thinking, communication skills, and the ability to work in teams. Special attention is given to the development and management of library collections, which should be aligned with community interests and contemporary educational and informational needs. In conditions of rapid technological development, librarians are required to continuously improve their skills and actively contribute to the modernization of library services.

Keywords: *Librarian, Library Activity, Users, Information, Communication, Competencies, Library Collection.*

СОВРЕМЕНИОТ БИБЛИОТЕКАР: УЛОГИ, ПРЕДИЗВИЦИ И ИДНИ ПЕРСПЕКТИВИ

Билјана Павличковска
НУ НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје
biljanapavlichkovska@gmail.com

Апстракт

Во услови на брз технолошки развој и зголемена достапност на информации, улогата на библиотекарот значително се менува и добива нови димензии. Од традиционален чувар на книжни фондови, современиот библиотекар прераснува во активен посредник помеѓу информациите и корисниците, со значајна улога во дигитализација на библиотечниот материјал и обезбедување пристап до електронски ресурси, како и употреба на вештачка интелигенција во одредени процеси за подобрување на библиотечната работа. Овој труд ги анализира клучните улоги на библиотекарот во современото општество, вклучувајќи ја неговата едукативна, информативна и културна функција. Посебно внимание се посветува на предизвиците со кои се соочува професијата, како што се потребата од континуирана едукација, прилагодување кон брзите дигитални и технолошки промени и нивна употреба, менаџирањето на голем број информации и нивната веродостојност, променетите потреби на корисниците. Воедно, од големо значење е и улогата на библиотекарот во развојот на информациската писменост и неговото учество во образовниот процес. Овој труд го истакнува идниот развој на професијата, кој зависи од успешната интеграција на новите технологии, употреба на вештачка интелигенција и од зајакнувањето на улогата на библиотеките како современи центри на знаење. Современиот библиотекар останува клучен фактор во обезбедувањето квалитетен и релевантен пристап до информации во динамичното информатичко општество.

Клучни зборови: библиотекар, дигитална трансформација, информациска писменост, електронски ресурси, современи библиотеки, професионален развој, вештачка интелигенција.

Современите улоги на библиотекарите

Современиот библиотекар има сè поширока и поодговорна улога во општеството. Покрај традиционалните задачи поврзани со чување и организација на библиотечниот материјал, библиотекарите денес активно учествуваат во образовни, културни и информативни процеси. Тие претставуваат важна врска помеѓу информациите и корисниците, помагајќи им во пронаоѓањето, користењето и правилното вреднување на информациите, а истовремено постојано се приспособуваат на современите технолошки промени и придонесуваат за модернизација на библиотечните услуги. Библиотеките денес нудат и различни образовни програми, работилници, курсеви, промоции на книги и културни настани. Тие претставуваат места каде што се поттикнуваат критичкото размислување, дигиталната писменост и социјалната вклученост.

Еден таков пример е и Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ – Скопје, каде што редовно се организираат курсеви, обуки и креативни работилници за библиотекарите. Во просториите на НУ-НУБ „Св. Климент Охридски“ – Скопје е отворена и современа мултимедијална читална, опремена со модерни компјутери, аудио и видео опрема, која овозможува пристап до електронски книги, научни списанија, учебници и други дигитални материјали. Читалната е прилагодена и за слепи и слабовидни лица преку специјализиран софтвер, со што се овозможува поголема достапност и инклузивност на библиотечните услуги. Библиотекарите активно

се грижат за потребите на корисниците, помагаат при користење на дигиталните ресурси, даваат стручна поддршка и придонесуваат библиотеката да биде современ, достапен и пријатен простор за учење, истражување и личен развој.

Улогата на библиотеките и библиотекарите денес се проширува и во дигиталната сфера, преку создавање и користење дигитални материјали достапни во електронска форма. Развојот на информатичките и комуникациските технологии доведе до промена на традиционалниот концепт на библиотеката. Современите ИКТ (информатичко комуникациски технологии) алатки им овозможуваат на библиотеките да нудат модерни услуги, преку веб-платформи со пристап до е-книги, списанија, научни трудови и онлајн бази на податоци. Главни носители на одржувањето и обработката на податоците на овие платформи се библиотекарите, кои овозможуваат на корисниците брз и едноставен пристап до библиотечните материјали.

Исто така, библиотеките користат онлајн каталози, услуги за прашања и одговори, како и дигитални репозиториуми и виртуелни изложби. Со тоа, библиотечните услуги стануваат достапни за корисниците во секое време и од секое место, а дигитализацијата придонесува и за поголема заштита на пишаниот збор. Во НУ-НУБ „Св. Климент Охридски“ – Скопје се спроведуваат процеси на дигитализација и модернизација на библиотечните услуги преку користење дигитални системи и електронски репозиториуми. Во библиотеката функционира и Дигиталната библиотека на Република Македонија (Dlib.mk), која овозможува онлајн пристап до значајни книжни, архивски и културни материјали. Исто така, во НУ-НУБ „Св. Климент Охридски“ – Скопје, како и во другите библиотеки во Македонија, се користи системот COBISS, кој овозможува мрежно поврзување на библиотеките во регионалната мрежа COBISS.net. „COBISS претставува организациски модел на поврзување на библиотеките во национален библиотечно-информациски систем со заемна каталогизација, заемна библиографско-каталожка база на податоци COBIB и локални бази на податоци на библиотеките учеснички, база на податоци за библиотеките COLIB, нормативна база на податоци CONOR и бројни други функции.“¹²⁵ Дигиталниот репозиториум COBISS - dCOBISS е апликација наменета за чување, организирање и управување со различни видови дигитални содржини и материјали. Внесувањето и обработката на податоците во овие репозиториуми се извршуваат од страна на стручни библиотекарите, кои се грижат за правилната организација и обработка на дигиталните материјали.

Но, некои библиотеки преку својот дигитален развој воведуваат и напредни иновации, како што се роботите и вештачката интелигенција, со цел да се олесни работата на библиотекарите и да се унапредат библиотечните услуги. Во денешно време нивната употреба е сè поголема. „Покрај автоматизирани системи за складирање и пребарување, сега имаме автономни работи за проверка на полиците, работи за телеприсуство и хуманоидни работи, чет-ботови и системи активирани со глас. Роботите и вештачката интелигенција стануваат наши соработници.“¹²⁶ Нивната примена придонесува за модернизација и унапредување на библиотечната работа.

Модерни предизвици и перспективи на библиотеките и библиотекарите

Библиотеките денес се соочуваат со бројни предизвици, особено поради лесната достапност на информации во дигиталната ера и прашањето за нивната веродостојност. Затоа, библиотеките развиваат системи и алатки за насочување на корисниците кон проверени извори, при што значајна улога има стручно обучениот библиотекар, кој во океанот од информации му помага на корисникот да се снајде и ги насочува кон проверени извори. Од особена важност е и користењето на дигитални алатки во

¹²⁵ <https://www.cobiss.net/mk/platforma-cobiss.htm>

¹²⁶ <https://www.ifla.org/events/robotics-ai-2021/>

секојдневното функционирање на библиотеките, како и подготвеноста на библиотекарите за прифаќање на промени. Преку постојани обуки и примена на современи технологии и алатки, библиотекарите придонесуваат за унапредување и модернизација на библиотечните услуги. „Библиотекарите имаат способност, увид и знаење да влијаат врз создавањето на овие нови динамични алатки и техники и ќе ја променат иднината на нашата професија.“¹²⁷

Особено важно е прилагодувањето на библиотеките и библиотекарите кон променливите потреби на корисниците и нивната интеграција во процесите на доживотно учење, кои добиваат сè поголемо значење во современото општество. „Доживотното учење стана суштинско за сите луѓе во денешното информатичко општество како резултат на лесниот и слободен пристап до информации. Основното разбирање на концептот е „учење во текот на целиот живот, било континуирано или периодично“. Ова подразбира дека учењето не е ограничено само на образовните институции, туку може да се одвива и, на пример, во јавната библиотека. Затоа, јавните библиотеки можат да играат важна улога во поддршката на процесот на учење, особено затоа што доживотното учење се карактеризира со вклучување на неформални елементи на учење, флексибилни можности за учење и насочување кон самостојно учење.“¹²⁸

Во современото општество, библиотекарите мора постојано да ги надградуваат своите вештини за да бидат во чекор со технолошките промени и новите предизвици. Библиотеките денес прераснуваат во центри за образование, поврзување и дигитална поддршка, а библиотекарите активно ги прифаќаат овие промени, при што нивната улога останува значајна во развојот на културата, критичкото размислување и информациската писменост.

Вештачката интелигенција може значително да придонесе за унапредување на библиотечните услуги преку подобра организација, обработка и каталогизација на материјалите. Во одредени библиотеки се користат и чет-ботови и виртуелни асистенти кои им помагаат на корисниците при пронаоѓање информации и користење на библиотечните услуги. Иако примената на ВИ во библиотекарството сè уште не се развива со исто темпо како во другите области, библиотеките постепено ги модернизираат и унапредуваат своите услуги преку овие современи технологии. Но, треба да се нагласи дека постојат библиотеки кои со својот дигитален развој доведоа до примена на уште поголеми иновации, како што се роботите. Роботите на некој начин ја имаат задачата да им ја олеснат работата на библиотекарите.

Еден од најсовремените примери за модерна библиотека е *Oodi Library* во Финска, каде што се користат автономни и социјални роботи кои помагаат во сортирање книги и насочување на посетителите, додека библиотекарите можат да се фокусираат на други задачи. Слично, во истата библиотека биле воведени и „социјални роботи“, со вградени чувства, кои им помагаат на посетителите да се снајдат во просторот или да пронајдат книга. Исто така покрај класичните услуги, библиотеката располага со доста креативни простории како дигитални простори за учење, студија за снимање, простори за работа и креативни активности и др. Оваа библиотека е пример за современа библиотека која не е само место за читање, туку и центар за технологија, образование, социјална интеракција и др.

Друг пример е *Bao'an Library* во Шенцен, Кина, каде што е воведен интелигентен роботизиран систем за сортирање книги, кој значително ја олеснува работата на

¹²⁷https://www.researchgate.net/publication/327231604_Delivering_Library_Services_through_Modern_ICT_Tools_Techniques, стр. 5

¹²⁸ Nielsen, B.G & Borlund, P. (2014). „Libraries and Lifelong Learning“. Perspectives of Innovations, Economics & Business, Vol.14, (Iss. 2), стр. 94 https://www.researchgate.net/publication/286477729_Public_libraries_and_lifelong_learning

библиотекарите и придонесува за побрзо и поефикасно функционирање на библиотечните услуги.

Во повеќе современи библиотеки во Јапонија се користат хуманоидни роботи како Реррег и НАО, кои им помагаат на посетителите преку давање информации, насоки и комуникација. „Хуманоидните социјални роботи се роботи кои наликуваат на човек и извршуваат функции насочени кон луѓето, како што се давање насоки и помош на корисници. Во библиотеките, хуманоидните роботи комуницираат со посетителите и обезбедуваат пречекување, насочување, помош и едукација. Примената на хуманоидните роботи во библиотеките продолжува да се развива.“¹²⁹

Ова се само дел од современите примери кон кои треба да се стремат библиотеките. Постојат уште важни аспекти на кои мора да се работи во иднина со цел да се надминат сите актуелни предизвици, но и да се забрза динамиката на промена и промовирање на библиотеките особено помеѓу младите генерации. Различни држави имаат различен напредок во однос на надминување на предизвиците, и тие искуства треба да се пренесуваат. Сепак, и покрај технолошкиот развој, улогата на библиотекарот останува незаменлива, бидејќи човечкото знаење, критичкото размислување и стручната проценка се од особено значење при обработката и вреднувањето на информациите. Затоа, неопходно е библиотекарите постојано да се едуцираат и активно да ги следат новите дигитални алатки, иновации и трендови во библиотекарството.

Заклучок

Во современото информатичко општество, улогата на библиотеките и библиотекарите значително се менува и проширува. Библиотеките денес не се само места за чување книги, туку современи центри за образование, истражување, културен развој и доживотно учење. Со развојот на дигитализацијата и вештачката интелигенција, библиотеките постојано се приспособуваат на новите технологии и современите начини на работа, притоа зачувувајќи ја вредноста на библиотечниот материјал во неговата изворна форма. Иако светот станува сè подигитален, библиотеките и понатаму остануваат важен дел од образовниот и културниот систем, како простори за образование, истражување, доживотно учење и споделување на знаењето.

Во целиот овој процес, особено значајна е улогата на библиотекарот. Денес библиотекарот не е само чувар на книгите, туку е и едукатор, информатор, истражувач, дигитален посредник и поддршка за корисниците во пронаоѓањето и правилното користење на информациите, а воедно учествува и во обработката на библиотечниот материјал и внесувањето податоци во библиотечните системи и репозиториуми. Библиотекарите им помагаат на корисниците да развијат информациска и дигитална писменост, ги насочуваат кон релевантни извори, организираат едукативни работилници, културни настани и програми за доживотно учење. Во современото време тие сè повеќе се соочуваат и со предизвиците што ги носат новите технологии и вештачката интелигенција, па затоа постојано ги надградуваат своите знаења и вештини со цел успешно да се приспособат на технолошките промени и новите барања на општеството.

Примената на роботиката и вештачката интелигенција во библиотеките претставува значаен показател за модернизацијата на библиотечната дејност. Примерите од *Oodi Library* во Финска, *Bao'an Library* во Кина и одредени библиотеки во Јапонија покажуваат дека современите технологии можат да ја олеснат работата на библиотекарите и да ги унапредат библиотечните услуги.

¹²⁹ https://sites.google.com/usc.edu/libraryai/robots/social-robot?utm_source=D0%B5

Иако библиотеките денес се соочуваат со бројни предизвици, тие и понатаму остануваат значајни институции во развојот на културата, образованието и знаењето. Поради тоа, неопходно е постојано вложување во професионалниот развој на библиотекарите, кои преку своето знаење, стручност и приспособување кон новите технологии имаат клучна улога во модернизацијата и унапредувањето на библиотечните услуги.

Conclusion

In the modern information society, the role of libraries and librarians is significantly changing and expanding. Libraries today are no longer only places for storing books, but also modern centers for education, research, cultural development, and lifelong learning. With the development of digitization and artificial intelligence, libraries continuously adapt to new technologies and modern ways of working, while preserving the value of library materials in their original form. Although the world is becoming increasingly digital, libraries still remain an important part of the educational and cultural system, serving as spaces for education, research, lifelong learning, and the sharing of knowledge.

In this entire process, the role of the librarian is especially significant. Today, the librarian is not only a guardian of books, but also an educator, informant, researcher, digital information mediator who assists users in finding and properly using information, while also participating in the processing of library materials and the entry of data into library systems and repositories. Librarians help users develop information and digital literacy, guide them toward relevant sources, and organize educational workshops, cultural events, and lifelong learning programs. In modern times, they increasingly face the challenges brought by new technologies and artificial intelligence, which is why they continuously improve their knowledge and skills in order to successfully adapt to technological changes and the new demands of society.

The application of robotics and artificial intelligence in libraries represents an important indicator of the modernization of library services. Examples from Oodi Library in Finland, Bao'an Library in China, and certain libraries in Japan show that modern technologies can facilitate the work of librarians and improve library services.

Although libraries today face numerous challenges, they still remain important institutions in the development of culture, education, and knowledge. Therefore, continuous investment in the professional development of librarians is necessary, as through their knowledge, expertise, and adaptation to new technologies, they play a key role in the modernization and improvement of library services.

Користена литература

1. <https://www.cobiss.net/mk/platforma-cobiss.htm> (пристапено на: 12.5.2026)
2. <https://www.ifla.org/events/robotics-ai-2021/> (пристапено на: 12.5.2026)
3. https://www.researchgate.net/publication/327231604_Delivering_Library_Services_through_Modern_ICT_Tools_Techniques, стр.5. (пристапено на: 10.5.2026)
4. Nielsen, B.G & Borlund, P. (2014). „Libraries and Lifelong Learning“. Perspectives of Innovations, Economics & Business, Vol.14, (Iss. 2), стр. 94. https://www.researchgate.net/publication/286477729_Public_libraries_and_lifelong_learning
5. https://sites.google.com/usc.edu/libraryai/robots/social-robot?utm_source=D0%B5 (пристапено на 13.5.2026)

The Modern Librarian: Roles, Challenges, and Future Perspectives

Abstract

In an era of rapid technological development and increasing access to information, the role of the librarian is undergoing significant transformation. Traditionally responsible for managing library collections, the modern librarian now serves as an important link between information and users, while also playing a growing role in the digitization of materials and the use of artificial intelligence to improve library services. This paper examines the key roles of the librarian in today's society, including support for education, access to information, and cultural development. It also addresses the challenges facing the profession, including the need for continuous professional development, adaptation to rapid digital and technological change, managing large volumes of information while ensuring its reliability, and responding to the evolving needs of users. At the same time, the paper highlights the librarian's role in fostering information literacy and supporting education. The paper also considers the future development of the profession, which depends on the successful integration of new technologies, the use of artificial intelligence, and the continued strengthening of libraries as modern centers of knowledge. In a dynamic information society, the modern librarian remains central to ensuring high-quality and relevant access to information.

Keywords: *Librarian, Digital Transformation, Information Literacy, Online Resources, Modern Libraries, Professional Development, Artificial Intelligence.*

ИНКЛУЗИВНА УЛОГА НА БИБЛИОТЕКАРОТ ВО СОЦИЈАЛНО ИЗОЛИРАНО ОПШТЕСТВО - ПРОЕКТ „ЈАС, БИБЛИОТЕКАР НА ДЕНОТ“

Емилија Ружина
emilijaruzinova@gmail.com
 м-р Милкица Масева Динчиќ
milkica.masseva@yahoo.com
 ЛУБ „Благој Јанков Мучето“, Струмица

Апстракт

„Јас, библиотекар на денот“ е проект од едукативен, социјален и емпатиски карактер. „Јас, библиотекар на денот“ е проект со инклузивна и хумана програма што им овозможува на лицата со Даунов синдром да влезат во улогата на библиотекар, симболично, но и практично, во текот на еден работен ден седмично – да учествуваат во сортирање книги, помагање на посетители, читање приказни и организирање мали културни настани. Преку ова се гради нивната самодоверба, се поттикнува социјализацијата, а библиотеката станува инклузивен и достапен простор за сите. Со овој проект, сакаме да се поттикне инклузијата на лицата со Даунов синдром во јавниот и културниот живот преку нивна активна улога во библиотеката. Овој тип иницијатива придонесува за подигнувањето на јавната свест за можностите и способностите на лицата со Даунов синдром, како и за рушење на предрасудите и создавање поддржувачка и инклузивна заедница, за да се чувствуваат прифатени, вреднувани и видени во јавен простор. Проектот, „Јас, библиотекар на денот“, претставува врска помеѓу библиотеките и заедницата, со фокус на инклузија, емпатија и градење општество во кое секој има своја улога. На тој начин заедно градиме заедница во која сите се важни и ќе бидеме дел од промената - зголемена свесност и емпатија кај граѓаните, но и кај вработените во библиотеката.

Клучни зборови: библиотекар, иницијатива, Даунов синдром, инклузија, емпатија, заедница.

1. Вовед

Современите библиотеки ја напуштаат својата традиционална улога на „тивки чувари на книги“ и прераснуваат во активни центри за социјална правда. Сметаме дека проектот „Јас, библиотекар на денот“ е директен одговор на потребата за инклузија на лицата со Даунов синдром во секојдневниот културен живот. Овој труд, со акцент на гореспоменатиот проект, ја истражува важноста на ваквите иницијативи, во градењето на емпатиско општество, каде што библиотеката ќе служи како мост помеѓу маргинализираните групи и пошироката јавност.

Идејата – „Јас, библиотекар на денот“ е предвидена како инклузивна програма којашто им овозможува на лицата со Даунов синдром да „влезат“ во улогата на библиотекар – да учествуваат во сортирањето книги, во давањето услуги на посетители, читањето приказни и во организирањето на мали културни настани.

Преку ова се гради нивната самодоверба, се поттикнува социјализацијата, а библиотеката станува инклузивен и достапен простор за сите. Токму затоа, со овој проект, библиотеката аплицираше минатата година на Конкурсот за финансирање проекти од национален интерес. Иако не најдовме на одобрување за негова реализација, сметаме дека идејата не треба да замре и продолжуваме со уште поголем ентузијазам за негово доработување, со цел остварување промена во заедницата.

2. Од невидливост до активен ангажман

Проектот се темели на **три клучни столбови**, коишто систематски придонесуваат за трансформација на општествената улога на лицата со Даунов синдром — од пасивни приматели на грижа кон активни учесници и видливи чинители во заедницата.

2.1. Развој на практични вештини и одговорност: Преку структурирани, менторирани активности во библиотеката (селекција и сортирање книги, основна каталогизација, насочување на посетители), овие лица ќе стекнат применливи вештини, работни навики и поголема самодоверба.

2.1.1. Клучни активности:

- организирање неделни работни сесии со јасно дефинирани задачи;
- обезбедување континуирана менторска поддршка од страна на библиотекар;
- воведување ротација на улоги за развој на различни вештини и компетенции.

2.1.2. Очекувани резултати:

- подобрена самодоверба и чувство на лична вредност;
- зголемена самостојност во извршувањето на задачите;
- развивање основни работни компетенции.

2.2. Библиотеката како јавна сцена за видливост и афирмација:

Библиотеката се претставува како простор за видливост и афирмација, така што овие лица ќе бидат активни креатори и пренесувачи на знаење. Преку активности како читање приказни и организирање настани, учесниците се поставуваат во улога на едукатори и креатори на содржина, што е клучно за рушење на предрасудите кај граѓаните и поттикнување позитивни општествени перцепции.

2.2.1. Клучни активности:

- организирање јавно читање приказни за деца;
- коорганизација на тематски настани (на пр. денови на литература, инклузивни работилници);
- активно вклучување во креирањето содржини (препораки за книги, кратки осврти).

2.2.2. Очекувани резултати:

- зголемена видливост на лицата со Даунов синдром како активни учесници во заедницата;
- намалување на предрасудите кај посетителите на библиотеката;
- поттикнување на инклузивна култура во локалната заедница.

2.3. Развој на емпатија и професионални компетенции:

Проектот не влијае само на учесниците, туку и на вработените во библиотеката, коишто преку овој процес развиваат нови вештини за комуникација и поддршка — двонасочен процес на учење, при што и библиотечниот кадар ги унапредува своите вештини за инклузивна работа.

2.3.1. Клучни активности:

- организирање обуки за инклузивна комуникација и пристап;
- практична работа и директна интеракција со учесниците;
- одржување редовни рефлексивни состаноци на тимот за размена на искуства и учење.

2.3.2. Очекувани резултати:

- подобрени комуникациски и менторски вештини кај библиотечниот кадар;
- зголемена емпатија и разбирање за потребите на лицата со Даунов синдром;

- зголемена подготвеност за примена и репликација на инклузивниот модел во други институции.

3. Рушење на социјалните бариери

Социјалната изолација често не е резултат на желбата на поединецот, туку на недостигот на можности за интеракција. „Јас, библиотекар на денот“, создава контролирана, поддржана и реална работна средина во која лицата со Даунов синдром се активни чинители во заедницата:

- го поттикнува процесот на **дестигматизација**, што подразбира директен контакт меѓу учесниците и посетителите и намалување на стереотипите преку видлива компетентност;
- овозможува лицата со Даунов синдром да бидат **„видени и вреднувани“** во јавниот простор: тргнуваме од нашата замисла дека видливоста не е само присуство — туку признавање на придонесот, така што ќе бидат препознаени од страна на посетителите како рамноправни учесници во секојдневните библиотечни активности.
- ја едуцира заедницата дека **способностите се поважни од дијагнозите**, т.е. со едукацијата на сите нас, ќе се фокусираме на реалните способности на овие лица, со де фокус на дијагнозата ќе се добијат нови наративи и искуства во процесот на инклузија.

Целта ни е да ја трансформираме заедницата во простор на прифаќање, да ја намалиме социјалната оддалеченост, создавајќи инклузивна и свесна локална заедница.

4. Соработка меѓу библиотека, организации и едукатори

Сериозната соработка меѓу библиотеката, организациите и едукаторите што работат со лица со попреченост, овозможува создавање одржливи инклузивни активности и подигање на јавната свест за инклузија и потенцијалите на лицата со попреченост, во случајов на лицата со Даунов синдром.

4.1. Договор за соработка меѓу библиотека и стручно лице – едукатор

Нашата библиотека склучи договор со дипломиран дефектолог, вработена во ДСУ РЦСОО „Никола Карев“, Струмица, едукатор за работа со лица со Даунов синдром, за воспоставување соработка во рамки на инклузивни активности и едукативни програми. Со тоа што, **библиотеката** се обврзува да:

- обезбеди простор и логистичка поддршка за активностите;
- им овозможи на учесниците со Даунов синдром пристап до библиотечни ресурси и симболична вклученост во секојдневните работни задачи;
- комуницира со едукаторот за организациски и содржински прашања поврзани со учесниците;
- ги почитува принципите на инклузија, недискриминација и достоинство.

Додека пак, **едукаторот** се обврзува да:

- го информира персоналот на библиотеката за специфични потреби и пристап кон секој учесник;
- присуствува на настаните и обезбеди поддршка на учесниците за време на активностите;
- придонесе кон создавање безбедна и пријатна атмосфера за сите вклучени.

4.2. Договор за соработка меѓу библиотека и здружение

Нашата библиотека склучи договор и со Здружението за помош и поддршка на лицата со Даунов синдром и нивните семејства „Вера“ – Струмица. Целта на овој договор е, воспоставување соработка помеѓу библиотеката и здружението со цел унапредување

на пристапот до библиотечни и културни содржини за лицата со Даунов синдром, развивање инклузивни активности, како и реализација на заедничкиот проект со наслов „Јас – библиотекар на денот“.

Со овој договор, **библиотеката** се обврзува:

- да овозможи пристапност до своите простории и услуги за членовите на здружението;
- да соработува при организирањето на едукативни, културни и инклузивни активности;
- да обезбеди соодветна поддршка и разбирање од страна на вработените при реализација на проектот;
- да промовира позитивен пример на инклузија во локалната заедница;
- да организира инклузивна програма којашто им овозможува на лицата со Даунов синдром да влезат во улогата на библиотекар.
- Додека пак, **здружението** се обврзува:
- да ги информира членовите и родителите/старателите за активностите во библиотеката;
- да учествува во заедничко планирање и реализација на активностите во рамките на проектот;
- да даде насоки и стручна поддршка за адаптација на активностите според потребите на лицата со Даунов синдром;
- да промовира позитивен пример на инклузија во локалната заедница.

5. „Моето посебно другарче“

По повод одбележувањето на Меѓународниот ден на лицата со посебни потреби – 3 декември, ЛУБ „Благој Јанков Мучето“, Струмица, а во соработка со Здружението за помош и поддршка на лицата со Даунов синдром и нивните семејства, „Вера“, минатата година, распишавме литературен и ликовен конкурс на тема – „Моето посебно другарче“.

Слика бр. 1. Доделување награди по повод Конкурсот

Конкурсот привлече голем интерес кај учениците од основните и средните училишта. На конкурсот пристигнаа бројни литературни творби и ликовни дела, преку кои учесниците ја изразија својата креативност, но и силни пораки за другарство, разбирање, прифаќање и еднаквост. Делата сведочат за искрената детска перспектива и

емпатија кон лицата со Даунов синдром, прикажувајќи ги како рамноправни членови на заедницата и вистински пријатели.

Слика бр. 2. Креативни ликовни дела

Со овој конкурс сакавме да ја поттикнеме емпатијата, пријателството и почитта кон лицата со посебни потреби, како и да ги охрабриме децата и младите да зборуваат за прифаќањето, разбирањето и различноста. Целта беше да се зголеми свеста за подобро разбирање на луѓето кои се засегнати од некаков хендикеп, поттик на луѓето да бидат посвесни за правата, достоинството и благосостојбата на лицата со посебни потреби.

Слика бр. 3. Моето посебно другарче

6. Заклучок

Проектот „Јас, библиотекар на денот“ е повеќе од обична социјална програма – тој е манифест за тоа како треба да изгледа едно инклузивно општество. Преку активна улога во културниот живот, лицата со Даунов синдром стануваат видливи чинители во заедницата. Овој тип на проект и истражување има за цел да ги претстави трендовите, ставовите и мислењата за дадена тема. Според нашето истражување и размислување, лицата со Даунов синдром се природно грижливи и емпатични и често се заинтересирани

за работи што им овозможуваат да помагаат на други. Се смета дека, овие лица, можат да ги чувствуваат сите емоции и да формираат длабоки, искрени врски со други луѓе. Затоа инклузијата е клучна и треба да се обезбедат услови за образование, едукација и можности за вработување и волонтирање на овие лица, за тие да го остварат својот целосен потенцијал, имајќи предвид дека се неверојатно иновативни, талентирани во уметноста и музиката, а нивните таленти често се импресивни.

Оваа иницијатива покажува дека кога бариерите ќе паднат, библиотеката станува вистински дом за сите – место каде што знаењето и емпатијата се спојуваат во борбата против социјалната изолација.

Користена литература

1. **Bernardi, L. C., Alhamdan, N. (2022)**, Social media analytics for nonprofit marketing: #Downsyndrome on Twitter and Instagram. *Journal of Philanthropy and Marketing*, достапно на: <https://doi.org/10.1002/nvsm.1739> (пристапено на: 7.5.2026).
2. **Gracioso, L. de S., Galvão, M. C. B., Merichelo, P. M. P. (2025)**. Libraries as spaces of inclusion for people with Down Syndrome. *Digital Journal of Library and Information Science*, достапно на: <https://doi.org/10.20396/rdbci.v23i00.867233/en> (пристапено на: 8.5.2026).
3. Трајковски, В. (2005). Хумана генетика. Скопје: Филозофски факултет.

Summary

The paper with the working title "Inclusive Role of the Librarian in a Socially Isolated Society" and with special emphasis on the project "I, Librarian of the Day," elaborates on the role of modern libraries as active centers for inclusion, social justice, and social solidarity. The focus is on the project of the same name, intended for the inclusion of people with Down syndrome in cultural and public life through their active participation in library activities. The project allows participants to get to know the work of a librarian by sorting books, working with visitors, reading stories, and organizing cultural events, thus encouraging their self-confidence, independence, and socialization. The paper highlights the three key aspects of the project: the development of practical skills and responsibility; affirmation and visibility of people with Down syndrome in the public space; as well as development of empathy and professional competencies among library staff. Special attention is paid to breaking down social barriers and destigmatization through direct interaction between participants and the community.

The paper also emphasizes the importance of cooperation between the library, educators, and associations through specific agreements for support and implementation of inclusive activities. As an additional example of raising public awareness, the contest "My Special Friend" is presented, which encourages empathy and acceptance among young people.

The conclusion indicates that the project represents a significant step toward creating a more inclusive and humane community, where the library becomes a space of equality, acceptance, and active participation for all citizens.

Keywords: *Inclusive Libraries, Social Inclusion, Empathy Development, Down Syndrome, Public Awareness, Inclusive Projects, Community Support.*

FROM LIBRARIAN TO COMMUNITY FACILITATOR: EMPOWERING INCLUSIVE LEARNING SPACES IN PUBLIC LIBRARIES

*Virginija Švedienė, Specialist of Educational Activities
Panevėžys County Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Public Library.
virginija.svediene@pavb.lt*

Abstract

This presentation examines the changing role of the librarian as a community facilitator and moderator in the library as a social hub. This presentation, prepared by Virginija Švedienė, is based on her professional practical experience. Based on practical experience at Panevėžys County Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Public Library in Lithuania, it highlights how librarians respond to evolving user expectations by creating inclusive and participatory environments. The presentation focuses on two key areas: reading promotion and informal language learning. By moderating book clubs and language conversation groups, the librarian facilitates discussion, encourages critical thinking, and strengthens community ties. These activities reflect a shift from traditional service provision towards experience-based and user-centered engagement. In a socially isolated society, libraries play an important role as accessible spaces for connection and learning. Informal education initiatives – such as language cafés and reading groups – help reduce social exclusion and support the development of cultural and social competences. The role of adult volunteers is also emphasized as they actively contribute to and co-create library activities, expanding their reach and impact. Their involvement empowers community members and fosters a sense of ownership. The presentation emphasizes that the modern librarian acts as a community hub moderator – an inclusive leader who enables collaboration, supports lifelong learning, and strengthens community engagement.

Keywords: *Community Facilitation, Public Libraries, Social Inclusion, Informal Learning, Reading Promotion, Language Learning, Volunteer Engagement.*

Public Libraries as Community Learning Spaces

Public libraries today have a remarkable degree of freedom in defining their identity and purpose. They can choose to remain primarily traditional institutions—places centered on book collections, quiet reading areas, and cultural events. This model continues to be valuable and relevant, offering access to knowledge, preserving cultural heritage, and providing spaces for individual study and reflection.

At the same time, public libraries can choose to embrace a broader and more dynamic role. They can become open, democratic, and participatory spaces that actively respond to the changing needs of their communities. In this model, library users are not merely recipients of services; they are partners who contribute ideas, initiate activities, volunteer their time, and even represent the library in various contexts.

This shift reflects wider social changes. In an increasingly complex and often socially fragmented world, communities need accessible places where people can meet, exchange experiences, and learn from one another. Public libraries are uniquely positioned to meet this need. They are free and welcoming spaces that foster inclusion, lifelong learning, and civic engagement.

As libraries adopt this community-centered approach, the role of the librarian is also evolving. The modern librarian is no longer only a custodian of collections or provider of information services. Increasingly, librarians act as facilitators, moderators, and community connectors who create conditions for meaningful participation and shared learning.

This presentation explores that transformation through practical examples from Panevėžys County Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Public Library. It demonstrates how librarians can empower inclusive learning spaces by moderating book clubs, language conversation groups, and other informal educational activities that strengthen both individual competencies and community ties.

From Traditional Library to Vibrant Community Hub

For many years, Panevėžys County Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Public Library functioned as a largely traditional public library, focused primarily on its core services: building and maintaining collections, providing access to information, and organizing cultural events.

Over the past decade, however, the library has undergone a significant transformation. What was once perceived mainly as a place for books and quiet study has evolved into a vibrant and dynamic community space. Today, the library serves as a meeting point where culture, education, creativity, and social interaction come together.

This change is particularly evident to the many international visitors and institutional partners who come to the library through professional exchanges and cooperation projects. Their feedback consistently highlights the library as much more than a conventional cultural institution. They describe it as a lively community center, a hub for culture, art, and learning, and a place where meaningful activities and human connections are constantly taking place.

This transformation has not happened by chance. It reflects a deliberate strategic choice to position the library as an open and inclusive environment where people are encouraged not only to access resources, but also to participate actively, share their ideas, and contribute to the creation of library services and activities.

As a result, the library has become a space where community members feel welcomed, empowered, and connected—a place where the librarian's role extends far beyond traditional responsibilities to include facilitating dialogue, fostering collaboration, and strengthening community engagement.

Reading Promotion Programs: Building Communities Through Shared Reading

One of the most successful examples of informal adult education at Panevėžys County Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Public Library is its reading promotion program, centered around several active book clubs. These initiatives demonstrate that reading can become much more than an individual activity—it can serve as a powerful tool for community building, cultural exploration, and lifelong learning.

Bitė Book Club: From a Passion for Reading to a Cultural Community

The flagship reading initiative is the **Bitė Book Club**, which has been active since 2016 and currently brings together around 30 members. What makes this club particularly remarkable is that it was founded by a library volunteer, Dr. Jūratė Baltušnikienė, who continues to lead it successfully to this day. For her, reading is far more than a hobby—it is a passion and a way of life. Through her enthusiasm, literary knowledge, and ability to inspire others, she has created a strong and lasting community of readers united by a shared love of books.

The club focuses on high-quality literature, often selecting award-winning books from a wide range of genres. Discussions go far beyond the literary text itself and frequently branch

into cinema, theatre, history, architecture, and gastronomy. As a result, reading becomes a gateway to a much broader cultural space.

Participation in the club helps members develop literary taste, strengthen their discussion skills, and learn to respect different interpretations and opinions. At the same time, the shared experience of reading fosters meaningful friendships and creates a strong sense of belonging.

Erasmus+ as a Catalyst for Growth and International Learning

The opportunities provided by the Erasmus+ programme have opened a new stage in the development of the Bitè Book Club. As part of the library's Erasmus+ accreditation in adult education, a group of the club's most active members took part in a learning mobility to Barcelona.

For adult learners, Erasmus+ offers a unique opportunity to move beyond local learning contexts and engage in international exchange. It enables participants to experience literature in authentic cultural settings, encounter different perspectives, improve communication skills, and build connections with like-minded readers in other countries.

For the members of the Bitè Book Club, this experience significantly expanded the boundaries of the club's activities. Reading was enriched by direct encounters with the places, artworks, and cultural contexts connected to the books they had discussed. The mobility also demonstrated that literature can serve as a bridge between cultures and as a starting point for deeper intercultural dialogue.

The Erasmus+ experience strengthened participants' motivation, broadened their cultural horizons, and inspired new ideas for future activities. It also reinforced the sense of community within the club and confirmed that informal learning can be both intellectually enriching and personally transformative.

Reading as a Basis for Intercultural Dialogue

The Bitè Book Club has developed lasting relationships with reading communities abroad, including book clubs in Catalonia. These connections create opportunities to discuss works by Lithuanian and Catalan authors and to explore the traditions, history, and identity of both cultures.

The club has also established friendly ties with an international book club in Bremen. Through regular online meetings, participants discuss Lithuanian and German literature, exchange reading experiences, and gain deeper insights into each other's cultural contexts.

Such activities show how a local book club can evolve into an intercultural learning community, where literature becomes a platform for international cooperation and mutual understanding.

Crime Fiction Fans' Club: Exploring Human Nature Through Crime Literature

Another popular reading initiative is the library's **Crime Fiction Fans' Club**, which brings together readers who share an interest in crime novels. Crime fiction offers more than suspense and entertainment; it invites readers to engage in intellectual problem-solving, reflect on moral questions, and analyze complex characters and social issues.

The club attracts participants of different ages and backgrounds, encourages regular gatherings, and stimulates thoughtful discussion. It also creates a welcoming and supportive environment where people can connect through a shared literary interest.

The club's development is being further strengthened through participation in the Erasmus+ programme. In the near future, members of the Crime Fiction Fans' Club will take part in a learning mobility to Germany, where they will visit public libraries and meet with local reading groups. The programme will include discussions about literature and opportunities to exchange views with readers from another cultural context.

This international experience will help participants further develop their discussion culture, broaden their cultural competencies, and gain new ideas for the future activities of the club. It also illustrates how Erasmus+ can enrich informal adult learning by connecting readers across borders and turning shared literary interests into meaningful intercultural experiences.

Book Clubs as Informal Learning Spaces

The experience of these reading groups demonstrates that book clubs are highly effective informal learning environments. They promote critical thinking, communication skills, empathy, and intercultural awareness. At the same time, they help reduce social isolation by bringing together people with shared interests and creating opportunities for meaningful interaction.

In this context, the librarian's role extends far beyond recommending books. By initiating, supporting, and moderating reading communities, librarians create spaces where literature becomes a catalyst for dialogue, personal growth, and community building.

Informal Language Learning: Building Confidence, Connections, and Intercultural Communities

Another important area of informal adult education at Panevėžys County Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Public Library is language learning. The library's language programs show that learning a foreign language is not only about acquiring vocabulary and grammar. It is also about gaining confidence, broadening one's worldview, and creating meaningful social connections.

Let's Talk: An English Conversation Club as a Learning Community

The library's most active language initiative is the **Let's Talk English Conversation Club**, which has been running since 2018 and currently brings together around 60 members. The club meets three times a week: once in person at the library and twice online.

The club provides a supportive environment where adult learners can improve their English speaking skills while socializing with like-minded people. Participants discuss a wide range of topics, from everyday life and social issues to psychology and philosophy. The variety of themes ensures that conversations remain intellectually stimulating and personally meaningful.

Sessions are organized in many different formats, including topic-based discussions, Story Sharing Café activities, language games, quizzes, discussions of films and literary works, visual thinking exercises inspired by exhibitions displayed in the library, and themed tours conducted in English. This diversity keeps the learning process engaging and encourages participants to use the language in authentic and creative ways.

Why Adults Join Language Learning Activities

Participants are motivated by a variety of goals. Many of them want to gain confidence in speaking English and overcome their fear of making mistakes. Others seek to improve their language skills for professional reasons, keep their English active, or expand their vocabulary.

Equally important are the social benefits. For many members, the club offers an opportunity to spend their free time meaningfully, meet people with similar interests, and build lasting friendships.

Online Learning as a Tool for Inclusion and Continuity

The online sessions, originally introduced as a practical response to the COVID-19 pandemic, have become an integral part of the club's activities.

During the pandemic, when meeting in person at the library was impossible, the Let's Talk club moved entirely online and met four times a week. At a time when people could not attend theatres, concerts, or even visit friends and family, these virtual meetings provided an important source of social connection and emotional support.

Club members greatly valued the opportunity to meet regularly and talk not only in English, but also about their personal experiences, feelings, and everyday challenges. The unusual circumstances encouraged participants to open up to one another more deeply, strengthening the sense of trust and community within the group.

Most importantly, the club's activities did not come to a halt during this difficult period. On the contrary, the online format ensured continuity and helped preserve the community that had already been built. This was particularly significant given that many other educational and cultural initiatives were interrupted during the pandemic and never fully returned to their previous level of activity.

Today, online sessions continue to play an important role. They allow people from different cities and countries to join the discussions, save travel time, and provide opportunities to practice English in smaller groups. They also help participants become more confident in using digital tools and contribute to the development of technological skills.

Most importantly, online meetings have enabled the club to grow into an international community and have encouraged participants to view a wide range of issues from a broader, global perspective.

Authentic Language Practice and Intercultural Learning in Ireland

In February 2025, 15 most active members of the library's English conversation club „Let's Talk” and two volunteer facilitators took part in an Erasmus+ learning mobility to the Intercultural Language Service in Dublin. During the visit, participants joined intensive English language sessions together with adult learners from many different countries, using communicative and storytelling-based methods.

The mobility brought significant benefits to the club. Participants improved their speaking confidence, expanded their vocabulary, and gained valuable intercultural experience through authentic conversations with people from diverse cultural backgrounds. The club's volunteers also discovered new methods, such as storytelling and biographical poetry, which are now being used in „Let's Talk” and the Language Café to make sessions more engaging and interactive.

International Partnerships and Online Language Exchange

The „Let's Talk” club has developed strong international partnerships that provide participants with authentic opportunities to use English and learn about other cultures.

Since 2024, club members have been participating in the *Tandems* project together with adult learners from EOI Vallès Oriental, a public language school in Spain. In this online exchange format, small groups consisting of two Lithuanian and two Spanish participants meet independently at mutually convenient times and choose their own discussion topics. These regular conversations help participants build confidence, expand their vocabulary, and gain first-hand insights into Spanish culture, traditions, and everyday life.

In 2023–2024, the club also collaborated with a book club at Ray County Public Library. The partnership involved virtual literary discussions that brought together readers from Lithuania and the United States to exchange perspectives on books and cultural topics. This experience was presented at the 2024 American Library Association Annual Conference in San Diego in a joint presentation titled *Global Discussions about Literature Online*, prepared by Virginija Švedienė and Stacy Histle-Chaudri.

The club also participated in the Erasmus+ strategic partnership project *T.E.T.E. (Teaching English to Adults)*, coordinated in 2024 by the Latvian NGO Vecmāmiņas.lv. Within the project, „Let’s Talk” members tested language-learning methods developed by Latvian partners, while senior clubs in Latvia used activities created by the Panevėžys team.

The collaboration resulted in an electronic publication, *Teaching English to Adults*, prepared by Panevėžys County Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Public Library. The publication presents the most effective methods for developing spoken English skills in adult education settings.

The quality and innovation of the T.E.T.E. project were recognized with the European Language Label, awarded by the European Commission in the category of Active Citizenship. This award honors creative and impactful initiatives that make language learning more effective, inclusive, and engaging across Europe.

Language Café: Multilingual and Intergenerational Learning

In addition to the English conversation club, the library organizes a Language Café, where participants can practice various foreign languages with native speakers, volunteers, international guests, and other learners.

The Language Café provides an informal and welcoming environment where people can improve their speaking skills, socialize, and enjoy meaningful conversations. It also offers valuable opportunities for intercultural and intergenerational learning, bringing together participants of different ages, backgrounds, and language levels.

A particularly important contribution to this activity comes from the many Erasmus+ groups from across Europe that visit the library. International guests regularly join Language Café sessions, creating authentic opportunities for both visitors and local participants to practice foreign languages and learn first-hand about each other’s cultures, traditions, and ways of life.

Most conversations take place in English, German, or French, while foreign residents living in the city often attend to practice Lithuanian. During Erasmus+ visits, participants may also have the opportunity to speak Spanish, Italian, or other languages. In principle, any foreign language can be used, provided there is at least one conversation partner willing to speak it.

This language exchange model creates mutual benefits: some participants strengthen their language skills, while others gain a deeper understanding of different cultures and the local community.

Over just three years, the Language Café has welcomed guests from numerous countries, including Spain, Italy, United States, United Kingdom, France, Germany, Georgia, Greece, Turkey, South Korea, India, Latvia, Finland, and Slovenia.

These meetings are much more than language practice. They offer participants a direct and engaging way to explore diverse cultures, making the Language Café a powerful example of how libraries can foster intercultural understanding, curiosity, and community building.

Language Learning as Community Building

The library’s language programs demonstrate that informal language learning can have a profound social impact. Beyond improving linguistic competence, these activities help people build confidence, overcome social isolation, develop intercultural awareness, and become active members of a supportive learning community.

In this context, the librarian acts not simply as an organizer, but as a facilitator who creates welcoming environments where people feel safe to communicate, make mistakes, and learn from one another. Through language learning activities, the library becomes a place where communication leads naturally to connection, understanding, and community building.

Volunteers as Co-Creators of Adult Learning in the Library

One of the most significant ways public libraries expand their adult education activities is by engaging active community members as volunteers. This does not diminish the role of the librarian. On the contrary, it highlights the librarian's evolving role as a facilitator, mentor, and community connector who identifies participants' strengths, encourages them to take initiative, and supports them in becoming discussion moderators, content creators, and ambassadors of the library.

At Panevėžys County Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Public Library, several long-term members of the English conversation club „Let's Talk” began their journey as participants and later became volunteer facilitators. Today 4 volunteers independently lead sessions, moderate discussions, initiate cooperation with international partners, and represent both the club and the library at national and international events.

The librarian remains the key coordinator of this process. For example, in the Bitė Book Club, the librarian promotes the club's activities, prepares articles for the library website and external media, and manages the blog *Geros knygos* (“Good Reads”), where book reviews and recommendations are published. In this way, the librarian provides the structure and visibility that enable volunteers and participants to contribute meaningfully.

Volunteering creates value for everyone involved. Volunteers gain confidence, develop leadership and communication skills, and experience a strong sense of purpose. For librarians, working with motivated adult learners is equally enriching, as it transforms educational activities into a shared process of learning, creativity, and mutual inspiration.

This collaborative model has led to remarkable achievements. Club volunteers have presented the library's experience at international conferences in Milan and Bremen, and have taken part in Erasmus+ mobility projects and national seminars. Their example shows that when librarians empower adult learners to become volunteers, libraries become truly participatory learning communities.

Ensuring Sustainability: From Local Practice to Regional Impact

A key indicator of sustainability is the ability to transform successful local initiatives into transferable learning models. Drawing on several years of experience coordinating the library's language clubs, the library developed the training programme *Informal English Language Learning in the Library*.

The programme is based on methods tested in the „Let's Talk” conversation club, including communicative activities, storytelling, and other learner-centered approaches. Its purpose is to share the club's proven practices with librarians across the Panevėžys region who are interested in launching similar initiatives in their own libraries.

To strengthen these efforts, the library organized English language sessions for its staff for four years and continues to offer online English conversation meetings for librarians from regional libraries via Zoom. These activities help library professionals improve their own language skills while gaining practical experience with methods they can later apply in their work.

The library has also prepared a methodological guide, *Innovative Methods for Reading Promotion and Language Learning Clubs in Libraries (for Adult Audiences)*, which presents practical, learner-centered approaches to organizing book clubs and language learning activities in libraries, based on adult education principles and methods tested in practice.

As a result, new language clubs are emerging in other libraries, and the experience of the „Let's Talk” community continues to grow and spread. What began as a single conversation club has evolved into a sustainable model of adult education that inspires other libraries and contributes to the development of lifelong learning opportunities throughout the region.

Conclusions

The experience of Panevėžys County Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Public Library demonstrates that public libraries can successfully evolve from traditional cultural institutions into dynamic community learning spaces. By combining reading promotion, language learning, volunteering, and international cooperation, libraries create meaningful opportunities for adults to learn, connect, and grow.

Several key conclusions emerge from this experience:

- **Public libraries are uniquely positioned to support lifelong learning.** As free, inclusive, and accessible institutions, they provide safe environments where adults can develop new competencies, broaden their horizons, and engage in meaningful social interaction.
- **Informal learning activities strengthen both individual and community development.** Book clubs, conversation groups, and language cafés foster critical thinking, communication skills, intercultural awareness, and a sense of belonging.
- **The role of the librarian is becoming increasingly facilitative and community-oriented.** Librarians not only organize activities but also create conditions for participation, encourage initiative, and empower community members to take active roles.
- **Volunteers significantly expand the educational capacity of libraries.** When adult learners become discussion moderators, content creators, and ambassadors, libraries become more participatory and resilient learning communities.
- **International cooperation enriches local practice.** Erasmus+ mobilities and partnerships with organizations abroad bring new ideas, methods, and intercultural experiences that enhance both participant motivation and programme quality.
- **Sustainability is achieved when successful practices are shared and replicated.** Training programmes, methodological guides, and peer learning initiatives help transfer effective models to other libraries and ensure long-term impact.

Ultimately, the experience presented here confirms that public libraries are not only places where people access information—they are places where people meet, learn, create, and build communities. When libraries invest in participation, collaboration, and lifelong learning, they become powerful agents of personal growth, social inclusion, and community wellbeing.

References

1. EPALE – Electronic Platform for Adult Learning in Europe. (2023). *Building intercultural communities and becoming global collaborators*. Available at: <https://epale.ec.europa.eu/en/blog/virginija-svediene-building-intercultural-communities-and-becoming-global-collaborators> (accessed 10 May 2026).
2. EPALE – Electronic Platform for Adult Learning in Europe. (2024). *Klubas „Let’s Talk“: kodėl verta mokytis visą gyvenimą*. Available at: <https://epale.ec.europa.eu/lt/blog/klubas-lets-talk-kodel-verta-mokytis-visa-gyvenima> (accessed 10 May 2026).
3. EPALE – Electronic Platform for Adult Learning in Europe. (2024). *Savanorystė – tai bendrystė, siekis augti kartu su kitais*. Available at: <https://epale.ec.europa.eu/lt/blog/virginija-svediene-savanoryste-tai-bendryste-siekis-augti-kartu-su-kitais> (accessed 10 May 2026).
4. EPALE – Electronic Platform for Adult Learning in Europe. (2024). *Volunteering: about communion and striving to grow with others*. Available at: <https://epale.ec.europa.eu/en/blog/virginija-svediene-volunteering-about-communion-striving-grow-others> (accessed 10 May 2026).

5. EPALE – Electronic Platform for Adult Learning in Europe. (2025). *Cross-border learning: Lithuanian and Catalan readers meet in Barcelona*. Available at: <https://epale.ec.europa.eu/en/blog/cross-border-learning-lithuanian-and-catalan-readers-meet-barcelona> (accessed 10 May 2026).
6. EPALE – Electronic Platform for Adult Learning in Europe. (2025). *Erasmus+ guests praise libraries as community hubs*. Available at: <https://epale.ec.europa.eu/en/content/erasmus-guests-praise-libraries-community-hubs> (accessed 10 May 2026).
7. EPALE – Electronic Platform for Adult Learning in Europe. (2025). *Library as a learning hub*. Available at: <https://epale.ec.europa.eu/en/blog/virginija-svediene-library-learning-hub> (accessed 10 May 2026).
8. EPALE – Electronic Platform for Adult Learning in Europe. (2025). *Living library of people and ideas*. Available at: <https://epale.ec.europa.eu/en/content/living-library-people-and-ideas> (accessed 10 May 2026).
9. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2020). *Bibliotekos angliškų pašnekesių klubas virtualiojoje erdvėje*. Available at: <https://www.pavb.lt/2020/05/bibliotekos-anglisku-pasnekesiu-klubas-virtualiojoje-erdveje/> (accessed 10 May 2026).
10. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2021). *Let's Talk entuziastus vienija ne tik meilė anglų kalbai*. Available at: <https://www.pavb.lt/2021/01/lets-talk-entuziastus-vienija-ne-tik-meile-anglu-kalbai/> (accessed 10 May 2026).
11. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2021). *Let's Talk – ne tik angliškiems pašnekesiams, bet ir kitų kultūrų pažinimui*. Available at: <https://www.pavb.lt/2021/06/lets-talk-ne-tik-angliskiems-pasnekesiams-bet-ir-kitu-kulturu-pazinimui/> (accessed 10 May 2026).
12. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2022). *Let's Talk klubas – norintiems tobulinti užsienio kalbą ir įdomiau gyventi*. Available at: <https://www.pavb.lt/2022/12/lets-talk-klubas-norintiems-tobulinti-uzsienio-kalba-ir-idomiau-gyventi/> (accessed 10 May 2026).
13. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2023). *Bitės knygų klubas – atokvėpio ir pažinimo salelė šiuolaikiniame pasaulyje*. Available at: <https://www.pavb.lt/2023/01/bites-knygu-klubas-atokvepio-ir-pazinimo-salele-siuolaikiniame-pasaulyje/> (accessed 10 May 2026).
14. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2023). *Let's Talk pradeda 5-ąją sezoną: puikios bibliotekos suburia bendruomenes*. Available at: <https://www.pavb.lt/2023/09/lets-talk-pradeda-5-aji-sezona-puikios-bibliotekos-suburia-bendruomenes/> (accessed 10 May 2026).
15. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2023). *Svečių iš Palencijos Erasmus+ programos vizitas bibliotekoje*. Available at: <https://www.pavb.lt/2023/11/sveciu-is-palencijos-erasmus-programos-vizitas-bibliotekoje/> (accessed 10 May 2026).
16. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2024). *Bibliotekos angliškų pašnekesių klubas „Let's Talk“ lankėsi Ispanijoje*. Available at: <https://www.pavb.lt/2024/03/bibliotekos-anglisku-pasnekesiu-klubas-lets-talk-lankesi-ispnijoje/> (accessed 10 May 2026).
17. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2024). *Bibliotekos veiklos pristatytos tarptautiniuose renginiuose*. Available at: <https://www.pavb.lt/2024/09/bibliotekos-veiklos-pristatytos-tarptautiniuose-renginiuose/> (accessed 10 May 2026).

18. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2024). *English Conversations Club „Let’s Talk”: The Benefits of Lifelong Learning*. Available at: <https://www.pavb.lt/en/2024/02/english-conversations-club-lets-talk-the-benefits-of-lifelong-learning/> (accessed 10 May 2026).
19. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2024). *Erasmus+ programa savanorystės bibliotekoje skatinimui*. Available at: <https://www.pavb.lt/2024/06/erasmus-programa-savanorystes-bibliotekoje-skatinimui/> (accessed 10 May 2026).
20. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2024). *Kalbų mokymasis bibliotekoje*. Available at: <https://www.pavb.lt/2024/10/kalbu-mokymasis-bibliotekoje/> (accessed 10 May 2026).
21. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2024). *Svečių iš Ispanijos Erasmus+ programos vizitas bibliotekoje*. Available at: <https://www.pavb.lt/2024/06/sveciu-is-ispnijos-erasmus-programos-vizitas-bibliotekoje/> (accessed 10 May 2026).
22. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2025). *Detektyvų mėgėjų klubas: ne tik apie nusikaltimus, bet ir apie žmones, jų istorijas ir pasaulį*. Available at: <https://www.pavb.lt/2025/09/detektyvu-megeju-klubas-ne-tik-apie-nusikaltimus-bet-ir-apie-zmones-ju-istorijas-ir-pasauli/> (accessed 10 May 2026).
23. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2025). *Erasmus+ programos dalyvės sužavėjo bibliotekos bendruomeniškumas*. Available at: <https://www.pavb.lt/2025/07/erasmus-programos-dalyves-suzavejo-bibliotekos-bendruomeniskumas/> (accessed 10 May 2026).
24. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2025). *Kalbų kavinė: bendravimui, tobulėjimui ir įdomioms pažintims*. Available at: <https://www.pavb.lt/2025/08/kalbu-kavine-bendravimui-tobulejimui-ir-idomioms-pazintims/> (accessed 10 May 2026).
25. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2025). *Nuo Dublino iki Panevėžio: bendruomenių būrimas mokantis kalbų*. Available at: <https://www.pavb.lt/2025/08/nuo-dublino-iki-panevezio-bendruomeniu-burimas-mokantis-kalbu/> (accessed 10 May 2026).
26. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2025). *Svečius iš Ispanijos sužavėjo Lietuvos bibliotekų veiklų įvairovė*. Available at: <https://www.pavb.lt/2025/05/svecius-is-ispnijos-suzavejo-lietuvos-biblioteku-veiklu-ivairove/> (accessed 10 May 2026).
27. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka. (2025). *Žinutė apie biblioteką kasmetiniame vokiškai kalbančių šalių bibliotekų kongrese*. Available at: <https://www.pavb.lt/2025/07/zinute-apie-biblioteka-kasmetiniame-vokiskai-kalbanciu-saliu-biblioteku-kongrese/> (accessed 10 May 2026).

ОЧЕКУВАЊАТА НА КОРИСНИЦИТЕ ОД КОМПЕТЕНЦИИТЕ НА БИБЛИОТЕКАРОТ: ПРИМЕРОТ НА БИБЛИОТЕКАТА „ГРИГОР ПРЛИЧЕВ“ ОД ОХРИД

д-р Елена Станкоска, виш библиотекар
elenastankoska@hotmail.com
Христина Трпеска, директор
hristinamimijovan@gmail.com

Национална Установа Библиотека „Григор Прличев“ – Охрид

Апстракт

Градот Охрид, како значаен културно-историски центар со богато духовно и образовно наследство, постојано привлекува посетители, истражувачи и љубители на културата кои доаѓаат со цел да ги задоволат своите научни, културни и едукативни потреби. Во тоа шаренило на културни, историски, образовни и туристички понуди, библиотеката „Григор Прличев“ претставува значаен културно-образовен центар и важен мозаик во културниот живот на градот. Како институција од областа на културата и образованието, библиотеката обезбедува пристап до богат книжевен фонд и разновидни библиотечни услуги за своите корисници. Во таков контекст, улогата на библиотекарот е од особено значење, бидејќи тој не ја претставува само библиотеката, туку и културниот идентитет на градот и државата, особено за корисниците кои доаѓаат од други средини и земји. Целта на овој труд е да се испитаат мислењата и очекувањата на корисниците од библиотекарот на новото време. Истражувањето е спроведено меѓу корисниците на библиотечните услуги во библиотеката „Григор Прличев“ во Охрид, со цел да се утврдат нивните ставови за професионалните компетенции, комуникациските вештини и технолошките знаења на современиот библиотекар. Анализата на одговорите овозможува согледување на степенот на задоволство на корисниците и претставува основа за понатамошно унапредување на библиотечните услуги и професионалните компетенции на библиотекарите.

Клучни зборови: библиотека, библиотекар, компетенции на библиотекарот, библиотечни корисници, библиотечни услуги, Охрид, библиотека „Григор Прличев“ – Охрид.

Вовед

Без оглед на видот, библиотеките во современото општество ја имаат одговорната задача и улога да бидат постојани поддржувачи на наставата, образованието и културата. Во свет на нагли и многу брзи технолошки промени, како и голема достапност на онлајн извори на литература, библиотеките претставуваат стожер на локалната заедница, но и пошироко. Таков е примерот со библиотеката „Григор Прличев“ од Охрид, која покрај своите основни цели и задачи, врши голем број услуги од секаков вид за своите корисници. Покрај тоа што овозможува пристап до своите богати и ретки книжевни богатства, библиотеката редовно организира активности кои имаат за цел поттикнување на читањето, особено кај младата популација и децата. Со оглед на тоа дека градот Охрид е еден од најпознатите туристички центри во Македонија, но и пошироко, библиотеката „Григор Прличев“ има значајна улога да биде главен извор на културно-научни и образовни активности. Во последно време, се забележува раст на културниот туризам, во кој спаѓаат и библиотеките. Библиотеката овозможува упис на членови со место на живеење надвор од Охрид, како и на лица кои живеат надвор од Македонија. Со тоа, библиотеката овозможува еднаков и непречен пристап до своите ресурси и услуги до

сите граѓани и корисници. Во тој поглед, многу е важна улогата и компетенциите на библиотекарот. Светските истражувања во врска со компетенциите на современиот библиотекар покажуваат дека корисниците на библиотечни услуги особено ја ценат љубезноста, професионалноста и добрата комуникација кај библиотекарите.¹³⁰

Следејќи ги светските трендови во библиотекарството, библиотеката „Григор Прличев“ од Охрид спроведе истражување насочено кон своите редовни корисници за нивното мислење за компетенциите на библиотекарот, што всушност претставува главна цел на овој труд. Со помош на добиените резултати, ќе се добие јасна слика за мислењето на корисниците за библиотекарите. Со анкетата, се очекува да се зголемат и утврдат веќе добро оценетите квалификации кај библиотекарите, а да се намалат и потполно елиминираат слабите страни. Задоволството на корисниците претставува најдобар показател за успешното работење на библиотеката.¹³¹

Затоа, важно е почесто да се спроведуваат истражувања со кои ќе се опфати мислењето на корисниците, бидејќи не може да се замисли библиотека без своите корисници. Всушност, работата на библиотеката ќе биде потполно неуспешна доколку не е посетувана, или е малку посетувана од своите корисници.

Светски истражувања за компетенциите на современиот библиотекар

Во современото управување со услуги се нагласува значењето на мислењето на корисниците, кое претставува важен показател за квалитетот на услугите. Високо развиените библиотеки често спроведуваат различни анкети, со кои го испитуваат мислењето на своите корисници за различни теми. Особено е важна темата за библиотечниот кадар, бидејќи кадарот има главна улога во работењето на секоја библиотека. Нивната улога е особено значајна во туристички познати места, бидејќи библиотекарите ја претставуваат локалната заедница како целина, но и повеќе од тоа. Освен секојдневната работа, библиотекарите треба да се трудат да вршат и едукација на своите корисници. Едукацијата подразбира доживотно учење (како за библиотекарите, така и за корисниците), употреба на современи дигитални технологии и услуги, електронски ресурси итн.

Во тој поглед, спроведено е истражување во градската библиотека „Иван Горан Ковачиќ“ во Карловац, Република Хрватска, во октомври 2021 година, преку онлајн анкета во која учествувале 26 библиотекарари. Целта била да се испита нивото на дигитални компетенции на стручните вработени. Резултатите покажале дека библиотекарите ја препознаваат потребата од постојано усовршување на своите знаења и вештини поради влијанието на новите технологии. Најголем дел од испитаниците се изјасниле дека имаат најмногу искуство во пребарување, филтрирање и складирање информации, при што било утврдено дека дигиталните компетенции имаат значајна улога во подобрувањето на библиотечните услуги и задоволувањето на потребите на корисниците.¹³²

Во 2019 година, во библиотеката во Ужице, Република Србија, било спроведено истражување меѓу корисниците со цел да се испита нивото на познавање на процесот на пребарување во каталогот COBISS+. Истражувањето опфатило анализа на профилот на корисниците, начинот на користење на пристапните точки и проценка на добиените резултати. И покрај континуираната обука на корисниците, резултатите покажале дека

¹³⁰ Herson, P., Whitman, J. R. (2001). *Delivering Satisfaction and Service Quality: A Customer-Based Approach for Libraries*. Chicago. American Library Association.

¹³¹ Valentić, M. (2015). *Zadovoljstvo korisnika uslugama visokoškolske knjižnice*. Rijeka: Filozofski fakultet. стр.33.

¹³² Katić, M. (2022). *Digitalne kompetencije knjižničnih djelatnika Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac*. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 65(2), 227–245.

можностите на системот не биле доволно искористени. Било утврдено дека користењето на библиотечните каталози бара поголемо знаење и ангажираност од страна на корисниците, при што библиотекарите имаат значајна улога во процесот на пребарување и пронаоѓање информации.¹³³

Во ноември 2011 година било спроведено онлајн истражување за компетенциите на библиотекарите во високошколските библиотеки, во кое учествувале библиотекарите од 83 библиотеки во Република Хрватска. Резултатите покажале дека најважни компетенции се вештините за пребарување информации, информатичките знаења и комуникацијата со корисниците, како и познавањето странски јазици и дигитални алатки. Истражувањето било дел од меѓународна студија спроведена во 14 земји, меѓу кои Австралија, Бугарија, Естонија, Хрватска, Франција, Грција, Нов Зеланд, Холандија, Мексико, Норвешка, Романија, Полска, Турција и САД, што ја нагласува важноста на континуираното професионално усовршување на библиотекарите.¹³⁴

Во библиотеките на Универзитетот во Вашингтон, било спроведено истражување за задоволството на корисниците со цел да се оцени квалитетот на библиотечните услуги и компетенциите на библиотечниот кадар. Истражувањето било реализирано преку LibQUAL+ анкетата¹³⁵, која ја мери перцепцијата на корисниците за љубезноста, стручноста и подготвеноста на библиотекарите да помогнат во процесот на пронаоѓање информации. Резултатите покажале дека знаењето на библиотекарите, нивната достапност и комуникациски вештини претставуваат клучни фактори за задоволството на корисниците. Особено била нагласена улогата на библиотекарите во обезбедување поддршка при пребарување информации и користење електронски ресурси.¹³⁶ Овој модел овозможува систематско следење на потребите на корисниците и унапредување на професионалните компетенции на библиотекарите.

Методологија и концепт на анкетното истражување во библиотеката „Григор Прличев“ – Охрид

Со цел подетално испитување на мислењето на корисниците во врска со компетенциите и улогата на библиотекарите, во библиотеката „Григор Прличев“ – Охрид беше спроведено емпириско истражување со примена на квантитативен пристап. Истражувањето беше реализирано во периодот од март до април 2026 година, преку анкетен прашалник како основен инструмент за прибирање на податоци. Прашалникот беше составен од вкупно 10 прашања, од кои 9 затворен тип (со понудени одговори) и 1 отворено прашање, со цел да се добијат поконкретни квалитативни согледувања.

Примерокот на истражувањето го сочинуваат 60 испитаници – корисници на библиотечните услуги, односно лица кои ја посетиле библиотеката во текот на истражувачкиот период. Анкетирањето беше спроведено непосредно, со физичко присуство на испитаниците во просториите на библиотеката. На сите учесници им беше нагласено дека учеството е доброволно и анонимно, а добиените податоци ќе се користат исклучиво за научно-истражувачки цели, со што се почитуваат основните етички принципи на истражувањето. Во однос на обработката на податоците, применета е дескриптивна статистичка анализа, при што резултатите се прикажани преку фреквенции, процентуални вредности и табеларни и графички прикази. Овој пристап

¹³³ Bacotić G., Ristović B., „Korisnici u COBISS okruženju – iskustva Narodne biblioteke Užice“, Organizacija znanja 25 (1–2), 2020, 2025004, <https://doi.org/10.3359/oz2025004>.

¹³⁴ Grgić, I.; Živković, D. Core competencies for academic reference librarians in Croatia. Zagreb: Odjel informacijskih i komunikacijskih znanosti; Filozofski fakultet, 2011.

¹³⁵ Во библиотеките во САД често се применува моделот LibQUAL+, кој служи за мерење на квалитетот на библиотечните услуги и задоволството на корисниците.

¹³⁶ Cook C., Heath F., Thompson B., Thompson R. (T.), „LibQUAL+: Service Quality Assessment in Research Libraries“, *IFLA Journal*, 27(4), 2001.

овозможува јасно и прегледно претставување на добиените резултати, како и нивна полесна интерпретација. Истражувањето обезбедува релевантни сознанија за перцепцијата на корисниците во однос на компетенциите на библиотекарите и претставува добра основа за понатамошни, подетални и компаративни истражувања во оваа област.

Резултати од анкетното истражување

Во оваа глава се прикажани резултатите добиени од анкетното истражување спроведено меѓу корисниците на библиотеката „Григор Прличев“. Резултатите се прикажани во форма на табели и графикони, со цел појасно согледување на мислењето на корисниците за улогата на библиотекарите.

Пол на испитаниците - од вкупно 60 испитаници, 24 лица (40%) се машки, додека 36 лица (60%) се женски. Од добиените резултати може да се заклучи дека во анкетното истражување доминираат испитаници од женскиот пол.

Со која цел најчесто ја користите библиотеката?	Колку често ја користите библиотеката?			
	Секојдневно	Неколку пати неделно	Неколку пати месечно	Ретко
Позајмување/читање книги и друга стручна литература	6	4	15	1
Учење/истражување	5	3	5	2
Користење интернет и читална	3	6	3	3
Друго	1	1	1	1

Табела бр.1. Фреквенција и цел на користење на библиотеката

Од добиените резултати на првото прашање може да се забележи дека најголем број испитаници ја користат библиотеката неколку пати месечно, односно 15 испитаници или 25%. Овој податок укажува дека библиотеката редовно е посетувана од страна на корисниците, што ја потврдува нејзината значајна улога во задоволувањето на нивните образовни и културни потреби. Во однос на второто прашање, најголем дел од испитаниците изјавиле дека библиотеката најчесто ја користат за позајмување книги, односно 6 испитаници или 10%. Овие резултати покажуваат дека основната функција на библиотеката, односно обезбедување пристап до книжевен фонд и понатаму претставува најчеста причина за користење на библиотечните услуги.

Како го оценувате знаењето на библиотекарот за книгите и библиотечниот фонд?	Дали библиотекарот лесно Ви помага да го пронајдете потребниот материјал?			
	Секогаш	Често	Понекогаш	Ретко
Многу добро	15	5	2	1
Добро	10	10	2	1

Просечно	3	3	3	1
Слабо	1	1	1	1

Табела бр.2. Оценка на знаењето на библиотекарот и помошта при пронаоѓање материјали

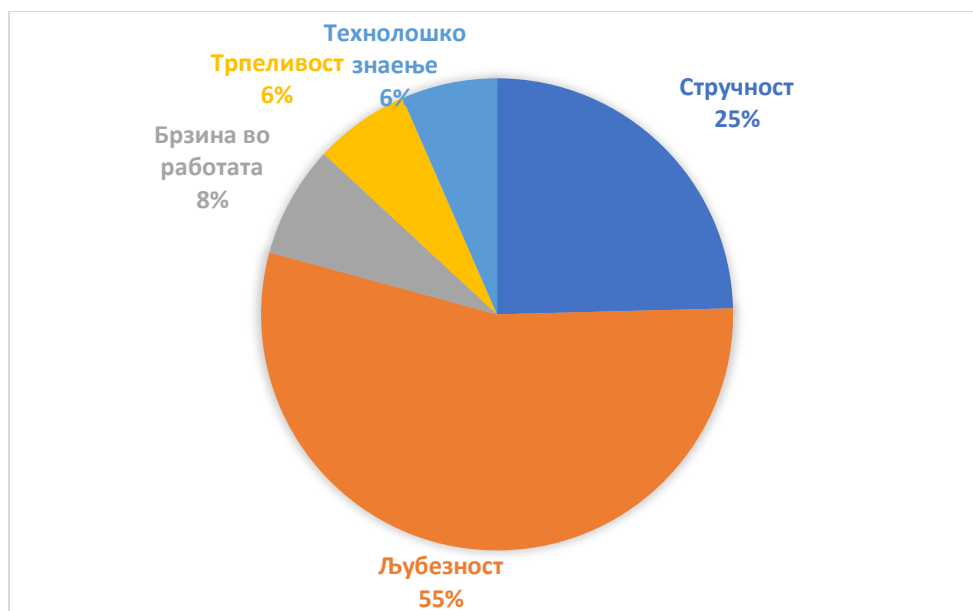
Од резултатите на третото прашање може да се забележи дека најголем број испитаници го оцениле знаењето на библиотекарот за книгите и библиотечниот фонд како многу добро, односно 15 испитаници или 25%, што укажува дека библиотекарите поседуваат соодветно стручно знаење, а тоа е од особено значење за квалитетното извршување на библиотечните услуги и задоволување на потребите на корисниците. На четвртото прашање, најголем дел од испитаниците изјавиле дека библиотекарот секогаш им помага да го пронајдат потребниот материјал, односно 15 испитаници или 25%. Овие резултати покажуваат дека библиотекарите имаат значајна улога во процесот на пребарување и пронаоѓање информации, што придонесува за поголемо задоволство кај корисниците.

Дали библиотекарот покажува трпеливост и подготвеност да помогне?	Како ја оценувате љубезноста и комуникацијата на библиотекарот?			
	Многу добра	Добра	Просечна	Слаба
Секогаш	15	5	2	1
Често	10	10	2	1
Понекогаш	3	3	3	1
Ретко	1	1	1	1

Табела бр.3. Љубезност, комуникација и подготвеност на библиотекарот

Од резултатите на петтото прашање може да се забележи дека најголем број испитаници ја оцениле љубезноста и комуникацијата на библиотекарот како многу добра, односно 15 испитаници или 25%, што укажува дека библиотекарите поседуваат развиени комуникациски вештини, кои се од особено значење за успешна интеракција со корисниците и создавање позитивна работна атмосфера. Што се однесува до шестото прашање, најголем дел од испитаниците изјавиле дека библиотекарот секогаш покажува трпеливост и подготвеност да помогне, односно 15 испитаници или 25%, со што се потврдува дека трпеливоста и подготвеноста за помош претставуваат важни карактеристики на современиот библиотекар и значајно влијаат врз задоволството на корисниците.

На прашањето колку е важно за Вас библиотекарот да знае да користи современа технологија, најголем број од испитаниците - 30, односно 50% одговориле дека е важно библиотекарот да знае да користи современа технологија, а останатите од нив одговориле дека е многу важно, односно 10 испитаници или 6%. 10 од испитаниците или 6% одговориле дека е делумно важно и исто толку одговориле дека не е важно библиотекарот да знае да користи современа технологија.

Графикон бр.1. Одговори на прашањето кои особини на библиотекарот Ви се најважни?

Одговорите на испитаниците на прашањето кои особини на библиотекарот Ви се најважни, покажуваат дека љубезноста е најважната особина на библиотекарите за испитаниците (55%), по што следи стручноста (25%). Во помал процент се издвоени брзината во работата (8%), трпеливоста (6%) и технолошкото знаење (6%). Од одговорите може да се заклучи дека корисниците најмногу го ценат љубезниот однос, но и професионалното знаење на библиотекарите.

На отвореното прашање што најмногу очекувате од современиот библиотекар, најголем дел од испитаниците посочуваат дека современиот библиотекар треба да биде стручен и професионален, љубезен и услужлив во односот кон корисниците, како и да биде во тек со новитетите во литературата и современите информации. Дел од одговорите укажуваат и на потребата библиотекарот да се стреми кон висок квалитет во работата, односно да ги извршува своите задачи на најдобар можен начин.

Дискусија

Добиените резултати од спроведеното анкетно истражување овозможуваат согледување на мислењето и очекувањата на корисниците за компетенциите и улогата на библиотекарите во библиотеката „Григор Прличев“ – Охрид. Анализата на одговорите покажува дека корисниците во најголем дел редовно ја користат библиотеката, најчесто со цел позајмување книги, учење и користење на библиотечните услуги. Овие податоци укажуваат на значајната улога на библиотеката како образовен и културен центар во локалната заедница.

Резултатите поврзани со стручните компетенции на библиотекарите покажуваат дека корисниците во најголем дел позитивно го оценуваат нивното знаење за книгите и библиотечниот фонд, што укажува на тоа дека библиотекарите поседуваат соодветни професионални знаења, кои се неопходни за успешно извршување на библиотечните задачи и обезбедување квалитетни услуги за корисниците. Дополнително, голем дел од испитаниците изјавиле дека библиотекарите лесно и ефикасно им помагаат при пронаоѓање на потребниот материјал, што ја нагласува нивната важна улога во процесот на пребарување и пристап до информации.

Особено значајни се резултатите поврзани со комуникациските вештини на библиотекарите. Корисниците во најголем дел ја оцениле љубезноста, комуникацијата и подготвеноста за помош како многу добри или одлични, а овие резултати потврдуваат

дека позитивниот однос кон корисниците и развиените комуникациски вештини претставуваат едни од најважните карактеристики на современиот библиотекар. Трпеливоста и подготвеноста за помош, исто така, се покажале како значајни фактори кои влијаат врз задоволството на корисниците и нивната подготвеност повторно да ги користат библиотечните услуги.

Добиените резултати се во согласност со резултатите од претходни истражувања спроведени во библиотеките во регионот и пошироко, во кои се нагласува значењето на континуираното професионално усовршување на библиотекарите, особено во областа на информациските технологии и комуникациските вештини. Современите библиотеки се соочуваат со бројни предизвици поврзани со развојот на дигиталните технологии, што бара од библиотекарите постојано надградување на своите знаења и компетенции.

Врз основа на анализата на добиените резултати може да се констатира дека библиотекарите во библиотеката „Григор Прличев“ – Охрид во најголем дел успешно ги исполнуваат очекувањата на своите корисници. Сепак, не се исклучува потребата од понатамошно унапредување на професионалните компетенции, особено во насока на следење на современите технолошки трендови и воведување нови услуги кои ќе ги задоволат потребите на современите корисници. Во однос на користењето современи алатки од страна на корисниците, библиотекарите од библиотеката „Григор Прличев“ редовно ги информираат корисниците за можностите за онлајн пребарување преку COBISS, како и за онлајн продолжување на позајмената граѓа и другите придобивки што ги нуди современата технологија. Информациите најчесто се даваат усно, но постои можност да се демонстрираат и практично, во рамки на организиран проект за едукација на корисниците, со цел полесно запознавање и самостојно користење на современите библиотечни услуги.

Заклучок

Спроведеното анкетно истражување меѓу корисниците на библиотеката „Григор Прличев“ – Охрид овозможи подобро согледување на очекувањата на корисниците во однос на компетенциите на современиот библиотекар. Добиените сознанија укажуваат дека професионалното знаење, способноста за ефикасно пронаоѓање информации и квалитетната комуникација со корисниците претставуваат основни предуслови за успешно функционирање на библиотеката и обезбедување современи библиотечни услуги. Истражувањето потврдува дека улогата на библиотекарот денес не се ограничува само на традиционалните библиотечни задачи, туку опфаќа и активна поддршка на корисниците во процесот на пребарување информации, користење на различни извори и создавање пријатна и поддржувачка средина во библиотеката. Во услови на брз технолошки развој, современиот библиотекар треба постојано да ги надградува своите знаења и вештини со цел успешно да одговори на потребите на современите корисници. Во библиотечната практика се среќаваат бројни примери што ја истакнуваат важноста на односот меѓу библиотекарите и корисниците и се нагласува потребата библиотеките постојано да се прилагодуваат на барањата на корисниците. Врз основа на добиените резултати, може да се предложат неколку препораки кои ќе придонесат за понатамошно унапредување на работата на библиотеката и професионалниот развој на библиотекарите:

- поттикнување на развој на комуникациските и социјалните вештини кај библиотекарите преку семинари и работилници;
- воведување и унапредување на современи дигитални услуги и електронски ресурси достапни за корисниците;
- редовно спроведување на анкети и истражувања со цел следење на задоволството и потребите на корисниците;

- зголемување на промотивните активности на библиотеката со цел привлекување нови корисници и поттикнување на културата на читање.

Резултатите од ова истражување претставуваат значајна основа за понатамошно планирање и унапредување на библиотечните услуги, како и за развој на професионалните компетенции на библиотекарите во согласност со современите потреби на корисниците.

Користена литература

1. Abramović, M. (2020). *Istraživanje zadovoljstva korisnika Narodne knjižnice i čitaonice Vlado Gotovac Sisak*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
2. Bacotić, G.; Ristović, B. „Korisnici u COBISS okruženju – iskustva Narodne biblioteke Užice“. *Organizacija znanja*, 25 (1–2), 2020, 2025004. <https://doi.org/10.3359/oz2025004>
3. Valentić, M. (2015). *Zadovoljstvo korisnika uslugama visokoškolske knjižnice*. Rijeka: Filozofski fakultet.
4. Vrana, R.; Kovačević, J. (2018). „Kakvu narodnu knjižnicu želimo? Istraživanje korisnika Knjižnice i čitaonice Bogdana Ogrizovića“. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 61(2).
5. Вученовиќ, Т. „Корисници библиотека у информационом друштву“. *Библиотекар*, г. LX, бр. 1.
6. Grgić, I.; Živković, D. (2011). *Core competencies for academic reference librarians in Croatia*. Zagreb: Filozofski fakultet.
7. Katić, M. (2022). „Digitalne kompetencije knjižničnih djelatnika Gradske knjižnice ‘Ivan Goran Kovačić’ Karlovac“. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 65(2), 227–245.
8. Cook, C.; Heath, F.; Thompson, B.; Thompson, R. (T.) (2001). „LibQUAL+: Service Quality Assessment in Research Libraries“. *IFLA Journal*, 27(4).
9. Novak, H. (2010). „Anketno istraživanje zadovoljstva korisnika Gradske knjižnice Zadar“. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 53(3–4), 140–157. ISSN 0507-1925.
10. Петровски, Д. (1996). *Трансформација на библиотеките во Македонија*. Битола: Друштво за наука и уметност.
11. Станкоска, Е. (2024). „Сервисот на услуги во 21 век и задоволството на библиотечните корисници“. *Библиотекарство*, 40(1–2).
12. Tokić, K.; Tokić, I. „Tourism potential of libraries“. *Tourism Review*, vol. 66, no. 4 (2018): 443–460.
13. Hernon, P.; Whitman, J. R. (2001). *Delivering Satisfaction and Service Quality: A Customer-Based Approach for Libraries*. Chicago: American Library Association.

User expectations regarding the competencies of the librarian: the case of the „Grigor Prličev” Library in Ohrid

Abstract

The city of Ohrid, as an important cultural and historical center with a rich spiritual and educational heritage, continuously attracts visitors, researchers, and culture enthusiasts who come to fulfill their scientific, cultural, and educational needs. Within this diverse range of cultural, historical, educational, and tourist offerings, the „Grigor Prličev” Library represents a significant cultural and educational center, serving as an important part of the city’s cultural life. As an institution in the field of culture and education, the library provides access to a rich collection of books and a variety of library services for its users. In this context, the role of the librarian is of particular importance, as the librarian represents not only the library itself but

also the cultural identity of the city and the country, especially for users coming from different environments and countries. This paper aims to examine users' opinions and expectations regarding the modern librarian. The research was conducted among users of library services in the „Grigor Prličev” Library in Ohrid, in order to determine their attitudes toward professional competencies, communication skills, and technological knowledge of the contemporary librarian. The analysis of the responses provides insight into the level of user satisfaction and serves as a basis for further improvement of library services and the professional competencies of librarians.

Keywords: *Library, Librarian, Librarian Competencies, Library Users, Library Services, Ohrid, „Grigor Prlichev” Library – Ohrid.*

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА ЗВОРНИК У СЛУЖБИ ИНКЛУЗИЈЕ И ДРУШТВЕНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

Негосава Нега Стјепановић

Јелена Матић

Жељко Николић

ЈУ Народна библиотека и музејска збирка Зворник.

maticnasluzbanbz@gmail.com

Апстракт

У савременом друштву, које карактеришу изражени процеси социјалне изолације, дигиталне неједнакости и маргинализације појединих група, улога библиотека знатно превазилази традиционалне оквире пружања информација и чувања грађе. У 21. вијеку, библиотеке постају отворени, инклузивни и динамични друштвени центри, усмјерени ка задовољавању различитих потреба корисника и јачању социјалне кохезије у заједници. ЈУ Народна библиотека и музејска збирка Зворник представља примјер добре праксе у развоју инклузивних услуга и програма, са посебним фокусом на рад са маргинализованим групама. Кроз континуирану сарадњу са дјецом са сметњама у развоју, Савезом слијепих Зворник, Специјалном библиотеком за слијепа и слабовида лица Републике Српске, као и Домом за стара лица Кисељак, библиотека настоји да обезбиди једнаке могућности приступа културним и образовним садржајима. Посебна пажња посвећена је прилагођавању библиотечког простора и услуга различитим категоријама корисника, омогућавајући несметан приступ и активно учешће у програмима. Континуирано професионално усавршавање библиотекара доприноси развоју компетенција за рад са различитим корисничким групама и примјену савремених приступа у библиотечко-информационој дјелатности. Разноврсни садржаји, као што су креативне радионице, позоришне представе и едукативни програми, смањују друштвену изолацију, јачају међусобну повезаност и осјећај припадности заједници. Циљ рада је да прикаже значај инклузивне улоге библиотеке као кључног актера у унапређењу квалитета живота свих грађана.

Кључне ријечи: библиотека, инклузија, друштвена интеграција, маргинализоване групе, приступачност.

Увод

Библиотеке су од свог настанка имале важну улогу у ширењу знања, очувању културне баштине и омогућавању приступа писаној ријечи. Међутим, савремено доба пред библиотеке поставља нове задатке. Оне више нису само простори у којима се чувају и позајмљују књиге, већ постају активни учесници у друштвеном животу, мјеста сусрета, учења, културне размјене, подршке и оснаживања појединаца.

У времену у којем се бројне друштвене групе суочавају са различитим облицима искључености, библиотеке имају посебну одговорност да свој рад усмјере ка стварању једнаких могућности за све. Инклузивна библиотека подразумијева установу која препознаје различитости својих корисника и настоји да им прилагоди простор, услуге, програме и начине комуникације. Она не чека да корисници сами дођу до ње, већ активно излази у сусрет њиховим потребама. Јавне библиотеке играју кључну улогу у стварању друштва које је једнако и које пружа равноправне могућности за све. Инклузија у библиотекама има за циљ да смањи друштвену изолованост и да

допринесе промоцији једнакости у друштву.¹³⁷ Приближавање корисницима и усредсређеност на њихове потребе стратегија је сваке савремене јавне библиотеке која је превазишла искључиво традиционални начин рада и прилагодила се захтевима времена.¹³⁸

ЈУ Народна библиотека и музејска збирка Зворник у свом раду настоји да библиотеку учини доступном свим грађанима, без обзира на године, здравствено стање, социјални положај, мјесто становања или степен образовања. Посебна пажња посвећује се дјеци са сметњама у развоју, слијепим и слабовидим лицима, старим лицима, корисницима из руралних средина и свима онима који су, из различитих разлога, мање укључени у културни и образовни живот заједнице.

Инклузија у библиотечкој пракси не подразумијева само физичку доступност простора, већ и доступност садржаја, информација, књига, програма и услуга. Због тога је неопходно да библиотека буде отворена, флексибилна и осјетљива на потребе заједнице у којој дјелује. Тако се библиотека потврђује као једна од кључних јавних установа у области културне демократизације и друштвене интеграције.

1. Теоријски оквир: библиотека као простор инклузије

Појам инклузије најчешће се повезује са укључивањем особа које су, због инвалидитета, здравствених, социјалних, економских или других околности, изложене ризику од маргинализације. У ширем смислу, инклузија означава стварање услова у којима сваки појединац има могућност да активно учествује у друштвеном, културном, образовном и информационом животу заједнице. Овај приступ усклађен је са савременим разумијевањем људских права, према којем је друштво дужно да уклања препреке које онемогућавају пуно и равноправно учешће појединаца.

У библиотечкој дјелатности инклузија се остварује кроз више нивоа. Први ниво је физичка приступачност простора, односно могућност да сви корисници могу несметано ући у библиотеку и користити њене услуге. Други ниво односи се на приступачност грађе и информација, што подразумијева књиге на Брајевом писму, звучне књиге, увећану штампу, дигиталне садржаје и прилагођене начине информисања. Трећи ниво чине програми и активности који су осмишљени тако да одговарају различитим корисничким групама. Четврти ниво односи се на став библиотекара, њихову стручност, емпатију и спремност да препознају потребе корисника.

Међународна библиотечка документа наглашавају да јавне библиотеке имају обавезу да обезбиједе приступ информацијама, знању и културним садржајима свим грађанима, без дискриминације и без обзира на њихов социјални, здравствени, језички или образовни положај.¹³⁹ У том смислу, библиотека није само сервис, већ јавни простор демократског учешћа. Библиотека као инклузивни простор има задатак да смањује баријере. Те баријере могу бити архитектонске, информационе, образовне, технолошке, комуникационе или психолошке. За неке кориснике препрека је степениште на улазу у установу; за друге недостатак књига у прилагођеном формату; за треће осјећај да културни садржаји нису намијењени њима. Управо зато библиотека мора дјеловати свеобухватно: у простору, у фонду, у програмима и у односу према корисницима.

¹³⁷ Бегенишић, Д. (2025). „Инклузија у јавним библиотекама у Србији“. Читалиште, 46, мај 2025.

¹³⁸ Кирћански, М. (2008). „Библиотечке услуге у јавним библиотекама“. У: Библиотечке услуге / Дани матичних библиотека Србије 2008 Библионет. Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Суботица: Градска библиотека, 143.

¹³⁹ IFLA/UNESCO. (2022). IFLA–UNESCO Public Library Manifesto 2022. The Hague: International Federation of Library Associations and Institutions. Доступно на: <https://repository.ifla.org/handle/123456789/2006> (приступљено: 28. 4. 2026).

2. Инклузивна мисија Народне библиотеке Зворник

ЈУ Народна библиотека и музејска збирка Зворник своју инклузивну мисију развија кроз конкретне активности, партнерства и прилагођавање услуга различитим групама корисника. Полазећи од чињенице да култура и знање морају бити доступни свима, библиотека настоји да свој рад прошири изван класичних оквира библиотечке дјелатности.

Инклузивни рад библиотеке заснива се на неколико важних принципа: доступности, равноправности, сарадњи, прилагођавању садржаја и активном укључивању корисника. Библиотека не посматра кориснике као пасивне примаоце услуга, већ као активне учеснике у програмима. На тај начин она доприноси не само културном образовању, већ и развијању осјећаја припадности заједници.

Посебно је значајно што се активности не организују само у простору библиотеке, већ и у сарадњи са другим установама и организацијама. Тако библиотека постаје видљивија и доступнија онима који из различитих разлога не могу редовно да долазе у њене просторије. Практични примјери показују да се инклузија најуспјешније остварује онда када библиотека истовремено развија инфраструктурну доступност, прилагођен фонд и програме усмјерене ка стварним потребама корисника.

2.1. Приступачност библиотечког простора

Физичка приступачност један је од основних предуслова инклузије. Ако корисник не може ући у установу, све остале услуге остају му недоступне. Због тога је уградња мобилног пењача у Народној библиотеци Зворник од изузетног значаја. Мобилни пењач набављен је у оквиру пројекта „Култура без баријера“, који је реализован уз подршку Министарства просвјете и културе Републике Српске. Циљ пројекта био је унапређење приступачности културних установа и омогућавање равноправног учешћа особа са инвалидитетом у културном и образовном животу заједнице. Реализацијом овог пројекта библиотека је направила важан корак ка стварању простора који је доступан свим корисницима, без обзира на њихове физичке могућности.

Мобилни пењач омогућава особама са отежаним кретањем, корисницима инвалидских колица, старијим лицима и свима којима степенице представљају препреку да приступе простору библиотеке. Овај примјер показује да инклузија захтијева конкретна рјешења, а не само декларативну подршку. Посебан значај пројекта огледа се и у чињеници да су библиотекари прошли стручну обуку за коришћење мобилног пењача и рад са корисницима којима је ова врста подршке потребна. Кроз обуку су стекли практична знања и вјештине неопходне за безбједно руковање уређајем, али и за адекватан приступ корисницима са инвалидитетом. На тај начин библиотека није обезбиједила само техничко средство, већ и оспособљен кадар који може пружити сигурну и квалитетну услугу. Прилагођавање простора шаље важну поруку заједници: библиотека припада свима. Она није резервисана само за физички покретне, младе или здраве кориснике, већ је отворена и за оне којима је потребна додатна подршка да би равноправно учествовали у културном животу. Управо овакви примјери показују да савремена библиотека има важну социјалну улогу и да инклузију препознаје као дио своје професионалне и друштвене одговорности.

2.2. Рад са дјецом са сметњама у развоју

Један од важних сегмената инклузивног рада Народне библиотеке Зворник јесте рад са дјецом и омладином са сметњама у развоју. Овај рад подразумева пажљиво планиране активности које су прилагођене узрасту, могућностима и интересовањима корисника. Такви програми имају значајну педагошку, културну и социјалну функцију јер дјеци омогућавају да библиотеку доживе као сигуран, топао и подстицајан простор у

којем могу слободно да уче, стварају и комуницирају. Посебан значај у овом облику рада има сарадња са Центром за дневно збрињавање дјеце и омладине са сметњама у развоју, у чијем су простору реализоване бројне активности и радионице. Организовањем програма управо у простору центра, библиотека је културне и образовне садржаје приближила корисницима у окружењу у којем се осјећају сигурно и прихваћено. На тај начин библиотека показује да инклузија не значи само позив корисницима да дођу у библиотеку, већ и спремност библиотеке да своје активности прилагоди и приближи онима којима је подршка најпотребнија.

Током Дјечије недјеље организована су предавања, дружења и едукативни програми намијењени дјеци са сметњама у развоју. Ови програми имају вишеструки значај. Са једне стране, они дјеци приближавају библиотеку као пријатан и доступан простор, док им са друге стране омогућавају да учествују у културним и образовним садржајима заједно са својим вршњацима, васпитачима, наставницима и родитељима. Посебно мјесто у овом облику рада заузимају креативне радионице које су у потпуности прилагођене могућностима и потребама корисника. Радионице су осмишљене тако да подстичу комуникацију, машту, социјализацију и осјећај припадности групи, али и да дјеци омогуће да кроз игру и стваралаштво изразе своје способности и емоције. Један од примјера таквих активности јесте радионица „Јесен нам долази“, која спаја едукативни, креативни и социјални аспект рада. Кроз разговор о јесени, њеним бојама, плодовима и промјенама у природи, дјеца развијају пажњу, машту, говорне способности и осјећај за заједнички рад. Практични дио радионице омогућава им да кроз боје, папир, природне материјале и ликовно изражавање покажу сопствену креативност.

Поред ове радионице реализован је и низ других активности, као што су „Књига је мој пријатељ“, „Учим, знам, сазнам“, „У свијету диносауруса“ и „На крилима маште“. Све радионице биле су прилагођене корисницима центра, како по садржају, тако и по начину рада, са циљем да подстакну активно учешће, радозналост и позитивно искуство боравака у културном простору. Вриједност оваквих радионица није само у крајњем резултату, већ у самом процесу. Дијете се осјећа прихваћено, уважено и охрабрено. Библиотека у том контексту постаје простор у којем се различитости не посматрају као препрека, већ као природан дио заједничког живота. Кроз овакве програме Народна библиотека Зворник потврђује своју улогу установе која културу, образовање и књигу настоји учинити доступним сваком члану заједнице.

2.3. Сарадња са Савезом слијепих Зворник

Сарадња са Савезом слијепих Зворник представља један од најзначајнијих примјера инклузивне праксе Народне библиотеке Зворник. Слијепа и слабовида лица често се суочавају са ограниченим приступом књигама, информацијама и културним садржајима, због чега библиотека има важну улогу у превазилажењу тих препрека. Једна од конкретних мјера јесте бесплатно учлањење чланова Савеза слијепих Зворник. Овим гестом библиотека показује да инклузија није само програмска одредница, већ стварна брига о корисницима. Бесплатан упис има и симболички и практични значај. Симболички, он шаље поруку да су слијепа и слабовида лица равноправни чланови библиотечке заједнице. Практично, он омогућава лакши приступ фондовима и услугама.

Библиотека годинама његује и традиционално дружење поводом Дана бијелог штапа са члановима Савеза слијепих Зворник. Том приликом корисницима се представља расположиви фонд и услуге библиотеке, организује се пригодан културни програм, али и разговара о даљим корацима сарадње и унапређењу услуга за слијепа и слабовида лица. Ова дружења имају посебан значај јер доприносе јачању међусобног повјерења, бољем разумијевању потреба корисника и стварању библиотеке као простора сусрета, подршке и равноправног учешћа у културном животу заједнице. Библиотека је,

такође, радила на набавци књига на Брајевом писму, чиме се шири доступност библиотечке грађе корисницима који читају овим писмом. Књиге на Брајевом писму нису само средство читања, већ и средство самосталности, образовања и културног учешћа. Оне потврђују да приступ књизи мора бити прилагођен различитим начинима читања и различитим способностима корисника.

Још један значајан примјер инклузивне праксе јесте сарадња библиотеке са локалним радиом, у чијем су студију снимане звучне књиге намијењене сљедећим и слабовидим лицима. Ова сарадња показује колико је важно повезивање културних установа и локалних медија у циљу стварања приступачнијег културног простора за све грађане. Снимање звучних књига захтијевало је заједнички ангажман библиотекара, спикера и сарадника радија, који су својим радом допринијели да књижевна дјела добију нови облик доступан корисницима који не могу користити штампани текст. У професионалним условима радио-студија снимане су књиге и текстови различитог садржаја, при чему се посебна пажња посвећивала јасноћи говора, квалитету звука и прилагођености садржаја корисницима. Овакве активности имају вишеструк значај. Оне не само да омогућавају приступ књизи, већ сљедећим и слабовидим лицима пружају осјећај укључености у културни живот заједнице.

Звучне књиге постају мост између корисника и литературе, омогућавајући им да равноправно учествују у читању, образовању и очувању културних вриједности. Истовремено, ова сарадња представља примјер добре праксе у којој библиотека превазилази традиционалне оквири свога рада и показује да савремена библиотека није само мјесто чувања књига, већ активан учесник у стварању доступног и инклузивног друштва.

2.4. Међубиблиотечка позајмица и сарадња са Специјалном библиотеком за сљедећа и слабовидна лица

Посебан облик подршке сљедећим и слабовидим корисницима јесте међубиблиотечка позајмица са Специјалном библиотеком за сљедећа и слабовидна лица Републике Српске. Ова сарадња омогућава да корисници Народне библиотеке Зворник добију приступ грађи која није дио локалног фонда, али је доступна у специјализованој установи. Међубиблиотечка сарадња у овом случају има изразито инклузивни карактер. Она показује да библиотеке могу заједничким дјеловањем превазићи ограничења појединачних фондова и обезбиједити корисницима квалитетнију услугу. За сљедеће и слабовидне кориснике то значи већи избор наслова, лакши приступ литератури и осјећај да институције културе препознају њихове потребе. Оваква пракса потврђује да инклузија није задатак једне установе, већ резултат мреже сарадње. Када библиотеке, удружења и специјализоване институције дјелују заједно, ствара се систем подршке који има трајнији и снажнији ефекат.

Значајан корак у унапређењу рада са сљедећим и слабовидим лицима представљало је и учешће библиотекара Народне библиотеке Зворник на стручним обукама посвећеним раду са овом категоријом корисника. Кроз едукације и практичне радионице библиотекари су се упознавали са начинима комуникације, приступом корисницима, специфичностима коришћења библиотечке грађе, као и техничким и организационим рјешењима која омогућавају лакши приступ информацијама и културним садржајима. Обуке су имале посебан значај јер су библиотекарима помогле да боље разумију свакодневне изазове са којима се сљедећа и слабовидна лица сусрећу приликом приступа књизи, информацијама и јавним установама. На тај начин библиотекари нису стицали само професионална знања, већ и већу осјетљивост за потребе корисника, што је важно за стварање библиотеке као отвореног, приступачног и подстицајног простора за све. Стечена знања примијењена су у свакодневном раду библиотеке кроз унапређење услуга,

развој приступачнијих програма и јачање сарадње са организацијама које се баве подршком слијепим и слабовидим лицима. Тако библиотека показује да инклузија није само декларативно опредјељење, већ процес сталног учења, прилагођавања и професионалног усавршавања.

Организовање мултимедијалне представе „Хелен Келер“ представља значајан културни и едукативни допринос развоју свијести о животу особа са инвалидитетом. Хелен Келер, као симбол упорности, образовања и превазилажења препрека, представља снажан примјер како подршка, знање и воља могу промијенити живот појединца. Овакви програми имају посебан значај јер не говоре о инвалидитету само као о тешкоћи, већ и о снази личности, могућности развоја и потреби друштвене подршке. Кроз мултимедијални приступ, публика добија прилику да на емотиван и сазнајан начин разумије изазове са којима се суочавају особе са инвалидитетом. Представа „Хелен Келер“ доприноси развијању емпатије, разбијању предрасуда и подстицању разговора о инклузији. Она показује да библиотека није само мјесто читања, већ и простор јавног дијалога, едукације и културног освјешћавања.

2.5. Сарадња са Домом за стара лица Кисељак

Старија лица често су изложена усамљености, социјалној изолацији и смањеним могућностима за учешће у културним садржајима. Због тога сарадња Народне библиотеке Зворник са Домом за стара лица Кисељак има посебну друштвену вриједност. Кроз ову сарадњу библиотека излази изван својих зидова и приближава књигу, разговор, културу и завичајну причу онима који нису у могућности да редовно посјећују библиотеку. Овакав вид ангажовања доприноси очувању менталне активности, подстичу сјећања, разговор и међугенерациску размјену. За старије кориснике библиотечки програми могу бити много више од културног садржаја. Они представљају знак пажње, укључености и поштовања. Када библиотека организује програм за старија лица, она показује да су њихово искуство, памћење и животне приче важан дио заједнице.

У оквиру Међународног дан поклањања књига Народна библиотека Зворник покренула је акцију „Поклони књигу, покажи бригу“, са циљем да се кроз даривање књига подстакну солидарност, међугенерациска повезаност и брига о старијим лицима. У акцији су учествовали грађани, читаоци и корисници библиотеке, који су донирали књиге различитог садржаја, од књижевности и поезије до публицистике и завичајних издања. Прикупљене књиге библиотека је поклонила Дому за стара лица Кисељак, чиме је корисницима дома омогућен приступ новим садржајима за читање и квалитетније провођење слободног времена. Ова акција имала је много шири значај од самог даривања књига, јер је послала поруку да старија лица нису заборављена и да култура, пажња и људска блискост могу бити важан вид подршке.

У оквиру сарадње са домом, библиотека је у сарадњи са Основном музичком школом „Војин Комадина“ организовала и музичко-поетски програм „Топле мелодије, поетске ријечи“. Програм је обухватио музичке наступе ученика школе, рецитовање поезије и разговор са корисницима дома, стварајући атмосферу блискости, емоције и заједништва. Музика и поезија у овом случају нису били само умјетнички садржаји, већ средство комуникације, подршке и очувања достојанства старијих чланова заједнице.

Посебно значајан примјер оваког рада представља програм „Зворничка села у свјетлости прошлих дана“, који повезује инклузију, завичајну културу и друштвену интеграцију. Изузетна вриједност овог програма огледа се у томе што је одржан управо у Дому за стара лица Кисељак, чиме је културни садржај директно приближен корисницима дома. Поред корисника дома, програму су присуствовали и становници села о којем се говорило, што је дало посебну емоционалну и друштвену димензију

читавом догађају. Кроз разговоре, фотографије, завичајне приче и сјећања, учесници су заједно оживљавали прошлост зворничких села, присјећајући се начина живота, обичаја, породичних окупљања и свакодневице која је обиљежила некадашње вријеме. На тај начин програм није био само презентација завичајне грађе, већ простор сусрета људи повезаних заједничким поријеклом, искуствима и успоменама. Ова активност има снажну интегративну улогу јер повезује град и село, старије и млађе генерације, прошлост и садашњост. Истовремено, она доприноси очувању локалног идентитета и показује да завичајна култура није само дио прошлости, већ живо наслеђе које се чува кроз причу, сјећање и сусрет људи. Кроз овакве активности библиотека показује да њена улога није ограничена само на чување и позајмљивање књига, већ да активно учествује у изградњи хуманије и инклузивније заједнице, у којој култура постаје доступна свима.

Закључак

Народна библиотека Зворник својим радом показује да савремена библиотека има снажну улогу у процесима инклузије и друштвене интеграције. Кроз рад са дјецом са сметњама у развоју, сарадњу са Савезом слијепих Зворник, набавку књига на Брајевом писму, снимање звучних књига, међубиблиотечку позајмицу са Специјалном библиотеком за слијепа и слабовида лица Републике Српске, сарадњу са Домом за стара лица Кисељак, уградњу мобилног пењача и организовање разноврсних културних и едукативних програма, библиотека показује да је истински отворена за све. Посебан значај има чињеница да се инклузија у овој установи не своди само на појединачне активности, већ се развија као трајна и систематска пракса. Она обухвата простор, фонд, програме, сарадњу са партнерским институцијама и цјелокупан однос према корисницима. На тај начин библиотека не дјелује само као мјесто чувања књига, већ као простор сусрета, подршке, разумијевања и друштвене повезаности.

Кроз инклузивне активности библиотека доприноси развоју свијести о значају једнаких могућности и права на приступ култури, образовању и информацијама. Посебно је важно што се оваквим програмима различите категорије корисника не посматрају као пасивни примаоци помоћи, већ као активни учесници културног живота заједнице. Тиме се јача њихово самопоуздање, осјећај припадности и могућност да равноправно учествују у друштвеном животу. НБЗ тиме потврђује да књига, знање и култура не смију бити привилегија појединаца, већ право сваког човјека. У времену у којем су друштвена изолација, усамљеност и различити облици искључености све присутнији, библиотека остаје једно од ријетких мјеста гдје се човјек може осјетити прихваћено, уважено и укључено. Управо зато Народна библиотека Зворник представља важан примјер како једна установа културе може бити активан носилац инклузије, солидарности и друштвене одговорности. Овакви примјери показују да будућност библиотека није само у развоју технологија и дигиталних услуга, већ и у очувању њихове хумане и друштвене улоге. Библиотека која препознаје потребе најосјетљивијих категорија становништва постаје не само културна установа, већ и важан ослонац локалне заједнице, мјесто гдје се граде повјерење, међусобно разумијевање и култура заједништва.

Литература

1. Бегенишић, Д. (2025). „Инклузија у јавним библиотекама у Србији“. Читалиште, 46, мај 2025.
2. IFLA/UNESCO. (2022). IFLA–UNESCO Public Library Manifesto 2022. The Hague: International Federation of Library Associations and Institutions. Доступно на: <https://repository.ifla.org/handle/123456789/2006> (приступљено: 28. 4. 2026).

3. Кирћански, М. (2008). „Библиотечке услуге у јавним библиотекама“. У: Библиотечке услуге / Дани матичних библиотека Србије 2008 Библионет. Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Суботица: Градска библиотека, 143.

Summary

In contemporary society, characterized by pronounced processes of social isolation, digital inequality, and the marginalization of certain social groups, the role of libraries significantly exceeds the traditional framework of providing information and preserving collections. In the 21st century, libraries have become open, inclusive, and dynamic community centers focused on meeting the diverse needs of users and strengthening social cohesion within the community. The Public Library and Museum Collection Zvornik represents an example of good practice in the development of inclusive services and programs, with a particular focus on working with marginalized groups. Through continuous cooperation with children with developmental disabilities, the Association of the Blind of Zvornik, the Special Library for Blind and Visually Impaired Persons of Republika Srpska, as well as the Nursing Home Kiseljak, the library strives to ensure equal access to cultural and educational content for all users. Special attention is dedicated to adapting the library space and services to different categories of users, enabling unobstructed access and active participation in programs. Continuous professional development of librarians contributes to the improvement of competencies necessary for working with diverse user groups and for applying contemporary approaches in library and information activities. Various activities, such as creative workshops, theatre performances, and educational programs, reduce social isolation, strengthen interpersonal connections, and foster a sense of belonging within the community. The aim of this paper is to present the importance of the inclusive role of the library as a key actor in improving the quality of life of all citizens.

Keywords: *Library, Inclusion, Social Integration, Marginalized Groups, Accessibility.*

UDC: 023.5:[004.6-047.27:655.535]
023.5:[347.78.031:003.62]**УПОТРЕБАТА НА URIS И CC – ПРОШИРУВАЊЕ НА КОМПЕТЕНЦИИТЕ
НА БИБЛИОТЕЧНИОТ КАДАР***Пандорка Стоиленовска
pandorka@nubsk.edu.mk**Магдица Шамбевска
shambevskamagdica@gmail.com
НУ НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје***Апстракт**

Современите технолошки промени и дигитализацијата значително ја трансформираат библиотечната дејност и бараат континуирано проширување на компетенциите на библиотечниот кадар. Во контекст на Индустриската револуција 4.0 и развојот на информациските системи, библиотекарите сè почесто се соочуваат со потребата од користење на стандарди и алатки кои овозможуваат подобра идентификација, поврзување и достапност на информациските ресурси. Овој труд се фокусира на употребата на униформните идентификатори на ресурси (URI – Uniform Resource Identifiers) и лиценците Creative Commons (CC), кои имаат значајна улога во современото библиотечно работење, особено во процесите на каталогизација, управување со метаподатоци и обезбедување пристап до дигитални ресурси. URI претставуваат униформни идентификатори што овозможуваат прецизна идентификација и поврзување на различни видови ресурси на Интернет, како што се веб-страници, документи, слики или други информациски извори. Во рамките на URI се вклучени различни типови идентификатори како URL, URN и URC, како и перзистентни идентификатори (PID) како DOI, ISBN, ISSN, ORCID, ROR и други. Нивната примена овозможува подобра интероперабилност на податоците, прецизно цитирање и поврзување на авторите, институциите и публикациите. Покрај техничките аспекти на идентификација на ресурсите, трудот ја разгледува и улогата на лиценците Creative Commons, кои претставуваат правен механизам заснован на авторското право и овозможуваат јасно дефинирање на условите под кои авторските дела можат да се користат, да се споделуваат и да се адаптираат. Комбинирањето на идентификаторите URI и лиценците CC придонесува за подобро управување со дигиталните информации, поголема достапност на знаењето и унапредување на отворениот пристап. На тој начин библиотекарите добиваат нова и значајна улога во управувањето со дигиталните ресурси и во развојот на современите информациски инфраструктури.

Клучни зборови: *URI, Creative Commons, библиотекарство, метаподатоци, идентификација на ресурси, авторски права, библиотекари.*

Вовед

Брзиот технолошки развој суштински го менува начинот на живот и работа па така денес сме сведоци на Индустриската револуција 4.0, честопати наречена Индустрија 4.0 или Четврта индустриска револуција. Ова се огледува пред сè во: Напредокот на автоматизацијата и роботиката, Интернет на нештата (IoT), Вештачката интелигенција (AI), Виртуелната реалност итн. Во овие услови, создавањето на компетентен библиотечен кадар навистина претставува предизвик бидејќи самиот развој на технологијата наметнува постојано усвојување на новините кои се однесуваат на библиотечната дејност посебно во делот на референтно-информациската област. Во овој стручен труд ќе се обидеме да резимираме за униформните идентификатори на ресурси

(УИР) - Uniform Resource Identifiers (URIs) и Криејтив комонс (КК) - CC (Creative Commons) со кои секојдневно се среќаваат библиотекарите при формалната обработка на библиотечниот материјал односно каталогизацијата.

Околу употребата на униформните идентификатори на ресурси (УИР) можеме да кажеме дека со добар дел од нив библиотекарите се запознаени, но постојат и такви што претставуваат новина при креирањето на библиографските записи. Овие идентификатори се врзуваат со локацијата, метаподатоците и карактеристиките на еден запис и обично се веќе определени во дадена база на податоци како ресурс. Подолу ќе биде дадена дефиниција за нив, за типовите на идентификатори, за категоризацијата според водичот на Европската комисија, за стандардите MARC и за вметнувањето во библиографските записи во COBISS.

Зошто овие УИР се важни за работата на библиотекарите? Имено, со технолошкиот развој во информациските системи се отвора можноста за поврзување на податоците од различни ресурси како бази, репозиториуми, регистри итн. Ова пак доведува до зголемена прецизност, нормираност и контрола на употребата на податоците што пак, директно се однесува на авторските права, цитираноста, регистрирањето и увидот во националната продукција преку библиографиите.

Криејтив комонс (КК) или CC (Creative Commons) е меѓународна непрофитна организација која им овозможува на луѓето да развиваат и да одржуваат просперитетни заеднички вредности на споделено знаење и култура. Криејтив комонс им овозможува на поединците и заедниците ширум светот преку технички, правни и политички решенија, во интерес на јавноста, споделување на содржини од областа на образованието, културата и науката. Стратешките цели на Криејтив комонс се насочени кон развој на отворен систем за споделување знаење. Првенствена цел е да се зајакне инфраструктура која овозможува слободен пристап до образовни ресурси, научни истражувања и културно наследство. Втората цел е развој на силна „creative commons“ заедница, во која знаењето е достапно, повторно употребливо и се смета за јавно добро и човеково право. Третата цел е да се позиционира заедницата на централно место, со поттикнување на соработка, заемно споделување и активно учество на сите што се занимаваат со истражувачка работа.

Сите сме запознаени со лиценците **Creative Commons**, кои овозможуваат на индивидуални автори или институции на стандардизиран начин да ѝ дадат дозвола на јавноста да ги користи нивните авторски дела или творештво во рамките на авторското право. Од гледна точка на корисникот, присуството на лиценцата Creative Commons на дело заштитено со авторско право одговара на прашањето: **Што смеам да правам со ова дело? Одговорот на ова прашање ќе биде даден подолу преку разгледувањето на различните видови лиценци.**

УИР (Униформни идентификатори на ресурси) - URIs (Uniform Resource Identifiers)

Униформен идентификатор на ресурси, порано универзален идентификатор на ресурси, е **единствена низа од знаци** што идентификува апстрактен или физички ресурс, како што се ресурси на веб-страница, адреса на е-пошта, телефонски број, книги, објекти од реалниот свет како што се луѓе и места и концепти. Униформниот идентификатор на ресурсот обично е, но не е секогаш поврзан на Интернет. Низите од знаци вградени во УИР (URI), како што се **име на шема и патека на датотека**, служат како идентификатори. УИР можат да идентификуваат различни видови ресурси, вклучувајќи ги следниве: електронски документи, веб-страници, слики, извори на информации со конзистентна намена.

Типови на униформни идентификатори на ресурси

URL-адресите, униформните имиња на ресурси (URN) и униформните карактеристики на ресурсите (URC) се три типа на URI-а.

Униформен локатор на ресурси (URL)

Униформен локатор на ресурси (URL) или веб-адреса е најчестата форма на URI. Се користи за недвосмислено идентификување и лоцирање на веб-страници или други ресурси поврзани со веб. URL-адресата се користи за идентификување и лоцирање на веб-страници. URI идентификува ресурс, но не подразбира или не гарантира пристап до него. Сепак, URL-адресата го идентификува ресурсот и наведува како може да се пристапи до него или каде се наоѓа. Затоа URL-адресата содржи уникатни компоненти, како што се протоколот, доменот и/или поддоменот и други URI компоненти. **URL-адресата е подмножество од URI.** Ова значи дека сите URL-адреси се URI. Сепак, не сите URI се URL. URL-адресата започнува со наведување на протоколот што треба да се користи за пристап и лоцирање на логичкиот или физичкиот ресурс на одредена мрежа. Затоа, следново важи за URL-адресите:

Ако ресурсот е **веб-страница**, URL-адресата започнува со протоколот HTTP или HTTPS.

Ако ресурсот е **датотека**, URL-адресата започнува со протоколот FTP.

За **е-адреса**, URL-адресата започнува со протоколот „mailto“.

URL-адресата е URI **зависен од локацијата** што може, но и не мора да биде постојан. Ова значи дека ако локацијата на ресурсот се промени, URL-адресата исто така се менува за да ја одрази и да укажува на новата локација.

Униформно име на ресурс - Uniform resource name (URN)

Како и URL-адресата, URN идентификува ресурс. Но, за разлика од URL-адресата, URN е независен од локацијата и е перзистентен, што значи дека секогаш и во секое време го идентификува истиот ресурс. URN продолжува да постои дури и кога ресурсот повеќе не постои или станува недостапен. URN не наведува кој протокол треба да се користи за лоцирање и пристап до ресурсот. Наместо тоа URN го означува ресурсот **со перзистентен и единствен идентификатор кој е независен од локацијата.**

URN има три компоненти: 1. Ознаката „urn“; 2. Две точки; 3. Низа од знаци (карактери) како единствен идентификатор. Пр: urn:example:animal:ferret:nose

Униформни карактеристики на ресурсите - Uniform resource characteristics (URC)

URC се **метаподатоци** што опишуваат одреден ресурс. Овие метаподатоци обично се во форма на **парови атрибути/вредности**. Може да се однесуваат на различни својства на ресурсот, како што се следниве: *Име на авторот; Име на издавачот; Код; Статус на авторските права; Ограничувања за пристап*. Читливи и од луѓето и од компјутерите, URC се наменети да опишат ресурс за да го претстават неговото значење. Со други зборови, URC би можеле да обезбедат синтакса за „библиографски“ опис на мрежен ресурс.

Единствениот униформен идентификатор на ресурси (URI) е наменет да биде сеопфатен концепт и синтакса што ги вклучува и координира сите форми на стандарди за унифицирани ресурси што би биле потребни за *адресирање, именување и опишување на мрежни ресурси*.

Пример: DOI како URI : https://doi.org	Пример: ORCID како URI : https://orcid.org
URL : https://doi.org/10.1000/182	URL : https://orcid.org/0000-0002-1825-0097
URN : urn:doi:10.1000/182	URN : urn:orcid:0000-0002-1825-0097
URC : Title: Example of Digital Libraries	URC : Name: John Smith
Author: John Smith	ORCID: 0000-0002-1825-0097
Year: 2023	Affiliation: University of Oxford
DOI: 10.1000/182	Field: Information Science
Publisher: Academic Press	Publications: 25
Type: Journal article	

Перзистентни идентификатори (PIDs)

Според Водичот на библиотеката на Европската комисија постои категоризација на Перзистентни (постојани) идентификатори како дел од Униформните идентификатори на ресурси. Обично тие се поврзани со метаподатоци (т.е. информации што го опишуваат тој ресурс) и како такви можат да се користат за идентификување на различни формати, јазични верзии, клучни наслови на серии итн.

Перзистентните идентификатори функционираат како подмножества или специфични имплементации на **URI (Uniform Resource Identifier)**. Тие обезбедуваат трајни, уникатни и машински читливи врски до дигитални или физички објекти, луѓе и организации. Секој од овие идентификатори може да се изрази како URI (најчесто во формат на URL), што овозможува нивно директно користење во веб-прелистувачи и бази на податоци.

Категоризација на перзистентните идентификатори

Тип на идентификатор	Што идентификува?	Примарна употреба
DOI	Дигитални објекти (статии, книги, списанија)	Трајно цитирање и пронаоѓање на трудови
ISBN	Книги (монографски публикации)	Идентификација на конкретно издание на книги
ISSN	Сериски публикации (списанија, весници)	Идентификација на периодична публикација
ELI	Правни акти (законодавство)	Идентификација на закони на ниво на ЕУ и на национално ниво

ORCID	Истражувачи и автори	Поврзување на автори со нивните трудови и институции
ROR	Истражувачки организации	Специфицирање (дисамбигуација) на имиња на институции
ISNI	Јавни идентитети (автори, уметници)	Идентификација на придонесувачи во креативни активности

Униформните идентификатори на ресурси **DOI, ISBN, ISSN и ELI** се перзистентни идентификатори на *објекти*, додека **ORCID** е постојан идентификатор за *личности*, **ROR** е идентификатор од Регистарот на *истражувачки организации* и **ISNI** кој се користи за идентификување на соработници на креативни дела и оние кои се активни во нивната дистрибуција, вклучувајќи истражувачи, пронаоѓачи, писатели, уметници, визуелни креатори, изведувачи, продуценти, издавачи, агрегатори и други. Зад сиве овие идентификатори постојат агенции, бироа, организации кои ја менаџираат употребата на истите.

Перзистентните идентификатори (PID) како што се **DOI, ISBN, ISSN, ORCID и ROR** претставуваат системи за трајна и единствена идентификација на дигитални објекти, публикации, автори и институции. Овие идентификатори се сметаат за специфични имплементации или подмножества на URI (Uniform Resource Identifier) и често се изразуваат во форма на **URL**, што овозможува нивно директно користење во веб-системите и базите на податоци.

Значајно е да се напомене дека **ORCID (Open Researcher and Contributor ID)** претставува меѓународен перзистентен идентификатор наменет за единствена идентификација на истражувачите и авторите во глобалниот научно-информациски систем. Станува збор за уникатен 16-цифрен идентификатор кој овозможува сигурно поврзување на истражувачите со нивните научни публикации, истражувачки податоци, проекти и институционални афилијации. ORCID е интегриран со голем број научни бази на податоци и информациски системи, како што се Scopus, Web of Science (ResearcherID/Publons), Crossref и DataCite, со што се овозможува автоматско поврзување на авторите со нивните публикации преку идентификатори како DOI. Дополнително, ORCID е поврзан и со други системи за идентификација, како што се ROR (Research Organization Registry) за идентификација на истражувачки организации и ISNI (International Standard Name Identifier) за идентификација на автори и креативни придонесувачи. Неговата примена придонесува за решавање на проблемите поврзани со идентификацијата на авторите, како што се истоимени автори, различни форми на запишување на имињата или промени на институционалната припадност. Истовремено, ORCID овозможува подобра интероперабилност на податоците меѓу научните бази, издавачките платформи, институционалните репозиториуми и системите за управување со истражувачки информации, со што се зголемува видливоста, прецизноста и поврзаноста на научната продукција на глобално ниво.

Униформните идентификатори на ресурси и библиотечните системи

Традиционално, библиотеките обезбедуваат пристап до библиотечните фондови преку користење на онлајн каталози со јавен пристап (OPAC-Online Public Access Catalog). OPAC е фундаментална компонента на Интегрираниот библиотечен систем (ILS) бидејќи го олеснува пристапот на просечниот корисник до информации

(библиографски и нормативни податоци) складирани во MARC формат за каталогизација. На почетокот, главната цел на OPAC беше да им помогне на корисниците во пронаоѓањето книги на полиците и/или поврзувањето книги што делат заеднички аспект (на пр., тема). Во оваа насока, библиотекарските професионалци низ годините собирале вредни и висококвалитетни, нормативни (authority data) информации што можат да се користат надвор од опсегот на библиотечниот OPAC.

Структурираните интероперабилни податоци не се нова истражувачка агенда за библиотеките. Од почетокот на 1960-тите, библиотеките се согласија за MARC стандардот за распоредување на нивните податоци. MARC предлага формат на податоци што се користи за размена, користење и толкување на библиографски и нормативни информации меѓу библиотеките, со што се подобрува интероперабилноста меѓу нив.

Секој MARC запис се состои од полиња, ознаки, индикатори, потполиња, кодови на потполиња и означувачи на содржина (MARC термини и нивни дефиниции). Поконкретно, секој нормиран запис е логички поделен на полиња. Постојат различни полиња за декларирање на различни описни информации во рамките на записот. Секое поле е поврзано со трицифрен број наречен ознака. Ознаката го идентификува видот на податоци што следат.

COMARC/B, машински читлив формат за запис за опишување и размена на библиографски податоци во системот COBISS, базиран е на форматот на библиографски податоци UNIMARC.

COMARC/B, во рамките на COBISS системот и URIs

0XX БЛОК ЗА ИДЕНТИФИКАЦИЈА

ЛИСТА НА ПОЛИЊА

- 001 Идентификатор на запис
- 010 Меѓународен стандарден број на книга (ISBN)
- 011 Меѓународен идентификатор за сериски публикации (ISSN)
- 012 Отпечаток од прст
- 013 Меѓународен стандарден број на печатени музикалии (ISMN)
- 016 Меѓународен стандарден код за снимки (ISRC)
- 017 Други идентификатори
- 020 Број во националната библиографија
- 021 Број на задолжителна копија
- 022 Број на официјална публикација
- 035 Контролни броеви на записи во други системи
- 040 CODEN
- 041 Други кодови*
- 071 Број на објавување

001 ИДЕНТИФИКАТОР НА ЗАПИС. Полето содржи општи информации што се неопходни за обработка на записот. Идентификациски број на записот (според UNIMARC во полето 001) во рамките на софтверот COBISS се одредува програмски и не треба да се внесува.

010 МЕЃУНАРОДЕН СТАНДАРДЕН БРОЈ НА КНИГА (ISBN). Полето го содржи Меѓународниот стандарден број на книга (ISBN). Полето може да содржи услови за набавка и/или цена, иако не содржи ISBN.

011 ISSN МЕЃУНАРОДЕН ИДЕНТИФИКАТОР ЗА СЕРИСКИ ПУБЛИКАЦИИ (електронски и печатени). Основата за креирање библиографски записи за континуирани извори е базата на податоци ISSN.

013 МЕЃУНАРОДЕН СТАНДАРДЕН БРОЈ НА ПЕЧАТЕНИ МУЗИКАЛИИ (ISMN). Полето го содржи меѓународниот стандарден број за печатени музикалии и може да содржи услови за набавка и/или цена, дури и ако не содржи ISMN.

016 МЕЃУНАРОДЕН СТАНДАРДЕН КОД ЗА СНИМКИ (ISRC). Полето го содржи меѓународниот стандарден код за запис и специфицира звучни записи и видеограми, но не и физички производи и е компатибилен со постојните системи за нумерирање (бар-код, број на публикација).

017 ДРУГИ ИДЕНТИФИКАТОРИ. Полето содржи идентификатор објавен во единицата што не се совпаѓа со ниедно друго поле и објаснување кое дополнително го специфицира идентификаторот кога записот содржи повеќе идентификатори.

0172 КОД НА СИСТЕМОТ (Код на системот од кој е земен идентификаторот)

doi идентификатор на дигитален објект; **hdl handle**; **isan** меѓународен стандарден број за аудиовизуелен материјал. Забелешки за содржината на полето: Во потполе **2**, се внесува системскиот код од кој е земен идентификаторот.

DOI® Дигиталниот идентификатор на објект е составен од низа знаци што уникатно идентификува ентитет во рамките на DOI системот.

ISAN – Меѓународен стандарден аудиовизуелен број (меѓународен стандарден број на аудиовизуелени дела) е систем за конзистентна идентификација на аудиовизуелно дело.

Hdl - Handle е систем за трајна идентификација на дигитални објекти, односно извори на оние организации кои се регистрирани во регистарот Handle.Net. Администратор за доделување префикси е организацијата CNRI - Корпорација за национални истражувачки иницијативи. DOI е исто така базиран на системот Handle.

040 CODEN. Полето содржи уникатен код доделен на сериските публикации од страна на меѓународната организација CODEN Service.

Забелешка: При пребарување во каталогот COBISS+ во словенечката база во COMARC форматот кај одредени, пред сè понови, записи може да се примети дека идентификаторот **ORCID** го сместуваат во полето **700** по името на авторот, во заграда. Исто така и во полето **321u** Единствен идентификатор на ресурс (URI) или URI (на пример URL или URN).

CC Licenses (Creative Commons Licenses)

Copyright (©) е законско право кое автоматски му припаѓа на авторот кога создава оригинално дело (книга, текст, фотографија, музика, научен труд и сл.). Ова право му дава на авторот целосна контрола врз користењето, копирањето, дистрибуцијата и изменувањето на делото. Без дозвола од авторот, другите лица не смеат да го користат делото.

Creative Commons (CC) лиценците се систем на стандардизирани лиценци кои функционираат врз основа на авторското право (copyright). Со нив авторот не се откажува од авторското право, туку јасно дефинира под кои услови другите можат да го користат неговото дело.

Copyright значи **сите** права се задржани (All rights reserved).

Creative Commons значи **некои** права се задржани (Some rights reserved).

Тоа значи дека CC лиценците се алатка која им овозможува на авторите доброволно да дозволат одредени начини на користење на нивните дела, како на пример:

- копирање и споделување,
- адаптација или ремикс,
- комерцијална или некомерцијална употреба.

Creative Commons лиценците не го заменуваат авторското право, туку се правен механизам кој работи во рамките на copyright системот и му овозможува на авторот полесно да споделува и контролира како ќе се користи неговото дело.

Creative Commons лиценците се засноваат на авторското право и претставуваат стандардизиран начин авторите да дозволат користење на нивните дела под одредени услови, наместо да ги задржат сите права.

Алатките на Creative Commons се наменети за авторите за да им се помогне при споделувањето на нивното дело. Овие бесплатни и лесни за користење лиценци за авторско право обезбедуваат едноставен и стандардизиран начин да се даде дозвола на јавноста да го споделува и користи авторското креативно дело — под услови што тие ги избираат. Алатката за избор (chooser) помага така што во неколку едноставни чекори можат да одредат која **Creative Commons лиценца** е најсоодветна за нив.

Постојат шест различни типови на Creative Commons лиценци, наведени од најотворена (најдозволувачка) до најограничувачка:

Attribution 4.0 International
CC BY 4.0
Deed

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Оваа лиценца им дозволува на корисниците да дистрибуираат, ремиксираат, адаптираат и надградуваат врз материјалот во кој било медиум или формат, сè додека се наведува авторот. Лиценцата дозволува и комерцијална употреба.

Елементи:

BY – мора да се наведе авторот.

Attribution-ShareAlike 4.0 International
CC BY-SA 4.0
Deed

<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Оваа лиценца им дозволува на корисниците да дистрибуираат, ремиксираат, адаптираат и надградуваат врз материјалот, со наведување на авторот. Дозволена е и комерцијална употреба.

Ако материјалот се измени или надгради, новото дело мора да се објави под истите услови.

Елементи:

BY – мора да се наведе авторот.

SA – изведените дела мора да се споделуваат под истите услови.

Attribution-NonCommercial 4.0 International
CC BY-NC 4.0
Deed

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Оваа лиценца дозволува дистрибуција, ремиксирање, адаптирање и надградување на материјалот само за некомерцијални цели, со задолжително наведување на авторот.

Елементи:

BY – мора да се наведе авторот.

NC – дозволена е само некомерцијална употреба.

Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International
CC BY-NC-SA 4.0
Deed

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Оваа лиценца дозволува дистрибуција, ремиксирање, адаптирање и надградување на материјалот само за некомерцијални цели, со наведување на авторот.

Ако материјалот се измени, новото дело мора да биде објавено под истите услови.

Елементи:

BY – мора да се наведе авторот.

NC – дозволена е само некомерцијална употреба.

SA – изведените дела мора да се споделуваат под истите услови.

Attribution-NoDerivatives 4.0 International
CC BY-ND 4.0
Deed

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Оваа лиценца дозволува копирање и дистрибуција на материјалот во кој било медиум или формат, но само во непроменета форма, со наведување на авторот. Дозволена е и комерцијална употреба.

Елементи:

BY – мора да се наведе авторот.

ND – не се дозволени изведени или изменети дела.

Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International
CC BY-NC-ND 4.0
Deed

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Ова е најограничувачката CC лиценца. Дозволува копирање и дистрибуција на материјалот во непроменета форма, само за некомерцијални цели, со наведување на авторот.

Елементи:

BY – мора да се наведе авторот.

NC – дозволена е само некомерцијална употреба.

ND – не се дозволени изменети или изведени дела.

CC0 – Јавна доменска посвета **CC0 1.0 Universal**
CC0 1.0
Deed

<https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/>

CC0 (CC Zero) е алатка со која авторите можат целосно да се откажат од своето авторско право и нивните дела да ги стават во јавен домен на светско ниво. Тоа значи дека корисниците можат слободно да дистрибуираат, ремиксираат, адаптираат и надградуваат врз материјалот во кој било медиум или формат без никакви услови.

Пример за едно издание на ИФЛА:

© 2021 International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA).

This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license. To view a copy of this license, visit: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Во **COMARC/B**, **CC** лиценците најчесто се внесуваат во Поле **300** – Општа забелешка. Тука се става текстуалната забелешка за лиценцата.

Пример: **300 а** Лиценцирано под Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Дополнително ако е даден линкот за лиценцата во Поле **856** се внесува електронската локација.

Пример: **856 4u** <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Заклучок

Современото библиотекарство се наоѓа во период на динамична трансформација предизвикана од брзиот развој на дигиталните технологии и информациските системи. Во такви услови, традиционалната улога на библиотеките како институции за собирање, обработка и чување на информациите се проширува кон управување со дигитални ресурси, поврзување на податоци и обезбедување поширок пристап до знаење. Во овој процес, употребата на униформните идентификатори на ресурси (URI) и Creative Commons лиценците претставува важен сегмент од современите професионални компетенции на библиотечниот кадар. URI идентификаторите овозможуваат јасна и трајна идентификација на различни типови ресурси и нивно поврзување во рамките на глобалните информациски системи. Нивната примена придонесува за поголема интероперабилност на податоците, подобра организација на метаподатоците и поефикасно пребарување и пристап до информации. Перзистентните идентификатори како DOI, ISBN, ISSN, ORCID, ROR и други имаат особено значење во научната комуникација, бидејќи овозможуваат прецизно цитирање, идентификација на авторите и институциите, како и поврзување на различни информациски ресурси. Вклучувањето на овие идентификатори во библиографските записи, особено во системи како COBISS и форматот COMARC/B, претставува важен чекор кон модернизација и интернационализација на библиотечните каталози. Од друга страна, Creative Commons лиценците нудат флексибилен и стандардизиран правен механизам кој овозможува авторите да дефинираат на кој начин можат да се користат и споделуваат нивните дела. Овие лиценци придонесуваат за развој на култура на споделување знаење и информации, истовремено почитувајќи ги авторските права и интересите на авторите. Комбинирањето на URI идентификаторите со CC лиценците создава услови за подобро управување со дигиталните ресурси и за зголемена достапност на научните, образовните и културните содржини. На овој начин библиотеките не се само посредници во пристапот до информации, туку активни учесници во изградбата на современата информациска инфраструктура. Затоа, континуираното образование и професионално усовршување на библиотечниот кадар во областа на дигиталните стандарди, метаподатоците и авторските права претставува неопходен предуслов за успешно функционирање на библиотеките во дигиталната ера. Развивањето на овие компетенции ќе придонесе библиотекарите да останат релевантни и клучни актери во информирањето, посредувањето, пристапноста до знаењето.

Користена литература

1. Schwartz, R. (1997), Uniform Resource Identifiers and the Effort to Bring "Bibliographic Control" to the Web: An Overview of Current Progress. *Bul. Am. Soc. Info. Sci. Tech.*, 24: 12-14. <https://doi.org/10.1002/bult.71>
2. <https://creativecommons.org/>
3. <https://www.techtarget.com/whatis/definition/URI-Uniform-Resource-Identifier>
4. <https://www.dlib.org/dlib/may15/papadakis/05papadakis.html>

5. © IZUM (2025), COMARC/B Format za bibliografske podatke; ISSN 2232-4259
6. <https://ec-europa-eu.libguides.com/identifiers/introduction>

Abstract

Modern technological changes and digitalization are significantly transforming library activities and require continuous expansion of the competencies of library staff. In the context of Industry 4.0 and the development of information systems, librarians are increasingly faced with the need to use standards and tools that enable better identification, connection and accessibility of information resources. This paper focuses on the use of uniform resource identifiers (URI) and Creative Commons (CC) licenses, which play a significant role in modern library work, especially in the processes of cataloguing, metadata management and providing access to digital resources. URIs are uniform identifiers that enable precise identification and connection of different types of resources on the Internet, such as web pages, documents, images or other information sources. URIs include various types of identifiers such as URL, URN and URC, as well as persistent identifiers (PIDs) such as DOI, ISBN, ISSN, ORCID, ROR and others. Their application enables better data interoperability, accurate citation and linking of authors, institutions and publications. In addition to the technical aspects of resource identification, the paper also examines the role of Creative Commons licenses, which are a legal mechanism based on copyright and enable a clear definition of the conditions under which copyrighted works can be used, shared and adapted. The combination of URI identifiers and CC licenses contributes to better management of digital information, greater availability of knowledge and promotion of open access. In this way, librarians gain a new and significant role in the management of digital resources and in the development of modern information infrastructures.

Keywords: *URI, Creative Commons, Librarianship, Metadata, Resource Identification, Copyright, Librarians.*

МОЖНОСТИ И ОПАСНОСТИ ОД ВЕШТАЧКАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА ВО СОВРЕМЕНОТО БИБЛИОТЕКАРСТВО

Ивана Стојанова, виш библиотекар
НУ-УБ „Гоце Делчев“ - Штип
stojanovai@yahoo.com

Апстракт

Развојот на вештачката интелигенција претставува еден од најзначајните технолошки трендови во 21 век, кој има силно влијание врз различни професии и претставува клучна технологија што го трансформира современото општество, вклучително и библиотекарството. Овој труд ги анализира можностите и опасностите од примената на AI во библиотечната дејност, со осврт на состојбата во Македонија. Посебен акцент се става на трансформацијата на улогата на библиотекарот, подобрувањето на услугите и ефикасноста, но и на предизвиците поврзани со приватноста, етиката и зависноста од технологија. Целта е да се укаже на потребата од балансиран пристап во користењето на новите технологии и зачувување на основните вредности на библиотекарската професија. Вештачката интелигенција може значително да го подобри пристапот до информации, автоматизацијата и корисничките услуги, но истовремено отвора прашања поврзани со етиката, приватноста и дигиталниот јаз. Трудот заклучува дека успешната интеграција на AI во библиотеките зависи од дигиталната подготвеност, едукацијата на библиотекарите и институционалната поддршка.

Клучни зборови: вештачка интелигенција, библиотекарство, дигитална трансформација, автоматизација, Македонија.

Вовед

Во услови на брза дигитализација и експоненцијален раст на информациите, библиотеките се соочуваат со потребата за трансформација на своите услуги и улоги. Вештачката интелигенција се наметнува како технологија која овозможува поефикасно управување со информации, подобрување на корисничкото искуство и оптимизација на библиотечните процеси.

Современите библиотеки повеќе не се само складишта на книги, туку динамични информативни центри кои нудат пристап до дигитални ресурси, образовни услуги и поддршка за истражување. Во тој контекст, AI игра значајна улога во рedefинирањето на библиотекарската професија и се појавува како клучна технологија која овозможува автоматизација на процесите, подобрување на корисничките услуги и поефикасно управување со информациите.

Целта на овој труд е да ги истражи можностите и опасностите од примената на AI во библиотекарството и да укаже на потребата од балансиран пристап во нејзината имплементација.

Можности од вештачката интелигенција во библиотекарството

Вештачката интелигенција овозможува значајни подобрувања во функционирањето на библиотеките. Таа придонесува за автоматизација на библиотечните процеси, како што се каталогизација и индексирање, што резултира со зголемена ефикасност и точност. Дополнително, овозможува напредно пребарување преку разбирање на корисничките барања, со што се подобрува пристапот до

информации. Персонализацијата на услугите претставува уште една значајна предност, бидејќи корисниците добиваат препораки според нивните интереси. Особено важна е улогата на вештачката интелигенција во дигитализацијата и зачувувањето на културното наследство. Таа овозможува премин од традиционално кон семантичко пребарување, каде системот ја разбира намерата на корисникот, а не само клучните зборови.

Овие системи користат:

- обработка на природен јазик,
- препознавање на контекст,
- поврзување на сродни информации.

Резултатот е:

- попрецизни резултати,
- намалување на „информацискиот шум“,
- подобро истражувачко искуство.

На пример, корисник кој пребарува „климатски промени“ може да добие поврзани теми како енергетска политика, екологија и одржлив развој. AI системите можат да анализираат пребарувања, позајмувања, интереси и да создадат персонализирани препораки. Со ова се зголемува ангажираноста на корисниците, употребата на библиотечните ресурси и се индивидуализира корисничкото искуство. Слично на дигитални платформи како Netflix или Amazon, библиотеките можат да понудат „препорачано читање“ базирано на интересите на корисникот.

Вештачката интелигенција може да има клучна улога во дигитализацијата преку користење на технологии како: OCR (оптичко препознавање на текст), препознавање на ракопис, анализа на слики и документи со што ќе се овозможи зачувување на ретки и оштетени материјали и реконструкција на истите.

Опасности од користење на вештачка интелигенција во библиотекарството

Библиотеките отсекогаш се залагале за заштита на податоците на корисниците, но AI системите можат да ја нарушат оваа практика доколку не се регулирани соодветно. Персонализацијата бара собирање на кориснички податоци, што отвора сериозни прашања:

- Кој има пристап до податоците?
- Како се складираат и користат?

AI системите зависат од податоците на кои се обучени. Доколку тие податоци се пристрасни, резултатите исто така ќе бидат пристрасни. Ова може да доведе до фаворизирање на одредени извори, маргинализација на помалку застапени теми и ограничен пристап до разновидни информации.

Иако вештачката интелигенција ја подобрува ефикасноста, постои можност од намалување на човечкиот контакт. Библиотекарите не се само информативни посредници, туку и едукатори и советници. Недостатокот на човечка интеракција може да го намали квалитетот на услугата и со тоа да влијае негативно врз корисничкото искуство и да ја ослаби социјалната улога на библиотеките.

Користењето на вештачката интелигенција може да претставува предизвик и за вработените бидејќи ќе бидат потребни нови компетенции како: дигитална писменост, работа со податоци и разбирање на алгоритми за што ќе биде потребно постојано да се обучуваат и прилагодуваат. Уште една опасност од прекумерната употреба на AI е и тоа што може да доведе до пасивно користење на информации. Корисниците можат да се потпираат на автоматски препораки без критичка анализа. Ова може да има негативно влијание врз информациската писменост, истражувачките способности и независното размислување.

Од сето ова можеме да заклучиме дека можностите што ги нуди вештачката интелигенција се значајни и можат да го унапредат библиотекарството на многу повисоко ниво. Сепак, опасностите не се занемарливи и бараат стратешки, етички и професионален пристап. Клучот не е во тоа дали да се користи AI, туку **како** да се користи – одговорно, транспарентно и во служба на корисниците.

Практични примери од примена на вештачката интелигенција во библиотеките

Развојот и имплементацијата на вештачката интелигенција во библиотекарството најдобро се согледуваат преку конкретни практични примери од водечки светски и регионални институции.

Една од најистакнатите институции во оваа област е The British Library, која активно применува технологии на вештачка интелигенција за дигитализација и анализа на големи текстуални збирки. Преку користење на оптичко препознавање на текст (OCR) и машинско учење, оваа библиотека овозможува пребарување низ милиони дигитализирани страници од историски весници и ракописи. Овие процеси значително го олеснуваат пристапот до културното наследство и ја зголемуваат неговата достапност за глобалната јавност.

Во Европа, Националната библиотека на Норвешка претставува пример за целосна дигитална трансформација. Со користење на AI за препознавање на текст и автоматска транскрипција, оваа институција овозможува целосна достапност на националната книжевна продукција преку дигитални платформи. Овој пристап значително ја подобрува достапноста и зачувувањето на националното културно наследство.

Во регионален контекст, примената на вештачката интелигенција е во рана фаза, но веќе постојат значајни иницијативи кои укажуваат на потенцијалот за развој. Така на пример Универзитетска библиотека „Светозар Марковиќ“ во Србија претставува пример за напредна дигитализација и интеграција во меѓународни проекти. Нејзиниот развој покажува дека постепената дигитална трансформација може да биде основа за идно воведување на AI технологии. Слично на нив, Националната и универзитетска библиотека во Загреб во Хрватска демонстрира успешна интеграција на дигитални услуги и учество во европски иницијативи. Оваа институција има потенцијал за понатамошна примена на AI, особено во управувањето со дигитални колекции и мултијазично пребарување.

Во Северна Македонија централна улога има Националната и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ - Скопје, која активно работи на дигитализација на библиотечните фондови и развој на електронски услуги. Иако напредни AI системи сè уште не се целосно имплементирани, постојат јасни можности за нивна примена, особено во автоматската обработка на материјали, интелигентното пребарување и корисничката поддршка.

Анализата на овие примери покажува јасна разлика помеѓу глобалните и регионалните библиотеки. Додека водечките светски институции веќе активно применуваат AI во различни сегменти, библиотеките во регионот сè уште се во фаза на дигитална трансформација. Сепак, оваа разлика не треба да се гледа како ограничување, туку како можност. Регионалните библиотеки имаат потенцијал да ги искористат постоечките глобални искуства и да имплементираат адаптирани решенија според локалните потреби. Практичните примери јасно покажуваат дека вештачката интелигенција веќе игра значајна улога во трансформацијата на библиотеките на глобално ниво. Во регионот, иако примената е ограничена, постојат солидни основи за нејзин развој. Со соодветен пристап, библиотеките во Македонија и Балканот можат успешно да ја интегрираат AI и да станат современи, иновативни центри на знаење.

Заклучок

Вештачката интелигенција претставува клучен фактор во модернизацијата на библиотекарството. Таа нуди значајни можности за подобрување на услугите, но истовремено поставува сериозни етички, технолошки и професионални предизвици.

Практичните примери покажуваат дека успешната имплементација на AI е веќе реалност во водечките светски библиотеки, додека во регионот постојат основи за нејзин развој.

Иднината на библиотекарството ќе зависи од способноста на институциите да воспостават рамнотежа помеѓу технологијата и човечкиот фактор. Само преку одговорна, етичка и стратешка примена, AI може да стане алатка која ќе го унапреди пристапот до знаење и ќе ја зајакне улогата на библиотеците во современото општество.

Користена литература

1. Asemi, A., Ko, A., & Nowkarizi, M. (2021). *Intelligent libraries: A review on expert systems, artificial intelligence, and robotic process automation*. Library Hi Tech. Достапно на: [arXiv – Application of Artificial Intelligence and Machine Learning in Libraries](#)
2. Cox, A. M. (2022). *Artificial intelligence and the future of libraries*. Journal of Librarianship and Information Science.
3. International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). (2020). *IFLA Statement on Libraries and Artificial Intelligence*. Достапно на: [IFLA Statement on Libraries and Artificial Intelligence](#)
4. UNESCO. (2021). *Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence*. Достапно на: [UNESCO Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence](#)
5. UNESCO. (2024). *Ethics of Artificial Intelligence*. Достапно на: [UNESCO – Ethics of Artificial Intelligence](#)
6. [The British Library](#) – официјална страница на библиотеката.
7. [National Library of Norway](#) – официјална страница на библиотеката.
8. [Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“](#) – официјална страница.
9. [Национална и универзитетска библиотека во Загреб](#) – официјална страница
10. [Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“](#) – официјална страница.

Abstract

The development of artificial intelligence (AI) represents one of the most significant technological trends of the 21st century, having a strong impact on various professions and serving as a key technology that is transforming modern society, including librarianship. This paper analyzes the opportunities and risks of applying AI in library activities, with a focus on the situation in North Macedonia. Special emphasis is placed on the transformation of the librarian's role, the improvement of services and efficiency, as well as the challenges related to privacy, ethics, and dependence on technology. The aim is to highlight the need for a balanced approach in the use of new technologies while preserving the core values of the library profession. Artificial intelligence can significantly improve access to information and user services, but at the same time raises questions related to ethics, privacy, and the digital divide. The paper concludes that the successful integration of AI in libraries depends on digital readiness, the education of librarians, and institutional support.

Keywords: Artificial Intelligence, Librarianship, Digital Transformation, North Macedonia.

ШТО БАРААТ КОРИСНИЦИТЕ ОД БИБЛИОТЕКАРОТ ВО НОВОТО ВРЕМЕ: ТРАНСФОРМАЦИЈА ВО ДИГИТАЛНАТА ЕРА И ГЛОКАЛНАТА УЛОГА НА БИБЛИОТЕКИТЕ

м-р Моника Талеска, библиотекар
ЈОУ Градска библиотека „Борка Талески“ - Прилеп
monika.taleska@gmail.com

Апстракт

Овој труд ја анализира трансформацијата на улогата на библиотекарот во дигиталната ера, со акцент на очекувањата на корисниците на библиотечните услуги. Преку теоретски осврт и емпириско истражување спроведено во ЈОУ¹⁴⁰ Градска библиотека „Борка Талески“ - Прилеп, библиотеката „Петре М. Андреевски“ во Демир-Хисар и библиотеката во домот за култура „Илинден“ во Крушево, се испитува трансформацијата и усогласеноста со потребите на корисниците. Истражувањето вклучува комбинирана методологија: анкета со корисниците на услугите и интервјуа со библиотекарите и директорите. Според резултатите, корисниците очекуваат брзи дигитални услуги, информации и стручна поддршка, наспроти технолошките, едукациски и кадровски предизвици во библиотеките како глокални центри¹⁴¹. Трудот придонесува за разбирање на современата улога на библиотекарот, како дигитален медијатор, едукатор и активен чинител во информациското општество.

Клучни зборови: библиотекар, дигитална ера, корисници, библиотечни услуги, дигитални компетенции, пристап до информации, глокализација.

1. Вовед

Во услови на дигитализација и забрзан технолошки развој, библиотеките се трансформираат од традиционални установи во современи глокални информациски и културни центри, при што се менува и улогата на библиотекарот – од чувар на фондот кон посредник на знаење, едукатор и дигитален водич. Паралелно, се менуваат и очекувањата на корисниците, кои бараат брз пристап до информации, дигитални услуги и стручна поддршка. Ова ја наметнува потребата од user-centered пристап, иако во практиката сè уште постои јаз помеѓу теоријата и нејзината примена. Целта на трудот е да ја анализира трансформацијата на јавните библиотеки во Прилеп, Крушево и Демир Хисар, нивната глокална улога и очекувањата на корисниците, со фокус на улогата на библиотекарот, потребните компетенции и усогласеноста помеѓу теоријата и практиката. Основната хипотеза е дека современите барања на корисниците ја поттикнуваат трансформацијата на библиотекарската професија, при што степенот на адаптација влијае врз квалитетот на библиотечните услуги.

2. Теоретски осврт

2.1. Трансформација на библиотеките и библиотекарската професија во дигиталната ера

Во услови на дигитална трансформација, библиотеките ја надминуваат својата традиционална функција и се развиваат во современи информациски, образовни и

¹⁴⁰ ЈОУ - кратенка за Јавна општинска установа, односно институција основана од општината за вршење дејност од јавен интерес.

¹⁴¹ Глокални центри - институции што ги поврзуваат локалните потреби и културни вредности со глобалните информациски и дигитални текови (глокализација = глобално + локално).

културни центри (види Табела 1). Овој процес овозможува пристап до глобални и локални извори на информации, без просторни и временски ограничувања, при што библиотеките добиваат изразен глокален карактер (Castelli 2006; Anderson and Gesin 1997).

Традиционална библиотека	Современа библиотека во дигиталната ера
Физички простор за чување книги	Информациски, културен и дигитален центар
Фокус на печатени материјали	Комбинација на печатени и дигитални ресурси
Локален пристап до информации	Глобален и онлајн пристап до информации
Ограничено работно време	Дигитални услуги достапни 24/7
Каталози во печатена форма	Електронски каталози и дигитални платформи
Пасивно користење на услуги	Интерактивни и user-centered услуги
Тивок простор за читање	Простор за учење, комуникација и соработка
Ограничена комуникација со корисниците	Дигитална комуникација и онлајн поддршка
Традиционални библиотечни услуги	Дигитални, едукативни и мултимедијални услуги
Локална институција	Глокален информациски и културен центар

Табела 1. Трансформација на библиотеките од традиционални во современи институции во дигиталната ера

Извор: адаптирано според Castelli (2006), Anderson and Gesin (1997), Dougherty and Hughes (1992) и Bibina (2025).

Паралелно со институционалната трансформација, се менува и улогата на библиотекарот (види Табела 2). Традиционалните активности поврзани со управување со книжниот фонд се прошируваат со нови функции како управување со дигитални ресурси, информациско посредување и едукација на корисниците. Современиот библиотекар се позиционира како активен информациски посредник, дигитален навигатор и едукатор (Castelli 2006; Dougherty and Hughes 1992).

Традиционална улога на библиотекарот	Современа улога во дигиталната ера
Чувар на книжниот фонд	Дигитален медијатор и информациски посредник
Каталогизатор на печатени материјали	Менаџер на дигитални ресурси
Посредник при користење книги	Навигатор низ дигитални информации
Работа во физички библиотечен простор	Обезбедување услуги без просторни ограничувања
Фокус на библиотечниот фонд	User-centered пристап
Традиционална референтна услуга	Дигитална информациска поддршка
Ограничен пристап до локални извори	Пристап до глобални информациски ресурси
Административна и техничка улога	Едукатор за дигитална и медиумска писменост

Работа со печатени каталози	Работа со електронски бази и платформи
Пасивна улога во комуникацијата	Активна комуникациска и советодавна улога

Табела 2. Трансформација на традиционалната и современата улога на библиотекарот во дигиталната ера

Извор: адаптирано според Anderson and Gesin (1997), Dougherty and Hughes (1992), Castelli (2006) и Bibina (2025).

Дополнително, дигиталната трансформација носи и бројни предизвици, како што се ограничените ресурси, потребата од континуирана едукација и инфраструктурните ограничувања, што укажува дека станува збор за суштинска институционална и професионална реформа (Bibina 2025). Во овој контекст, трансформацијата на библиотеките не се одвива изолирано, туку во рамки на пошироки општествени и глобални процеси. Библиотеките сè повеќе се позиционираат како глокални информациски центри, кои истовремено обезбедуваат пристап до глобални информациски ресурси и одговараат на локалните потреби на заедницата (IFLA 2022)¹⁴².

Преку дигитални технологии, тие овозможуваат пристап до електронски бази, дигитални колекции и онлајн услуги, додека паралелно ја задржуваат својата улога како културни и образовни центри. Европските стратегии ја нагласуваат важноста на дигиталните услуги како фактор за социјална инклузија, дигитална трансформација и одржлив развој (European Commission 2020). Во балканскиот контекст, библиотеките имаат значајна улога во поддршката на локалните заедници, особено преку активности поврзани со образование, дигитална писменост и социјална инклузија (EIFL 2023)¹⁴³. Овој пристап овозможува развој на инклузивни и кориснички ориентирани услуги, прилагодени на современите општествени потреби, при што библиотеките се афирмираат како клучни актери во поврзувањето на локалното и глобалното знаење.

2.2. Современи очекувања на корисниците и user-centered пристап

Дигиталната ера значително го трансформира информациското однесување на корисниците. Под влијание на интернет-пребарувачите и дигиталните платформи, тие очекуваат брз, едноставен и постојано достапен пристап до информации (Bawden and Vilar 2006). Овие очекувања се обликуваат според искуството со веб-пребарувачите, при што брзината, интуитивноста и едноставноста стануваат клучни критериуми (Griffiths and Brophy 2005; Bell 2004). Во таков контекст, библиотеките сè почесто се споредуваат со платформи како Google, што ги зголемува барањата за ефикасност и квалитет на услугите. Како одговор, се развива user-centered пристап, во кој корисникот станува централна точка во креирањето на библиотечните услуги, со фокус на неговите потреби, навики и искуство. Емпириските истражувања дополнително го потврдуваат овој тренд. Според Pew Research Center (2013), корисниците на јавните библиотеки во САД¹⁴⁴, покрај традиционалните услуги како позајмување книги (80%) и стручна помош од библиотекарите (80%), сè повеќе очекуваат бесплатен пристап до компјутери и интернет (77%), како и развој на дигитални услуги. Дел од корисниците изразуваат подготвеност за користење на онлајн „Ask a librarian“ сервиси (37%), мобилни апликации (35%) и персонализирани дигитални препораки (29%). Дополнително, значителен процент од испитаниците очекуваат проширување на понудата на е-книги (53%), поголема соработка со образовните институции (85%) и развој на програми за писменост (82%). Слични резултати се забележуваат и во европскиот контекст (истражувања во Полска и

¹⁴² IFLA - Меѓународна федерација на библиотечни асоцијации и институции, водечка глобална организација во областа на библиотекарството.

¹⁴³ EIFL - Electronic Information for Libraries, организација што го унапредува пристапот до електронски информации преку библиотеките.

¹⁴⁴ САД - Соединети Американски Држави (United States of America, USA).

Литванија), каде пристапот до електронски ресурси и квалитетното дигитално присуство се сметаат за клучни (Mierzecka, Kisilowska, and Suminas 2017). Врз основа на наведените теоретски и емпириски сознанија, може да се издвојат клучните очекувања на корисниците од библиотечните услуги во дигиталната ера, кои се систематизирани во следната табела 3.

Очекувања на корисниците	Објаснување
Сеопфатност на информациите	Корисниците очекуваат библиотеките да обезбедуваат пристап до голем број и разновидни извори на информации.
Непосредна достапност	Очекување информациите да бидат веднаш достапни, без временски и просторни ограничувања.
Брзина на пристап	Корисниците очекуваат брзи резултати и минимално време при пребарувањето информации.
Едноставност на користење	Библиотечните системи треба да бидат интуитивни и лесни за користење, слично на веб-пребарувачите.
Единствен интерфејс¹⁴⁵	Очекување различните ресурси и услуги да бидат достапни преку единствен систем за пребарување.
Пристап до различни формати	Корисниците очекуваат пристап до текстуални, визуелни и аудио-визуелни содржини.
24/7 пристап до услуги	Очекување библиотечните услуги и дигиталните ресурси да бидат достапни во секое време.
Дигитална поддршка и насочување	Потреба од стручна помош при пребарување, селекција и евалуација на информации.
Персонализирани услуги	Корисниците очекуваат услуги прилагодени на нивните потреби и интереси.
Брза комуникација со библиотекарите	Очекување за непосредна и ефикасна комуникација во дигитална средина.

Табела 3. Очекувања на корисниците од библиотечните услуги и библиотекарите во дигиталната ера
Извор: адаптирано според Bawden and Vilar (2006); Griffiths and Brophy (2005); Bell (2004)

Современите корисници не очекуваат само пристап до информации, туку и квалитетно корисничко искуство, персонализирани услуги и континуирана стручна поддршка, што ја потврдува потребата од модели ориентирани кон корисникот (Bawden and Vilar 2006; Griffiths and Brophy 2005; Mierzecka, Kisilowska, and Suminas 2017).

2.3. Клучни компетенции на современиот библиотекар

Дигиталната трансформација создава потреба од нови професионални компетенции. Покрај традиционалните знаења, современиот библиотекар треба да поседува дигитална и информациска писменост, способност за работа со електронски ресурси, како и развиени комуникациски и едукативни вештини (IFLA 2022). Во современите политики и стратегии, библиотекарот се препознава како активен учесник во процесот на создавање и користење на знаење, со значајна улога во дигиталната инклузија и образованието (European Commission 2020). Дополнително, истражувањата покажуваат дека библиотекарите сè повеќе се вклучуваат во активности поврзани со дигитална едукација и работа со заедницата (EIFL 2023). Покрај техничките компетенции, значајна улога имаат и „меките вештини“, како што се комуникацијата,

¹⁴⁵ Интерфејс - корисничкиот дел од дигитален систем преку кој корисникот комуницира со информациите и услугите (на пример, пребарување, навигација, пристап до електронски ресурси).

тимската работа и адаптивноста. Оттука, современиот библиотекар се позиционира како мултифункционален професионалец кој комбинира технолошки, комуникациски и образовни компетенции.

3. Методологија

Во истражувањето е применет комбиниран методолошки пристап (квантитативен и квалитативен), со цел да се анализира трансформацијата на библиотеките, улогата на библиотекарот и очекувањата на корисниците во дигиталната ера. Истражувачкиот примерок опфаќа **4 библиотекарѝ, 3 директори и 125 корисници (N=125)**¹⁴⁶. Квалитативниот дел е реализиран преку полуструктурирани интервјуа со библиотекарѝ од Прилеп и Демир Хисар и директори од Прилеп, Крушево и Демир Хисар, со цел да се добие увид во процесите на дигитална трансформација, професионалните предизвици и потребните компетенции. Отсуството на стручен библиотекар во библиотеката во Крушево претставува методолошко ограничување. Квантитативниот дел е спроведен преку онлајн анкета меѓу корисници на библиотечни услуги во Прилеп, Крушево и Демир Хисар. Прашалникот содржи затворени и отворени прашања, со доминантна примена на петстепенa Ликертова скала, и е структуриран во тематски сегменти поврзани со користење на услугите, очекувањата на корисниците и компетенциите на библиотекарѝте. Податоците се обработени со примена на анализа, дескрипција, компарација и интерпретација, со цел да се испита усогласеноста помеѓу теоретските поставки и емпиriskите резултати.

4. Резултати и анализа на истражувањето

4.1. Анализа на интервјуа со библиотекарѝ: клучни наоди

Анализата на интервјуата со библиотекарѝ (Б1–Б4)¹⁴⁷ укажува на јасен процес на трансформација на библиотеките во дигиталната ера, но и на значајни разлики во нивото на развој, ресурсите и имплементацијата на современите услуги (види Табела 4).

Трансформацијата се поврзува со дигитализацијата, модернизацијата на услугите и зголемената ориентација кон корисниците. Сепак, процесот не се одвива рамномерно: во помалите средини е постепен и ограничен, додека во поголемите библиотеки е поизразен и вклучува користење на дигитални алатки како електронски каталози и онлајн комуникација. Во однос на користењето на услугите, традиционалните форми, особено позајмувањето книги, и понатаму доминираат. Истовремено, се забележува растечки интерес за дигитални услуги, што упатува на развој на хибриден модел на користење. Еден од клучните наоди е промената на улогата на библиотекарот, кој од администратор на фондот прераснува во информатор, советник, едукатор и дигитален посредник. Во однос на компетенциите, како најважни се издвојуваат дигиталната писменост, комуникациските вештини и континуираното учење, при што човечката комуникација останува незаменлива. Како главни ограничувања се идентификуваат недостатокот од финансиски средства, стручен кадар и техничка опременост, што укажува на јаз помеѓу теоретските концепти и нивната практична примена. Во однос на идниот развој, библиотеките се перципираат како значајни културни и образовни центри, со потенцијал за зајакнување на нивната глокална улога преку развој на дигитални услуги и едукативни активности.

¹⁴⁶ N = 125 - ознака за големината на примерокот, односно вкупниот број на анкетирани испитаници во истражувањето.

¹⁴⁷ (Б1–Б4) – кодови за означување на испитаниците (библиотекарѝ) во истражувањето, употребени со цел зачувување на анонимноста и систематизација на податоците.

Карактеристика	Б1 – Демир Хисар	Б2 – Прилеп	Б3 – Прилеп	Б4 – Прилеп
Ниво на трансформација	Почетно	Средно	Високо	Средно
Дигитализација	Ограничена	Развиена (COBISS) ¹⁴⁸	Развиена	Делумна
Дигитални услуги	Речиси нема	Резервации, пребарување	Е-комуникација, каталози	Основни дигитални функции
Користење услуги	Традиционално	Хибридно	Хибридно	Хибридно
Комуникација со корисници	Лично	Лично + онлајн	Лично + онлајн	Лично + онлајн
Очекувања на корисници	Основни	Зголемени	Зголемени	Зголемени
Улога на библиотекар	Советник (основно)	Дигитален посредник	Едукатор + советник	Советник + комуникатор
Човечка улога	Многу важна	Важна	Клучна	Важна
Компетенции	Комуникација	Дигитални + комуникациски	Дигитални + едукативни	Јазици + ИКТ ¹⁴⁹
Главни проблеми	Ресурси	Финансии	Кадар	Кадар + опрема
Ниво на развој	Ниско	Средно-високо	Високо	Средно

Табела 4: Компаративен преглед на перцепциите на библиотекарите (Б1–Б4)

Извор: сопствена обработка врз основа на интервјуа со библиотекари (N=4)¹⁵⁰

4.2. Анализа на интервјуа со директори: клучни наоди

Анализата на интервјуата со директорите (Д1–Д3)¹⁵¹ укажува на значајни разлики во степенот на дигитална трансформација, кои се условени од институционалните капацитети, ресурсите и локалниот контекст (види табела 5). Библиотеката во Прилеп се издвојува како поразвиена институција со делумно интегрирани дигитални услуги, додека библиотеките во Демир Хисар и Крушево се наоѓаат во транзициска и почетна фаза на развој. Ова укажува на нерамномерен развој и силно влијание на ресурсите врз трансформацијата. Во сите случаи, како најголем предизвик се идентификува недостигот на стручен кадар, како и ограничените финансиски и технички ресурси, што значително го забавува процесот на дигитализација. Во однос на користењето на услугите, се забележува премин кон хибриден модел, но со различен интензитет, при што дигиталните услуги се повеќе застапени во поголемите библиотеки. Директорите исто така ја нагласуваат трансформацијата на улогата на библиотекарот во советодавна, едукативна и посредничка функција, како и зголемените очекувања на корисниците во однос на квалитетот и достапноста на услугите. Сумирано, анализата покажува дека, и покрај различните нивоа на развој, библиотеките се соочуваат со заеднички структурни

¹⁴⁸ COBISS - Co-operative Online Bibliographic System and Services, заеднички онлајн библиографски систем и сервис што се користи за каталогизација, обработка и пребарување на библиотечни материјали во повеќе земји.

¹⁴⁹ ИКТ – Информациско-комуникациски технологии, кои опфаќаат дигитални алатки и системи за создавање, обработка, складирање и пренос на информации.

¹⁵⁰ (N = 4) – вкупен број на испитаници во конкретната група опфатени со истражувањето.

¹⁵¹ (Д1–Д3) – кодови за означување на испитаниците (директори) во истражувањето, употребени со цел зачувување на анонимноста и систематизација на податоците.

предизвици, што укажува на системски ограничувања во процесот на дигитална трансформација.

Карактеристика	Д1 – Прилеп	Д2 – Демир Хисар	Д3 – Крушево
Ниво на трансформација	Високо	Средно	Ниско
Дигитализација	Развиена (COBISS, дигитални процеси)	Делумна (социјални мрежи)	Започната, но запрена
Дигитална инфраструктура	Постојна	Ограничена	Многу ограничена
Користење услуги	Хибридно	Претежно традиционално	Традиционално
Комуникација со корисници	Онлајн + лично	Лично + делумно онлајн	Претежно лично
Улога на библиотекар	Советник, едукатор, посредник	Советник, културен посредник	Основна + делумно советодавна
Очекувања на корисници	Високи	Зголемени	Основни, но растечки
Клучни проблеми	Недостиг на кадар	Кадар + финансии	Кадар (критично)
Дигитална подготвеност	Висока, но нецелосна	Ограничена	Ниска
Развојна фаза	Развиена	Транзициска	Почетна

Табела 5. Компаративен преглед на перцепциите на директорите (Д1-Д3)

Извор: сопствена обработка врз основа на интервјуа со директори (N=3)¹⁵²

4.3. Анализа на онлајн анкета со корисници на услуги

Анкетното истражување спроведено на примерок од N=125 испитаници овозможува согледување на современите потреби, навики и очекувања на корисниците на библиотечните услуги во контекст на дигиталната трансформација. Социодемографската структура покажува дека доминираат жени (75,2%), испитаници на возраст од 31 до 60 години и лица со високо образование (56%), што укажува дека активни корисници се претежно образовани и работно активни категории. Во однос на дигиталната трансформација, резултатите покажуваат умерено позитивна перцепција, при што околу 45–50% од испитаниците даваат високи оценки за дигиталната присутност, пристапот до информации и технолошката адаптација.

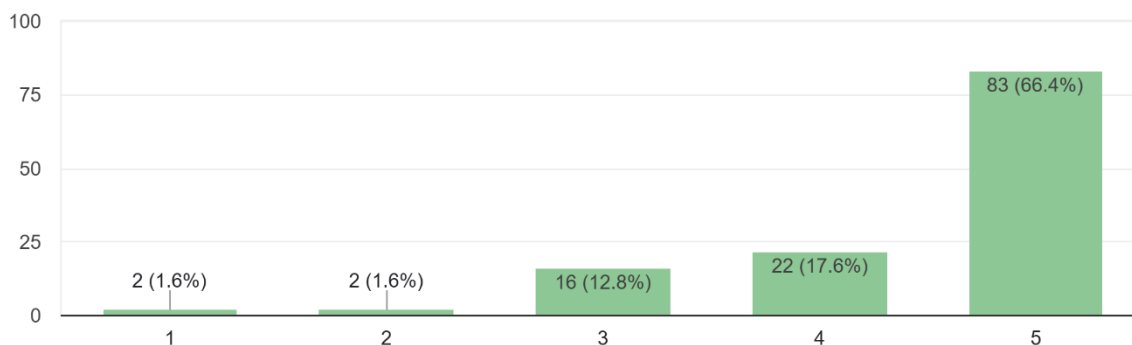
Сепак, значителен дел од ниските оценки укажува на постоење на јаз помеѓу очекувањата на корисниците и реалната состојба. Анализата на комуникациските канали покажува дека социјалните мрежи, особено Facebook (61,6%), доминираат како главен канал за комуникација, додека користењето на електронскиот каталог е значително пониско (околу 10%). Овој наод укажува на недоволна искористеност на формалните дигитални алатки и потреба од нивна подобра промоција и едукација на корисниците. Во однос на користењето на услугите, традиционалните форми и понатаму доминираат, при што позајмувањето книги го користат 83,2% од испитаниците, додека учеството на културни настани изнесува 44%. Дигиталните услуги се значително помалку користени (околу 7,2%), што укажува на јаз помеѓу нивната достапност и реалната употреба. Овој

¹⁵² (N = 3) - вкупен број на испитаници во конкретната група опфатени со истражувањето.

резултат потврдува постоење на хибриден модел. Очекувањата на корисниците од библиотекарите се изразено високи. Над 90% од испитаниците очекуваат љубезна комуникација, брза и ефикасна услуга и поддршка при користење на дигитални ресурси, 83% очекуваат онлајн комуникација (види графикон 1.), а што ја нагласува централната улога на библиотекарот како посредник и советник.

П20. Современиот библиотекар треба да биде достапен и преку онлајн комуникација

125 responses

Графикон 1: Онлајн комуникација со библиотекарот, барање на корисниците во дигитална ера
Извор: Авторско истражување (N=125)¹⁵³

Во однос на компетенциите, највисоко се оценети **континуираното професионално усовршување (96%), комуникациските вештини (93,6%) и дигиталните компетенции (86,4%)**, што укажува дека современиот библиотекар треба да биде мултифункционален професионалец. Анализата на недостасувачките услуги покажува дека корисниците најмногу бараат **е-книги (46,4%), онлајн каталог (42,4%) и онлајн комуникација со библиотекар (32,8%)**, што укажува на јасна ориентација кон дигитализација. Свкупно, резултатите покажуваат дека библиотеките се наоѓаат во процес на дигитална трансформација, но истиот не е целосно реализиран. Корисниците ја препознаваат вредноста на дигиталните услуги, но истовремено имаат зголемени очекувања за нивно унапредување, што укажува на потребата од развој на хибриден, кориснички ориентиран модел на библиотечни услуги.

4.4. Компаративна анализа на емпириските резултати

4.4.1. Компаративна анализа: библиотекарите vs раководен тим

Компаративен преглед на перцепциите на библиотечниот кадар и раководниот тим, покажува јасни разлики во нивото на анализа и професионалниот фокус. Библиотекарите ја согледуваат трансформацијата од оперативен аспект, преку директната работа со корисниците, додека директорите имаат поширока, стратешка перспектива насочена кон развојот и модернизацијата на библиотеките. Сепак, и покрај овие разлики, постои значајна усогласеност во однос на клучните предизвици, особено во делот на недостигот на стручен кадар, ограничените ресурси и потребата од дигитална трансформација. Ова укажува на постоење на системски проблем кој ги засега сите нивоа на библиотечното работење (види табела 6).

¹⁵³ (N = 125) - вкупен број на испитаници опфатени со истражувањето (големина на примерокот).

Карактеристика	Библиотечен кадар (Б1–Б4)	Раководен тим (Д1–Д3)
Ниво на анализа	Оперативно	Стратешко
Фокус	Секојдневна работа со корисници	Развој и управување со институцијата
Перцепција на трансформација	Практична, постепенa	Стратешка, неопходна
Дигитализација	Алатка за олеснување на работата	Клучен фактор за развој
Примена на дигитални алатки	Директна (работа со корисници)	Индиректна (организација и системи)
Користење услуги	Хибридно (физички + дигитални)	Хибридно (со системска перспектива)
Улога на библиотекар	Советник, посредник, едукатор	Проширена и стратешки важна
Човечка комуникација	Клучна и незаменлива	Важна, но трансформирана
Очекувања на корисници	Зголемени (директно искусени)	Зголемени (препознаени системски)
Компетенции	Дигитални, комуникациски	Дигитални, организациски, стратешки
Главни проблеми	Недостиг на ресурси и кадар	Недостиг на кадар и системска поддршка
Перцепција на иднина	Потреба од модернизација	Стратешки развој и глокална улога

Табела 6. Компаративен преглед на перцепциите на библиотечниот кадар и раководниот тим
Извор: сопствена обработка врз основа на интервјуа со библиотекари (N=4) и директори (N=3)

4.4.2. Компаративна анализа: корисници vs библиотекарите

Компаративната анализа на перцепциите на корисниците и библиотекарите покажува висок степен на усогласеност, но и јасно изразен јаз во одредени сегменти. Во однос на усогласеноста, и двете групи ја препознаваат: а) важноста на комуникацијата; б) потребата од дигитални услуги; в) проширувањето на улогата на библиотекарот.

Корисниците имаат високи очекувања за квалитетна услуга, дигитална поддршка и достапност, додека библиотекарите се свесни за овие барања и активно настојуваат да одговорат на нив. Сепак, клучниот јаз се јавува во степенот на реализација. Додека корисниците очекуваат поголема достапност и употреба на дигитални услуги, библиотекарите укажуваат на ограничувања поврзани со ресурси, инфраструктура и кадар. Овој наод директно потврдува постоење на јаз помеѓу теоријата и практиката. Дополнително, се забележува разлика во користењето на услугите: корисниците и понатаму доминантно ги користат традиционалните услуги, додека библиотекарите настојуваат да развиваат хибриден модел. Ова укажува на несовпаѓање помеѓу понудата и реалната употреба.

4.4.3. Интегрирана анализа на резултатите

Севкупната анализа покажува висок степен на усогласеност помеѓу перцепциите на корисниците, библиотекарите и директорите, особено во однос на: потребата од дигитална трансформација, зголемените очекувања на корисниците, значењето на комуникацијата и потребата од нови професионални компетенции. Истовремено, се идентификува јасен јаз помеѓу очекувањата и реалните можности за нивна имплементација, предизвикан од ограничени ресурси, недостиг на стручен кадар и

недоволна технолошка поддршка. Овие наоди укажуваат дека трансформацијата бара системски пристап и институционална поддршка со цел усогласување на потребите на корисниците и капацитетите на библиотеките.

5. Дискусија

Наодите покажуваат дека трансформацијата на библиотеките во Прилеп, Крушево и Демир Хисар е во тек, но со различен интензитет. Прилеп има повисоко ниво на дигитална развиеност, додека во Крушево и Демир Хисар процесот е побавен поради ограничени ресурси. Очекувањата на корисниците се слични и се однесуваат на брз пристап до информации, дигитални услуги и стручна поддршка, но постои јаз помеѓу овие очекувања и реалните можности, особено во помалите библиотеки. Улогата на библиотекарот се трансформира кон советодавна, едукативна и посредничка, но нејзината примена е ограничена од недостиг на кадар и техничка опременост. Библиотеките функционираат во хибриден модел, со доминација на традиционалните и постепен развој на дигиталните услуги. Свкупно, тие ја рефлектираат глокалната природа на современото библиотекарство, при што нивниот развој зависи од локалните капацитети и системската поддршка.

6. Заклучок

Истражувањето покажува дека современите корисници од библиотекарите очекуваат брз пристап до информации, дигитални услуги и континуирана стручна поддршка, што ја потврдува потребата од трансформација на библиотекарската професија кон едукативна, советодавна и посредничка улога. Во библиотеките во Прилеп, Крушево и Демир Хисар оваа трансформација е во тек, но не е целосно реализирана, што укажува на јаз помеѓу очекувањата на корисниците и институционалните капацитети. Овие наоди ја потврдуваат хипотезата дека зголемените барања на корисниците ја поттикнуваат трансформацијата на улогата на библиотекарот, при што степенот на адаптација директно влијае врз квалитетот на библиотечните услуги. Во овој контекст, библиотеките ја рефлектираат својата глокална улога, обидувајќи се да ги поврзат глобалните информациски ресурси со локалните потреби, при што нивниот понатамошен развој бара зајакнување на дигиталната инфраструктура, човечките ресурси и активна адаптација кон корисничките барања.

Summary

This study examines the expectations of users from librarians in the digital era, focusing on the transformation of the librarian's role and the glocal function of libraries. The research, conducted in Prilep, Krushevo, and Demir Hisar, shows that users increasingly expect fast access to information, digital services, and professional support. At the same time, librarians are transitioning towards more active roles as educators, advisors, and digital mediators. However, the findings reveal a gap between users' expectations and the actual capacities of libraries, mainly due to limited resources and insufficient technological infrastructure. The study highlights that the successful development of libraries depends on strengthening digital services, improving professional competencies, and ensuring better alignment between user needs and institutional capacities.

Користена литература

1. **Anderson, David, and Jane Gesin. 1997.** „The Evolving Roles of Information Professionals in the Digital Age.” EDUCAUSE. <https://www.educause.edu/ir/library/html/cnc9754/cnc9754.html>.

2. **Bawden, David, and Polona Vilar. 2006.** „Digital Libraries: To Meet or Manage User Expectations.” *Aslib Proceedings* 58 (4): 346–354. <https://doi.org/10.1108/00012530610687713>.
3. **Bell, Steven J. 2004.** „The Infodiet: How Libraries Can Offer an Appetizing Alternative to Google.” *The Chronicle of Higher Education* 50 (24): B15. February 20, 2004. [The Chronicle of Higher Education article](#)
4. **Bibina, C. B. 2025.** „Role of Librarians in the Digital Age: A Study among the Library Professionals in the Kerala University Library System.” Paper presented at the International Seminar on Library and Information Science, Kerala, India.
5. **Castelli, Donatella. 2006.** „Digital Libraries of the Future – and the Role of Libraries.” *Library Hi Tech* 24 (4): 496–503. <https://doi.org/10.1108/07378830610715365>.
6. **Dougherty, Richard M., and Carolyn Hughes. 1992.** Preferred Futures for Libraries: A Summary of Six Workshops with University Provosts and Library Directors. Mountain View, CA: Research Libraries Group. https://www.webjunction.org/content/dam/research/publications/library/Preferred_Futures_for_Libraries.pdf. **EIFL. 2023.** *Public Library Innovation Programme*.
7. **European Commission. 2020.** *Shaping Europe's Digital Future*
8. **Griffiths, Jillian R., and Peter Brophy. 2005.** „Student Searching Behavior and the Web: Use of Academic Resources and Google.” *Library Trends* 53 (4): 539–554. <https://doi.org/10.1353/lib.2005.0028>.
9. **IFLA. 2022.** *IFLA-UNESCO Public Library Manifesto 2022*.
10. **Mierzecka, Anna, Małgorzata Kisilowska, and Andrius Suminas. 2017.** „Researchers' Expectations Regarding the Online Presence of Academic Libraries.” *College & Research Libraries* 78 (7): 934–951. <https://doi.org/10.5860/crl.78.7.934>.
11. **Pew Research Center. 2013.** „Library Services in the Digital Age.” January 22, 2013. <https://www.pewresearch.org/internet/2013/01/22/library-services/>

Abstract

This paper analyzes the transformation of the role of librarians in the digital era, with a focus on users' expectations of library services. Through a theoretical review and an empirical study conducted at the Public Municipal Library „Borka Taleski” – Prilep, the library „Petre M. Andreevski” in Demir Hisar and the library at the „Ilinden” Cultural Centre in Krushevo the paper examines changes in the professional role and its alignment with users' needs. The research is based on a mixed-method approach, including a user survey and interviews with librarians and the management team. The findings indicate that users expect digital services, rapid access to information, and professional support. Librarians and management face technological, educational, and staffing challenges. In this context, libraries function as glocal information centers. The paper contributes to understanding the contemporary role of librarians as digital mediators, educators, and active participants in the information society.

Keywords: Librarian, Digital Era, Users, Library Services, Digital Competencies, Information Access, Glocalization.

ИНКЛУЗИВНА УЛОГА НА БИБЛИОТЕКАРОТ ВО СОЦИЈАЛНО ИЗОЛИРАНО ОПШТЕСТВО

Ирена Тонева, библиотекар

irena.toneva@yahoo.com

Билјана Миладинова, библиотекар

biljana.miladinova@yahoo.com

НУУБ „Гоце Делчев“ – Штип

Апстракт

Инклузивната улога на библиотекарот во социјално изолирано општество има значајна улога во намалување на социјалната изолација и овозможување еднаков пристап до информации, култура и образование. Во средини каде што постои социјална изолираност, особено во руралните и оддалечени населени места, улогата на библиотекарот станува уште поважна, бидејќи тој или таа активно работи на приближување на библиотечните услуги до граѓаните. Преку различни програми, едукативни активности и услуги насочени кон ранливи и маргинализирани групи, библиотекарите придонесуваат за намалување на социјалната изолација и зајакнување на општествената кохезија. Еден од начините преку кои нашата библиотеката придонесува за поголема инклузија е користењето на подвижната библиотека инфобусот. Оваа мобилна библиотечна служба овозможува пристап до книги и информации за жителите на селата и местата каде што нема библиотека. Важен аспект на инклузивната библиотечна работа е и доставата на книги до стари и изнемоштени лица кои не се во можност лично да ја посетат библиотеката. На овој начин библиотеката станува достапна за сите категории граѓани, без разлика на нивната возраст, здравствена состојба или место на живеење. Со ваква иницијатива библиотекарот се појавува како важен посредник помеѓу информацијата и заедницата, придонесувајќи за изградба на поинклузивно, информирано и поврзано општество.

Клучни зборови: *попреченост, проект, вклученост, рамноправност.*

Библиотеките денес се трансформираат во центри за учење, комуникација и социјализација. Библиотекарите не се само чувари на книги, туку и едукатори, организатори на културни активности и поддржувачи на доживотно учење. Особено значајни се мобилните библиотечни услуги, како што е инфобусот, кој претставува иновативен начин за надминување на географската изолираност. Со инфобусот библиотекарите активно ги посетуваат руралните средини и селата каде што пристапот до библиотеката е ограничен или целосно недостапен. Овие посети најчесто се насочени кон училиштата, каде што децата имаат можност да се запознаат со литература која инаку не им била достапна. Во рамките на овие активности, се носат разновидни книги – од лектира и детска литература, до стручни изданија кој го подржуваат образовниот процес. Покрај децата се вклучени и возрасните преку користење на слободна и стручна литература.

Почетоците на Инфобусот датираат од 2003 година, проектот бил подржан од странски донации и од Министерството за култура, а од 2004 па до ден денес е финансиски подржан од Министерството за култура и туризам. Започнал како проект кои се реализира во текот на целата година и се посетуваат десет села и три приградски населби во општините Штип и Карбинци. Се со цел да им овозможи на луѓето полесен пристап до информации и книгите да бидат подостапни за сите граѓани. Како подвижна библиотека, Инфобусот им овозможил на луѓето пристап до книги и едукација преку

разни активности носејќи ја библиотеката поблиску до нив. Проектот низ годините прераснал во симбол на култура, образование и љубов кон книгата, а неговите придобивки и значење се препознатливи и денес.

Покрај позајмувањето на книги, библиотекарите организираат работилници со децата, преку кои се поттикнува читањето, креативното размислување и љубовта кон книгата. Овие интерактивни пристапи не само што го подобруваат образовното искуство, туку и придонесуваат за намалување на социјалната изолација.

Преку ваквите иницијативи, библиотекарот директно влијае врз развојот на локалната заедница, создавајќи еднакви можности за сите. Инклузивниот пристап овозможува градење на поотворено, пообразовно и поинтегрирано општество.

Дел од активностите што ги реализиравме преку нашата мобилна библиотека Инфобус:

По стрмните и тешко пристапни патишта на Плачковица, Инфобусот постојано ја носи магијата на книгата таму каде што таа најмногу значи. Селата Кучица и Калаузлија се сместени длабоко во пазувите на планината Плачковица, до кои води тешко пристапен планински пат. И покрај предизвиците желбата книгата и библиотеката да стигне до секое дете е посилна од се. Детските насмевки, љубопитните погледи и радоста од секоја прочитана страница ни покажаа дека вистинското богатство не се мери во далечина, туку во желбата знаењето да стигне до секое дете.

Книжевно-креативна дружба со учениците од с. Парналија.

Во ова подрачно училиште наставата се реализира на турски јазик, а учениците започнуваат со изучување на македонскиот јазик од четврто одделение. Преку заедничко читање, разговори и креативни активности учениците го збогатуваат речникот со нови зборови на македонски јазик, развиваат комуникациски вештини и подобрување на техниката на читање.

По повод Светскиот ден на детето, ја започнавме нашата книжевна дружба со најмалите од ЈОУДГ „Вера Циривири-Трена“, објект „Свезда“ во н. Три Чешми.

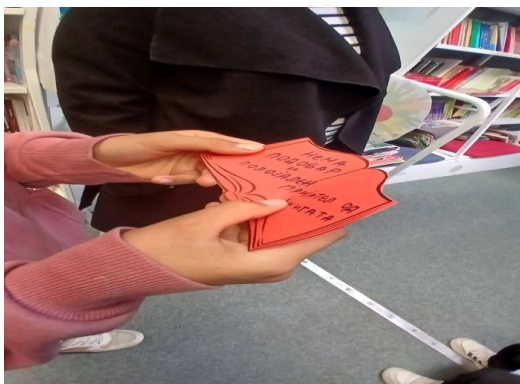
Посета на учениците од основните училишта во с. Балван, с. Крупиште, Македонка и Три Чешми. За првачињата, запознавањето со мобилната библиотека Инфобус беше едно ново и интересно искуство. Им подаривме ваучери за бесплатно членство за оваа година, со желба да ја развијат љубовта кон книгата и читањето уште од најмала возраст.

Во н. Караорман, каде заедно со децата уживавме во магичниот свет на бајките и книгите. Преку читање, разговори и дружење децата отпатуваа во свет исполнет со фантазија, храброст и убави пораки. Ваквите средби не потсетуваат колку книгата има моќ да ги зближува луѓето и да ја разбуди детската имагинација.

На 23 април кога се одбележува Светскиот ден на книгата и авторското право, ја славиме моќта на пишанот збор и неговото влијание врз нашето знаење и имагинација. По тој повод ги посетивме учениците од с. Каузлија и с. Парналија каде што преку читање и разговор ја истражуваа вредноста на книгата. Со многу ентузијазам и креативност, тие изработија постер исполнет со убави и мотивирачки пораки на македонски и турски јазик.

Со нашиот Инфобус не се грижиме само за најмладите, секогаш сме тука и за возрасните.

По повод 7 април – Светскиот ден на здравјето, во соработка со ПЗУ „Самарциски“ во с. Таринци, реализиравме успешна активност под мотото „Со книга до подобро здравје“.

Нашиот инфобус уште еднаш покажа дека знаењето и грижата не познаваат возраст. Покрај избирањето и размената на книги, добиваа и корисни здравствени совети, мереа крвен притисок и шеќер во крвта. Продолжуваме да носиме книги, знаење и грижа до секое место, затоа што здравјето започнува со информираност.

Проект „Книга до инвалидизирани и изнемоштени лица“

Се со цел да се овозможи полесна достапност на книгите до овие лица кој што не се во состојба да не посетат, вршиме достава на книги до нив. Лицата кој имаат желба да читаат, потребно е само да се јават на бројот на библиотеката или на одговорното лице на проектот, се регистрираат нивните барања и со возило бараните наслови на книги или списанија се доставуваат до нивните домови.

23 ГОДИНИ „ИНФОБУС“ – БИБЛИОТЕКА НА ТРКАЛА!

Дваесет и три години Инфобусот патува по патиштата, но уште повеќе по срцата на луѓето. Како вистинска „библиотека на тркала“, тој не носи само книги, туку и знаења инспирација и надеж. Од најмалите населени места до секој читател што со нетрпение го очекува неговото пристигнување. Инфобусот е жив доказ дека љубовта кон книгата секогаш го наоѓа својот пат, мост помеѓу библиотеката и граѓаните, со што се намалува изолираноста а се зајакнува кохезијата.

Низ годините илјадници страници се прелистени, илјадници насмевки споделени, а безброј детски соништа разбудени. Тој не е само возило – тој е мост меѓу генерациите и чувар на писменоста.

Во време кога светот се движи со брзина на технологијата, Инфобусот не потсетува на нешто едноставно, но вредно: дека книгата има моќ да не поврзе, да не изгради и да ни отвори нови хоризонти.

Нека оваа 23-годишнина со над 7000 корисници, биде поттик за уште многу нови патувања, нови читатели и нови приказни. Со иста љубов, посветеност и верба ќе продолжиме да работиме и понатаму. Инфобус од ваков вид ретко може да се види во Македонија, на што како библиотека сме особено горди и во иднина ќе продолжи да ја носи магијата на книгата таму каде што е најпотребна.

Користена литература

1. <https://www.nuubgdst.mk/>
2. <https://www.facebook.com/100064402135494/posts/-одбележуваме-23-години-инфобус-библиотека-на-тркала-со-гордост-ве-покануваме-да/1385074146982643/>
3. <https://novamakedonija.com.mk/sport/fudbal/knigite-na-infobusot-od-shtip-stignuvaat-do-sekoe-dete-vo-opshtinata/>

Abstract

The inclusive role of the librarian in a socially isolated society plays a significant role in reducing social isolation and enabling equal access to information, culture and education. In environments where social isolation exists, especially in rural and remote settlements, the role of the librarian becomes even more important, as he or she actively works to bring library services closer to citizens. Through various programs, educational activities and services aimed at vulnerable and marginalized groups, librarians contribute to reducing social isolation and strengthening social cohesion. One of the ways in which our library contributes to greater inclusion is the use of the mobile library infobus. This mobile library service provides access to books and information for residents of villages and places where there is no library. An important aspect of inclusive library work is the delivery of books to elderly and frail people who are unable to visit the library in person. In this way, the library becomes accessible to all categories of citizens, regardless of their age, health status or place of residence. With such an initiative, the librarian appears as an important intermediary between information and the community, contributing to the construction of a more inclusive, informed and connected society.

Keywords: *Disability, Project, Inclusion, Equality.*

КНИГОВРЗУВАЧКИ ПРАКТИКИ ВО НУУБ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ – БИТОЛА И СОУ „ТАКИ ДАСКАЛО“ – БИТОЛА ВО ФУНКЦИЈА НА ЗАШТИТА И ОДРЖУВАЊЕ НА КНИЖНИОТ ФОНД ВО БИБЛИОТЕКИТЕ

Јулијана Христовска-Кулевска
НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола
djuli1980g@gmail.com
дипл. граф. инж. Весна Мундишевска-Велјановска
СОУ „Таки Даскало“ – Битола
vesnamv13@yahoo.com

Апстракт

Книговрзувањето е дел од процесот на графичка доработка кој овозможува спојување на поединечни листови или табаци во функционална целина (книжен блок) вметната во меки или тврди корици, односно создавање на графички производ – книга. Процесот на книговрзување во библиотеките треба да одговори на предизвиците од интензивното користење на книгите и долготрајната употреба на библиотечниот фонд. Во трудот наведени се основните карактеристики на книговрзувањето со акцент на улогата на библиотекарот и графичката струка во зачувувањето и одржувањето на актуелниот библиотечен фонд и фондот на книги со трајни вредности. Наведени се книговрзувачките практики за заштита на книжниот фонд во НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола и СОУ „Таки Даскало“ – Битола, поткрепени со податоци од спроведено истражување во двете институции. Практичните искуства и заклучоците од истражувањето укажуваат на потребата од практикување на реставрација на книги и нејзиното значење за подобрување на изгледот на книгите, за зголемување на нивната функционалност и за продолжување на животниот век за употреба на книгите.

Клучни зборови: книга, книговрзување, реставрација, библиотеки, книговрзувачки практики.

Книговрзување

Книговрзувањето е дел од процесот на графичка доработка кој овозможува спојување на поединечни листови или табаци во функционална целина (книжен блок) вметната во меки или тврди корици, односно создавање на графички производ – книга.

Задача на книговрзувачката доработка е поврзување на поголем број листови или табаци во една целина која според големината, формата и квалитетот, одговара на барањата за употребливост и естетски изглед. (Спасовска-Маурдева и Мундишевска-Велјановска, 2021, стр. 146) Најцелосен, а воедно и книговрзувачки производ со најголеми барања во изведбата на технолошката постапка е книгата. Книгата е графички производ составен од поголем број листови или табаци кои се споени во книжен блок (со шиене, лепење или со механички постапки на поврзување) и заштитени со мека или тврда корица. Во процесот на остварување на комуникација со читателите, книгите неминовно се оштетуваат и оттаму произлегува потребата од нивно одржување, ревитализација и овозможување на повторна употреба, односно нивно книговрзување по пат на реставрација.

Почетоците на книговрзувањето кај нас се препознаваат уште со изработката на ракописните книги во скрипторските центри во манастирите каде што, покрај (пре)пишување, се водело грижа и за долготрајност и заштита на книгите по пат на

поврзување и укоричување. Денес кај нас постојат многу графички претпријатија, со различна големина и опременост, кои практикуваат книговрзување и тоа од уметнички рачни постапки до модерни автоматизирани поврзувања – со примена на современи машини кои овозможуваат побрзо, поквалитетно и поевтино книговрзување. (Мундишевска-Велјановска и Спасовска-Маурдева, 2023, стр. 13-14)

Книговрзувањето може да се изведува рачно, машински или комбинирано, во зависност од типот на книгата што ќе се доработува, од видот на кориците, од материјалите кои се користени за нејзината изработка, работните операции, степенот на оштетување и сл.

Книговрзувачки практики во НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола и СОУ „Таки Даскало“ – Битола во функција на заштита и одржување на книжниот фонд во библиотеките

Во НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола заштита на книжниот фонд се изведува во одделението за заштита и репрографија.

Заштитата на библиотечниот материјал е една од главните обврски на секоја библиотека. Книжниот фонд кој секоја библиотека го добива во наследство ја обврзува да го чува и заштитува од сите видови оштетувања.

Интензивното користење и периодот кој го поминува книжниот фонд во библиотеката е ставен на неизбежен и неповратен процес на стареење, заради хемиските промени кои водат кон влошување на неговите механички и физички својства. Природното стареење на хартијата е многу сложен процес, затоа што на неговиот тек влијаат бројни и различни чинители. Во прв ред, видот и хемискиот состав на влакната употребени при производството на хартијата, потоа дополнителните материјали, лепилото, бојата, киселоста на околината, условите на чување (релативната влага, температурата на околината, светлоста, промените на просторните и временските услови и др.).

Сите оштетувања на хартијата (библиотечниот материјал, воопшто) предизвикани од физичките чинители (топлина, светлина, прашина, нечистотии и др.), биолошките (бактерии, фунги, инсекти и глодари) и хемиските (киселини, гасови од атмосферата, разни хемикалии употребени при производството и други), потребно е, доколку тоа е можно, да се спречат, а со методите за заштита, како што се: дезинфекција, дезинсекција и дератизација да се отстранат.

Заштитата на библиотечниот материјал во НУУБ „Св. Климент Охридски“ има традиција од скоро осумдесетина години. Имено, уште во 1953 година започна да се практикува заштита на библиотечен материјал и тоа воглавно со поврзување на периодичните изданија (оние издадени од 1945 година па сè до 1953 година).

Одделот за заштита на библиотечниот материјал во тогашната МУБ, а денес НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола, е формиран во 1964 година, кој во прво време го заштитува, односно го укоричува оштетениот периодичниот материјал и книжниот фонд. Одделот бил опремен со основни средства и алати за книговрзување и само за една година од своето постоење биле заштитени 1500 монографски публикации, а биле укоричени и поврзани 60 наслови на весници и 70 наслови на списанија.

Во 1968 година била набавена печатарска машина, така што покрај заштитата на библиотечниот материјал, овој оддел започнува и со печатарска дејност. Најчесто биле печатени материјали за потребите на Библиотеката. Значаен исчекор бил направен во 1969 година со набавката на апарат за дезинфекција на библиотечниот материјал. Но, заради ограничените средства, а и немањето можност да се вработи стручен кадар, заштитата на библиотечниот материјал со помош на дезинфекција и печатарската дејност по неколку години работење престана да се практикува.

За време на своето постоење Одделот за заштита на библиотечниот материјал има заштитено голем број монографски публикации и подврзано и укоричено над 4.700 томови периодика. (Петровски, 1995)

Денес овој оддел носи наслов Одделение за заштита и репрографија кое работи само на укоричување и поврзување на оштетените книжен фонд и на периодиката.

Во одделението за заштита и репрографија се извршуваат следните работни задачи:

- изработка и укоричување на инвентарна книга за роднокраен оддел,
- изработка и укоричување на влезна книга за монографски публикации,
- поправка на оштетените монографски публикации,
- укоричување на периодични публикации.

Поправката се врши на следниот начин:

- отворање и средување листови
- копирање листови
- сечење, лепење и нивно сушење
- кроење на корици за тврдо поврзување
- кроење на корици за меко поврзување
- дупчење и шиене

Во средното општинско училиште „Таки Даскало“ – Битола, заштита на книжниот фонд се практикува триесетина години, поточно од првите години на постоењето на графичката струка, од 1996 год., а работилници со поголем опфат на оштетени книги од книжниот фонд на училишната библиотека, започнаа да се реализираат од 2010 година со започнувањето на училишниот проект „Еко ТД“ во рамки на програмата „Интеграција на еколошкото образование во македонскиот образовен систем“ што ја спроведуваа Здружението на граѓани „ОХО“, Швајцарската агенција за развој и Министерството за образование и наука. (Мундишевска-Велјановска, 2010)

Во 2010 година се започна и со реализација на обуки насловени како „Реставрирање на оштетени книги“ со цел заштита и обновување на книжниот фонд на училишните (но и на домашните) библиотеки. Обуки за реставрација на оштетени книги во СОУ „Таки Даскало“ – Битола се реализираат веќе 16 години и вклучуваат ученици од основните и средните училишта во Битола, кои работат под менторство на наставници по графички стручни предмети и ученици од графичката струка во одлично опремен графички кабинет кој располага со неопходните алати и прибор за книговрзување (како на пример: хефт-машини со различен вид и големина, книговрзувачки нож, машина за спирално поврзување, машина за термоповрзување, апарат за заоблување, рачен нож, свиткувачи, книговрзувачки ножици, дрвени рамки за рачно шиене со конец, рамки за дупчење на отвори итн.).

Книговрзувачки активности за заштита на книжен фонд се реализираат и во рамките на редовната настава, како на теоретските часови (особено по наставниот предмет „Книговрзување“), така и за време на часовите за практична настава и учење преку работа кај работодавач. Од учебната 2025/2026 година потпишан е и Меморандум за соработка помеѓу НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола и СОУ „Таки Даскало“ – Битола со што библиотеката активно се вклучи во спроведувањето на Учење преку работа кај работодавач за учениците од четврта година, графичка струка, графички техничари. Учењето преку работа се реализира во Одделението за заштита и репрографија, каде што учениците, меѓу другото, работат на реставрација на книги, односно изведуваат активности за: изработка на корици, укоричување, лепење и шиене, по што учениците се и формално оценети за нивната практична настава што е најзначаен дел за нивното формално образование.

Заеднички проект „Книговрзувачка доработка“

Во периодот од ноември 2025 г. до март 2026 г., графичката струка од СОУ „Таки Даскало“ – Битола во соработка со НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола спроведе серија активности за реализација на проектот насловен како „Книговрзувачка доработка“. Со вакви активности се зацврстува партнерството меѓу образовните и културните институции во локалната заедница, а учениците добиваат вредно искуство кое ќе им биде значајна основа во нивната понатамошна професионална надградба и афирмација во областа на графичката дејност.

Проектот се реализираше низ серија работилници и истражувачки активности групирани во три дела, кои се реализираа во графичкиот кабинет и библиотеката на СОУ „Таки Даскало“, како и во просториите на НУУБ „Св. Климент Охридски“ (воглавно во одделението за заштита на книга и репрографија). Активностите од проектот се корелација на активностите од наведеното одделение со следните наставни предмети: Книговрзување, Преработка на хартија и Сито и висок печат – II година, графичка струка, графички техничари, Слободни часови – II година, графичка струка, графички уредник-дизајнер и Учење преку работа кај работодавач – IV година, графичка струка, графички техничар.

Учествуваа 40-тина ученици од прва до четврта година графичка струка под менторство на Јулијана Христовска-Кулевска, помошник библиотекар, и наставниците по графички стручни предмети: Весна Мундишевска-Велјановска, Снежана Паскова, Валентина Ристеска и Катерина Спасовска-Маурдева, а во соработка со Мирјана Наумовска, училишен библиотекар и двајца образовни асистенти како поддршка на двајца ученици со посебни образовни потреби.

Во НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола, во одделението за заштита на книги и репрографија се изработуваа бели книги, додека во графичкиот кабинет на СОУ „Таки Даскало“ – Битола се изработија палета производи од областа „Книговрзување“, меѓу кои: неколку видови албуми, подложни мапи, тефтерчиња, папки, бележници и др., кои беа поврзани со постапки на шиене (со жица и со конец), лепење и спирално поврзување, како и со примена на каширање на материјали, меко и тврдо поврзување на книжен блок.

Во текот на петте месеци од проектот „Книговрзувачка доработка“, благодарение на иницијативноста, креативноста и истражувачкиот дух кај сите учесници во проектот, беа реставрирани стотици книги од библиотечниот фонд на НУУБ „Св. Климент Охридски“ - Битола и СОУ „Таки Даскало“ - Битола, се добија значајни резултати од истражувачките активности кои ќе бидат применети за унапредување на заштитата на книжниот фонд во двете институции, а се изработија и стотици производи од областа книговрзување кои ќе се користат во промотивни цели.

Истражување и заклучоци

Во текот на декември 2025 г. и февруари 2026 г. се спроведе истражување на тема „Реставрирање на книжниот фонд во СОУ „Таки Даскало“ – Битола и НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола“.

Првиот дел на истражувањето беше спроведен со посета на библиотеката во СОУ „Таки Даскало“, разгледување и анализа на книжниот фонд, периодичните изданија и учебниците со кои располага училишната библиотека. Во повеќе наврати беше интервјуиран училишниот библиотекар, а беа направени и извештаи за бројот на реставрирани примероци од училишната библиотека од страна на графичката струка, со издвојување на бројот на книги кај кои било применето меко поврзување, бројот на книги со тврдо поврзување (детални записи и сумарен извештај за периодот 2010-2026 г.) и бројот на реставрирани учебници (детален извештај за бројот на реставрирани учебници

по наставни предмети, видови струки, година на образование, број на реставрирани единици за секој предмет одделно, за периодот 2015-2023 и збиен извештај).

Во вториот дел на истражувањето беше спроведена посета на НУУБ „Св. Климент Охридски“. Сите вклучени во проектот посетија повеќе одделенија на Библиотеката, а посебен акцент беше ставен на чувањето на книжниот фонд и музејската поставка. Учениците имаа можност да се запознаат со процесот на каталогизација и техничка обработка на библиотечен материјал, со условите во кои се чува реткиот и стар фонд, а беше истакнато и значењето на издаваштвото и архивирањето на публикациите како значајно културно наследство кое ќе биде оставнина за идните генерации.

Истражувањето се спроведе преку разговори, набљудување, анализа и синтеза на податоци, преглед на документација на двете институции и анкета за ученици. Се добија значајни резултати од истражувањето кои ќе бидат применети за унапредување на заштитата на книжниот фонд во двете институции, а се изработија и стотици производи од областа книговрзување кои ќе се користат во промотивни цели.

Со вакви активности се зацврстува партнерството меѓу образовните и културните институции во локалната заедница, а учениците добиваат вредно искуство кое ќе им биде значајна основа во нивната понатамошна професионална надградба и афирмација во областа на графичката дејност.

Summary

In the process of communicating with readers, books inevitably become damaged, hence the need for their maintenance, revitalization, and enabling reuse, i.e. their bookbinding through restoration. The paper lists the bookbinding practices in the National Institution University Library "St. Kliment Ohridski" – Bitola and the Secondary School "Taki Daskalo" – Bitola in the function of protecting and maintaining the book collection. In the National Institution University Library "St. Kliment Ohridski" protection and bookbinding has been applied since 1953 until today when the activities are carried out in the Department for Protection and Reprography. At the Secondary School "Taki Daskalo" – Bitola, book restoration has been practiced for about thirty years. The two institutions conducted a joint project in the field of bookbinding finishing, as well as research on the application of book restoration in both institutions. The research was conducted through interviews, observation, data analysis and synthesis, documentation review, and a student survey. Significant research results were obtained that will be used to improve the protection of the book collection in both institutions. During the five months of the project, hundreds of books were restored, and hundreds of bookbinding products were produced that will be used for promotional purposes. Such activities strengthen the partnership between educational and cultural institutions in the local community, and students gain valuable experience that will be a significant foundation for their further professional development and affirmation in the field of graphic design.

Користена литература

1. Мундишевска-Велјановска, В., Спасовска-Маурдева, К. (2023). *Книговрзување*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Северна Македонија.
2. Петровски, Д. (1995). Матична и Универзитетска библиотека Св. Климент Охридски: 1945-1995. Битола: МУБ „Св. Климент Охридски“.
3. Спасовска-Маурдева, К., Мундишевска-Велјановска, В. (2021). *Основи на графичарство и сродни сектори*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Северна Македонија.
4. Мундишевска-Велјановска, В. (2010). „Активности во програмата „Интеграција на еколошкото образование во македонскиот образовен систем““. Воспитни крстопати, год. XV, бр. 149-150, стр.9-10.

5. НУУБ „Св. Климент Охридски“: *Завршни работилници од проектот „Книговрзувачка доработка“*, објавено на 7.5.2026 г., извор: <https://nuub.mk/%d0%b7%d0%b0%d0%b2%d1%80%d1%88%d0%bd%d0%b8-%d1%80%d0%b0%d0%b1%d0%be%d1%82%d0%b8%d0%bb%d0%bd%d0%b8%d1%86%d0%b8-%d0%be%d0%b4-%d0%bf%d1%80%d0%be%d0%b5%d0%ba%d1%82%d0%be%d1%82-%d0%ba%d0%bd%d0%b8/slobodan/> (преземено на 10.5.2026)
6. „Нова Македонија“: *Битолските средношколци им дадоа втор живот на стотици стари книги*, извор: објавено на 17.03.2026 г., извор: <https://novamakedonija.com.mk/prilozi/kolibri/bitolskite-srednoshkolci-im-dadoa-vtor-zhivot-na-stotici-stari-knigi/> (преземено на 10.5.2026)

Abstract

Bookbinding is part of the process of graphic finishing that allows the joining of individual paper sheets or signatures into a functional unit (book block) inserted into soft or hard covers, i.e. the creation of a graphic product – a book. The process of bookbinding in libraries should respond to the challenges of intensive use of books and long-term use of the library collection. The paper lists the basic characteristics of bookbinding with an emphasis on the role of the librarian and the graphic profession in the preservation and maintenance of the current library collection and the collection of books with lasting value. The bookbinding practices for the protection of the book collection in the National Institution University Library "St. Kliment Ohridski" – Bitola and the Secondary School "Taki Daskalo" – Bitola are listed, supported by data from research conducted in both institutions. Practical experiences and conclusions from the research indicate the need to practice book restoration and its importance for improving the appearance of books, increasing their functionality and extending the useful life of books.

Keywords: *Book, Bookbinding, Restoration, Libraries, Bookbinding Practices.*

ВЕШТАЧКА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА И ДИГИТАЛНИ ТЕХНОЛОГИИ ВО БИБЛИОТЕКИТЕ: МОЖНОСТИ, ПРЕДИЗВИЦИ И ПРАКТИЧНИ ИСКУСТВА

Ивона Цамтовска Јанкуловска, виш библиотекар
ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје
ivona.bm@gmail.com

Апстракт

Современите библиотеки се наоѓаат во период на длабока трансформација предизвикана од дигитализацијата и брзиот развој на информациските технологии. Примената на вештачката интелигенција (ВИ) отвора нови можности за унапредување на библиотечните услуги, поефикасен пристап до информации и подобро корисничко искуство. Во рамките на професионална посета во 2023 година на библиотечни институции во Нанџин и Шангај, беше овозможен непосреден увид во практични примени на ВИ системи: автоматизирано одговарање на прашања, анализа на кориснички податоци, роботска испорака на книги и дигитални аватари. ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје сè уште нема имплементирано ВИ решенија, но Одделот за дигитализација активно работи и е воспоставена Дигитална библиотека со дигитализирани збирки од културно и историско значење. Трудот ги разгледува можностите и предизвиците на библиотеките при примената на ВИ и дигитални технологии, преку компаративна анализа на искуствата од Кина и моменталната состојба на дигиталните услуги во македонски контекст.

Клучни зборови: вештачка интелигенција, библиотеки, дигитална библиотека, информациски технологии, кориснички услуги, дигитална трансформација, предизвици.

1. Вовед

Денешните библиотеки се наоѓаат во период на длабока и забрзана трансформација. Под влијание на технолошкиот развој, дигитализацијата и променетите кориснички потреби, традиционалниот модел на библиотечно работење се менува со досега невидено темпо. Вештачката интелигенција (ВИ) сè повеќе се интегрира во современите библиотечно-информациски услуги и практики. Меѓународните искуства укажуваат дека библиотеките кои навремено ги интегрираат дигиталните технологии постигнуваат повисоко ниво на ефикасност и поквалитетни услуги. Во таа насока, Народна Република Кина претставува значаен пример за развој на вештачка интелигенција во библиотечниот сектор, поддржан со државна стратегија и инвестиции.¹⁵⁴ Во рамките на професионална посета во 2023 година на библиотечни институции во Нанџин и Шангај, беше овозможен непосреден увид во современи технолошки решенија, како што се ВИ-аватари, роботизирани системи за доставување книги, RFID (Radio Frequency Identification – технологија за идентификација и следење на објекти преку радио бранови) инфраструктура и системи за препознавање лица. Овие решенија даваат јасен увид во насоката на глобалниот развој на библиотеките.

ЈУ Градската библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје е јавна институција основана во 1945 година, која се развива во согласност со современите библиотечни и информациски текови. Иако вештачката интелигенција сè уште не е имплементирана, библиотеката активно спроведува процеси на дигитализација, при што Дигиталната библиотека претставува основа за идни технолошки надградби.

¹⁵⁴ Cox, A. M. and Mazumdar, S. (2022). Defining Artificial Intelligence for Librarians. *Journal of Librarianship and Information Science*, 56(2), pp. 330–340. Достапно на: <https://doi.org/10.1177/09610006221142029> (пристапено на 20.4.2026).

Целта на овој труд е да придонесе кон подлабоко разбирање на улогата на вештачката интелигенција во библиотечното работење и да поттикне научна и професионална дискусија за нејзина примена во македонскиот контекст. Трудот се заснова на анализа на современа научна литература, институционални извори и непосредни набљудувања стекнати за време на професионалната посета на библиотечните институции во Кина.

2. Библиотечна инфраструктура во Нанџин – UNESCO Град на литература

Нанџин е еден од ретките градови во светот кои го носат престижниот статус UNESCO Град на литература. Библиотеката на Нанџин (Nanjing Library), со историја што започнува во 1907 година како Jiangnan Library, претставува една од најстарите и најзначајни јавни библиотеки во Кина. Со фонд од над 12 милиони библиотечни единици, денес таа е трета по големина во Кина и четврта во Азија. Во нејзините архиви се чуваат 454 наслови евидентирани во Кинескиот каталог на ретки книги, што претставува значајно културно и историско наследство.¹⁵⁵

Дигиталната трансформација на библиотеката се развива постепено, започнувајќи со автоматизација на библиотечните каталози и дигитализација на фондовите со цел олеснување на пристапот до информациските ресурси. Овој процес подоцна се проширува кон интегрирани дигитални системи за управување со податоци и развој на „паметни– библиотечни услуги.“¹⁵⁶ Во поновата фаза на развој, библиотеката на Нанџин претставува еден од водечките примери за примена на вештачка интелигенција и роботика во библиотечни системи. Во соработка со Факултетот за компјутерски науки на Универзитетот во Нанџин, развиени се интелигентни роботи за инвентаризација базирани на RFID технологија (Radio Frequency Identification – идентификација преку радио бранови), кои можат да скенираат до 10.000 книги на час.¹⁵⁷ Овие системи автоматски ја ажурираат локацијата на книгите во реално време. Покрај тоа, библиотеката имплементира напредни платформи за управување со колекции и интелигентни системи за пребарување. Во најновата фаза се развиваат и концепти „AI 2.0— (напредна генерација на системи за вештачка интелигенција базирани на машинско учење, обработка на податоци и адаптивни алгоритми), со примена на GPT-тип технологии.“¹⁵⁸ Овие технолошки иновации се поддржани од Универзитетот во Нанџин, кој од 2018 година ја има основано Школата за вештачка интелигенција, со истражувања насочени кон примена на вештачката интелигенција во различни научни области и развој на интелигентни системи.¹⁵⁹

3. Паметни библиотеки во Шангај – Интеграција на АИ во библиотечните услуги

Во анализата се разгледуваат два различни библиотечни модели во Шангај, кои претставуваат различни нивоа на дигитална трансформација.

Shanghai Library East, отворена во 2022 година, е една од најголемите и најмодерните библиотеки во светот, лоцирана во Pudong District во Шангај. Зградата со површина од околу 115.000 m², претставува значајно архитектонско и културно

¹⁵⁵ Nanjing Library. *General Information and Historical Background of Nanjing Library*. <https://njunju.nju.edu.cn/EN/5073/list.htm> (пристапено на 20.4.2026).

¹⁵⁶ Nanjing Library. *Digital Transformation and Development of Library Services*. <https://njunju.nju.edu.cn/EN/5073/list.htm> (пристапено на 20.4.2026).

¹⁵⁷ Nanjing University Library. *AI and RFID-based Smart Library Systems (2023)*. <https://njunju.nju.edu.cn/EN/5073/list.htm> (пристапено на 20.4.2026).

¹⁵⁸ ScienceDirect / AI library systems literature (GPT-based smart library technologies). <https://www.sciencedirect.com> (пристапено на 20.4.2026).

¹⁵⁹ Nanjing University. *School of Artificial Intelligence*. <https://ai.nju.edu.cn> (пристапено на 20.4.2026).

достигнување. Концептот на дизајнот се базира на идејата „од збирка кон поврзување, при што библиотеката функционира како јавен простор за знаење, култура и заедница.¹⁶⁰ Повеќе од 80% од просторот е наменет за активности на заедницата, вклучувајќи сали за настани, изложбени простори и читални.¹⁶¹ Библиотеката располага со високо автоматизирани системи за враќање, сортирање и управување со книги, развиени во соработка со Bibliotheca (компанија за библиотечна автоматизација), што овозможуваат ефикасно движење и обработка на библиотечниот фонд.¹⁶² Се применува интегриран систем на паметни библиотечни технологии кој комбинира RFID автоматизација, дигитални интерфејси и вештачка интелигенција, со цел унапредување на пребарувањето, управувањето со фондот и корисничкото искуство.¹⁶³ Покрај инфраструктурната автоматизација, во библиотеката се присутни и дигитални интерактивни ВИ елементи во форма на виртуелни аватари и мултимедијални инсталации. Овие системи овозможуваат културна и образовна интеракција, вклучувајќи презентации и рецитирање на поезија од кинески автори, со што се збогатува корисничкото искуство и се поврзува традиционалната култура со современи дигитални технологии.¹⁶⁴

3.1. Changning Library – Паметна библиотека со АИ дигитален аватар

Changning Library во Шангај претставува еден од највидливите примери за примена на вештачка интелигенција во јавни библиотеки во Кина. Проектот „New Page Reading Room“ е развиен во соработка со компанијата SenseTime и претставува значаен чекор во развојот на паметни библиотеки.¹⁶⁵ Во рамките на библиотеката функционира дигитален аватар по име Xin Ye, кој користи технологии на компјутерска визија и обработка на природен јазик за интеракција со корисниците.¹⁶⁶ Аватарот обезбедува информации, препораки за читање и помош при користење на услугите на библиотеката. Системот овозможува и персонализирани препораки базирани на историја на позајмување, како и интеграција со роботски системи за достава на книги.¹⁶⁷ Дополнително, сите книги се опремени со RFID технологија која овозможува прецизно следење и автоматско управување со фондот.¹⁶⁸

Од воведувањето на овие функции, системите базирани на вештачка интелигенција се користени десетици илјади пати, што укажува на високо ниво на прифатеност од страна на корисниците.¹⁶⁹

3.2 Ставови на библиотекарите

За време на професионалната посета на библиотеките во Нандин и Шангај беа спроведени неформални разговори со библиотекарите и вработените за примената на

¹⁶⁰ Schmidt Hammer Lassen Architects / Archello. (2022–2023). *Shanghai Library East – architectural and functional overview*. <https://archello.com/project/shanghai-library-east> (пристапено на 21.4.2026)

¹⁶¹ Schmidt Hammer Lassen Architects / Archello. (2022–2023). *Shanghai Library East – architectural and functional overview*. <https://archello.com/project/shanghai-library-east> (пристапено на 21.4.2026)

¹⁶² Bibliotheca. (2023). *Shanghai Library East: Automating Returns and Library Services*. <https://www.bibliotheca.com/en-gb/library-story-shanghai/> (пристапено на 21.4.2026)

¹⁶³ <https://archello.com/project/shanghai-library-east> (пристапено на 21.4.2026)

¹⁶⁴ Shanghai Library / official digital services overview, <https://www.library.sh.cn> (пристапено на 21.4.2026)

¹⁶⁵ SenseTime / Shanghai Changning Library. (2022). *AI-powered smart library system and digital avatar Xin Ye.*

¹⁶⁶ SenseTime. (n.d.). *AI-powered smart library solutions (Xin Ye digital avatar project – Changning Library)*. <https://www.sensetime.com> (пристапено на 21.4.2026)

¹⁶⁷ RADII / FutureIoT. (2022–2023). *AI services, RFID systems and robotic delivery in Shanghai smart libraries*. <https://www.radii.co> (пристапено на 21.4.2026)

¹⁶⁸ Bibliotheca (2023). *Shanghai Library East: Automating Returns and Library Services*. Bibliotheca. <https://www.bibliotheca.com/en-gb/library-story-shanghai/> (пристапено на 21.4.2026)

¹⁶⁹ RADII / FutureIoT. (2022–2023). *AI services, RFID systems and robotic delivery in Shanghai smart libraries*. Available at: <https://www.radii.co> (пристапено на 21.4.2026)

вештачката интелигенција, нејзините можности и предизвици, како и нејзиното влијание врз секојдневното работење. Вработените генерално изразија позитивен, но внимателен став кон примената на вештачката интелигенција. Според нив, таа значително придонесува за автоматизација на библиотечните процеси, подобрување на пристапот до информации и зголемување на ефикасноста на услугите, но не може целосно да го замени човечкиот фактор. Посебно беше нагласено дека улогата на библиотекарите останува суштинска во процеси кои бараат критичко размислување, селекција и проценка на информации, како и директна комуникација со корисниците. Библиотекарите истакнаа дека човечката емпатија, професионалната проценка и способноста за градење доверба со читателите се вредности кои технологијата не може целосно да ги замени. Овие ставови укажуваат дека развојот на современите библиотеки се движи кон модел на соработка меѓу човекот и вештачката интелигенција, а не кон негова замена.

4. ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје: Состојба и перспективи

Градската библиотека „Браќа Миладиновци – Скопје“ претставува значајна културно-информативна институција со долгогодишна традиција во промовирањето на писменоста, културата и пристапот до информации. Основана во 1945 година, библиотеката има важна улога во развојот на библиотечното работење и културниот живот во градот.¹⁷⁰ Библиотеката располага со дигитализирани фондови и постепено ја развива својата дигитална инфраструктура, со што се прилагодува на современите информациски потреби. Иако сè уште не се имплементирани напредни решенија базирани на вештачка интелигенција, постојат јасни основи за понатамошен развој, особено во насока на автоматизација и унапредување на дигиталните услуги.

4.1. Оддел за дигитализација и Дигитална библиотека

Одделот за дигитализација и издаваштво активно работи на зачувување и промовирање на културното наследство преку примена на дигитални технологии. Преку платформата digitalna.gbsk.mk, достапни се дигитализирани збирки со значајна историска и културна вредност, вклучувајќи стари и ретки книги, фотографии, разгледници, ракописи и мапи.¹⁷¹ Дигиталната библиотека е изградена врз системот Омега, кој овозможува организирано складирање, управување и пребарување на дигитализираните содржини. Збирките се систематизирани и јавно достапни, што значително го олеснува пристапот до информациите за корисниците. Овој систем претставува стабилна дигитална основа која во иднина може да се надгради со алатки базирани на вештачка интелигенција, како што се автоматска обработка на податоци и интелигентно пребарување.¹⁷²

4.2. Компаративна анализа – кинески библиотеки и ЈУ „Браќа Миладиновци“ – Скопје

Споредбата меѓу искуствата во Нанџин и Шангај и состојбата во Скопје открива значителна разлика во степенот на технолошка интеграција – разлика која, сепак, не е непремостлива. Следнава табела ги систематизира клучните компаративни параметри:

¹⁷⁰ ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци – Скопје. (n.d.). *Институционален развој и основни информации*. Available at: <https://www.gbsk.mk> (пристапено на 21.4.2026).

¹⁷¹ Дигитална библиотека „Браќа Миладиновци“ (n.d.). *Digitalna kolekcija i online platforma*. <https://digitalna.gbsk.mk> (пристапено на 21.4.2026)

¹⁷² IFLA. (2023). *IFLA Guidelines for Digital Libraries and Artificial Intelligence in Libraries*. International Federation of Library Associations and Institutions. <https://www.ifla.org/resources/> (пристапено на 8.5.2026)

Критериум	Кинески библиотеки (Нанцин / Шангај)	ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје
Историјат	Нанцин: основана 1907 г. Шангај Library East: отворена 2022 г.	Скопје: основана 1945 г.; прогласена за матична библиотека 1962 г.
Обем на фондот	Нанцин: > 10 милиони единици Шангај: > 5 милиони библиотечни единици	> 500.000 публикации (COBISS)
Мрежа на ограноци	Централни библиотеки со широка мрежа на паметни подружници низ дистриктите	4 централни библиотеки, 14 подружници, 1 мобилна (Библиобус)
RFID технологија	✓ Целосно имплементирана – секоја книга опремена со чип	✗ Не постои
Роботска испорака на книги	✓ Роботи ги доставуваат книгите до местото на читање	✗ Не постои
АИ дигитален аватар	✓ Xin Ye (Changning Library) – препораки, резервации, рецитирање поезија	✗ Не постои
Систем за препорака на литература	✓ Базиран на историја на читање и машинско учење	✗ Не постои
Дигитализација на фондот	✓ Напредна фаза – целосно дигитализирани збирки со АИ-поддржано пребарување	● Во тек – digitalna.gbsk.mk (Omeka платформа)
АИ-писменост на кадарот	✓ Систематски програми – 95% универзитетски библиотеки организираат обуки (2023–2025)	● Поединечни иницијативи, без систематска програма
Државна стратешка поддршка	✓ Силна – АИ во библиотеките е дел од националната стратегија	✗ Сè уште не постои специфична стратегија за АИ во библиотеките
Промовирање на културно наследство преку АИ	✓ АИ аватари рецитираат поезија, читалници за традиционална кинеска култура	● Дигитализирани збирки достапни онлајн, без АИ-посредување

Табела 1: Компаративен преглед – кинески библиотеки и ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје¹⁷³

Легенда: ✓ имплементирано / ● во тек или планирано / ✗ сè уште не постои

¹⁷³ Изработено од авторот врз основа на податоци од Shanghai Library East, Changning Library, COBISS.net и ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје.

Анализата на табелата открива три клучни согледувања.

Прво, јазот во технолошката инфраструктура е реален и значителен, но со јасна причинска логика: кинеските библиотеки работат со долгорочна државна стратегија и значителна јавна поддршка за дигитална трансформација на културните институции¹⁷⁴ – услов кој во македонскиот контекст сè уште недостасува.

Второ, основата постои. Дигитализацијата во „Браќа Миладиновци“ напредува, COBISS системот е функционален и платформата digitalna.gbsk.mk е веќе активна и достапна за јавноста.¹⁷⁵ Ова не е почетна точка на нула – тоа е солидна дигитална инфраструктура над која може да се гради понатаму.

Трето, и можеби најважно, постои простор за паметен трансфер на знаење. Не е неопходно да се копираат кинеските решенија во целост – туку да се идентификуваат оние компоненти кои се технолошки и финансиски достапни и кои носат директна корист за македонскиот читател. Како можен пример се издвојуваат системите за препорака на литература, кои би можеле да го олеснат пронаоѓањето содржини според интересите на корисниците.

5. Можности и предности на примената на ВИ во библиотеките

Примената на вештачката интелигенција во библиотечното работење носи бројни предности кои директно влијаат врз квалитетот на услугите и ефикасноста на работењето. Истражувачите Cox и Mazumdar укажуваат дека ВИ во библиотеките опфаќа три главни подрачја: директна примена во услугите, поддршка на истражувачките заедници и промовирање на ВИ-писменост.¹⁷⁶

Прво, автоматизацијата на рутинските задачи – како позајмување, враќање, инвентар и каталогизација – ги ослободува библиотекарите за креативна и стручна работа, како што се советување на корисниците, организирање програми и развој на збирките.

Второ, паметните системи за препорака значително го подобруваат корисничкото искуство, претворајќи ги библиотеките во проактивни посредници на знаење.

Трето, RFID технологијата и роботите за испорака овозможуваат побрза и попрецизна услуга со помал ангажман на персонал.

Четврто, ВИ аватарите ги збогатуваат услугите преку културна интеракција: тие можат да рецитираат поезија, да водат разговор за книжевни дела или да промовираат нематеријални културни вредности, што ја прави библиотеката попривлечна за различни генерации.

Петто, ВИ алатките за анализа на податоци им овозможуваат на библиотечните менаџери донесување одлуки базирани на реалните кориснички потреби.¹⁷⁷

6. Предизвици при воведување на ВИ во библиотеките

Покрај очигледните предности, воведувањето на вештачка интелигенција во библиотеките носи и значителни предизвици. Финансискиот аспект е меѓу најзначајните: воспоставувањето на ВИ инфраструктура бара високи почетни инвестиции во хардвер, софтвер, обука и одржување. За јавни библиотеки со ограничен буџет, како што е ЈУ

¹⁷⁴ Schmidt Hammer Lassen Architects / Archello. (2022). *Shanghai Library East – architectural and functional overview*. <https://archello.com/project/shanghai-library-east> (пристапено на 22.4.2026)

¹⁷⁵ ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје. *Дигитална библиотека*. Достапно на: digitalna.gbsk.mk (пристапено на 22.4.2026)

¹⁷⁶ Cox, A. M., & Mazumdar, S. (2022). *Defining Artificial Intelligence for Librarians*. *Journal of Librarianship and Information Science*. <https://doi.org/10.1177/09610006221142029> (пристапено на 25.4.2026)

¹⁷⁷ USC Library AI (2023). *Artificial Intelligence in Library Services and Digital Transformation* USC Libraries. *Your AI Questions, Answered*. USC University of Southern California Libraries. <https://libraries.usc.edu/article/your-ai-questions-answered-usc-libraries>. (пристапено на 25.4.2026).

Градската библиотека „Браќа Миладиновци-- Скопје, потребна е стратешка поддршка од државата, локалната самоуправа и меѓународни фондови.

Меѓу најчестите ограничувања спаѓаат финансиските трошоци, потребата од стручен кадар, соодветната техничка инфраструктура и заштитата на личните податоци на корисниците.¹⁷⁸

Развојот на компетенции кај библиотекарите е клучен предизвик. Истражувањата покажуваат дека кинеските универзитетски библиотеки во последните години активно организираат обуки и програми поврзани со вештачката интелигенција.¹⁷⁹ Заштитата на приватноста претставува уште еден значаен предизвик. Системи кои скенираат лица или следат читачки навики мора да бидат воведени во согласност со строги стандарди за заштита на личните податоци.¹⁸⁰

Предизвикот на дигиталната поделба исто така е незаобиколен, бидејќи воведувањето на ВИ не смее да ги маргинализира постарите или технолошки помалку вештите корисници. Позитивен пример е практиката на Changning Library, која паралелно ги задржува традиционалните и дигиталните услуги.¹⁸¹

Конечно, ефективното комбинирање на ВИ и IoT (Internet of Things – Интернет на нештата, односно мрежа на меѓусебно поврзани уреди кои разменуваат податоци преку интернет) бара високо ниво на техничка стандардизација и интероперабилност, што претставува глобален предизвик за современите библиотечни системи.¹⁸² И покрај овие предизвици, искуствата од кинеските библиотеки покажуваат дека постепената дигитална трансформација е возможна и во јавните библиотеки со ограничени ресурси. За ЈУ Градската библиотека „Браќа Миладиновци-- Скопје, реален почетен чекор би бил понатамошниот развој на дигиталните услуги и постепеното воведување на едноставни алатки за автоматизација и корисничка поддршка.

7. Заклучок

Посетата на библиотечните институции во Нанџин и Шангај недвосмислено покажа дека вештачката интелигенција и дигиталните технологии не претставуваат само современ технолошки тренд, туку суштински алатки за развој на библиотеките во 21 век. Кинеските примери — особено Changning Library со ВИ аватарот Xin Ye, кој рецитира поезија на познати кинески автори и воспоставува интерактивен дијалог со читателите и Shanghai Library East со својата визија за библиотека како отворен простор на заедницата — покажуваат дека технологијата може фундаментално да ги трансформира библиотеките во поинтерактивни, поефикасни и покултурно збогатени институции.

Компаративната анализа потврдува дека технолошкиот јаз меѓу кинеските библиотеки и ЈУ Градската библиотека „Браќа Миладиновци-- Скопје е реален, но не и непремостлив. Дигитализацијата е во тек, инфраструктурата постои, а институционалната посветеност кон развој е очигледна. Она што недостасува е систематска стратешка поддршка на државно ниво и соодветни финансиски ресурси - услови кои се клучни за следниот чекор на трансформација. Библиотекарот на иднината

¹⁷⁸ Cox, A. M., & Mazumdar, S. (2022). *Defining Artificial Intelligence for Librarians*. Journal of Librarianship and Information Science, 56(2). <https://doi.org/10.1177/09610006221142029> (пристапено на 20.4.2026).

¹⁷⁹ Wu, Y., Lin, Y., Liu, Y., & Yang, Y. (2025). *A survey on the current status of AI literacy lectures in China's university libraries under the AIGC background*. The Journal of Academic Librarianship, 51(5), 103111. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2025.103111> (пристапено на 8.5.2026).

¹⁸⁰ UNESCO. *AI, Privacy and Data Protection in Digital Libraries*. <https://www.unesco.org> (пристапено на 8.5.2026)

¹⁸¹ RADII / FutureIoT. (2023). *AI services, RFID systems and hybrid library services in Shanghai smart libraries*. <https://www.radii.co> (пристапено на 8.5.2026).

¹⁸² IFLA. *Smart Libraries, AI and IoT Integration Guidelines*. <https://www.ifla.org> (пристапено на 8.5.2026)

не е само чувар на книги, туку посредник на знаење, навигатор во дигиталниот свет и промотор на доживотно учење. Вештачката интелигенција не треба да се разбира како закана за библиотечната професија, туку како стратешки партнер во создавањето на современи, достапни и инклузивни библиотечни услуги. ЈУ Градската библиотека „Браќа Миладиновци“ - Скопје располага со доволно историски темели, институционален капацитет и стручна посветеност за да го направи тој чекор.

Користена литература

1. Cox, A. M. and Mazumdar, S. (2022). *Defining Artificial Intelligence for Librarians. Journal of Librarianship and Information Science*, 56(2), pp. 330–340. Достапно на: <https://doi.org/10.1177/09610006221142029> (пристапено на 20.4.2026).
2. Bibliotheca. (2023). *Shanghai Library East: Automating Returns and Library Services*. Достапно на: <https://www.bibliotheca.com/en-gb/library-story-shanghai/> (пристапено на 21.4.2026).
3. IFLA. (2023). *IFLA Guidelines for Digital Libraries and Artificial Intelligence in Libraries*. Достапно на: <https://www.ifla.org/resources/> (пристапено на 8.5.2026).
4. Nanjing Library. (n.d.). *General Information and Historical Background of Nanjing Library*. Достапно на: <https://njunju.nju.edu.cn/EN/5073/list.htm> (пристапено на 20.4.2026).
5. Nanjing Library. (n.d.). *Digital Transformation and Development of Library Services*. Достапно на: <https://njunju.nju.edu.cn/EN/5073/list.htm> (пристапено на 20.4.2026).
6. Nanjing University. (n.d.). *School of Artificial Intelligence*. Достапно на: <https://ai.nju.edu.cn> (пристапено на 20.4.2026).
7. Nanjing University Library. (2023). *AI and RFID-based Smart Library Systems*. Достапно на: <https://njunju.nju.edu.cn/EN/5073/list.htm> (пристапено на 20.4.2026).
8. RADII / FutureIoT. (2023). *AI services, RFID systems and hybrid library services in Shanghai smart libraries*. Достапно на: <https://www.radii.co> (пристапено на 21.4.2026).
9. ScienceDirect. (n.d.). *AI library systems literature (GPT-based smart library technologies)*. Достапно на: <https://www.sciencedirect.com> (пристапено на 20.4.2026).
10. SenseTime. (n.d.). *AI-powered smart library solutions (Xin Ye digital avatar project – Changning Library)*. Достапно на <https://www.sensetime.com> (пристапено на 21.4.2026).
11. Schmidt Hammer Lassen Architects / Archello. (2022). *Shanghai Library East – architectural and functional overview*. Достапно на: <https://archello.com/project/shanghai-library-east> (пристапено на 22.4.2026).
12. Shanghai Library. (n.d.). *Official digital services overview*. Достапно на: <https://www.library.sh.cn> (пристапено на 21.4.2026).
13. USC Libraries. (2023). *Your AI Questions, Answered*. Достапно на: <https://libraries.usc.edu/article/your-ai-questions-answered-usc-libraries> (пристапено на 25.4.2026).
14. Wu, Y., Lin, Y., Liu, Y. and Yang, Y. (2025). *A survey on the current status of AI literacy lectures in China's university libraries under the AIGC background. The Journal of Academic Librarianship*, 51(5), 103111. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2025.103111> (пристапено на 8.5.2026).
15. UNESCO. (n.d.). *AI, Privacy and Data Protection in Digital Libraries*. Достапно на: <https://www.unesco.org> (пристапено на 8.5.2026).

Abstract

Modern libraries are undergoing a period of profound transformation driven by digitalization and the rapid development of information technologies. The application of artificial intelligence (AI) opens new opportunities for improving library services, providing more efficient access to information, and enhancing user experience. During a professional visit in 2023 to library institutions in Nanjing and Shanghai, direct insight was gained into practical AI applications, including automated query systems, user data analysis, robotic book delivery and digital avatars. At the City Library —Braќa Miladinovci – Skopje, AI solutions have not yet been implemented; however, the Digitization Department is actively engaged in developing a Digital Library with digitized collections of significant cultural and historical value. This paper examines the opportunities and challenges libraries face in adopting AI and digital technologies, through a comparative analysis of experiences from China and the current state of digital services in the Macedonian context.

Keywords: *Artificial Intelligence, Libraries, Digital Library, Information Technology, User Services, Digital Transformation, Challenges.*

УЛОГАТА НА БИБЛИОТЕКАРОТ ВО ОФОРМУВАЊЕ НА АКТУЕЛЕН БИБЛИОТЕЧЕН ФОНД

Снежана Џорлева, библиотекар
snezanadzorleva@gmail.com

Ани Камранџиева, библиотекар
anikatrاندzieva015@gmail.com

ЛУБ „Благој Јанков Мучето“ - Струмица

Апстракт

Сведоци сме на новото време во кое класичниот профил на библиотекарот, забрзано се менува со доаѓањето на дигитализацијата. Традиционално, библиотекарот бил чувар на книги и информации во физичка форма. Со развојот на дигиталната технологија, интернетот и отворениот пристап до знаење, улогата значително се прошири. Денес библиотекарите управуваат со дигитални бази на податоци и е-книги, помагаат во пребарување и евалуација на информации, работат со нови технологии, организираат едукативни и културни настани, посредници се меѓу корисниците и огромниот океан на информации... Ако досега библиотекарот ја работеше својата работа тивко и ненаметливо, сега тој е „освојувач“ на новите технологии. Ќе помага на луѓето да препознаат што е точна информација, што е дезинформација и како да пребаруваат ефикасно. Наместо пасивна улога, библиотекарите стануваат активни водичи низ информацискиот хаос. Секако, постојат и предизвици: намалена посетеност на класичните библиотеки, недоволно финансирање, потреба од постојана дообука. Токму тие предизвици ја туркаат професијата напред. Во овој труд посебно ќе обрнеме внимание на трансформацијата на библиотекарската професија во оддел периодика и спецификите во работата со научните и сервиските списанија, односно акцент ќе ставиме на електронските списанија. Научните и сервиските списанија како основни носители на актуелните информации и најновите научни сознанија, покрај монографските публикации се еден од основните фондови на јавните библиотеки. Да се работи со периодика е исклучително тешка, но во исто време и убава работа. Постои верување дека во иднина под притисок на дигитализацијата печатените сервиски списанија сосема ќе бидат заменети со електронските списанија. Во експанзијата на компјутерите, Е-BOOK читачите, дигиталните форми на знаење и брзото доаѓање до информации, потребата за континуирани, информации запишани на лист, потребата за весници и списанија и понатаму постои.

***Клучни зборови:** електронски списанија, нов профил библиотекар, дигитализација*

1. Вовед

Паралелно со печатените списанија, постојат и електронски списанија. Електронските списанија се појавија во седумдесетите, а своја експанзија доживееја во деведесетите години на минатиот век, со желба да се намалат трошоците за печатење на списанијата и весниците. Но, наместо тоа, денеска имаме ситуацијата кога трошоците се уште поголеми, зашто со печатеното списание излегува и негова електронска верзија. Заради полесно пребарување и пристап до нив, големите издавачи се организирани во посебни сервиси (ScienceDirekt, SpringerLINK, PROLA). Имаат посредници и независни бази на податоци. Некои од издавачите, а и библиотеките како институции кои во иднина се повеќе ќе се занимаваат со електронските списанија, започнаа со дигитализација на ретро списанијата. И додека едни предвидуваат исчезнување на печатените публикации (Lankaster, 1985) други сметаат дека библиотеките се нужни и незаменливи.

Во дигиталниот свет моментално има огромен број на научни и сериски списанија. Голем број од нив излегуваат во печатена и електронска форма, а други излегуваат само во електронска форма. Библиотекарот во библиотеките е исправен пред една тешка задача, како да ги препознае кои се соодветни за читачката публика, како истите стручно да ги обработи и на крај да им ги понуди на читателите. Досегашните знаења со кои поседуваа библиотекарите нема да им помогнат многу ако не влезат брзо во светот на дигитализацијата, ако немаат соодветни вештини за пребарување и познавање соодветни алатки кои ќе му помогнат во пребарувањето. Тоа пак подразбира дека тој перманентно мора да посетува соодветни обуки. Се наметнува прашањето како тој ќе работи со новите технологии, како што се: вештачката интелигенција, дигитални архиви, виртуелна реалност и дигитализацијата на културното наследство.

Библиотекарот ќе биде и ќе нуди најголема поддршка за истражување и учење на корисниците. Особено во академските библиотеки, библиотекарот ќе биде партнер во истражување – помагајќи со наоѓање извори, цитирање, управување со податоци.

2. Краток историски развој на научните и сериските списанија

Првите списанија во електронски облик се појавиле во седумдесеттите години на 20-от век, но, поради недостатоци во достапноста, не биле користени. Од доцните деведесетти години од минатиот век, бројот на достапни електронски публикации постојано расте. Повеќе од нив се електронска форма на печатените списанија, но, има и такви кои излегуваат само во електронска форма.

Акцентот го ставаме на електронските списанија во овој труд, од повеќе причини, но, најзначајни се тие што, со нивната појава и појавата на дигитализацијата тие претставуваат значајна новина и промена во работата на традиционалните библиотеки, а уште повеќе што значајно ја менуваат професијата библиотекар и најмногу затоа што се предвидува дека тие се иднината на дигиталните библиотеки.

Дека во иднина библиотеките нема да бидат потполно дигитални има повеќе причини, Will Sherman (2007) наведува дури 33 причини, а некои се:

1. Не е сè достапно на интернет
(тоа не го допуштаат авторските права)
2. Дигитализација
(скапа и ќе треба многу време се да се дигитализира (според Sherman околу 200 години)
3. Дигиталните библиотеки не се интернет
4. Интернетот е хаос
Важни и неважни информации се појавуваат и исчезнуваат
5. Библиотекарите во традиционалните библиотеки организираат форуми и упатуваат на релевантни извори на информации. Во дигиталната средина таа нивна улога најмногу доаѓа до израз
6. Се намалува бројот на корисници во библиотеките, но истовремено расте бројот на виртуелни посети.

Шеесеттите и седумдесеттите години од 20 век, се појавуваат библиографски бази на податоци, осумдесеттите реферални бази на податоци, а при крајот на векот расте бројот на бази на податоци со пристап до целиот текст.

Историски гледано, порано, појавата на печатниците ја овозможила појавата на првите весници и списанија во 16 и 17 век. Освен дневните и политичките периодични публикации се јавуваат и научни списанија. Меѓу првите научни списанија е Le Journal de Scavans кој почнал да излегува во 1665 год. во Париз.

Во седумдесеттите и осумдесеттите години од минатиот век печатените научни и сериски списанија го доживуваат својот врв, а во деведесеттите години почнува да се

чувствува криза, во издавањето на печатените периодични и научни списанија, затоа што нивното печатење станува скапо. Како можност за разрешување на кризата се гледа во појавата на првите облици на електронски списанија, кои треба да го олеснат излегувањето на периодичните и научните публикации.

3. Електронските списанија и библиотеките

Од електронските списанија се очекувало да ќе ја решат кризата која се појавила во издавачката дејност и дека ќе доведат до заштеда на пари, хартија и простор. Но, некои од овие претпоставки се покажале погрешни затоа што електронските списанија не довеле до заштеда на пари ниту кај библиотеките, ниту кај издавачите. Така комерцијалните издавачи не преминале комплетно кон издавање само на електронски списанија, туку продолжиле со издавање на печатени и нивната верзија во електронски формат, што го поскапило издавањето. Потоа, издавачите им нудат различни услови за претплата на библиотеките. Постои опасност со прекин на претплатата за тековната година, библиотеките да ги изгубат броевите од електронското списание од преходните години. Со овозможување пристап до електронските списанија, библиотеките не ги намалиле трошоците за набавка, туку биле потребни повеќе средства за почетна имплементација на процесот. Точно е дека електронските списанија не заземаат место на полиците во библиотеките, но, потребно е компјутери за да можат да се користат.

4. Трансформација на библиотекарската професија со појавата на електронските списанија

Со појавата на електронските списанија, библиотеките се ставени во ситуација на нови предизвици и задачи во однос на организацијата на библиотечната граѓа. Со експанзијата на дигитализацијата се наметнуваат голем број на прашања, во однос на оформувањето на актуелниот библиотечен фонд. И тоа:

1. Ќе биде ли претплатата на електронските списанија помала од онаа на печатените?
2. Какви ќе бидат условите за пристап до нив и кој треба да преговара со издавачите (добавувачите)?
3. Треба ли да се откажат печатените списанија?
4. На кои електронски списанија да им се овозможи пристап?
5. Како да се интегрираат електронските списанија во библиотечните каталози, да им се осигури пристап и да се понудат на читателите?
(Ние во помалите јавни библиотеки досега имаме каталози на печатените периодични списанија, но, не и на електронските - сè уште)
6. Како да се архивираат електронските списанија?

Ова се сериозни прашања кои бараат сериозни одговори и тоа што е можно побрзо, затоа што секое доцнење со „фаќање приклучок“ кон новата ситуација, ќе се одрази неповолно врз работата на јавната библиотека, а особено во помалите средини. Првите проблеми веќе се на видик. На пр. списанието „Службен весник на РСМ“. Печатената верзија не се испорачува до јавните библиотеки, а претплата на електронската е поскапа од печатената верзија, заради што се откажува претплатата. Со откажување библиотеката губи континуитет во годиштето на списанието „Службен весник на РСМ“ при внесување во системот COBISS lib.

Слична судбина им претстои и на списанијата за деца: „Росица“ за најмали, „Росица“ за училишна возраст и „Другарче“, кои со години библиотеките ги набавуваа во печатена форма, а сега се заговара да излегуваат во електронска форма. Не само од естетска гледна точка туку и од манипулативна се губи континуитетот на списанијата за деца.

Сето ова од библиотекарите бара нови знаења и вештини, за кои за волја на вистината треба да бидат оспособени, за што пак се потребни соодветни обуки.

5. Набавка на библиотечна граѓа

Порано библиотеките, во зависност од својата читачка публика сами си одредуваа за кои печатени публикации ќе се претплатат, за да ги набават. Сега ситуацијата се менува и библиотеките ќе настојуваат да обезбедат пристап до што повеќе електронски списанија. Во другите земји, на пр. во Хрватска се организираат во конзорциум со цел да овозможат пристап до што поголем број на електронски списанија. Здружувањето во конзорциум им овозможува да осигурат пристап до поголем број на електронски списанија, по поволна цена, а само една библиотека ја набавува печатената верзија на списанието.

Во Хрватска тоа е порталот „Хрчак“ за научни и периодични публикации, додека пак Elsevier во својата база ScienseDirekt има преку 2000 публикации.

6. Обработка

Електронските списанија го збогатуваат библиотечниот фонд, но, во исто време работата во периодика при обработка на списанијата ја прават покомплексна. Како што се зголемува бројот на електронските списанија така расте и обемот на работа при обработка на списанијата во периодика. Би било препорачливо да се направат посебни каталози за електронските списанија а посебни за печатените, но, сè уште ова во јавните библиотеки во внатрешноста не се практикува. За да се задоволат потребите на читателите најчесто од страна на библиотеката им се дава само URL адресата на списанието за да можат да пристапат до него за да го читаат.

Кај нас обработката на електронското списание, во одделот периодика, се врши исто како и кај печатената верзија, при што се отвара нов запис. Записот за електронското списание се презема од заедничката база на податоци и се обработува, при што се нагласува дека излегува во електронска форма.

7. Кои вештини треба да ги има библиотекарот кој работи во периодика со електронски списанија

Во поголемите библиотеки (национални, научни) постојат библиотекари кои во оддел периодика работат само со електронски списанија. Библиотекарот кој работи со електронски списанија мора да стекнува дополнителни знаења и вештини кои ќе ги користи при обработка на граѓата. Нивната работа опфаќа преговарање со издавачите, осигурување пристап преку мрежните станици па се до каталогизација на електронското списание и ставање во функција на негово користење. Во некои библиотеки доаѓа до промена на внатрешната организација на работата. Се појавуваат нови работи места кои досега не постоеле, како што се: каталогизатор на електронски сериски публикации, координатор за набавка на електронски сериски публикации, библиотекар за електронски сериски публикации, библиотекар за дигитални извори на информации, библиотекар за метаподатоци... Библиотекарите покрај тоа што треба да ја познаваат каталогизацијата и каталошките формати, тие сега треба да имаат познавања за тоа што се метаподатоци, што е тоа мрежен (веб) дизајн, обработка на електронската граѓа. Освен каталошка обработка на електронското списание потребно е да се поврзат записите на електронското и печатеното списание. Поради честите промени на URL адресите потребно е почесто да се ажурираат податоците. Исто така, треба да се работи на промоција на новите услуги и запознавање на корисниците како да ги користат, што е многу битен фактор за функционирање во новите услови.

8. Резиме

Сите оние библиотеки кои нема да успеат да се престојат или да „фатат приклучок“ со новата ера на информации, како што се на пример помалите локални библиотеки, тешко ќе се справат со организација на работата во иднина и ќе продолжат со стариот начин на работа. Доколку не се прати новиот начин на работа, со дигитализација на процесите, тоа ќе значи дека се неатрактивни, помал број на читатели, намалена посетеност. Сепак, постојат и други размислувања.

Така, Sherman смета дека и покрај новите технологии и развојот на дигиталните библиотеки, списанијата на хартија нема да исчезнат, како што телевизијата не го потисна радиото, ни видеото филмот. Така во иднина ќе постојат дигитални и печатени книги, а корисниците во зависност од афинитетот ќе одбираат која верзија сакаат да ја читаат.

Kuny I Cleveland (2002) сметаат дека новата технологија само го променила начинот на работа во библиотеките, но не и нивната улога. Некогаш било тешко да се дојде до информации, но денес со нив сме бомбардирани секојдневно и потребна е стручност во пронаоѓање и анализа на пронајдените информации. Библиотеките и библиотекарите ќе ја преживеат информациската револуција со значајни трансформации, но нивната улога во општеството станува се позначајна.

Библиотеките во иднина можеби ќе немаат згради и ќе станат исклучително виртуелни, тоа ќе го покаже времето, но основната улога на библиотекарите и понатаму останува иста: организација, пребарување и пронаоѓање на релевантни информации, овозможување на слободен пристап до информациите со почитување на авторските права.

Користена литература

1. Болтевски, М. (2023). „Филозофијата на вештачката интелигенција“. Филозофска трибина, бр. 33, стр. 163-176
2. <https://fulir.irb.hr/231/1/hrvzncas.pdf> (пристапено на 22.4.2026 и на 30.4.2026)
3. Челиковиќ И. (20226). „Книгата или ВИ – како најдобар пријател на човекот“. Слободен печат, сабота-недела 25-26 април 2026, стр.7
4. Chan, Lisa. Electronic journals and electronic libraries //Library Hi-Tech 17, 1 (1999) 10-16
5. Cole, Louise. Back to basics: what is the e-journal. //E-LIS (2004) [http://eprints.relis.org/archive/00000784/\(2006-12-27\)](http://eprints.relis.org/archive/00000784/(2006-12-27))
6. EJOL – Electronic Journals Online library. <http://ejol.irb.hr> (2006-11-26)

Abstract

We are witnessing a new era in which the classical profile of the librarian is rapidly changing with the advent of digitalization. Traditionally, the librarian was primarily a keeper of books and information in physical form. With the development of digital technology, the internet, and open access to knowledge, this role has significantly expanded.

Today, librarians manage digital databases and e-books, assist in searching for and evaluating information, work with new technologies, and organize educational and cultural events.

They mediate between users and the vast ocean of information. If the librarian once performed their work quietly and unobtrusively, today they are an "explorer" of new technologies. They help people recognize what is accurate information, what is disinformation, and how to search effectively. Instead of a passive role, the librarian becomes an active guide through the information chaos.

Of course, there are challenges: reduced visits to traditional libraries, insufficient funding, the need for continuous training. However, these challenges are driving the profession forward. In this paper, I pay attention to the profile of the librarian in the department of periodicals and specific literature in work with serial publications, emphasizing their position as one of the most specialized. Serial publications, as basic carriers of information, are active sources of information and the latest scientific knowledge, alongside monographic publications, and are one of the core collections of public libraries.

Working with periodicals is intellectually difficult and demanding, but at the same time it is a challenge. In the era of expansion of computers, e-books, readers, digital forms of knowledge, and the rapid arrival of information, the need for continuous, written information recorded on paper, the need for preservation and research, still remains.

Keywords: *Online News Papers, New Profile Librarian, Digitalization.*

ДИГИТАЛИЗАЦИЈА И НОВА УЛОГА БИБЛИОТЕКАРА: СЛУЧАЈ ЧАСОПИСА КУЛТУРА

Др Јелена Ђорђевић
jelena.djordjevic@zaprokul.org.rs

Маријана Узуновски
marijana@zaprokul.org.rs

Завод за проучавање културног развика

Сажетак

Дигитална трансформација културног и научног садржаја мења улогу библиотекара, проширујући њихове одговорности од чувара колекција до активних посредника знања и посредника приступа. Пројекти дигитализације, стога, играју кључну улогу не само у очувању културног наслеђа већ и у редефинисању савремених библиотечких пракси. Овај рад представља дигитализацију часописа *Култура*, јединог научног часописа у Србији посвећеног теорији и социологији културе и културне политике, који од 1968. године објављује Завод за проучавање културног развика. Покренут и спроведен уз активно учешће специјалне библиотеке Завода, пројекат је имао за циљ очување вредне архивске грађе и побољшање њене доступности и видљивости у дигиталном окружењу. Процес је обухватао неколико фаза: прикупљање и припрему материјала, скенирање и дигиталну обраду, креирање структуриране базе података са метаподацима и онлајн објављивање. Развијена дигитална платформа омогућава напредну претрагу и пружа отворени приступ чланцима у пуном тексту, подржавајући истраживаче, студенте и ширу јавност. Рад истиче еволуирајућу улогу библиотекара у управљању дигиталним колекцијама, обезбеђивању квалитета података и побољшању приступа знању. Такође се бави утицајем пројекта на дигиталне хуманистичке науке и међународну видљивост српске културне продукције. Представљањем ове студије случаја, рад доприноси разумевању како иницијативе за дигитализацију подржавају трансформацију библиотечке професије.

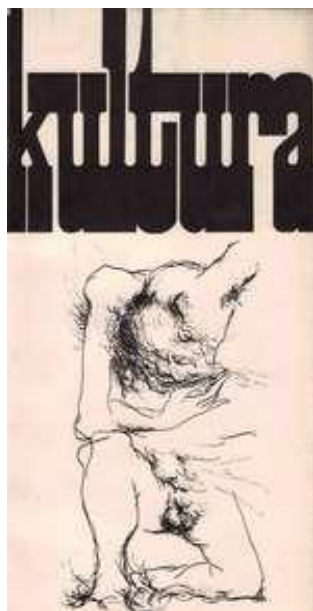
Кључне речи: дигитализација, трансформативна улога библиотекара, културно наслеђе, дигитални приступ, дигиталне хуманистичке науке

Часопис *Култура* - научни часопис за теорију и социологију културе и културну политику

Научни часопис *Култура* - часопис за теорију и социологију културе и културну политику установљен је годину дана након оснивања Завода за проучавање културног развика 1968. године на иницијативу Стевана Мајсторовића, првог директора и оснивача Завода (Слика бр. 1). Од свог настанка, *Култура* је својеврстан простор за охрабривање критичких дебата о свим питањима од значаја за социологију културе и културну политику. Основан је са намером да стално унапређује ангажовање запослених у култури међајући и еволуирајући погледе на културу и културну политику, као и сам положај стручњака у култури, самим тим и библиотекара. Данас је класификован као врхунски научни часопис од националног значаја (М51), једини који се бави питањима социологије културе и културне политике. У свом раду часопис *Култура* охрабрује и подржава научнике, предаваче, истраживаче и студенте да постављају и разматрају питања важна за разумевање сложеност појма културе.

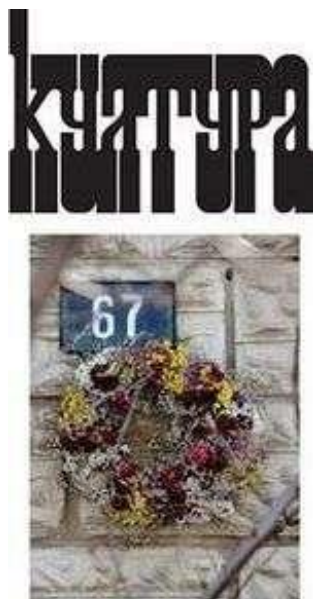
„Састав прве редакције часописа *Култура* од једанаест чланова, предвођене одговорним уредником Стеваном Мајсторовићем и Тривом Инђићем, идејним покретачима часописа, наговештавао је нову оријентацију на интелектуалном пољу.

Редакцију су чинили следећи чланови: Слободан Цанић, Драгутин Гостушки, Вујадин Јокић, Даница Мојсин, Мирјана Николић, Небојша Попов, Богдан Тирнанић, Милан Војновић и Тихомир Вучковић. Током пет деценија делатности часописа *Култура*, постојало је више редакција.¹⁸³ Препознатљиво ликовно решење логотипа часописа *Култура* и нацрт корица је већ за потребе првог броја осмислио уметник и калиграф Божидар Боле Милорадовић (Слика бр. 1). Од 1971. године, установљена је пракса уређивања тематских бројева.

Слика бр. 1. Први број часописа, 1968. год.

Најпре је часопис био штампан на латиници, али је уз сагласност редакције од 2013. почео да се објављује на ћирилици (Слика бр. 2), са важном напоменом да и даље на латиничном писму објављује текстове аутора из региона који пишу на том писму. Уметник Милорадовић је тада прилагодио логотип новим захтевима, те су разлике биле готово не приметне.

Слика бр. 2. Први број часописа на ћирилици, 2013. год.

¹⁸³ <https://zaprokul.org.rs/casopis-kultura/>

Последњу етапу развоја часописа обележава нови и модерни дизајн који је установљен 2021. године, уз промену логотипа, али и формата (Слика бр. 3).

Слика бр. 3. Први број часописа са новим дизајном, 2021. год.

Данас се часопис *Култура* редовно полаже у Репозиторијум Народне библиотеке Србије, а од 2010. године налази се у Српском цитатном индексу, где су текстови доступни у пуној електронској форми (Слика бр. 4).

Слика бр. 4. Часопис *Култура* у СЦИ

Од 2011. године научни чланци, осим редовних УДК (универзална децимална класификација) имају и одговарајуће DOI (Digital Object Identifier) бројеве који омогућавају видљивост и индексирање у међународним оквирима и по међународним стандардима.¹⁸⁴

Дигитализација часописа *Култура*

Поводом обележавања педесет година постојања часописа *Култура*, 2018. године, оптимизован је и покренут интернет сајт на домену <https://www.casopiskultura.rs/>. Са развојем часописа и његовом дигитализацијом промењена је и улога библиотекара који су поред задатка очувања традиције овог вредног научног часописа, добили и својеврсну улогу дигиталних медијатора, који су часопис учинили дигитално „живим“. Сви објављени текстови пренети су у дигитални формат и организовани према годинама

¹⁸⁴ Више на: <https://zaprokul.org.rs/casopis-kultura/>

излажења. На сајту је омогућено претраживање текстова према ауторима, кључним речима, доступне су све информације из импресума, као и преглед садржаја. Текстови се могу преузимати појединачно, али је могуће и преузимање целокупних бројева часописа у ПДФ формату. Дигитализацијом свих бројева часописа *Култура* (183 до сада), његови садржаји су постали доступни истраживачима широм света, чиме се повећава видљивост српске културне продукције и доприноси међународном дијалогу у хуманистичким наукама.

Дигитализација овако сложене форме научног часописа, покренута је на иницијативу, али и визију и искрену жељу његовог дугогодишњег секретара и уредника, Пеђе Пивљанина, који је пажљиво, најпре за своје потребе, али и потребе архиве, дигитализовао сваки број часописа. Уз залагање библиотекара Завода, убрзо је покренут и пројекат који је подразумевао и пажљиву дигиталну обраду уз помоћ Одељења за документацију и информатичку обраду Завода.

Дигитализација је сложен процес који обухвата више фаза, од физичке припреме материјала до коначне доступности дигиталног садржаја корисницима. Када је реч о часописима попут *Културе*, процес дигитализације има специфичне захтеве, јер је циљ не само очувати физичке примерке већ и осигурати да дигитални садржаји буду веродостојни, квалитетни и лако доступни.

Пројекат дигитализације часописа *Култура* подразумевао је низ пажљиво планираних активности које су се спровode у четири главне фазе: прикупљање материјала, дигитална обрада, формирање базе и публикување на сајту.

У почетној фази вршила се идентификација и сакупљање свих бројева часописа. Материјал се проверавао у погледу квалитета, комплетности и очуваности, како би се осигурало да је погодан за дигитализацију. Сакупљени материјал је затим пролазио кроз процес дигитализације, који укључује скенирање, обраду слика и конвертовање у одговарајући дигитални формат. У овој фази се такође вршила провера техничког квалитета, укључујући читљивост текста и тачност боја. Дигитализовани материјал се организовао у структурирану базу података. База садржи метаподатке, као што су аутори, наслови чланака, годиште и број часописа, како би се омогућило лако претраживање и приступ. Завршна фаза подразумевала је објављивање дигитализованог садржаја на званичном сајту пројекта. Ово омогућава јавности, истраживачима и заинтересованим корисницима приступ дигиталним издањима часописа *Култура*.

Након свих изазова и препрека коначно смо на засебном сајту успоставили и виртуелни часопис *Култура*. До данас су обрађени и врло лако доступни сви бројеви часописа. Претраживост је могућа по различитим параметрима: аутор, година издања, аутор, број, тема и кључне речи. Најзначајнија добробит дигитализације јесте окупљање материјала на једном месту, који је сада лако доступан свим научницима, истраживачима, студентима и читавој јавности.

Дигитализација часописа била је изузетно захтеван пројекат који је подразумевао мултидисциплинарни приступ и сарадњу свих библиотекара, истраживача и документалиста у Заводу. Поред техничких изазова, као што су скенирање, обрада слика и примена оптичког препознавања карактера за претраживост текста, било је неопходно осигурати да дигитална реплика верно представља оригинал и да одговара академским стандардима. Данас одржавање овакве базе јесте константни изазов, јер захтева значајне ресурсе, укључујући редовно ажурирање садржаја, техничке интервенције и унапређење платформе како би се одржао њен квалитет и доступност. Пласирање базе подразумева континуирани рад на промоцији, сарадњи са библиотекама и културним институцијама, као и прилагођавање њеним корисницима кроз прикупљање повратних информација. Чињеница да овај пројекат омогућава широј јавности, научницима и истраживачима

лакши приступ научним садржајима из области културе оправдава сав уложени труд, чинећи га не само техничким, већ и значајним културним подухватом.

Закључак

Дигитализација јединог научног часописа у Србији за теорију и социологију културе и културну политику има велики значај за дигиталну хуманистику, јер представља нераскидиви мост између традиционалног културног наслеђа и савремених технологија. Поред тога дигитализација часописа трансформисала је улогу библиотека Специјалне библиотеке Завода обогућавајући нове начине истраживања и анализе, попут примене текстуалне анализе, мрежне анализе, визуализације података и других метода које су суштинске за дигиталну хуманистику. Нова улога допринела је мултидисциплинарним истраживањима, повезујући културне и друштвене феномене са технолошким иновацијама. У том смислу, овај подухват је и платформа за отворени приступ знању и битна база за промену и трансформацију улоге библиотекара у савременом друштву, чиме се подстиче развој критичког мишљења и дебата у академској заједници.

Часопис *Култура* дигитализацијом је добио нови живот у дигиталном добу, постајући не само архивски материјал већ и активан ресурс за истраживање, иновацију и критички дијалог, чиме значајно доприноси развоју читаве дигиталне хуманистике.

Веб извори:

1. <https://zaprokul.org.rs/casopis-kultura/>
2. <https://www.casopiskultura.rs/o-casopisu/>

Digitalization and the Changing Role of Librarians: The Case of the Journal Kultura

Abstract

The digital transformation of cultural and scientific content is reshaping the role of librarians, expanding their responsibilities from custodians of collections to active mediators of knowledge and facilitators of access. Digitalization projects, therefore, play a key role not only in preserving cultural heritage but also in redefining contemporary library practices. This paper presents the digitalization of the journal *Kultura*, the only scientific journal in Serbia dedicated to the theory and sociology of culture and cultural policy, published since 1968 by the Institute for Cultural Development Research. Initiated and implemented with the active involvement of the Institute's special library, the project aimed to preserve valuable archival material and to enhance its accessibility and visibility in the digital environment. The process included several phases: collection and preparation of materials, scanning and digital processing, creation of a structured database with metadata, and online publication. The developed digital platform enables advanced search and provides open access to full-text articles, supporting researchers, students, and the wider public. The paper highlights the evolving role of librarians in managing digital collections, ensuring data quality, and improving access to knowledge. It also addresses the impact of the project on digital humanities and the international visibility of Serbian cultural production. By presenting this case study, the paper contributes to understanding how digitalization initiatives support the transformation of the library profession.

Keywords: *Digitalization, Transforming Role of Librarians, Cultural Heritage, Digital Access, Digital Humanities.*

ИНТЕГРАЦИЈА НА ЕЛЕКТРОНСКИТЕ ПУБЛИКАЦИИ ВО БИБЛИОТЕЧНИОТ СИСТЕМ И ФОНД НА НАЦИОНАЛНАТА И УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ - СКОПЈЕ

Магдица Шамбевска
shambevskamagdica@gmail.com

Пандорка Стоименовска
pandorka@nubsk.edu.mk

НУ НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Апстракт

Овој труд ги анализира улогата и значењето на електронските публикации како составен дел од библиотечниот фонд на Националната и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ – Скопје. Во услови на дигитална трансформација, електронските ресурси и технологијата се неопходни за обезбедување брз и ефикасен пристап до информации. Во трудот се анализираат каталожско-библиографската обработка, трајното зачувување на електронските публикации (вклучувањето во фондот на НУБ), како и нивното внесување во Македонската тековна библиографија. Посебно внимание е посветено на законската регулатива во Македонија, меѓународните стандарди и препораките на ИФЛА, кои ја дефинираат улогата на националните библиотеки во собирањето, обработката и зачувувањето на електронските публикации. Во прилог на тоа, анализирани се состојбите со електронските книги и списанија, како и предизвиците поврзани со нивната обработка. Исто така, трудот се осврнува на потребната техничка инфраструктура и човечките ресурси во рамките на НУБ како и на неопходните чекори кои треба да се преземат за подобрување на состојбата. Во трудот се предлагаат решенија за унапредување на системот за депонирање, обработка и обезбедување достапност на електронските публикации, со цел нивно целосно интегрирање во актуелниот библиотечен фонд и подобрување на услугите за корисниците. Во таа насока, се истакнува неопходноста од донесување на јасни политики и стратегии за управување со електронските ресурси, со што библиотеката ќе ја зајакне својата улога како современ информациски центар и чувар на националното културно и научно наследство.

Клучни зборови: електронски публикации, интеграција, библиотечен фонд, библиографска обработка, трајно зачувување, НУБ.

Вовед

Во услови на забрзан технолошки развој и дигитална трансформација на општеството, библиотеките сè повеќе ја прошируваат својата традиционална улога на „чувари“ на печатените библиотечни материјали со нови форми и начини на обработка на дигиталните и електронските ресурси. Електронските публикации денес претставуваат значаен дел од современиот библиотечен фонд, овозможувајќи брз, далечински и постојан пристап до информативни, книжевни, научни, стручни и едукативни содржини. За националните библиотеки, како што е Националната и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ – Скопје (НУБ), интегрирањето на македонските електронски публикации во библиотечниот фонд претставува важен чекор во комплетирањето на националната издавачка продукција и модернизација на услугите за потребите на современите корисници. Овие публикации опфаќаат различни форми на дигитални документи, како што се електронски книги, електронски списанија, бази на податоци и репозиториуми. Во такви услови, НУБ не е само простор за чување на

библиотечен материјал и информации, туку и активен информациски центар кој обезбедува пристап до глобални научни ресурси. Оттука, анализата на местото и улогата на македонските електронски публикации во актуелниот библиотечен фонд претставува значајна тема за современото библиотекарство.

Во НУБ со години наназад тече процесот на дигитализација на дел од библиотечниот фонд преку дефинирани приоритети како што се старите ракописи, старопечатените книги, ретката периодика како и на македонски сериски публикации (дневен печат) со постар датум чии записи можеме да ги најдеме во каталогот на дигиталната библиотека Dlib, каде истовремено е овозможен и пристап до целосните текстови или слики.

Но што се случува со **македонските електронски публикации**? Согласно со законската регулатива на Македонија, НУБ е одредена како депозитна библиотека за целокупната издавачка продукција на национално ниво и во таа функција е одговорна за чување и обработка на истата таа продукција. Во овој труд ќе се задржиме на анализа за каталожко-библиографската обработка и зачувувањето на два вида електронски публикации како дел од актуелниот библиотечен фонд на НУБ, а тоа се македонските *електронски книги и електронски списанија*.

Пред да пристапиме со образложението зошто и како треба да се обработуваат електронските публикации, од аспект на библиотечните процеси се чувствува потреба да се разграничи следнава терминологија (табела подолу):

Термин	Што значи	Фокус	Пример
Дигитализација на печатени публикации	Процес на претворање на печатени материјали во дигитална форма преку скенирање, фотографирање или OCR.	Претворање од физички во дигитален формат.	Се скенира весник од 1980 и се добива дигитален формат - PDF.
Зачувување во електронски формат на печатените публикации	Долгорочно складирање и управување со дигиталните копии на печатените материјали.	Одржување, чување и обезбедување пристап до дигиталниот формат.	Се сместува тој PDF во дигитален архив со метаподатоци и резервни копии.
Библиографска обработка и трајно зачувување на електронски публикации	Организирање, каталогизација и содржинска обработка на електронските публикации и обезбедување нивна достапност со помош на специјализирани архивски и технички решенија.	Вклучување на информации за URL, DOI, формат на датотеката и информација за достапност.	Оригиналниот PDF се чува, но се креира и копија од документот кој се чува во дигитален репозиториум со редувантни копии кои се чуваат и на физички сервери и во облак, со редовни бекапи.

Низ следниот пример се објаснети процесите на *дигитализација, зачувување и обработка*:

- Имаме книга од 1962 година, печатена, на полиците во магацин, ја нема на микрофилм, за неа може да дознаеме само од класичниот каталог со каталожните картончиња во НУБ затоа што не е „внесена“ во КОБИС. Оваа книга се обработува на следниот начин: 1) Се дигитализира (скенирање и OCR); 2) Се зачувува во електронски формат (се складира на сервер во дадена база); 3) Се „внесува“ во КОБИС и станува пребарлива во електронскиот каталог и Dlib а се овозможува достапност (покрај физичката) со целосен текст, регулирано според Законот за авторски и сродни права и Правилникот за услуги на НУБ.

- Имаме печатена книга, се обработува на следниот начин: 1) Се изработува ЦИП-запис за истата, а со тоа се сместува во електронскиот каталог и подоцна во Македонска

тековна библиографија (МТБ); 2) Согласно со законот, доставениот дигитален примерок од истата би требало да се зачува како копија во база на податоци на даден сервер за потребите на НУБ; 3) Се обезбедува физичка достапност на истата како дел од фондот и евентуално во електронски формат како дел од дигитална колекција, секако законски регулирано.

- Имаме е-книга (пр. универзитетски учебник), се изработува ЦИП, го има во електронскиот каталог (КОБИСС+), но не влегува во МТБ затоа што не се печати, не се зачувува дигитална копија од истата е-книга. Во овој случај комплетна обработка би претставувало: 1) Изработка на ЦИП со URL, DOI итн. 2) Обезбедување нејзина достапност согласно со авторските права и со помош на специјализирани архивски и технички решенија со кои пак се обезбедува условот за внес во МТБ; 3) Чување на оригиналниот PDF, но и креирање на копија од документот и складирање во дигитален репозиториум на физички сервери и/или во облак, со редовни бекапи.

Препораки на ИФЛА и законските обврски за електронските публикации

ИФЛА има подготвено повеќе прирачници и водичи со препораки за обработката на електронските публикации.

Key Issues for E-Resource Collection Development: A Guide for Libraries (*Клучни прашања за развој на збирки на е-ресурси: Водич за библиотеки*) од членовите на Комитетот за аквизиција и развој на збирки. Во овој водич се зборува за електронските ресурси чијашто обработка претставува низа од предизвици кои пак не се среќаваат при селекцијата и набавката на традиционалните аналогни (печатени) материјали, па затоа се препорачува библиотеката да развие јасни политики и процедури за избор и управување со таквите ресурси.

Networking for Digital Preservation: Current Practice in 15 National Libraries/ Ingeborg Verheul (*Вмрежување за дигитално зачувување: тековна практика во 15 национални библиотеки / Ингеборг Верхеул*). Резимирано, во оваа публикација на ИФЛА се констатира дека библиотеките низ целиот свет мора да се справат со брзорастечкиот број на дигитални материјали што треба да се заштитат. Публикациите во дигитална форма, онлајн или на ЦД, дигитализирани слики и оригинални дигитални материјали треба да се зачуваат и да се одржуваат достапни. Заштитата на дигиталното наследство има големо значење, особено за националните библиотеки, поради нивната законска обврска да го зачуваат националното наследство на една земја.

Common Practices for National Bibliographies in the Digital Age / IFLA Bibliography Section Standing Committee (*Заеднички практики за национални библиографии во дигиталната ера / Постојаниот комитет на Секцијата за библиографија при ИФЛА*), кои имаат за цел да обезбедат точни упатства за моменталната вообичаена практика за да им помогнат на оние што бараат информации за креирање и одржување на национална библиографија. Тој треба да биде прилагоден, бидејќи библиографската контрола варира во голема мера од земја до земја, а локалните барања може да бидат под влијание на финансиски, правни или практични ограничувања. Овој водич е создаден и одржуван од Одделот за библиографија на ИФЛА кој ги дефинира задачите на националните библиотеки на следниов начин: Националните библиотеки имаат посебни одговорности, честопати дефинирани со закон, во рамките на библиотечниот и информацискиот систем на една нација. Овие одговорности варираат од земја до земја вклучувајќи ги процесите: собирање преку законско депонирање на националните изданија/публикации (**и печатени и електронски**) и нивно каталогизирање и зачувување; обезбедување централни услуги (на пр., референци, библиографии, зачувување, позајмување) за корисниците и директно и преку други библиотеки и информациски центри; зачувување и промоција на националното културно наследство; стекнување на репрезентативен

фонд на странски публикации; промоција на националната културна политика; и водење национални кампањи за писменост.

Потребата од библиотечната обработка на електронските публикации и нивно вклучување во актуелниот библиотечен фонд, покрај светските трендови, се наметнува и од Законот за библиотеките и Законот за издавачката дејност во Македонија, па во тој контекст ќе разгледаме одредени членови од овие закони.

Закон за библиотеките

Библиотечен материјал

Член 2

(1) Библиотечен материјал се текстуални, графички, сликовни, звучни, електронски или друг вид на публикации наменети за јавноста, кои библиотеката ги собира, обработува, чува, дава на користење или обезбедува пристап за корисниците до нив.

Работење на библиотеките

Член 16

(1) Библиотеките ги вршат особено следниве работи:
набавуваат, истражуваат, собираат, стручно обработуваат и проучуваат, заштитуваат, чуваат, објавуваат, информираат, презентираат и даваат на користење библиотечен материјал

(11) вршат дигитализација на библиотечниот материјал;

Работење на матичната библиотека

Член 18

(15) предлага донесување на прописи за техничко-заштитните мерки за чување и одржување на библиотечниот материјал;

(25) организира, координира и врши дигитализација на библиотечни материјали и библиотечни добра според меѓународни и национални стандарди, критериуми и технологија

Чување на библиотечен фонд

Член 20

Заради трајно зачувување и користење на библиотечниот фонд, библиотеките се должни да го чуваат во услови и со примена на современи технички средства, што обезбедуваат негова целосна и ефикасна заштита.

Задолжителен примерок

Член 24

Доставувањето, заштитата, чувањето и користењето на задолжителниот примерок на публикациите се врши во постапка утврдена со закон.

Закон за издавачка дејност

Член 2

(1) Издавачка дејност е издавање, дистрибуција и промет на публикации во печатен и во електронски облик во повеќе примероци кои се наменети за јавноста;

(3) Електронска публикација е публикација објавена во електронска форма како посебна физичка целина достапна на интернет, објавена во domeинот на Република Македонија или публикација која е подготвена за печатење во форма што соодветствува на меѓународните стандарди и универзално достапните информации, компјутерски

програми за јавна употреба и друго;

Задолжителен примерок

Член 12

(1) Заради заштита, чување и користење на публикациите, до Националната библиотека се доставува задолжителен примерок.

(2) Задолжителниот примерок се доставува во идентичната состојба во која е издадена публикацијата.

(3) Задолжителен примерок доставува издавачот кој е регистриран во Република Македонија за публикациите што ги издал како издавач/соиздавач/продуцент.

(4) Издавачот доставува пет задолжителни примероци од публикациите од ставот (3) на овој член, вклучително и една дигитална копија на публикацијата според меѓународните стандарди за универзална достапност на информации.

Член 13

(1) Задолжителен примерок на електронска публикација се доставува до Националната библиотека без заштита на пристапот, со соодветна шифра за пристап до електронска публикација или со мрежна врска со кориснички име и лозинка за непречено користење на електронската публикација.

(2) Националната библиотека е должна да оневозможи копирање и дистрибуција на задолжителниот примерок на електронските публикации освен во случаите предвидени во Законот за авторското право и сродните права.

Надлежност на Националната библиотека во однос на задолжителниот примерок

Член 16

Националната библиотека:

- го прима, го обработува и го чува задолжителниот примерок;
- го дава на користење задолжителниот примерок во просториите на библиотеката;
- изработува тековна национална библиографија и
- врши и други работи во врска со користењето, заштитата и чувањето на задолжителниот примерок.

Како резултат на зголемената продукција на електронски публикации во Македонија и законската регулатива во врска со прибирањето на задолжителниот примерок, неговото чување и изработката на МТБ се создава потреба за третирање на истите како материјали кои ќе бидат дел од актуелниот библиотечен фонд на НУБ.

Технички предуслови и човечки ресурси

Предуслов за зачувување на македонските електронски публикации при обработката е постоењето на техничко решение, пред сè, систем за организација и складирање на податоци на повеќе хард дискови (сервер) со цел да се постигне поголема сигурност, брзина или и двете истовремено, потоа редовно архивирање и правење резервни копии од дигиталните формати на електронските публикации, како и усогласување со меѓународни стандарди препорачани од ИФЛА како на пример со ISO 14721 – OAIS.

ISO 14721:2025 Space Data System Practices — Reference model for an open archival information system (OAIS) - Референтниот модел за Отворен архивски информациски систем (OAIS) е развиен со цел да се олесни постигнувањето на широк независен консензус за условите што треба да ги исполнува еден архив или репозиториум за да обезбеди долгорочно зачувување на дигиталните информации. Исто така, моделот е наменет да ја поддржи разработката на дополнителни стандарди за дигитална конзервација. Референтниот модел OAIS е широко прифатен и применуван од речиси

сите заедници што се занимаваат со дигитална конзервација. Поголемиот дел од современите иницијативи за дигитално зачувување се повикуваат на стандардот на Референтниот модел OAIS.

Со оглед на актуелната состојбата со техничките можности во НУБ, за вклучување на македонските електронски публикации во библиотечниот фонд на НУБ ќе биде потребно отпочнување со реализација на еден голем и долгорочен проект. За ова, пред сè, е потребно стручна ИТ експертиза за хардверските и мрежните решенија што ги поседува библиотеката во моментов (што можат да се искористат) и што треба да се набави и инсталира. Потоа треба да се специфицираат процедурите за имплементација и одржување на платформата (систем/база за складирање и управување со дигитални податоци) и трошоците што ќе произлезат од сето тоа. Посебно внимание треба да се посвети на безбедноста на системот, заштитата на податоците и бекапот.

Исто така потребно е да се направи и анализа на актуелната состојба со расположливите човечки ресурси во НУБ и нивните компетенции во однос на обработката на македонските електронски публикации. Преку континуираната едукација што ја врши НУБ, ќе се овозможат обуки за дополнување на компетенциите на постојниот кадар пред сè во формалната обработка на електронските публикации. Додека, со создавањето на платформа/база наменета за чување на електронските публикации како составен дел на фондот на НУБ, се наметнува потребата од реорганизација на човечките ресурси во насока на извршување на работни задачи поврзани со внесување на податоци и датотеки во истата.

Македонски електронски книги

Законот за издавачката дејност ги регулира начинот и формата на доставување на задолжителниот примерок на електронските публикации во Националната и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“. При евидентирање на задолжителниот примерок од публикацијата, претходно изработениот ЦИП со веќе дефинирани метаподатоци се поврзува со доставената дигитална копија и се зачувува во базата/платформата како дел од фондот на НУБ.

Значајно е да се напомене дека многу често може да се сретне една иста публикација да биде издадена и во печатена и во електронска форма. Во тој случај, се изработуваат два ЦИП-записи соодветно, а понатомошната библиографска обработка на истите се поедноставува, со оглед на фактот дека и печатената и електронската верзија на истата се веќе обезбедени во фондот на НУБ.

Електронски книги (комерцијални, високошколски учебници итн.) кои, согласно со Законот за издавачката дејност мора да направат ЦИП-запис, не се опфатени во МТБ и не се зачувуваат дигиталните верзии од нив. Овие публикации сочинуваат добар дел од издавачката продукција во Македонија и се бележи тенденција за раст. Со внесувањето во фондот на НУБ и достапноста на е-книгата со помош на архивски и технички решенија ќе биде исполнет предусловот за внес во МТБ.

При библиографската обработка на македонските монографски публикации (и печатени и електронски), внесот во базата КОБИСС останува скоро ист, со тоа што ќе треба да се внесат дополнителни податоци во одредени полиња. На тој начин се олеснува внесот со тоа што податоците во библиографскиот запис кои треба да ги внесат библиотекарите за печатената верзија ги преземаат од дигиталната копија на истата односно од електронскиот формат на публикацијата.

Македонски електронски списанија

Со оглед на состојбата во НУБ, електронските списанија може да се поделат на три категории и тоа:

- Публикации кои ги има во *електронска форма паралелно со печатена форма* и кои влегуваат во МТБ и редовно доставуваат печатен примерок. Во овој случај, при аналитичката обработка на списанието, ќе биде потребно да се воспостави комуникација меѓу двата библиографски записа за двете верзии на списанието. Според препораките на ИФЛА, електронската верзија на списанието треба да биде зачувана и заштитена според стандардите. Овде со помош на КОБИС-системот евиденцијата и обезбедувањето на електронската верзија од истите публикации ќе биде брзо и едноставно. Ова значи поврзување на претходните записи за печатената верзија на списанието во КОБИС со електронското издание на истото списание и нивно зачувување во базата на податоци. Значајно е да се потенцира дека овде постои континуитет во библиографската обработка и МТБ и претставуваат наједноставен облик за депонирањето во платформата со целосен текст.

- *Списанија кои претходно биле печатени, а сега се публикуваат само електронски.* Кај овие списанија се нарушува континуитетот во вклучувањето во МТБ и тие практично, ако се гледа само во КОБИС, изгледаат како да згаснале, а стварноста е сосема спротивна. Во овој случај, треба да се продолжи со библиографската обработка на истите и соодветно да се вклучат во МТБ бидејќи ќе ги исполнат предусловите за достапност и поседување од страна на НУБ.

- *Списанија кои се регистрирани во Националната ИССН-агенција како електронски* и исклучиво постојат како такви. Во моментот има регистрирано над 250 електронски списанија и весници за кои треба да се утврди реалната бројка од активни односно достапни и кои се објавуваат со периодичноста предвидена со нивната регистрација. Засега тие не се обработуваат, не постојат во електронскиот каталог КОБИС, ниту пак аналитички се обработуваат во МТБ, освен доделување на УДК-ознаки и DOI по барање на издавачот.

COMARC/B и електронските публикации

Од прирачникот *COMARC/B Format za bibliografske podatke; septembar 2025* може да се види дека постојат полиња **011, 017, 230 и 856** во КОБИС кои треба да се пополнат (некои веќе се пополнуваат) и се клучни при креирањето на записи за електронските публикации. Секако има и други полиња кои се поврзани со електронските публикации.

ПОЛЕ 011

POLJE/POTPOLJE		PONOV LJIVOST
011	ISSN	nr
a	ISSN za članak*	nr
c	Interni broj kontinuiranog izvora*	nr
d	Uslovi nabavke i/ili cena	r
e	Važeći ISSN*	nr
f	Neverifikovani ISSN*	nr
l	ISSN-L*	nr
m	Poništeni ISSN-L*	r
s	ISSN kod članka u seriji s podserijom ili u prilogu*	nr
y	Poništeni ISSN	r
z	Pogrešni ISSN	r

ПОЛЕ 017 ДРУГИ ИДЕНТИФИКАТОРИ¹⁸⁵

¹⁸⁵ DOI® Дигиталниот идентификатор на објект е систем за трајна и функционална идентификација и управување со интелектуална содржина и метаподатоци во дигитални мрежи. ISAN – Меѓународен стандарден број за аудиовизуелни трудови. Hdl - Handle е систем за трајна идентификација на дигитални објекти, односно извори на оние организации кои се регистрирани во регистарот Handle.Net.

doi идентификатор на дигитален објект

hdl handle

isan меѓународен стандарден број за аудио-визуелен материјал

ПОЛЕ 230 за ISSN-L или поврзувачки ISSN, кој се доделува на континуиран извор во согласност со одредбите на стандардот ISO 3297. ISSN-L овозможува сортирање или поврзување на извори на различни медиуми, на пример печатена и електронска верзија на списание.

135	uu	ad bi
230	uu	aE-časopis
(Zapis za internet časopis. Za izraz elektronski koristimo prefiks "e-".)		
*		
135	uu	ad bi
230	uu	aE-knjiga

ПОЛЕ 856 за електронска локација и пристап. Полето содржи податоци за локацијата каде што се наоѓа електронската единица, односно за локацијата од која може да ѝ се пристапи. Исто така содржи податоци што овозможуваат пристап до единицата; начинот на пристап е одреден со вредноста на **првиот** индикатор. **Вториот** индикатор ја опишува врската меѓу електронската единица и библиографската единица која е опишана во записот. Податоците во ова поле се доволни за: електронски пренос на датотека, нарачка на електронско списание или најавување на електронски извор. Во некои случаи се запишани само податоци што му овозможуваат на корисникот пристап до табела со локации на оддалечен сервер, која содржи и други податоци неопходни за пристап до единицата. Пред воведувањето на полето 856 за внес на податоци за единствената локација на изворот се користело полето 337 – Напомена за системски барања. Со воведувањето на полето 856, таа напомена се генерира од потполето 856u – Единствена локација на изворот (URL).

INDIKATOR	VREDNOST	ZNAČENJE
1		<i>Način pristupa</i>
	0	<i>E-pošta</i>
	1	<i>FTP</i>
	2	<i>Prijavljivanje sa udaljenog mesta (Telnet)</i>
	3	<i>Linija na poziv</i>
	4	<i>HTTP</i>
	7	<i>Način, naveden u potpolju y</i>
	□	<i>Nema podatka</i>
2		<i>Odnos</i>
	0	<i>Elektronski izvor</i>
	1	<i>Elektronska verzija</i>
	2	<i>Srodni elektronski izvor</i>
	8	<i>Uvodna fraza nije generisana</i>

ELINKS.MK – е-публикации со записи во COBIB.MK и COBISS ELa

1. ELINKS.MK – е-публикации со записи во COBIB.MK. За жал, иако постои линк за оваа база, не се појавуваат записи во е-каталогот. Подолу даваме пример на запис од словенечката база **COBIB.SI**. Во оваа база записите би требало да бидат поврзани со dlib.

ISBN	978-961-7046-02-1
Naslov	Inteligentne inštalacije; strokovno področje: elektrotehnika; Vaje
Avtor	Branko Dvoršak, [Klemen Hleb]
Založnik	Konzorcij šolskih centrov

COBISS.SI-ID	<u>293615360</u>
Nosilec pogodbe	50001
Ponudnik	Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si
URL	<u>http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-ATFK1K6S</u>
Opomba	Dostop z namenskih računalnikov v prostorih NUK

2. Platforma COBISS Ela - Платформата COBISS Ela (во Словенија) овозможува целосен проток на е-книги од издавачот до читателот. Платформата COBISS Ela вклучува:

апликацијата COBISS Ela
функционалности во софтверот COBISS Lib или COBISS3
порталот COBISS Ela
апликациите COBISS+ и mCOBISS
серверот за лиценци и статуси Readium

Меѓусебните права и обврски меѓу IZUM, библиотеките, издавачите и координаторот во врска со работењето на платформата COBISS Ela се регулирани со општите услови.

Апликацијата COBISS Ela им овозможува на **издавачите** да додадат или прикачат ePUB-датотека за поединечна е-книга и да додадат други потребни податоци. Издавачот го одредува бројот на поени за позајмување за секоја поединечна е-книга, што ја претставува вредноста на поединечното позајмување. Исто така, ја одредува валидноста на лиценцата за поединечна е-книга и со тоа пристапноста до е-книгата за библиотеките и нивните корисници. Во согласност со условите на лиценцата, пристапноста до е-книга може да се ограничи и според максималниот можен број на позајмици. Издавачот може да ја додаде или измени корицата и описот за поединечна е-книга, а може да наведе и жанр или неколку жанрови. Издавачот може да додаде датотека и податоци за поединечна е-книга, а исто така е можно да се додадат/постават податоци за неколку е-книги истовремено. Апликацијата COBISS Ela му овозможува на издавачот да ги прегледува додадените/поставените е-книги во списокот со е-книги и да ги прегледува позајмените е-книги по наслов и по библиотека.

Читалниците и електронските публикации

Претходно беа опишани начините на кои ќе биде обезбедена сигурна и **трајна** пристапност преку КОБИСС+ до електронските публикации како списанија, високошколски учебници, зборници и сè што е со слободна достапност од страна на издавачот.

За сите електронски книги кои ќе влезат (по пат на задолжителен примерок или друг начин на набавка) во библиотечниот фонд на НУБ, во поглед на корисничките привилегии за читање важат истите правила како и за печатените книги.

Достапноста до електронските книги како дел од фондот ќе биде овозможена исклучиво во читалниците на НУБ како на словенечката Platforma COBISS Ela. Покрај пристапот за читање на далечина со зачленувањето во НУБ, читателите би можеле да ги читаат електронските публикации во просториите на НУБ на претходно определени компјутери и опремени со заштита, кои пак се поврзани со платформа во чиј состав е базата со публикациите.

Како и за електронските книги, така и за сите електронски списанија, како дел од библиотечниот фонд на НУБ, корисничките услуги се обезбедуваат на начин како и за печатените списанија односно пристапноста е овозможена само во читалниците на НУБ.

Кога е во прашање достапноста до електронски публикации од меѓународно ниво,

вредно е да се спомене дека НУБ преку годишна претплата обезбедува пристапност до меѓународниот сервис EBSCO, кој е водечки провајдер на истражувачки бази на податоци, бази на електронски списанија, електронски книги итн.

Со обезбедувањето на платформата за електронските публикации се отвора можност за поврзување на НУБ со репозиториумите на УКИМ, УГД, УКЛО... Обезбедувајќи пристап до целосните текстови (во дигитален формат) на нивните научно-технички списанија, високошколските учебници, како и постдипломски тези ќе се создадат услови за поврзување на претходно изработените каталошки записи на истите и надградба во библиографски записи.

Со набавувањето на потребниот хардвер и софтверот за обработка, зачувување и користење на електронските публикации се создава можност или технички услови за претплата на електронски списанија и набавка на книги со цел обезбедување достапност во читалниците за потребите на корисниците. Имено, за дадената публикација (која претходно е набавена преку комерцијалните канали) библиотеката да овозможи пристап до неа исклучиво преку ИП-адресата на компјутерот кој е во сопственост на библиотеката. Овде може да се направи аналогија со користењето на книгите и списанијата од библиотеката, без можност да се изнесат надвор.

Во контекст на претходно кажаното, треба да се земе во обзир и начинот на набавка на публикациите. Кога станува збор за македонски е-публикации (книги и списанија), тие според законот се обврзани да достават дигитална копија до НУБ која потоа ќе се обработи и ќе се стави на достапност исклучиво во просториите на библиотеката и тоа на компјутер од библиотеката (ИП-адреса), без можност за репродуцирање, даунлодирање и сл. (аналогно на печатените изданија).

На овој начин, читалниците на НУБ ќе станат поатрактивни за посетителите со својата ексклузивност на национално ниво.

Заклучок

Електронските публикации како дел од библиотечните фондови претставуваат неизбежен и сè позначаен дел од современото библиотечно работење. Нивното систематско вклучување во библиотечниот систем и фонд на Националната и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ – Скопје не е само прашање на следење на светските трендови, туку и законска обврска и стратешка потреба.

Анализата покажа дека и покрај постојната законска рамка и препораките од ИФЛА, во практиката сè уште постојат сериозни предизвици поврзани со техничката инфраструктура, недостатокот на кадар и недоволната интеграција на електронските публикации во библиотечните системи. Особено е нагласен проблемот со недепонирањето и необработувањето на значаен дел од македонските електронски публикации.

Со воспоставување на соодветна техничка платформа, примената на стандарди за дигитално зачувување односно архивирање и обезбедување на обучен кадар, можно е да се создадат услови за целосна библиографска контрола и долгорочно зачувување на електронските публикации. Дополнително, нивната интеграција во системи како COBISS и поврзувањето со дигитални репозиториуми ќе овозможи поголема видливост и достапност на националната продукција.

Во таа насока, неопходно е донесување на јасни политики и стратегии за управување со електронските ресурси, со што библиотеката ќе ја зајакне својата улога како современ информациски центар и чувар на националното културно и научно наследство.

Користена литература

1. IFLA Acquisition and Collection Development Committee. (2024). Key Issues for e-Resource Collection Development: A Guide for Libraries. International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). <https://repository.ifla.org/handle/20.500.14598/194> (пристапено на 13.3.2026)
2. IFLA Bibliography Section Standing Committee. (2022). Common Practices for National Bibliographies in the Digital Age. International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). <https://repository.ifla.org/handle/20.500.14598/2001> (пристапено на 13.3.2026)
3. Ingeborg Verheul. (2006). Networking for Digital Preservation – Current Practice in 15 National Libraries. International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) <https://repository.ifla.org/items/736c5f5e-c27d-4a37-b60f-93421667b79f> (пристапено на 18.3.2026)
4. Закон за библиотеките на Р С Македонија
5. Закон за издавачка дејност на Р С Македонија
6. <https://www.iso.org/standard/87471.html> OAIS Overview (пристапено на 18.3.2026)
7. COMARC/B Format za bibliografske podatke; septembar 2025
8. COBISS+

Integration of Electronic Publications into the Library System and Fund of the National and University Library "St. Kliment Ohridski"-Skopje

Abstract

This paper analyzes the role and significance of electronic publications as an integral part of the library collection of the National and University Library "St. Kliment Ohridski" - Skopje. In circumstances of digital transformation, electronic resources and technology are necessary for ensuring fast and efficient access to information. The paper analyzes the cataloguing and bibliographic processing, the permanent preservation of electronic publications (inclusion in the NUB fund), as well as their inclusion in the Macedonian Current Bibliography. Special attention is paid to the legal regulations in Macedonia, international standards and IFLA recommendations, which define the role of national libraries in the collection, processing and preservation of electronic publications. In addition, the situation with electronic books and journals is analyzed, as well as the challenges associated with their processing. The paper also addresses the necessary technical infrastructure and human resources within the NUB, as well as the necessary steps that need to be taken to improve the situation. The paper proposes solutions for improving the system for depositing, processing and ensuring the availability of electronic publications, with the aim of their full integration into the current library collection and improving services for users. In this regard, the necessity of adopting clear policies and strategies for managing electronic resources is emphasized, which will strengthen the library's role as a modern information center and guardian of the national cultural and scientific heritage.

Keywords: *Electronic Publications, Integration, Library Collection, Bibliographic Processing, Permanent Preservation, NUB.*

Издава

НАЦИОНАЛНА УСТАНОВА УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ - БИТОЛА

За издавачот

м-р Емилија Стефановска - Давкова

Издавачки совет

м-р Гордана Ѓоргиевска - Неделковски
м-р Милка Котевска

Техничка и компјутерска обработка

м-р Милка Котевска

Печати

ГРАФО ПРОМ – Битола

Тираж

20 примероци

Република Северна Македонија

Министерство за култура и туризам

Republic of North Macedonia

Ministry of Culture and Tourism